

FOLYÓIRAT A SAJTÓSZABADSÁGRÓL ÉS A MÉDIASZABÁLYOZÁSRÓL

In Medias Res

VAL CORBETT

A képmáshoz fűződő jog
és az elvi megalapozás nehézségei

ROBERT A. KAHN

Sértő szimbólumok és a gyűlöletbeszéd
szabályozása – hol legyen a határ?

KATRIN NYMAN METCALF

A digitalizáción túl:
médiaszabadság az új valóságban

ROLF H. WEBER – ULRIKE I. HEINRICH

Az új médiakörnyezet szabályozási kérdései

VINCENZO ZENO-ZENCOVICH

Anonim véleménynyilvánítás az interneten

2014/2

Wolters Kluwer
Complex Kiadó

In Medias Res

FOLYÓIRAT A SAJTÓSZABADSÁGRÓL ÉS A MÉDIASZABÁLYOZÁSRÓL

III. évfolyam, 2. szám

2014

Felelős szerkesztő

KOLTAY ANDRÁS (Pázmány Péter Katolikus Egyetem)

Főszerkesztő

NYAKAS LEVENTE (Károli Gáspár Református Egyetem)

A szerkesztőbizottság tagjai

GELLÉN KLÁRA (Szegedi Tudományegyetem)

LAPSÁNSZKY ANDRÁS (Széchenyi István Egyetem)

PÁZMÁNDI KINGA (Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem)

SZÉKELY LÁSZLÓ (Eötvös Loránd Tudományegyetem)

TÓTH ANDRÁS (Károli Gáspár Református Egyetem)

Tanácsadó testület

BAKA ANDRÁS (Kúria)

BARNA ATTILA (Széchenyi István Egyetem)

BIHARI MIHÁLY (Széchenyi István Egyetem)

HORVÁTH ATTILA (ELTE)

KARÁCSONY ANDRÁS (ELTE)

KECSKÉS LÁSZLÓ (Pécsi Tudományegyetem)

KUKORELLI ISTVÁN (ELTE)

LÁBADY TAMÁS

(Pázmány Péter Katolikus Egyetem)

LENKOVICS BARNABÁS

(Alkotmánybíróság)

POKOL BÉLA (Alkotmánybíróság)

RÉVÉSZ T. MIHÁLY (ELTE)

SCHANDA BALÁZS

(Pázmány Péter Katolikus Egyetem)

SZALAY PÉTER (Alkotmánybíróság)

TAKÁCS PÉTER (Nemzeti Közszolgálati Egyetem)

TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ (Szegedi Tudományegyetem)

VARGA ZS. ANDRÁS

(Pázmány Péter Katolikus Egyetem)

ZLINSZKY JÁNOS

(Pázmány Péter Katolikus Egyetem)

Wolters Kluwer
Complex Kiadó

Kiadja a
Wolters Kluwer Kft.
Budapest, 2013
1117 Budapest, Prielle Kornélia u. 21–35.
Telefon: (40) 464-565
Fax: +36 (1) 464-5657
e-mail: info@wolterskluwer.hu
www.wolterskluwer.hu
www.media-tudomany.hu

A folyóirat tartalma anonim módon lektorált.

Szakmai partner: Az NMHH Médiatanácsának Médiatudományi Intézete

Felelős vezető: Tóth Gábor, a Wolters Kluwer Kft. ügyvezetője
Kiadásért felelős: dr. Vajda Krisztina
A kiadványok szerkesztéséért felelős: dr. Szabó Marianna
Felelős szerkesztők: Lehóczki Zsófia, Németh Lajos
Műszaki kiemelt főmunkatárs: Schuller Krisztina
Műszaki szerkesztők: Kerek Imréné, Szász Zoltán
Fedélterv és tördelés: Wolters Kluwer Kft. DTP-csoport
Nyomdai munkálatok: Starkiss Kft. – WK2014050

ISSN 2063-6253
Termékkód: YOY1510

Kiadványaink megtekinthetők és megvásárolhatóak szakkönyvesboltunkban a Kiadó címén,
továbbá a www.complex.hu portálon.

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás és a mű bővített, illetve rövidített változatának kiadási jogát is.
A Kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül sem a teljes mű, sem annak bármely része
semmiféle formában (fotokópia, mikrofilm vagy más hordozó) nem sokszorosítható.

TARTALOM

Tanulmányok

VAL CORBETT	
A képmáshoz fűződő jog és az elvi megalapozás nehézségei	205
ROBERT A. KAHN	
Sértő szimbólumok és a gyűlöletbeszéd szabályozása – hol legyen a határ?	235
KATRIN NYMAN METCALF	
A digitalizáción túl: médiaszabadság az új valóságban	254
ROLF H. WEBER – ULRIKE I. HEINRICH	
Az új médiakörnyezet szabályozási kérdései	273
VINCENZO ZENO-ZENCOVICH	
Anonim véleménynyilvánítás az interneten	290

Fórum

NÁDORI PÉTER	
Megoldás a komment-dilemmára?	305
KISS LÁSZLÓ	
Egy történelmi spekuláció genezise	357
UNGVÁRY KRISZTIÁN	
„Az intézmény vezetése spontaneitást nem engedhet meg”	369
KISS LÁSZLÓ	
A kellő ténybeli támasz nélküli történelmi spekuláció nem formai hiba	373
KISBÁN TAMÁS	
A sajtó-helyreigazítás ‘újrakodifikálásának’ kritikája	374
MENYHÁRD ATTILA	
A magánélethez való jog elméleti alapjai	384

Könyvismertetések

Koltay András – Török Bernát (szerk.): Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején (<i>Kukorelli István</i>)	407
Koltay András (szerk.): Media Freedom and Regulation in the New Media World (<i>Koltay András</i>)	409
Perry Keller: Európai és nemzetközi médiajog (<i>Nyakas Levente</i>)	412

TANULMÁNYOK

A képmáshoz fűződő jog és az elvi megalapozás nehézségei

VAL CORBETT*

*The world is a vampire, sent to drain.*¹

1. Bevezetés

A *Forbes* 2013-ban közzétette az általa a világon legbefolyásosabbak ítélt hírességek listáját.² A magazin beszámolója szerint Roger Federer teniszzjátékos az előző évben összesen 71 millió dollárt keresett. A részletes összegekből ugyanakkor az derült ki, hogy Federer a fizetéséből és a teniszbajnokságokon szerzett díjakból csupán 6,5 millió dollár bevételre tett szert, míg a teljes bevételének döbbenetes 65 millió dollárnyi összege reklámokból és szponzori megállapodásokból származott. Ugyanezen lista szerint abban az évben Tiger Woods golfjátékos összesen 78 millió dollárt keresett, ami különösen figyelemre méltó eredmény egy olyan játékostól, aki a 2008-as US Open óta egyetlen jelentősebb professzionális golfbajnokságon sem nyert. Tiger Woods a teljes bevételéből 13,1 millió dollárt keresett közvetlenül abból, hogy golfversenyeken vett részt, míg a fennmaradó 65 millió dollár reklámból és szponzori megállapodásokból származott.

Azon túlmenően, hogy megállapíthatjuk: sok-sok pénz kereshető azzal, ha valaki tehetséges apró labdák nagy pontossággal történő ütögetésében, ezek a statisztikák azt is igazolják, hogy a hírességek általi reklámozás óriási üzlet. Ahogy az a fenti számokból is kitűnik, a hírességek karrierjének előrehaladtával a reklámokból származó jövedelem bevételük legjelentősebb részévé válhat. A technológiai fejlődés és a közösségi média még tovább fokozta a hírességek sztárságból eredő befolyását, ezek ugyanis lehetővé teszik számukra, hogy közvetlen kapcsolatba kerüljenek rajongóikkal. Az átlagos rajongó pedig minden lehetséges médiumon keresztül csodálhatja kedvencét. Ennek fényében nem meglepő, hogy a hirdetőik felismerték, milyen jelentős hatással lehetnek az ilyen hírességek a fogyasztók költsékezési szokásaira. Az ismert hírességek általi reklámozás vagy a hírességeket is megjelentető reklámkampányok így ma már elengedhetetlen részét képezik a legtöbb vállalkozás marketingstratégiájának. Függetlenül attól, hogy ezt elfogadhatónak tartjuk-e vagy sem, a hírességek képmása értékes árucikké vált.

* A dublini Independent College jogi iskolájának vezetője. A cikk az Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Médiatudományi Kutatócsoportjának keretében zajló, „Az európai médijogi gondolkodás” című kutatási program eredményeként született meg. Eredeti, angol nyelvű címe és megjelenési helye: The right of publicity and the search for principle. In: KOLTAY András (szerk.): *Media Freedom and Regulation in the New Media World*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014. 385–413. A fordítást a szerző engedélyével közöljük.

¹ Billy CORGAN: *Bullet with Butterfly Wings*. The Smashing Pumpkins, Virgin Records, 1995.

² *The World's Most Powerful Celebrities*. <http://www.forbes.com/celebrities/list>

E fejleményekre néhány ország törvénykezése a hírességek saját képmásához való jogának elismerésével és biztosításával reagált. Az ilyen jellegű jogok célja ugyanis lényegében az, hogy megoltalmazza az engedély nélküli felhasználással szemben az egyén „személyiségét”.³ Ennélfogva jogi igénnyel lehet fellépni minden olyan esetben, amikor az egyénnel elválaszthatatlanul összefüggő jellegzetességeket engedély nélkül használják fel kereskedelmi célra.⁴ Így például megállapíthatónak találták a jogsérelmet olyan esetekben, amikor az egyén fényképét,⁵ hangját,⁶ jelmondatát⁷ vagy akár a róla készült rajzot⁸ az engedély nélkül használták fel. Ennek oka az, hogy az ember személyiségének egyedi jellegét pontosan ezek a dolgok testesítik meg. A magánélethez való joghoz hasonlóan a képmáshoz való jog is az emberi valónk elengedhetetlen, ám nem kézzelfogható részét próbálja oltalmazni. Ugyanakkor, szemben a magánélethez való joggal, ami – defenzív jellege folytán – *megtilthatja* a nem kívánatos információ megjelentetését, a képmáshoz való jognak pozitív jellegűnek kell lennie arra az esetre, ha az egyén a képmása által vonzott nyilvánosságot ki kívánna aknázni. Ennek fényében a jelen tanulmányban az ehhez hasonló jogokra ‘képmáshoz fűződő jogként’ (*right of publicity*) fogunk hivatkozni.⁹

Ezen képmások értékére figyelemmel az ember azt feltételezné, hogy az ilyen vagyoni eszközök oltalmát kiterjedt, és jogelméleti oldalról megalapozott jogszabályok biztosítják. A valóság azonban ettől rendkívül messze van. Számos ország joga egyáltalán nem is szabályozza ezt a jogterületet, míg a valamilyen szabályozást egyáltalán felmutató országok – e jogok alapvető természetének meg nem értése folytán – átgondolatlanul és véletlenszerűen alakították ki azokat. Írországnak – az Egyesült Királysághoz hasonlóan¹⁰ – még meg kell birkóznia ezzel a feladattal. Az ír jogalkotó első kísérlete a probléma kezelésére a magánélet védelmével kapcsolatos 2012-es törvényjavaslat (*Privacy Bill 2012*) volt. Sajnos azonban azzal, hogy az oltalmat a magánélethez való jog megsértéseként próbálta meg biztosítani, Írország afele tart, hogy megismételje az e témában más országok által elkövetett hibákat. A közelmúltban a Csatorna-szigetek fogadott el a kérdéskörben úttörőnek tekinthető szabályozást a képmáshoz fűződő jogokról szóló 2012. évi (Bailiwick of Guernsey) rendelettel. Ez az átfogó jellegű jogszabály – az ír ma-

³ J. Thomas McCARTHY: *Rights of Publicity & Privacy*. New York, Thomson Reuters, 2001. 1. kötet, 1:3.

⁴ Uo., 4:45.

⁵ *Pavesich v. New England Life Insurance Co.*, 122 Ga 190, 50 SE 68 (Ga 1905).

⁶ *Midler v. Ford Motor Co.*, 849 F2d 460 (9th Cir 1988).

⁷ *Carson v. Here's Johnny Portable Toilets, Inc.*, 698 F2d (6th Cir 1983) 831.

⁸ *Ali v. Playgirl* 447, FSupp 723 (SDNY 1978). A tényállás szerint Muhammad Ali felperes olyan intézkedés meghozatalát kérte a bíróságtól, hogy az tiltsa el az alperes társaságot egy, a bokszingr sarkában ülő, meztelen afrikai-amerikai bokszolót ábrázoló rajz megjelentetésétől. A rajz alatt mindössze az állt felíratként, hogy „Titokzatos férfi”, ám a rajzhoz egy rigmus is tartozott, amely a bokszolóra „A legnagyobb”-ként hivatkozott. Jóllehet a rajz személy szerint nem nevezte meg a felperest, a bíróság megállapítása szerint a képen látható és az azt kísérő információk elegendőek voltak ahhoz, hogy az alakot Muhammad Alira mint közismert bokszolóra történő hivatkozásként azonosítsák. Mivel a felperes a korábbiakban következetesen úgy hivatkozott magára a nyilvánosság előtt mint „A legnagyobb”, a képmása és a beceneve hasonló jelentéstartalmat vettek fel.

⁹ *Haelan Laboratories v. Topps Chewing Gum*, 202 F2d (2nd Cir 1953) 866, 868.

¹⁰ *Douglas & Others v. Hello! Ltd. & Others*, [2007] UKHL 21; Lord Hoffmann [293]: „Habár egyes országok másként állnak a kérdéshez, az angol jog nem teszi lehetővé a hírességek számára, hogy a képmásuk feletti rendelkezési jogot fenntartsák maguknak, mintha az védjegy vagy márkanév lenne, ahogy azt sem kifogásolhatja senki (legyen az híresség vagy egy jelentéktelen személy), hogy fényképet készítsenek róla.”

gánélet védelmével kapcsolatos 2012-es törvényjavaslattal szemben – kizárólag a képmáshoz fűződő jogok oltalmáról rendelkezik. A rendelet továbbá életre hívta a világ első ‘képmáshoz fűződő jogok nyilvántartását’, amely lehetővé teszi az érintettek (*personnage*) részére, hogy a személyiségükkel összefüggő bizonyos tulajdonságokat és jellegzetességeket, ideértve a nevüket, hangjukat, aláírásukat stb.¹¹ bejegyeztessék a nyilvántartásba. A rendelet értelmében a személyiség fogalma magában foglal minden – élő vagy az elmúlt száz éven belül elhunyt – természetes, jogi vagy kitalált személyt,¹² és a nyilvántartásba vétellel az érintett személyiség tulajdoni jellegű jogosultságot (*property right*) szerez az adott képmás tekintetében.¹³

Az emberi személyiség növekvő kereskedelmi kiaknázására tekintettel jelen tanulmány célja annak megvizsgálása, hogy a jognak miként kellene felelnie az ilyen jellegű kereskedelmi tevékenységeknek az egyén szabadságába való elkerülhetetlen befurakodására. Jelen tanulmány három részből áll. Az első rész áttekinti a képmáshoz fűződő jog elismerése érdekében jellemzően felhozott indokokat. E rész következtetése az, hogy az ilyen jellegű jogok elismerésének alapjául az egyén méltósága és autonómiája védelmének kell szolgálnia. Ezen elemzés fényében a második rész amellett érvel, hogy a képmáshoz fűződő jog hatékonyan és teljes körűen kizárólag akkor érvényesíthető, ha azt személyiséghez fűződő tulajdoni jellegű jogként (*property right in personality*) ismerik el, illetve azt állapítja meg, hogy az ilyen jellegű jogvédelem Hegel tulajdonelmélete mentén valósítható meg. Végül a harmadik rész azt vizsgálja, hogy ilyen körülmények között az ír magánélet védelméről szóló törvényjavaslat miként biztosíthatná az egyén számára a szükséges védelmet.

2. A képmáshoz fűződő jog igazolása

Ha az egyén számára gyakorlatilag kizárólagos rendelkezést biztosítunk a saját személyisége fölé, az fontos kulturális jelképektől foszthatja meg a társadalmat, ami káros hatással lehet a szólásszabadságra, mivel szűkíti a közkincsek körét. Éppen ez teszi szükségessé a képmáshoz fűződő jog bevezetésének indoklását. Egy ilyen jog elismerésének alapjául szolgáló érvek részletes elemzése tehát elengedhetetlen annak biztosítása érdekében, hogy az e terület szabályozására irányuló kísérletek elméleti szempontból megalapozottak legyenek, illetve hogy a más országokban tapasztalt nehézségeket minimálisra csökkentsék. Terrell és Smith ezzel összefüggésben megjegyzi, hogy:

„a tudomány és az ítélkezési gyakorlat ellentmondó következtetései okozta jelenlegi kaotikus állapot egy ritka intő példa arra, hogy milyen fontos is a jog számára az alapvető fogalmi elemzés – azaz az alapvető jogi kategóriák vizsgálata és az azokhoz kapcsolódó érvelési módszerek, ami egy jogvita során kulcsfontosságú lehet.”¹⁴

¹¹ A képmáshoz fűződő jogokról szóló 2012. évi (Bailiwick of Guernsey) rendelet 3. §.

¹² Uo., 1.1. §.

¹³ Uo., 2. §.

¹⁴ Timothy P. TERRELL – Jane S. SMITH: *Publicity, Liberty, and Intellectual Property: A Conceptual and Economic Analysis of the Inheritability Issue*. 34 *Emory Law Journal*, 1985. 1, 1–2.

Kritikusan kell vizsgálni tehát az ezen jog igazolására hagyományosan felhozott érveket. Amennyiben a képmáshoz fűződő jog léte igazolható, úgy szükségessé válik e jog fogalmi alapjának átgondolása is, hiszen annak elmaradása csak a jog pontos természetével és az általa biztosítandó oltalom körével kapcsolatos zavarhoz és következtelenséghez vezet. Az alábbiakban ezeket az érveket vesszük sorra.

2.1. Munkaelmélet

A munkaelmélet John Locke filozófus tulajdonelméletén alapul.¹⁵ Locke szerint az ember személyiségéhez fűződő jog tulajdoni jellegű jog, mivel az ember testének munkája és kezének műve az ember tulajdonát képezi. Az elmélet szerint lényegében az egyénnek az általa kifejtett erőfeszítés következtében személyhez fűződő joga (*moral right*) keletkezik az általa létrehozott értékkel bíró dolgokon. A képmáshoz fűződő jog vonatkozásában ez azt jelenti, hogy a képmás létrehozásáért végső soron felelős személyt tulajdoni jellegű jog illeti meg annak vonatkozásában, mivel a képmás erőfeszítéseinek, idejének és pénzének eredménye.¹⁶ Következésképpen minden ember „jogosult munkájának gyümölcseire, hacsak nem áll fenn jelentős, egyenértékű, ellentétes közérdek”.¹⁷ Az érintett személy hozzájárulása nélkül tehát – az ilyen erőfeszítésekből, mivel azok az ő 'tulajdonát' képezik – senkinek sem származhat haszna, senki sem profitálhat. Terry szavaival élve „a valamilyen eredményt létrehozó szellemi vagy fizikai erőfeszítés tulajdoni jellegű jogot keletkeztet az adott eredményt létrehozó személy oldalán az ilyen jog kereskedelmi kiaknázására”.¹⁸ Ha tehát megengednénk, „hogy más élvezze az alkotó munkájának gyümölcset”, az jogalap nélküli gazdagodást eredményezne, és így jogellenesnek kellene tekinteni.¹⁹

Az Egyesült Államok jogában az átruházható és örökölhető természetű képmáshoz fűződő jog koncepciójához – a személyiséget mint tulajdont felfogó – locke-i megközelítés szolgált alapul. A képmáshoz fűződő jog a kezdetekkor a magánélethez való jog részeként fejlődött az Egyesült Államokban.²⁰ Az Egyesült Államok Második Kerületi Fellebbviteli Bíróságának a *Haelan Laboratories v. Topps Chewing Gum* ügyben hozott ítéletét gyakran értelmezik az első olyan ítéletként, amelyben az amerikai bíróságok a magánélethez való joga alapuló megközelítésről áttértek a tulajdonjogi megközelítésre. Az ügyben mind az alperes, mind pedig a felperes a rágógumigyártó-iparban működő versenytársak voltak. A felperes híres baseball-játékosokkal kötött szerződéseket arra, hogy nevüket és a róluk készült fényképeket baseball-kártyákon, a termékei reklámozása során kizárólagosan felhasználhassa. Később azonban egy harmadik fél hasonló, de különálló megállapodásokat kötött a baseball-játékosokkal. A harmadik fél a játékosokról készült képekhez fűződő jogait az alperesre engedményezte, aki pedig a konkurens ter-

¹⁵ John LOCKE: *Második értekezés a polgári kormányzatról*. Kolozsvár, Polis, 1999.

¹⁶ Melville B. NIMMER: *The Right of Publicity*. 19 *Law and Contemporary Problems*, 1954. 203, 216.

¹⁷ Uo.

¹⁸ Andrew TERRY: *Unfair Competition and the Misappropriation of a Competitors Trade Values*. 51 *Modern Law Review*, 1988. 296.

¹⁹ *Zacchini v. Scripps-Howard Broadcasting Co.*, 433 US (1977) 562, 576.; *Carson v. Here's Johnny Portable Toilets, Inc.* i. m. (7. lj.) 837.

²⁰ *Pavesich v. New England Life Insurance Co.* i. m. (5. lj.).

mékei reklámozására használta fel a fényképeket. A felperes kifogásolta a fényképek alperes általi ilyen jellegű felhasználását, az ugyanis ellentétes volt a közte és a játékosok között fennálló szerződésből származó kizárólagos jogaival. Az alperes válaszul többek között azzal érvelt, hogy a felperes vele szemben nem érvényesíthet kizárólagos jogokat a játékosokról készült fényképek tekintetében, mivel az ilyen jogok a játékosok személyhez fűződő jogainak minősülnek, és így azok harmadik félre – így a felperesre – nem ruházhatók át. Következésképpen, a felperes és a játékosok között létrejött szerződésekkel a játékosok csupán mentesítették a felperest a feljük fennálló felelőssége alól.

A bíróság ezen érvek ellenére elismerte, hogy a felperest valóban megillette egyfajta 'képmáshoz fűződő jognak' nevezett jog a játékosokról készült fényképek tekintetében.²¹ E jog a magánélethez fűződő jogtól független. Ez a képmáshoz fűződő jog az egyén személyiségének kereskedelmi értékére összpontosít. A tulajdon tárgyát a vagyoni érték képezte, „és mint ilyennek, átruházhatónak és a jogosult által a későbbiekben érvényesíthetőnek” kell lennie.²² Máskülönben e jog „nem lenne pénzre váltható, hacsak azt nem lehet kizárólagos jelleggel átruházni, megakadályozva ezzel minden más hirdetőt a fényképek felhasználásában”.²³ Tekintettel arra, hogy a felperes a szerződése alapján tulajdoni jellegű jogot szerzett, a játékosok képmásának alperes általi további felhasználása a felperes jogainak megsértését eredményezte. Frank bírónak a *Haelan*-ügyben hozott ítélete az egyik legkorábbi amerikai ítélet, mely a képmáshoz fűződő jogra tulajdoni jellegű jogként, tehát átruházhatóként tekintett. Az egyén személyiségét az üzletileg felépíthető jó hírnévhez (*goodwill*) hasonlította. Mint ilyennek, szakértelemmel és kemény munkával gondosan létrehozott kereskedelmi értéket tulajdonított.

A képmáshoz fűződő jog munkaelmélete nem mentes a kritikáktól. Különösen gyakran mutatnak rá arra, hogy a hírnév tekintetében nehéz meghatározni, hogy az mennyiben az egyén munkájának eredménye, azaz mennyiben méltó tulajdoni jellegű védelemre. A kereskedelmi szempontból kívánatos személyiség vajon kizárólag fáradságos munkával és áldozatok árán érhető el, és vajon milyen mértékben játszik benne szerepet a szerencse vagy mások teljesítménye? Az ilyen jellegű jogok elismerésének elutasítását sürgető tanulmányában Madow nagy körültekintéssel szedi ízekre a képmáshoz fűződő jog igazolásához felhasznált munkaélet érveit.²⁴ Madow – a történész Missner²⁵ munkájából idézve és Albert Einsteint példaként felhozva – úgy érvel, hogy az egyén által élvezett hírnév éppen annyira, ha nem jobban függ a szerencse forgandóságától és más személyek közrehatásától, mint a híresség egyéni teljesítményétől. Madow szerint a hírnév valami olyasmi, amivel 'mások ruházzák' fel az embert, és az nem szükségszerűen az egyén erőfeszítéseinek függvényében alakul.²⁶ Így például, bár elismeri, hogy Einstein úttörő fizikusi munkássága közrejátszott hírneve kialakulásában, Madow pontosan rávilágít, hogy a pusztán szerencse és a körülmények egybeesése voltak a legfontosabb tényezők,

²¹ Uo., 868.

²² NIMMER i. m. (16. lj.).

²³ *Haelan Laboratories v. Topps Chewing Gum* i. m. (9. lj.) 868.

²⁴ Michael MADOW: Popular Ownership of Public Image: Popular Culture and Publicity Rights. 81 *California Law Review*, 1993. 125.

²⁵ Marshall MISSNER: Why Einstein Became Famous in America. 15 *Social Studies of Science*, 1985. 267, 288.

²⁶ MADOW i. m. (24. lj.) 188.

amelyek Einsteint megkülönböztették korának más fizikusaitól; állítása szerint a „hírnév nem *fair play*ként működik, hanem kegyeltjeinek kedvez”.²⁷ Madow szerint a munkaelmélet figyelmen kívül hagyja a média szerepét is a híresség kialakításában. Megjegyzi, hogy a média azért választotta ki magának Einsteint, mert interjúkat adott, és könnyen idézhető volt – valamint megfelelően ‘nézett ki’.²⁸ Végül is Einstein ma ismert, számunkra jelentéstartalommal bíró képmása – az örült, de kedves tudós, kócos ősz hajjal és bajusszal – a média által kialakított kép volt. Madow tehát azt a következtetést vonja le, hogy:

„Egyszóval, a híresség semmiképpen nem úgy hozza létre a nyilvánosságban róla kialakuló képet, vagyis azt, hogy *mások számára mit is jelent*, mint ahogy az asztalos farag széket egy farönkből. Mások számára való saját jelentésének nem ő az egyetlen és kizárólagos »szerzője«, az eshetőség ugyanis nem zárható ki teljesen. A jelentés kialakításának folyamatából a közönség és a média kreatív (és autonóm) szerepe nem iktatható ki (...), a hírességről a nyilvánosságban kialakuló kép *minden esetben* egy összetett – ha nem is egészen demokratikus – társadalmi folyamat eredménye, amelyben magának a hírességnek (és az üzletágának) a »munkája« (ideje, pénze, erőfeszítése) csupán egy, és gyakran nem is a legfontosabb alkotóelem.”²⁹

Madow helyesen mutat rá arra, hogy a hírességekről kialakult kép nem kizárólag azok egyéni erőfeszítéseinek az eredménye, legalábbis nem abban az értelemben, ahogy a farönkből kifaragott szék az asztalos kizárólagos alkotása. Hiszen a hírességről kialakuló kép magán a hírességen kívül is még kétségtelenül számos más tényezőtől függ. Ugyanakkor a hírességek és a média – és különösen a szórakoztató média – szimbiózisban élnek egymással, egymást tartják életben. Madow elmélete a jogossága ellenére annyiban hibázik, hogy alábecsüli az egyén szerepének jelentőségét a híresség kialakítása során. Madow érvelése hajlamos figyelmen kívül hagyni az egyénnek a híresség kialakítása érdekében tett erőfeszítéseit, és láthatóan szándékosan számításán kívül hagyja az egyénnek a személyiség kialakításáért való fáradozását. Tény azonban, hogy minden híresség valamely konkrét egyén személyiségéből származik, aki nélkül nem is létezhetne. Jóllehet, Lady Gagát nagyban megihlette Madonna, azonban Stefani Germanotta nélkül nem is létezne Lady Gaga. Emellett minden kreatív folyamat merit mások munkájából is, és ez a tulajdonság nem kizárólagos jellemzője a hírnévnek. Ahogy Kwall is elismeri, „semmilyen alkotó nem üres lappal lát munkához – minden alkotó az elődei nyomdokain haladva lép tovább”.³⁰

A médiával áthatott mai világban, amelyben számos híresség egyszerűen „ismertségéből eredően ismert”,³¹ egyesek számára kihívást jelenthet az ilyen jellegű hírnév természetének megértése. Ha azonban a Kardashian családnak – a *Keeping up with the Kardashians* valóságshow révén szerzett – népszerűségét kizárólag a szerencsének vagy mások munkájának tulajdonítjuk, jelentősen alábecsüljük a Kardashian család tagjainak szerepét. Bármit gondoljunk is róla, a

²⁷ Uo., 189.

²⁸ Uo., 190.

²⁹ Uo., 195.

³⁰ Roberta R. Kwall: Fame. 73 *Indiana Law Journal*, 1997. 1, 45.

³¹ Daniel J. Boorstein: *The Image: A Guide to Pseudo-Events in America*. New York, Vintage Books, 1992.

‘Kardashianokról kialakult kép’ a család körütekintően kidolgozott és megkoreografált média-manipulációs kampánya eredményeként jött létre, és rendkívül sikeresnek bizonyult. Azt még maga Madow is elismeri, hogy Einstein népszerűsége nem kizárólag a véletlennek tudható be, beismerve, hogy a népszerűsége magyarázható azzal, hogy hajlandó volt interjúkat adni, és ki-válóan idézhető gondolatokat fogalmazott meg.³² Ezzel együtt „kétségtelen, hogy a média más-hol kereste volna a »zseniális tudós« szimbolikus figuráját,” ha Einstein nem fektetett volna ebbe időt és energiát.³³ Más szóval, Einstein a személyisége okán vált híressé – azért, aki volt, nem pedig pusztán azért, ami volt.

2.2. Gazdasági elmélet

A képmáshoz fűződő jogot szokás gazdasági alapon is megindokolni. A gazdasági elmélet sze-rint a képmáshoz fűződő jog szorosan kapcsolódik a szerzői jog védelmének igazolásához.³⁴ Ezen érvelés szerint az egyéneket gazdaságilag ösztönözni kellene arra, hogy „a társadalmat gaz-dagító tevékenységekbe kezdjenek”, mint például azzal, hogy a társadalom számára kulturális értéket hordozó személyiségeket alakítsanak ki.³⁵ Az érvelés szerint az ilyen kreativitás csak ak-kor ösztönözhető, ha az alkotó számára kizárólagos jogot biztosítunk a kialakult művek vonat-kozásában, mivel az „ösztönzést jelent az előadók számára, hogy a nyilvánosság számára tetsző előadásokhoz szükséges gazdasági beruházásokat tegyenek”.³⁶ Ezt az indokolást követte az ame-rikai Legfelső Bíróság egy híresség előadása védelmének tekintetében a *Zacchini v. Scripps-Howard Broadcasting Co.* ügyben. Ebben az ügyben ugyanis a felperesnek volt egy 15 másod-perc hosszúságú szórakoztató mutatványa, amelyben kilőtték *őt* egy ágyúból egy kb. 200 láb távolságra kifeszített hálóba. A helyi rádióállomás riportere az előadó hozzájárulása nélkül ka-merával rögzítette a mutatványt, majd utóbb a felvételt a felperes mutatványáról szóló, kedvező hangvételő, a nézőket a mutatvány személyes megtekintésére buzdító kritika részeként bemu-tatták egy hírműsorban is. Az alperes szólásszabadsághoz fűződő jog védelmében felhozott ér-vei ellenére a bíróság a felperes képmáshoz fűződő jogán alapuló követelésének adott helyt, elis-merve ezzel a felperes gazdasági érdekei védelmének fontosságát, kitérve emellett arra is, hogy a felperes mutatványa gazdasági értékének jelentős hányadát az a körülmény adta, hogy a felperes „kizárólagosan rendelkezett a mutatványa számára biztosított nyilvánossággal”. Következéskép-pen, az ezen érdekek védelme arra ösztönözte a felperest, hogy „a nyilvánosság számára érdekes mutatványt alkosson meg”.³⁷

Madow távolságtartással tekint arra a felvetésre, hogy a képmáshoz fűződő jogokat annak érdekében kellene védelemben részesíteni, hogy a társadalom számára értékes ‘kulturális szim-

³² MADOW i. m. (24. lj.) 190.

³³ Uo.

³⁴ K WALL i. m. (30. lj.).

³⁵ J. Thomas MCCARTHY: Melville B. Nimmer and the Right of Publicity: A Tribute. 34 *University of California Los Angeles Law Review*, 1987. 1703, 1710.

³⁶ David E. SHIPLEY: Publicity Never Dies: It Just Fades Away. 66 *Cornell Law Review*, 1981. 673, 681.

³⁷ Uo., 576.

bólumok' létrehozását ösztönözzük,³⁸ és megkérdőjelezi a régi bölcsességet, miszerint e jogok védelmének elmulasztása elkerülhetetlenül az egyén erőfeszítéseinek csökkenéséhez vezetne.³⁹ Amikor azzal érvel, hogy a szerzői joggal való párhuzam e tekintetben hibás, Madow megjegyzi, hogy a szerzői jog célja az, hogy az alkotó elsődleges bevételi forrását – például egy szerző könyvét – megoltalmazza. Másrészről viszont a „sportolók, színészek és előadóművészek számára” a képmásuk jellemzően „kiegészítő bevételi forrásként szolgál”.⁴⁰ Következésképpen, egy ilyen személy képmáshoz fűződő jogai védelmének elmulasztása nem feltétlenül fosztja meg őt attól, hogy az elsődleges bevételi forrását kiaknázza, és így nem is hathat semmiféle visszatartó erőként. Ráadásul, mivel az ilyen személyeket már szépen megfizetik az elsődleges tevékenységükért is, a személyhez fűződő jogaik további védelmének hiánya várhatóan nem tántorítaná el őket ezen tevékenységüktől, hiszen e bevétel „inkább a közmondásos hab a tortán, mintsem szükséges ösztönzés”.⁴¹ E gondolatmenet azonban figyelmen kívül hagyja, hogy az ilyen forrásból származó jövedelmek mennyire elválaszthatatlan részévé váltak mára a hírességek bevételtermelő képességének. Ahogy azt Roger Federer és Tiger Woods esetében is láthattuk, 2013-ban a reklámbevételeikhez képest lényegében eltörpült az elsődleges tevékenységükből származó jövedelmük. Nehezen védhető tehát az az állítás, hogy a hírességek számára az ilyen jövedelmek csupán 'a hab lennének a tortán', hiszen sok esetben e jövedelem maga a torta.

Egyesek talán visszataszítónak találhatják, hogy a jog nagyobb védelmet biztosít a már egyébként is igen tehetős személyek jövedelmének. Ugyanakkor a hírességek ugyanúgy jogosultak a minden más személyt megillető védelemre, még akkor is, ha a piac adott esetben nagyobb értéket tulajdonít az ő jogaiknak. Mindenkit – legyen az gazdag vagy szegény, híres vagy ismeretlen – megillet ugyanaz a védelem, így egy adott személy vagyona nem szolgálhat indokul e jog elismerésének megtagadására. Nem szabad továbbá elfelejteni azt sem, hogy a hírességek pályafutása adott esetben igen rövid is lehet, így például a hivatásos sportolók karrierje természeténél fogva kérészerű, az csupán egy nagyon rövid időszak alatt teszi lehetővé, hogy a sportoló jelentősebb jövedelemre tegyen szert. Hasonlóképpen a szórakoztatóiparban sem szükség-szerű, hogy egy beindult karrier hosszú életű lesz, ahogy arra a mondás is utal: „*When you're hot, you're hot. When you're not, you're not.*” (Amikor jól megy, jól megy. Amikor nem, nem.) Ilyen körülmények között miért ne maximalizálhatnák a hírességek a bevételüket, amíg csak megtehetik? Megjegyzendő továbbá, hogy nem csupán a tehetőseknek lehet gazdasági értéket képviselő személyiségük. Vegyük például azt az esetet, amikor egy ismert amatőr sportoló fényképét használják fel a sportoló hozzájárulása nélkül egy termék/szolgáltatás reklámozására. Vajon ez a sportoló nem jogosult-e a méltósága védelmére, tekintet nélkül arra, hogy azt gazdaságilag egyébként ki tudná-e aknázni?

³⁸ Catherine WALSH: The Justifications Underlying Personality Rights. *Entertainment Law Review*, 2013. 1, 17, 19.

³⁹ MADOW i. m. (24. lj.) 208.

⁴⁰ Uo., 209.

⁴¹ Steven J. HOFFMAN: Limitations on the Right of Publicity. 28 *Bulletin of the Copyright Society*, 1980. 111, 118.

Madow emellett úgy érvel, hogy e jogok védelmének elmulasztása nem feltétlenül fosztaná meg az egyént az ilyen jellegű tevékenységekből származó összes jövedelemtől, mivel az általa „hivatalosan engedélyezett” áruk révén továbbra is szert tudna tenni nyereségre.⁴² Habár határozott álláspontja szerint e jogok gazdasági szempontból nem jelentősek a hírességek számára, Madow érvelése szerint – még ha a jövedelemcsökkenés jelentős mértékű is lenne – a híresség csupán még produktívabbá válna, hogy a kieső jövedelmét ellensúlyozza.⁴³ Miközben kiemeli, hogy e jogok védelmének elmaradása semmilyen komoly veszteséget nem okozna, Madow rámutat a védelem biztosításának bizonyos lehetséges költségeire. Így például szerinte az ilyen védelem ‘elosztási következményekkel’ járna,⁴⁴ ami ahhoz vezetne, hogy a javak az erőfeszítéseikért már egyébként is bőségesen megfizetett személyek kezében összpontosulnának. Álláspontja szerint a hírességek számára biztosított védelem – az általa használt fogalom szerinti – ‘hírességtermelő iparba’ való túlzott beruházásokhoz vezetne, ami az elérhető gazdagság láttán csak másokat is arra ösztönözne, hogy – például a társadalom számára hasznosabb, mérnöki vagy orvosi hivatás helyett – hasonló pályát válasszanak.⁴⁵

A személyhez fűződő jogok védelme gazdasági igazolásának az ‘allokációs hatékonyság’ jelenti a második változatát. A szűkös erőforrások (mint az egyén képmáshoz fűződő joga) magántulajdon jellegű védelme biztosítja, hogy az ilyen erőforrásokat ne aknázzák ki túlzott mértékben.⁴⁶ Ez a védelem képes lenne emellett azt is biztosítani, hogy a vagyon ahhoz kerüljön, aki azt a leginkább értékeli, és ennek megfelelően fizet a tulajdonosnak annak használatért.⁴⁷ A képmás közösségi használata csak csökkenti annak értékét, hiszen minél gyakrabban tűnik fel az egyén képe különböző hirdetésekben és reklámokban, annál kisebb hatást gyakorol a fogyasztókra. Minél ismerősebbé válik valami, annál kevésbé törődnek vele. Másfelől, minél több termékhez és szolgáltatáshoz adja valaki a nevét, annál kevésbé akarnak majd a versenytársak kapcsolatba kerülni vele.⁴⁸

Hasonló érvelés jelent meg az angol *Edmund Irvine Tidswell Ltd v. Talksport Ltd.* ügyben,⁴⁹ amelynek ekként kívánták alátámasztani egy jogbitorlással kapcsolatban a híres Forma 1-es versenyző Eddie Irvine-nak az általa felépített személyiségéhez kapcsolódó jó hírneve védelmét. A tényállás szerint az alperes egy sportfotó-ügynökségtől megvásárolt egy, a felperest ábrázoló fényképet. Az eredeti fényképen a felperes egy mobiltelefont tartott a füléhez, ám az

⁴² MADOW i. m. (24. lj.) 211.

⁴³ Uo.

⁴⁴ Uo., 218.

⁴⁵ Uo., 216., ahol Madow megjegyzi: „Nem lehetséges legalább az, hogy a társadalom jobban járna, ha az NBA-játékossá válás (vagy toplistára kerülés) általában hiú reményétől vezérelt gyerekek egy része a kosárra dobás (vagy gitárfogás) tökéletesítése helyett – egy „a pokolba velét” mondva – inkább elkezdenének azon gondolkodni, hogy hogyan máshogy lehet megélni? Lehet, hogy egy-két Michael Jordannal szegényebbek lennénk, de valószínűleg kapnánk helyettük számos kiváló mérnököt vagy programozót.

⁴⁶ Harold DEMSETZ: Toward a Theory of Property Rights. 57 *American Economic Review*, 1967. 347, 356.

⁴⁷ Richard A. POSNER: The Right of Privacy. 12 *Georgia Law Review*, 1978. 393, 411.

⁴⁸ MADOW i. m. (24. lj.) 221.

⁴⁹ *Edmund Irvine Tidswell Ltd v. Talksport Ltd.*, [2002] 367 EWHC (Ch).

alperes akként módosított a képen, hogy azon a felperes az alperes rádióállomásának nevét megjelenítő, hordozható rádiót tartott a füléhez. A felperes előadása szerint az alperes által megváltoztatott, őt ábrázoló kép azt a téves benyomást kelti, mintha ő az alperes termékét reklámozná. A bíróság első fokon helyt adott Irvine követelésének, kimondva, hogy senki nem használhatja úgy mások jó hírnevét, hogy a használat révén csökkentse, elhomályosítsa vagy kisebbítse annak kizárólagosságát.⁵⁰ A fellebbezés alapján eljáró bíróság szintén a felperes követelésének adott helyt, azzal, hogy az elsőfokú bíróság által megítélt kétezzer font összegű kártérítést huszonötezer fontra emelte.⁵¹ A fellebbviteli bíróságon Parker főbíró azzal indokolta a kártérítés összegének felemelését, hogy a magasabb összeg tükrözi megfelelően azt, hogy az alperesnek mennyibe is került volna „jogszerűen megtenni azt, amit jogszerűtlenül tett meg” a felperesről készült fénykép felhasználásával.⁵² Ezzel a döntéssel a fellebbviteli bíróság lényegében tehát a gazdasági allokációs hatékonyság elméletét alkalmazta az általa tárgyalt ügyben.

Az allokációs hatékonyság érvrendszere azonban nincs nagy hatással Madow-ra, aki vitatja, hogy a személyiség értéke szükségszerűen csökkenne annak minél szélesebb körű felhasználásával.⁵³ Madow (kevés empirikus bizonyítékkal alátámasztott) érvelése szerint a híresség személyiségének értéke éppenséggel növekszik, és nem csökken a minél gyakoribb felhasználás következtében, és megjegyzi, hogy „a gazdasági érték maximalizálásának módja az, ha az árut elérhetővé tesszük minden egyes olyan személy számára, aki hajlandó megfizetni az előállítás határkötségét”.⁵⁴ Madow emellett azzal sem ért egyet, hogy a túlzott használat révén a híresség személyiségének értéke lenullázódhatna. Álláspontja szerint irreleváns, hogy a személyiséget túlzott mértékben használják-e, hiszen az nem „a földhöz hasonló meg nem újuló erőforrás”, és az esetleg elhasználódott hírességek helyének betöltésére mindig lesz állandó kínálat más hírességekből.⁵⁵ Következésképpen „a klasszikus példánál maradva, nem következne be tragédia, ha a gulyás a közlegelő kimerülését követően egyszerűen továbbállna egy másik legelőre”.⁵⁶ Más elemzők rámutattak azonban, hogy Madow gondolatai figyelmen kívül hagyják azt a tényt, hogy míg a felhasználó esetleg átválthat más célpontokra a híresség személyiségének kimerülését követően, ugyanez nem mondható el magáról az adott hírességről.⁵⁷ Így, ahogy Kwall is megjegyzi, „ha a híresség olyan gyakran szerepel, hogy elveszíti a nyilvánosság szemében az egykori sikereinek zálogát jelentő különlegességét,” akkor jövedelemtermelő képessége jelentősen csökken.⁵⁸ Éppen erre mutatott rá Laddie bíró, amikor az *Irvine*-ügyben megállapította, hogy a felperes jó hírnevén esett sérelmet a kizárólagosságának a felhígitása valósította meg.

⁵⁰ Laddie bíró véleménye, 38. bek.

⁵¹ *Edmund Irvine & Others v. Talksport Ltd.*, [2003] EWCA Civ. 423.

⁵² Uo., 114.

⁵³ MADOW i. m. (24. lj.) 221.

⁵⁴ Uo., 222.

⁵⁵ Uo., 224.

⁵⁶ Uo.

⁵⁷ Általánosságban lásd Tim FRAZER: Appropriation of Personality: A New Tort? 99 *Law Quarterly Review*, 1983. 281. és Gillian BLACK: *Publicity Rights and Image: Exploitation and Legal Control*. Oxford, Hart, 2011. 122.

⁵⁸ Roberta R. Kwall: The Right of Publicity vs. the First Amendment: A Property and Liability Rule Analysis. 70 *Indiana Law Journal*, 1994. 47, 109.

2.3. Fogyasztóvédelmi elmélet

A képmáshoz fűződő jog további igazolására szolgál az az elképzelés, hogy a védelem a fogyasztók érdekeinek védelme céljából szükséges, annak hiányában ugyanis – mondja az érvelés – félre lehetne vezetni a fogyasztókat a tekintetben, hogy az adott híresség hozzájárult-e ahhoz, hogy az alperes termékével összekapcsolják. Ez az indokolás gyakran felmerül az *Irvine*-ügyhöz hasonló bitorlási ügyekben, ahol a követelés alapja a ‘megtévesztés’, amely elsősorban a kereskedők és a fogyasztók védelmére irányul a téves társításból származó tisztességtelen versennyel szemben.⁵⁹

Ha valamely hírességet és egy árut/szolgáltatást megtévesztő módon társítunk egymással, az hátrányosan befolyásolja a fogyasztók felé áramló információkat, és megakadályozza a fogyasztókat abban, hogy racionálisan döntsenek a beszerzendő áru vagy szolgáltatás megvásárlásáról, hiszen a fogyasztóban azt a téves benyomást keltik, hogy az adott áru/szolgáltatás megfelelő minőségű, mivel azt az érintett híresség is jóváhagyta.⁶⁰ Azt Madow is elismeri, hogy az áru/szolgáltatás és a híresség közötti társítás asszociációs értékkel bír, hiszen az a fogyasztóban „jó érzést kelt az áruval/szolgáltatással kapcsolatban, érzelmi kötődést alakít ki”.⁶¹ Madow végül azonban valószínűtlennek ítéli azt, hogy a fogyasztók pusztán amiatt választanának valamely árut/szolgáltatást, mert azt valamely híresség reklámozza; álláspontja szerint „a legtöbb fogyasztó vélhetően vagy keveset gondol rá, vagy egyáltalán nem törődik a hírességek és a hirdetések közötti licencszerződések kérdésével.”⁶² E következtetés azonban óhatatlanul felveti a kérdést, hogy ha a fogyasztók valóban nem törődnek a hírességek és az áruk/szolgáltatások közötti megállapodásokkal, akkor a hirdetések miért tesznek meg annyit, illetve miért hajlandóak annyi pénzt fizetni ilyen képzettársításokért? Madow emellett figyelmen kívül hagyja, hogy ha az érzelmi kapcsolat tévesen alakul ki, akkor az a fogyasztót valóban megtévesztő módon befolyásolja.

⁵⁹ A közvetett fogyasztóvédelem e formája a bitorlási ügyekben a megtévesztés fogalmának meglehetősen nyakatekert elemzéséhez vezetett. A *Fenty & Others v. Arcadia Group Brands Ltd. & Others*, [2013] EWHC 2310 (Ch) ügyben például az első felperes (Rihanna énekesnő) bitorlás miatt indított pert a ruházati kereskedő Topshop ellen, mivel az a hozzájárulása nélkül árult az énekesnő képmását ábrázoló pólókat. A felhasznált fénykép a felperes legutóbbi klipjéből származó kép volt, amelyet a legújabb albuma promóciós kampányának részeként forgattak le. A felperes bitorlás miatt indított eljárást, arra hivatkozva, hogy az alperes a fogyasztókat megtévesztve azt a benyomást keltette, hogy a felperes támogatta a kérdéses ruhadarabokat. Az angliai és walesi bíróság ítélete szerint a kérdéses ruhadarabokon semmi nem utalt arra, hogy azokat a felperes támogatta volna. Nem szerepelt erre való utalás a címke mellett, illetve a felperes neve vagy logója sem szerepelt a címkéken. A bíróság elismerte továbbá, hogy a fogyasztók egyszerűen amiatt vásárolnak ilyen ruhadarabokat, mert tetszik nekik a kép, és nem szükségszerűen azért, mert azt gondolnák a termékről, hogy azt a híresség reklámozza. A bíróság mindezen érvek ellenére megállapította, hogy a felperes képének használata valóban megtévesztő reklámnak minősült. A Topshop egy olyan ruházati kereskedő, amelyet általánosságban hírességekkel kapcsolnak össze (és amely valójában a felperessel üzleti kapcsolatban állt korábban), és a Rihannát ábrázoló konkrét kép kelthette azt a benyomást a fogyasztók felé, hogy az az énekesnő albumjának promócióját szolgáló marketingkampányhoz kapcsolódó reklámtermék. Lásd még *Edmund Irvine Tidswell Ltd v. Talksport Ltd*. i. m. (49. lj.).

⁶⁰ Douglas G. BAIRD: Human Cannonballs and the First Amendment: *Zacchini v. Scripps-Howard Broadcasting Co.* 30 *Stanford Law Review*, 1978. 1185, 1187.

⁶¹ Uo., idézve a *Pacific Dunlop Ltd. v. Hogan*, (1989) 83 ALR 187, 195. ügyben hozott ítéletet.

⁶² MADOW i. m. (24. lj.) 230.

Hamis reklámon alapuló ügyekben a képmáshoz fűződő jog fogyasztóvédelmi eszközként történő használata túlzónak tekinthető. Madow a *Johnny Carson v. Here's Johnny Portable Toilets Inc.*⁶³ ügyben hozott amerikai fellebbviteli bíróság döntését hozza fel példaként arra, hogy mennyire túlzó lépés a képmáshoz fűződő jogot fogyasztóvédelmi eszközként használni. Az ügy tényállása szerint a felperes híres amerikai szórakoztató előadóművész/komikus volt, aki a televíziós *The Tonight Show* műsorvezetőjeként a műsorban minden este a híres „He-e-e-re's Johnny!” jelmondatával mutatkozott be. A felperes szinte egyet jelentett ezzel a jelmondattal, és az üzleti érdekeltiségébe tartozó ruhamárkának engedélyezte e jelmondat használatát. Az alperes vállalkozás „Here's Johnny” név alatt – a „*The World's Foremost Comedian*” mondattal kiegészítve – hordozható véccéket kezdett értékesíteni és bérbe adni. A bíróság elutasította a felperes tisztességtelen piaci versenyre alapozott követelését, mivel a bíróság kizártnak tartotta, hogy a fogyasztókban tévesen az a benyomás alakulhatna ki, hogy Carson személyesen kapcsolatban állt az alperes vállalkozással. Az összetéveszthetőség hiányának megállapítása ellenére ugyanakkor a bíróság helyben hagyta a felperesnek a képmáshoz fűződő joga megsértésén alapuló követelését, mivel a személyisége egyes elemeinek használata révén téves társítás alakulhatott ki a felperes személye és az alperes terméke között.

2.4. Személyiségi elmélet

A moralisták a képmáshoz fűződő jogok elismerését azzal indokolják, hogy ezek a jogok az emberi méltóság egyes oldalainak védelme érdekében szükségesek.⁶⁴ A méltóság azt a normát jelenti, ahogy elvárjuk, hogy mások velünk bánjanak. A képmáshoz fűződő jog védelmét tehát a személyiség védelme igazolja, azaz annak védelme, ami a lényegünk részét képezi, és ami emberre tesz bennünket. Az egyén méltóságának egyik kulcsfontosságú eleme az, hogy képes a szabad akarat gyakorolására. Immanuel Kant német filozófus szerint minden ember egyforma abban az értelemben, hogy mindenki rendelkezik ezzel a tulajdonsággal.⁶⁵ Bár minden emberi személy rendelkezik a személyiség eszméjével, annak formája különbözik. Jóllehet mindannyian rendelkezünk a személyiség jellemzőivel, személyes identitásunk tesz mindannyiunkat egyedivé. Kahn erre tekintettel állapítja meg, hogy a személyiség nem egyezik meg az identitással.⁶⁶ Amikor egy adott személy identitását – mint például a nevét vagy a megjelenését – az egyén hozzájárulása nélkül használják fel kereskedelmi célra, azzal lényegében az egyén méltóságát sértik meg; ez tulajdonképpen az egyén azon képessége elleni támadás, hogy a személyiségét szabadon, saját belátása szerint alakítsa ki.

⁶³ *Johnny Carson v. Here's Johnny Portable Toilets Inc.*, 698 F2d (6th Cir 1983) 831.

⁶⁴ Edward J. BLOUSTEIN: Privacy as an Aspect of Human Dignity: An Answer to Dean Prosser. 39 *New York University Law Review*, 1964. 962.

⁶⁵ Immanuel KANT: *Az erkölcsök metafizikájának alapvetése*. Budapest, Gondolat, 1991.

⁶⁶ Jonathan KAHN: Bringing Dignity Back to Light: Publicity Rights and the Eclipse of the Tort of Appropriation of Identity. 17 *Cardozo Arts & Entertainment Law Journal*, 1999. 213, 219.

Kant elgondolása szerint az emberi lét különlegessége az ember azon képességében rejlik, hogy ésszerű akaratát szabadon, a saját belátása szerint gyakorolja.⁶⁷ A valóban autonóm egyén önmaga jogalkotója, abban az értelemben, hogy az egyén számára kötelező törvények erkölcsi felhatalmazása magától az egyéntől származik saját választásainak következményeként. Ebben az értelemben pedig „az autonóm személy saját életének (egyik) szerzője”.⁶⁸ Kant hitt benne, hogy minden egyént megillet, hogy – valamely egyetemes törvénnyel összhangban cselekedve – szabad akaratát gyakorolja, mindaddig, amíg e cselekedetei nem sértik mások cselekvési szabadságát. Az autonóm személynek tehát „hatalommal kell rendelkeznie a saját identitásával összefüggő minden tény felett, mint amilyen például a saját neve, egészsége, szexualitása, etnikai hovatartozása és képmása.”⁶⁹ Az autonómiának emellett – és ez különös jelentőséggel bír az ún. képmáshoz fűződő jogok vonatkozásában – társadalmi értéke is van, mivel „a társadalmi identitás kialakítása egyúttal formálja az egyén saját identitását is.”⁷⁰ Ilyen módon tehát az autonóm emberi lényről szóló kanti filozófia alapot nyújthat a képmáshoz fűződő jogok elismeréséhez. Ahogy Haemmerli megjegyzi:

„A kanti filozófia középpontjában álló autonómia elmélete felhasználható a képmáshoz fűződő jog filozófiai megalapozáshoz is. Az autonómiából következik, hogy az egyénnek joga van dönteni a saját személyiségének felhasználásáról, hiszen az ember személyiségébe való beavatkozás a velünk született szabadság (amely a társadalmi életben a mások általi kényszertől való szabadságként jelenik meg konkrét formában) közvetlen megsértésének minősül.”⁷¹

Az erkölcssteoretikusok szerint tehát az emberi méltóság egyik kulcsfontosságú összetevője az egyén autonómiája iránti tisztelet. A magánélet a személyiség egyik kulcsfontosságú vetülete, mivel helyet biztosít az ember számára, hogy egyénként fejlődjön és alakuljon.⁷² Az egyén szabad akaratának gyakorlásával összefüggő autonómiájának sérelmét áthatja alá, ha az egyén nevével vagy megjelenésével, az identitása megnyilvánulásaival más személy engedély nélkül rendelkezik. Mivel az identitás az egyéniség központi eleme, az identitás elleni támadás egyúttal az egyén méltósága elleni támadás is.⁷³ A kanti személynek tehát szabadnak kell lennie a saját identitásának erkölcsös fejlesztésében. Bibliai kifejezéssel élve, az egyén iránti tisztelet kanti fogalma úgy foglalható össze, mint az egyén kötelezettsége arra, hogy úgy bánjon másokkal, ahogy szeretné, hogy mások vele bánjanak.⁷⁴ Az egyén tehát helytelenül jár el akkor, amikor önmagát előtérbe helyezve, mások jogára tekintet nélkül cselekszik.

⁶⁷ Immanuel KANT: *Grounding for the Metaphysics of Morals: With on a Supposed Right to Lie Because of Philanthropic Concerns*. 3. kiadás. Indianapolis, Hackett, 1993.

⁶⁸ Joseph RAZ: *The Morality of Freedom*. Oxford, Clarendon Press, 1986. 369.

⁶⁹ Law főbíró (angliai és walesi másodfokú bíróság) *Wood v. Commissioner of Police for the Metropolis*, [2009] EWCA Civ. 414 [21] ügyben hozott ítélete.

⁷⁰ Hilary DELANY – Eoin CAROLAN: *The Right to Privacy*. Dublin, Thomson Round Hall, 2008. 14.

⁷¹ Alice HAEMMERLI: Whose Who? The Case for a Kantian Right of Publicity. 49 *Duke Law Journal*, 1999. 383, 416.

⁷² Sidney M. JOURARD: Some Psychological Aspects of Privacy. 31 *Law & Contemporary Problems*, 1996. 307.

⁷³ KAHN i. m. (66. lj.) 219.

⁷⁴ Lukács 6:31: „És a mint akarjátok, hogy az emberek veletek cselekedjenek, ti is akképen cselekedjete azokkal!” (Károli Gáspár fordítása.)

Az egyén méltóságához fűződő érdekek védelme állt a képmáshoz fűződő joggal összefüggő egyik legkorábbi – a *Pavesich v. New England Life Insurance Company* ügyben – hozott amerikai ítélet középpontjában. A tényállás szerint a felperesről készült fényképet az alperes biztosító társaság a felperes hozzájárulása nélkül használta fel reklámozás céljára. Ugyan a felperes nem volt ismert személy, a magánélethez való jogának megsértése alapján keresetet nyújtott be a bírósághoz. Georgia állam legfelső bírósága a keresetnek helyt adva megállapította, hogy az alperes cselekményei a felperest a szabadságától, ezáltal az őt mint szabad személyt megillető méltóságától fosztották meg. A bíróság kifejtette, hogy az egyén számára az a tudat, hogy így felhasználták,

„ráébreszti arra, hogy szabadságától megfosztották, és mindaddig, amíg a hirdető őt saját céljaira használja fel, csak abban a felismerésben élhet, hogy valójában átmenetileg más hatalmában van, azaz már nem szabad, illetve hogy valójában nem más, mint a szabadság reményétől megfosztott és egy könnyörtelen úr szolgálatába kényszerített rabszolga.”⁷⁵

A képmáshoz fűződő jogok személyiségen alapuló erkölcsi igazolásának van néhány határozott előnye a többi igazoláselmélettel szemben. A képmáshoz fűződő jogoknak az egyén személyiségébe beépülő jogként történő igazolásán nem találnak fogást a locke-i munkaelmélettel szemben használt kritikák. A személyiségi elméletek nem azzal igazolják a képmáshoz fűződő jogok létét, hogy az egyén erőfeszítéseket tett a személyisége kialakítására, hanem azzal, hogy az egyén valódi szabadságának érdekében védelmet szükséges biztosítani a személyiség számára. Locke elmélete ezzel szemben azért törekszik másokat megakadályozni az egyén személyiségének felhasználásában, hogy azok ne élvezhessék más munkájának gyümölcsét. Következésképpen, a személyiségi elméletek szerint mivel a személyiség az egyén részét képezi, így az egyént erkölcsi alapon tulajdonjog illeti meg a fölött. A jogsértés tehát nem merül ki a kisajátítás gazdasági hatásaiban, hanem kiterjed „a más személy feletti hatalom jogszerűtlen gyakorlására is.”⁷⁶ Ahogy Haemmerli megállapítja:

„a munkával szerzett tulajdonjog Locke által kidolgozott fogalma itt fel sem merül. Az egyén képmásának vagy az identitása egyéb tárgyi kifejeződésének felhasználása feletti rendelkezés joga közvetlenül a szabadságon, autonómián, vagy személyiségen alapuló tulajdoni jellegű jog. Kant valójában kifejezetten elutasítja a munkaelméletet, amikor megállapítja, hogy a föld megművelése például nem alapvető feltétele a föld feletti tulajdonjog megszerzésének. Kant szerint valamely dolog munkával történő módosítása nem hoz létre többet annál, mint hogy a külvilág felé jelzi, hogy a dolgot birtokba vették.”⁷⁷

⁷⁵ Uo., 220, 50 SE 80. Lásd még az *Onassis v. Christian Dior-New York, Inc.* 472 NY S2d 254, 260 (1984) ügyet, amelyben New York állam legfelső bírósága helyt adott Jacqueline Onassis követelésének, mivel a tényállás szerint Christian Dior a felperesre megszólalásig hasonló modellt vett igénybe egy reklámkampány során. Onassis nem követelt kártérítést, viszont kérte a bíróságot, hogy tiltsa el az alperest attól, hogy a személyiségét kereskedelmi célra használja fel. Az eltiltó végzés kiadása során a bíróság megállapította, hogy a jog „szándéka a személy lényegének, azaz személyiségének vagy identitásának a védelme azzal szemben, hogy azt más az akarata ellenére vagy a tudomása nélküli a saját javára jogosulatlanul felhasználja”.

⁷⁶ BLOUSTEIN i. m. (64. lj.) 990.

⁷⁷ HAEMMERLI i. m. (71. lj.) 421.

A kanti filozófia középpontjában nem a pusztán gazdasági megfontolások, hanem a személyiség áll. Ennek megfelelően az ember személyisége kisajátításának következményeit nem pusztán pénzügyi oldalról vizsgálja, hanem figyelembe veszi az egyéniséggel összefüggő számos más körülményt is. Az elszenvedett sérelem nem pusztán gazdasági jellegű, az magában foglalja az egyéni autonómiába történő tisztességtelen beavatkozás megvalósította sérelmet is. Az ilyen személyiség-központú megközelítés inkább az európai jogrendszerekben lelt kedvező fogadtatásra, míg az Egyesült Államokban jellemzően nagyobb jelentőséget tulajdonítanak a gazdasági érdekeknek.⁷⁸ Az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) például számos ítéletében következetesen megfogalmazta, hogy a méltósághoz való jog minden állampolgár alapvető emberi joga, ami kiterjed a képmás felhasználása feletti rendelkezés jogára is. Az egyik ilyen, nevezetesen a *Von Hannover v. Germany*⁷⁹ ügyben a felperes Caroline monacói hercegnő a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való – az Emberi Jogok Európai Egyezményének (EJEE) 8. cikkében biztosított – jogának megsértésére hivatkozva indított keresetet, miután róla és családjáról nyilvános vagy kvázi-nyilvános helyeken készült fényképeket tettek közzé. Az EJEB a keresetnek helyt adva megállapította, hogy „a magánélet fogalma kiterjed a személyes identitáshoz kapcsolódó szempontokra, köztük az egyén nevére és a róla készült képekre is.”⁸⁰

A *Reklos & Davourlis v. Greece*⁸¹ ügyben hozott ítéletben a bíróság továbbfejlesztette ítélkezési gyakorlatát. A tényállás szerint egy görög párnak egy magánklinikán született gyermeke. A babát azonnal steril környezetbe helyezték, ahova kizárólag az orvosi személyzet léphetett be. A szülők részére nyújtott fényképszolgáltatás részeként egy fényképész belépett a steril helyiségbe, és a baba arcát is megörökítő fényképet készített a babáról. A szülőket felháborította a fénykép elkészítésének ténye, különösen pedig az, hogy a fényképész a fénykép elkészítése céljából a hozzájárulásuk nélkül lépett be a steril helyiségbe, veszélyeztetve ezzel gyermekük egészségét. A szülők panaszt intéztek a klinika vezetőségéhez a sérelem miatt, de az nem foglalkozott a panasszal, és nem volt hajlandó átadni a fényképek negatívjait sem. A szülők nemzeti bírósághoz benyújtott keresetét elutasították, mivel a gyermek személyhez fűződő jogai – korára tekintettel – nem sérültek, mivel pszichológiai és érzelmi készségeinek fejlettsége még nem érte el azt a mértéket, ami a jogsérelem megállapításához szükséges. A gyermek szülei az EJEB fellebbeztek az EJEE 8. cikke szerinti magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog megsértésére hivatkozva, és a fellebbezésük sikeres volt. Az egyén személyisége alapján a magánélet fogalmát kiterjesztően értelmezve, a bíróság megállapította az EJEE 8. cikke szerinti jog sérelmét:

„Az egyén képmása a személyiség egyik legfontosabb jellemzője, mivel az felfedi az egyén sajátos jellegzetességeit, és megkülönbözteti az egyént embertársaitól. A képmás védelméhez való jog ezért az egyén fejlődésének alapvető összetevője, amely előfeltételezi a képmás felhasználása feletti rendelkezés jogát. Míg a legtöbb esetben a felhasználás feletti rendelkezés joga kiterjed arra is, hogy az egyén megtagadja a róla készült kép nyilvánosságra hozatalát, az kiterjed arra is, hogy megtiltsa a képek más személy általi elkészítését, megőrzését és többszörözését. Mivel az egyén képmása a személyisé-

⁷⁸ *Zacchini v. Scripps-Howard Broadcasting Co.* i. m. (19. lj.).

⁷⁹ *Von Hannover v. Germany*, no. 59320/00., 2004. június 24-i ítélet.

⁸⁰ Uo., 50. §.

⁸¹ *Reklos & Davourlis v. Greece*, no. 1234/05., 2009. április 15-i ítélet.

géhez kapcsolódó sajátosságok egyike, annak hatékony védelme előfeltételezi – mind elvben, mind pedig a jelen ügyhöz hasonló körülmények között – az érintett személy hozzájárulásának megszerzését a kép készítésének időpontjában, és nem csupán akkor és ha a képet nyilvánosságra hozzák. Eltérő esetben a személyiség egy alapvető jellemzőjét egy harmadik fél a kezében tartaná, és az érintett személy nem tudna többé rendelkezni a képmás további felhasználásáról.”⁸²

A személyiség kanti fogalma lényegében negatív, nem pedig pozitív szabadságot foglal magában; azaz nem a pozitív szabadságot valamire, hanem szabadságot valamitől.⁸³ Kant szerint a szabadság a minden konkrét dologtól mentes ‘természeti állapotban’ létezik, amelyben „az autonóm személy nem rendelkezhet semmilyen megkülönböztető empirikus vagy természeti jellegzetességgel (...) Minden konkrét jellegzetesség szükségszerűen korlátozást is jelent.”⁸⁴ Valamilyen kiegészítés nélkül azonban a kanti jog nem biztosítja a képmáshoz fűződő jogok teljes védelmet. Az egyén hozzájárulása nélküli beavatkozások ugyan tekinthetők az érintett személyt érő jogsérelemnek az alapján, hogy azok aláássák az autonómiáját, ez azonban csupán védekezésre alkalmas jogosultság. Az egyén jogainak maradéktalan érvényesüléséhez és a valódi szabadság eléréséhez viszont a képmáshoz fűződő jogok igazolásának biztosítania kell, hogy az egyén azokat teljesen ki tudja aknázni. Következésképpen, az egyén személyiségének a magánélet védelméhez való jog alapján elérni kívánt védelme nem lehet elégséges. Így például, ha Frank bíró a (korábban tárgyalt) *Haelan*-ügyben úgy határozott volna, hogy a baseball-játékosok joga a magánélethez való jogukból ered, úgy a felperes részére nem biztosíthatnak volna kizárólagos rendelkezési jogot a képeik tekintetében. A játékosok képmáshoz fűződő jogának a magánélethez való jog alapján történő értelmezése nem segítette volna ki a felperest, mivel e jog a játékosok személyhez fűződő joga lenne, és az alapján a felperes – a játékosok és a közte létrejött megállapodásra tekintet nélkül – nem érvényesíthetett volna követelést. Az ilyen értelmezés azonban kedvezőtlen következményekkel járna a játékosokra nézve is, mivel jelentősen csökkent volna a képmásukhoz fűződő jogaik átruházásáért járó ellenszolgáltatás mértéke. Ha ugyanis a jogokat megvásárló fél nem szerezhetne kizárólagos jogot a képmások felhasználása tekintetében, azok kis gazdasági értéket képviselnének. Következésképpen annak érdekében, hogy az egyén valódi szabadságot élvezzen a saját személyisége tekintetében, nem elég, ha valamitől való szabadsággal, hanem valamire való szabadsággal – azaz a róla készült képmás felhasználása feletti rendelkezés jogával – is rendelkeznie kell. Az egyénnek e szabadságot pozitív módon is tudnia kell gyakorolni, e szabadság viszont nem érhető el a személyes magánélethez való fűződő jog révén. Álláspontunk szerint ugyanakkor az ilyen szabadság megtalálható Hegel absztrakt jogokra vonatkozó elméletében.⁸⁵

⁸² Uo., 40 §.

⁸³ Isaiah BERLIN: *Négy esszé a szabadságról*. Budapest, Európa, 1990.

⁸⁴ Jeanne L. SCHROEDER: Unnatural Rights: Hegel and Intellectual Property. 60 *University of Miami Law Review*, 2006. 453, 462.

⁸⁵ Georg W. F. HEGEL. In: Allen W. WOOD (szerk.): *Elements of The Philosophy of Right*. Cambridge, Cambridge University Press, 1991.

3. Hegel tulajdonelmélete

Georg Hegel német filozófus szerint egy személynek ahhoz, hogy több legyen egy absztrakt létezőnél, képesnek kell lennie arra, hogy megjelenítse magát a külvilág felé. Kant személyiségelméletét továbbfejlesztve, Hegel úgy hitte, hogy a kanti szabadság gyakorlatívá tételéhez az egyénnek a külvilág felé is meg kell nyilvánulnia. Hegel szavaival élve, „az egyénnek egy külső valóságba kell átültetnie a szabadságát, hogy Eszmeként létezhesen”.⁸⁶ Hegel álláspontja szerint az autonóm személy a tulajdonjog révén képes szabadságát saját személyén túlmenően az anyagi világban kifejezni. Az egyén szabadsága kizárólag akkor tudja önmagát megvalósítani, ha az egyénnek szabadságában áll másokkal szemben érvényesíteni jogait, akik azokat kötelesek tiszteletben tartani. Hegel meglátása szerint a Kant által megfogalmazott szabadság a tulajdoni jellegű jogok elismerése révén tud a gyakorlatban megvalósulni.⁸⁷ Álláspontja szerint az egyén egyaránt létezik a belső és a külső világban, az egyén szabadsága ugyanakkor a magántulajdonhoz fűződő jogok révén terjeszthető ki az anyagi világra.⁸⁸ Hegel a magántulajdon erkölcsi igazolására az egyén személyiségének kiterjesztéseként tekintett.⁸⁹ Az egyén akarata a külvilágban a magántulajdon révén nyilvánul meg. A magántulajdon pedig lehetővé teszi a pozitív szabadság megvalósulását, és az egyén kizárólag a tulajdoni jellegű jogokon keresztül válik képessé arra, hogy elszakadjon a konkrétumtól, és sajátosságot nyerjen. Benson e szabadságot „a dolgok használatára való erkölcsi képességként” írta le.⁹⁰ A dolgok használatához való ezen jogot a szerződés révén elidegeníthető tulajdoni jellegű jogok elismerése igazolja, amit Hegel „absztrakt jognak” nevez.

A magántulajdonhoz fűződő jogok azzal támogatják az egyén személyiségének fejlődését, hogy kiterjesztik az egyén szabadságát egy olyan körre, amelyben az egyén „valamelyest rendelkezhet a külső környezetében található erőforrások felett”.⁹¹ Hegel felfogása szerint a magántulajdon fogalma és a kötelmi jog intézménye révén biztosítható az egyén személyiségének maradéktalan elismerése. Az egyén személyiségéhez fűződő hegeli tulajdonjog létezése nem új keletű. Radin érvelése szerint például e megközelítés szükséges ahhoz, hogy „az egyén megfelelő önfejlődést érhesen el, azaz személyllyé váljon – az egyénnek bizonyos szintig rendelkeznie kell a külső környezetben található erőforrások felett. A rendelkezés szükséges biztosítékai pedig a tulajdoni jellegű jogok formájában jelennek meg”.⁹² Az egyén személyiségének nem minden oldala képezheti tulajdonjog tárgyát, így ezek veleszületett jognak minősülnek (például a testi épséghez való jog).⁹³ Az egyén személyiségének léteznek azonban más oldalai – az egyén identitásának egyes jegyei – is, amelyek számunkra külső tényezőnek minősülnek, és amelyek tulajdonjog tárgyát képezhetik.

⁸⁶ Uo., 41.

⁸⁷ SCHROEDER i. m. (84. lj.) 455.

⁸⁸ HEGEL i. m. (85. lj.) 43.

⁸⁹ Kanu PRIYA: Intellectual Property and Hegelian Justification. 1 *National University of Juridical Sciences Law Review*, 2008. 359-360.

⁹⁰ Peter BENSON: The Basis of Corrective Justice and its Relation to Distributive Justice. 77 *Iowa Law Review*, 1992. 515, 562.

⁹¹ Margaret J. RADIN: Property and Personhood. 34 *Stanford Law Review*, 1982. 956, 956.

⁹² Uo.

⁹³ BENSON i. m. (90. lj.) 584.

Hegel felfogása szerint a személy számára külső dolgok képezhetik tulajdonjog tárgyát, és ezek a jogok rendelkeznek bizonyos közös tulajdonságokkal. A tulajdonjog elismerése például Hegel szerint három tényezőtől függ. Először is, az egyénnek birtokba kell vennie vagy el kell foglalnia az adott dolgot. Az egyénnek ki kell fejeznie, hogy az adott dologban az ő akarata fejeződik ki.⁹⁴ A dolog birtokbavételével a személy megkülönbözteti magát a dologgal kapcsolatban nem álló más személyektől, ezáltal pedig a különöstől sajátosságot nyer.⁹⁵ A birtoklásnak a külvilág felé meg kell jelennie. Hegel kifejezésével élve egy személy vagy akként foglalhatja saját akarát egy dologba, hogy azt fizikailag őrizetében tartja, vagy azáltal, hogy azt megjelöli, illetve hogy azt lényegében olyan formába önti, amellyel kifejezi mások felé, hogy az adott dolog az övé.⁹⁶ Mivel az egyén nem tarthat igényt a jog szerint rajta kívül álló dolgokra, a dolgok alapvetően uratlannak dolognak minősülnek (*res nullis*), így azok első birtokbavételével tulajdon szerzhető rajtuk:

„Mások viszonylatában úgy szerezhetek kizárólagos jogot egy dologon, ha a külvilág felé kifejezem az arra irányuló akaratomat, hogy a dolgot ténylegesen uralmam alá hajtottam, azzal, hogy az én cselekményemnek mások hasonló cselekményeit időben meg kell előznie. Megszerzését követően a jogom mindaddig fennáll, amíg képes vagyok a dolog feletti uralmamot kinyilvánítani.”⁹⁷

A tulajdonszerzés második feltétele Hegel szerint, hogy az egyén hasznosítsa a dolgot.⁹⁸ Jóllehet a birtoklás ténye kapcsolatot teremt a személy és a dolog között, a dolog személy általi használata fejezi ki, hogy „a személy maga az élvezet célja, az élvezett dolog pedig csupán az e célt szolgáló eszköz.”⁹⁹ Másként megfogalmazva, a személynek uralmat kell szereznie a dolog felett. A dolog személy általi használata azonban egészségtelessé vagy követelődővé válhat. A tulajdonjog harmadik jellemzője következképpen az elidegeníthetőség.¹⁰⁰ Az autonóm személy – gyakorolva azon jogát, hogy az akarát a dologról eltávolítsa – felhagyhat a dologhoz fűződő jogával. A tulajdon tehát elidegeníthető és – az eredeti tulajdonos hozzájárulásával – másra átruházható. Azonban egy dolog jogellenes elvonása egy másik személy rendelkezése alól annak hozzájárulása nélkül a dolog feletti rendelkezéssel megnyilvánuló akarat megsértésének, és ezáltal a másik személy személyisége elleni támadásnak minősül. Hegel tulajdonképpen az elidegenítéshez való jogot tekintette a tulajdonjog igazi jelének. Álláspontja szerint a személy autonómiája a dolog megszerzésére irányuló hatalom elismerésével igazolható igazán. A szerződés és a tulajdon intézménye biztosítják a személy számára a tulajdonhoz való jog elismerésének eszközét. Ahogy Schroeder megjegyzi:

⁹⁴ Justin HUGHES: The Philosophy of Intellectual Property. 77 *Georgetown Law Journal*, 1988. 287.

⁹⁵ SCHROEDER i. m. (84. lj.) 469.

⁹⁶ HEGEL i. m. (85. lj.) 76. A Csatorna-szigeteken elfogadott jogszabály [a képmáshoz fűződő jogokról szóló, 2012. évi (Bailiwick of Guernsey) rendelet] szerint például az egyén képmásának a jogszabály szerinti nyilvántartásba történő bejegyzésével a jogosult tulajdon jellegű jogot szerez a képmás felett (51. szakasz).

⁹⁷ BENSON i. m. (90. lj.) 584–585.

⁹⁸ HEGEL i. m. (85. lj.) 62.

⁹⁹ SCHROEDER i. m. (84. lj.) 473.

¹⁰⁰ HEGEL i. m. (85. lj.) 105.

„A szerződés kölcsönös interszubjektivitása azért szükséges, mert – Hegel szerint – az ember csakis akkor válik alanná (*eine Person*), ha egy másik alany elismeri e minőségét. A szubjektivitás (mint a jogok és kötelezettségek alanyává válásának képessége) csak annyiban létezik, amennyiben a jogok érvényesíthetők. Mivel logikai szempontból a személyek mind absztrakt egyénnek (nem alannak) minősülnek, a szubjektivitás eléréséhez először minden egyénnek alanná kell tennie a többi egyént e minőségük elismerése útján. Ez azt jelenti, hogy jogokat nem lehetséges azzal létrehozni, hogy azokat az ember egyoldalúan magának követeli. Mivel a jogok interszubjektív természetűek, azokat kizárólag interszubjektív módon lehet létrehozni.”¹⁰¹

3.1. Hegel tulajdonelméletének alkalmazása a személyiségre

A képmáshoz fűződő jog alátámasztható azon az alapon, hogy az egyén méltósága elleni támadásnak minősül, ha az egyén identitásának jegyeit visszaélészerűen felhasználva jogtalanul megsértik az egyén személyiségét. Az ilyen jogsértések korlátozzák az egyén autonómiáját, és helytelenek, mivel hátrányos hatással vannak az egyén méltóságára.¹⁰² Az ilyen jellegű jogsértéssel szembeni védelemhez való jog nem pusztán védekező jellegű. Ha tehát a képmáshoz fűződő jogot a hegeli értelemben vett személyiséghez fűződő tulajdonjogként fogjuk fel, akkor pozitív módon, valódi értelemben biztosítható a személy szabadságának érvényesülése.

Az egyén személyiségének külső jegyei – mint például a képmása, hangja és neve – Hegel absztrakt jogokra vonatkozó elmélete szerint személyiséghez fűződő tulajdonjogként védelmezhetők a leghatékonyabban. E jegyek az egyénen kívül állnak, és akkor jelentenek lehetőséget az egyén autonóm emberi lényként történő önmegvalósítására, ha az érintett bizonyítani tudja, hogy azok az ő akaratát testesítik meg. Így, ahogy Reiter megjegyzi, Hegel elmélete vonzó a hírességipar számára, mivel a hírességek személyiségét gyakran egyfajta „kagylónak” tekintik.¹⁰³ E személyiség külső jegyei az egyén akaratának megtestesülései, és a hegeli értelemben vett tulajdon tárgyát képezhetik.

Annak elhatárolása, hogy mely személyhez fűződő jogok minősülnek személyes jellegűnek és így elidegeníthetetlennek – szemben a tulajdoni jellegű és így elidegeníthető jogokkal – azon múlik, hogy e jogok milyen mértékben tekinthetők az egyénen kívül álló jogoknak. E kérdés tehát mértékre vonatkozik, amely skálán mérhető, azaz, ahogy Radin magyarázza:

„A tulajdoni jogosultságokat a személyiséghez való viszony alapján értékelő általános igazolás szerint az általános igazolás alá vonható jogosultságok egy helyettesíthetőtől a személyesig terjedő folytonosságot alkotnak. Az igazolás alapján megállapítható tehát, hogy a folytonosság egyik végéhez közel álló jogosultságok – a helyettesíthető tulajdoni jogosultságok – bizonyos esetekben felülírhatók, míg a spektrum másik végéhez közel álló jogosultságok – a személyes jogosultságok – nem. Ez nem azt jelenti, hogy a helyettesíthető tulajdoni jogosultságok ne állnának kapcsolatban a személyiséggel, mindössze azt eredményezi, hogy a különbségtételt időnként indokolja az ilyen kapcsolat

¹⁰¹ SCHROEDER i. m. (84. lj.) 478.

¹⁰² BLOUSTEIN i. m. (64. lj.) 986.

¹⁰³ Catherine WALSH: The Justifications Underlying Personality Rights. *Entertainment Law Review*, 2013. 17–19.

erősségének különbözősége. A személyiségen alapuló megközelítés tehát egy hierarchiát alkot a jogosultságok között: minél szorosabb a személyiséggel fennálló kapcsolat, annál erősebb a jogosultság.¹⁰⁴

Másként megfogalmazva, az emberi személyiségnek vannak bizonyos vetületei, amelyek másra nem ruházhatók át. Az egyik szélsőséget nézve például nyilvánvaló, hogy az ember a fizikai szabadságát nem ruházhatja át másra. Ugyanakkor az egyén át tudja ruházni másra a róla készült fényképek felhasználásának jogát. Az igazán nehéz esetek a közbenső helyzetekből adódnak, hiszen a vér például adományozható,¹⁰⁵ de eladható-e egy mutatóujj? Radin meglátása szerint a skála „az egyén személyiségének elválaszthatatlan részét képező dolgoktól a pénzzel teljes mértékben helyettesíthető dolgokig terjed”.¹⁰⁶ Következésképpen kijelenthető, hogy bírósági előtt az érvényesíthető, amikor az egyént megfosztják személyiségének azon oldalától, amely az önfejlődéséhez elengedhetetlen. Ez lényegében „az *être* (lenni) és az *avoir* (bírní) tartománya” közötti különbséget jelenti.¹⁰⁷ Minél szorosabb a kapcsolat a dolog és az egyén léte között, annál kevésbé valószínű, hogy az adott dolog átruházhatónak tekinthető.

Az egyén akarata jogszerűtlen megsértésének minősül, és így bírósági előtti igényérvényesítés alapjául szolgálhat, ha az egyén személyiségének jegyeit az érintett hozzájárulása nélkül áruba bocsátják. Mivel e jegyek az egyén személyének részét képezik, az alany képes megállapítani, hogy azokban az ő akarata megjelenik-e. Lévnén „a képmáshoz fűződő jog (...) a tárgyasult dolgok felhasználásához, nem pedig magának a személynek a manipulálásához kapcsolódik”,¹⁰⁸ az olyan külső jegyek feletti tulajdonjog fennállását, amelyekben az egyén akarata ölt testet, Hegel tulajdonelmélete alátámaszthatja. E jog a felhasználás feletti rendelkezésre vonatkozik. Hegel tulajdonelmélete szerint az egyén kifejti az akaratát egy dolog felett, 'elfoglalva' ezzel azt.¹⁰⁹ Noha komoly vita folyik azzal kapcsolatban, hogy a Hegel fogalmai szerinti birtokbavétel első birtokbavételre utal-e (azaz, hogy a tulajdonosnak másokat megelőzően kell-e a tulajdonát létrehoznia), afelől kevés kétség lehet, hogy a saját identitásának külső jegyei felett az egyén szerezhet elsőként birtokot.¹¹⁰ Mivel az egyén neve, megjelenése, hangja stb. az egyén akaratának megtestesülései és magának a személyiségnek a szinonimái, a hegeli értelemben vett birtokbavétel révén történő tulajdonszerzés ténye egyértelműnek látszik.

A személyiséghez fűződő tulajdonjogok létét az egyén méltóságának, autonómiájának és akaratának védelme alapján alátámasztó elméletnek nem szükséges továbbá Locke munkaelméletére támaszkodnia az ilyen jogok létének igazolása céljából. Függetlenül attól, hogy egy híresség mennyire sok vagy kevés erőfeszítést fordított a nyilvánosságban róla kialakuló kép kiépítésére,

¹⁰⁴ RADIN i. m. (91. lj.) 986.

¹⁰⁵ Az *A v. National Blood Authority*, [2001] 3 All ER 289 ügyben az angliai és walesi bíróság megállapította, hogy a fogyasztóvédelemről szóló 1987. évi törvény alkalmazásában terméknek minősül a betegek részére adományozott szennyezett vérkészítmény.

¹⁰⁶ RADIN i. m. (91. lj.) 987.

¹⁰⁷ Eric H. REITER: *Personality and Patrimony: Comparative Perspectives on the Right to One's Image*. 76 *Tulane Law Review*, 2002. 673, 717.

¹⁰⁸ HAEMMERLI i. m. (71. lj.) 417.

¹⁰⁹ HEGEL i. m. (85. lj.) 76.

¹¹⁰ SCHROEDER i. m. (84. lj.) 491–492.

sére, semmi sem változtat azon a tényen, hogy ő maga áll a legszorosabb kapcsolatban az adott személyiséggel.¹¹¹ Az identitás jegyei feletti tulajdonjog az egyén szabad akarathoz fűződő joga alapján jön létre. A birtokbavétel révén meghatározott tulajdonjog azon az alapon jön létre, hogy az ember személyisége az ember részét képezi. Az adott személyiség külső jegyei tehát az ember személyisége kiterjesztésének tekinthetők, e „jogok pedig felhatalmazzák az embert arra, hogy az én különböző jellemzőinek felhasználásáról rendelkezzen.”¹¹² Haemmerli megfogalmazása szerint „a legtöbb ember (...) különleges, akár egyedülálló kötődést tapasztal a saját képmása és egyéb tárgyasult attribútumai iránt, és úgy érzi, hogy e dolgok elválaszthatatlan kapcsolatban állnak saját identitásával.”¹¹³ Ennélfogva a tulajdonjog szempontjából nincs jelentősége annak, hogy az adott személy vagy akárki más tett-e bármilyen erőfeszítést a külső személyiség megteremtésére. Amint azt Kwall is megjegyzi, „a hírességek – mások hozzájárulásától függetlenül – változatlanul a központi hordozók maradnak, ami a képmásukat a nyilvánosság felé közvetíti.”¹¹⁴

A képmáshoz fűződő jog személyiséghez fűződő tulajdonjogként való felfogása elkerüli a magánélethez való jog és a tulajdonhoz való jog közötti elméleti zavart, amely más országokban megakadályozta a jogfejlődést ezen a területen. Az ezen jogoknak a magánélethez való jogból származtatott jogként történő elismerése nem biztosít megfelelő védelmet. Az ilyen jogok veleszületett és elidegeníthetetlen jogok, és kizárólag az egyén immateriális 'spirituális érdekei' számára nyújtanak védelmet, kevés figyelmet fordítva az egyént érintő gazdasági következményekre.¹¹⁵ Másfelől, az ilyen jogok munka alapján keletkező egyszerű tulajdonjogként való felfogásával szemben felhozható kritikaként, hogy a képmáshoz fűződő jogok nem kizárólag az érintett által létrehozott eredmények, így nem minősülhetnek az érintett tulajdonának. A személyiség tulajdonként történő felfogása

„a vitát a gazdasági jogok iránti egyoldalú megszállottságról a személyiség és tulajdon kiegyensúlyozottabb, erkölcsi és gazdasági szempontokat egyaránt figyelembe vevő megközelítése felé tereli. E felfogás az egyénre mint a tulajdon kialakulását megelőző autonóm lényre tekint, amely fogalom egybecseng kulturális erkölcsünkkel is.”¹¹⁶

Az egyén személyiségének a hozzájárulása nélküli áruba bocsátása az egyént mint személyt értékeli le, és korlátozza azon szabadságában, hogy a saját személyiségét a saját belátása szerint alakítsa. Más személy önálló akaratanak indokolatlan csorbítása önző, mások jogait figyelmen kívül hagyó, helytelen cselekmény. Amint azt Bloustein is megjegyzi, „az ilyen esetben a jogsértés leginkább a személyes szabadság objektív csorbításában, nem pedig személyes szenvedés okozásában, vagy egy dolog eltulajdonításában áll.”¹¹⁷ Az ilyen jogok személyiséghez fűződő

¹¹¹ Kwall i. m. (30. lj.) 41.

¹¹² Jeanne M. HAUCH: Protecting Private Facts in France: The Warren & Brandeis Tort is Alive and Well and Flourishing in Paris. 68 *Tulane Law Review*, 1994. 1219, 1223.

¹¹³ HAEMMERLI i. m. (71. lj.) 424.

¹¹⁴ Kwall i. m. (30. lj.) 42.

¹¹⁵ KAHN i. m. (66. lj.).

¹¹⁶ HAEMMERLI i. m. (71. lj.) 413.

¹¹⁷ BLOUSTEIN i. m. (64. lj.) 990.

tulajdonként történő elismerése lehetővé teszi a bíróságok számára, hogy az okozott sérelem mindkét – azaz személyes és gazdasági – oldalát egyaránt figyelembe vegyék. A képmáshoz fűződő jognak a magánélethez való jog vagy a tulajdoni jellegű jog alapján történő alátámasztása zavart kelt az okozott kár megtérítése tekintetében. A tulajdonjogi sérelmek alapján ugyanis jellemzően nem követelhető érzelmi megrázkódtatásért járó kártérítés. Hasonlóképpen, a magánélethez való jog megsértése alapján nem támasztható követelés gazdasági veszteség megtérítésére. Ahogy azt Goodenough megjegyzi, a magánélet és tulajdon közötti elvi különbségtétel ahhoz vezetett, hogy az e jogokat a magánélethez való jog alapján igazolók a felmerült kár körében a lelki megterhelésre, míg azokat a tulajdonhoz való jog alapján igazolók a jogsértés gazdasági vagy piaci hatására fordították a figyelmüket. Álláspontja szerint a követelés személyiségre történő alapozása esetén „mindkét típusú sérelem felmerülhet, és mindkét típusú – személyes és vagyoni – érdek megkárosítható”.¹¹⁸

Az Egyesült Államokban – ahol a képmáshoz fűződő jogra a legtöbb államban hosszú ideje mint tulajdoni jellegű jogra tekintenek – különösen szembeűnő a méltósághoz és tulajdonhoz fűződő érdekek közötti feszültség. A *Waits v. Frito Lay, Inc.*¹¹⁹ ügyben például a felperes a híres, rekedtes énekes volt, akinek hangját egy rajongója egyszer úgy jellemezte, hogy olyan, „mintha megivott volna két liter bourbon whiskyt, elszívott volna egy doboz cigarettát, majd lenyelt volna egy csomag borotvapengét (...) Mindezt késő éjszaka. És három nap alvás nélkül.”¹²⁰ Tom Waits híres volt arról, hogy még az igen jövedelmező termékreklámozási ajánlatokat, illetve a képmása kereskedelmi kiaknázására vonatkozó egyéb ajánlatokat is visszautasította. Álláspontja szerint az ilyen jellegű reklámok a zenész művészi integritásából vesznek el. Az alperes kukoricapelyhet népszerűsítő rádióreklámot készített, amelyhez egy Tom Waits imitátor hangját használta fel. Waits a kereskedelmi reklámokkal kapcsolatos közismert álláspontjára és arra hivatkozva tiltakozott a személyiségének ilyen módon történő utánzása ellen, hogy az aláásta zenei integritását, és a bíróság helyt is adott a követelésének. Az ügyben az esküdtek által megítélt kártérítés összetétele azonban szembement az Egyesült Államokban az ilyen jellegű jogok elméleti megalapozását övező zavarral, az ügyben ugyanis az esküdtszék 100 ezer dollár kártérítést ítélt meg Waits javára a szolgáltatásai tisztességes piaci értékeként, 200 ezer dollár kártérítést a nyugalma, boldogsága és érzései megzavarásáért, és 75 ezer dollár kártérítést a jó hírnevét, szakmai megítélését és jövőbeli nyilvános szerepléseinek értékét ért károkért.¹²¹ Az alperesek fellebbezést nyújtottak be a teljes ítélettel szemben, különösen arra való tekintettel, hogy – érvelésük szerint – az érzelmi megrázkódtatásokért megítélt 200 ezer dollár nem alkalmas a tulajdoni jellegű jog megsértésének orvoslására, hiszen annak a gazdasági vagy vagyoni veszteségekre kellene összpontosítania. A bíróság fenntartotta az esküdtszék által megállapított kártérítést, és kifejtette, hogy a felperes számára a személyiségét ért visszaélés következtében a pénzügyi megfontolásoknál sokkal több forgott kockán az adott ügyben, különös tekintettel a felperes zenei előadóművészi hivatására, valamint az ilyen jellegű kereskedelmi kiaknázással

¹¹⁸ Olive R. GOODENOUGH: *Go Fish: Evaluating the Restatement's Formulation of the Law of Publicity*. 47 *South Carolina Law Review*, 1996. 709, 736.

¹¹⁹ *Waits v. Frito Lay, Inc.*, 978 F2d 1093 (9th Cir. 1992).

¹²⁰ Uo.

¹²¹ Waits emellett további kétmillió dollárt kapott szankciós jellegű kártérítésként.

szembeni közismert álláspontjára. Az érzelmi megrázkódtatásokért megítélt 200 ezer dollár lényegében tehát nem a tulajdoni érdekeit, hanem a méltóságát ért sérelemért kárpótolja a felperest. A 200 ezer dolláros kártérítés indokolása során azonban a bíróság a méltóságra gyakorolt hatás helyett a jogsértés által okozott kellemetlenségekre összpontosított. Nevezetesen a bíróság megjegyezte, hogy a Waits által a reklámokkal kapcsolatban tett nyilvános kijelentések arra utaltak, hogy az alperes cselekményei kínos helyzetbe hozták a felperest, és képmutatónak állították őt be. Ugyanakkor, amint Kahn megjegyzi, ez az indokolás hibás:

„Waits nem egyszerűen zavarban volt, hanem tajtékozott. A kínja nem mentális, hanem spirituális vagy filozófiai természetű volt. Úgy érezte, hogy a hangja áruba bocsátása a személyiségének integritását ásta alá, és az ilyen sérelemnek semmi köze a kínosság érzéséhez, hanem az egyén azon képességéhez kapcsolódik, hogy koherens és összefüggő önképét megőrizze.”¹²²

A képmáshoz fűződő jogoknak az egyén személyiségéből történő eredeztetésével elkerülhetők azok az elméleti nehézségek, amelyekkel a bíróságok a *Waits*-ügyhöz hasonló követelések kapcsán szembesülnek. A felperes nem feltétlenül amiatt háborodott fel, hogy mások élvezik az ő munkájának gyümölcsét. Elvi jellegű követelése elsősorban inkább arra összpontosított, hogy zenési-művészi integritását érte támadás. A felperes akarata a külvilág felé a különleges hangjában jelent meg, amely személyes identitásának egyik legfontosabb jegye volt. Az alperesek ezen autonómiát sértették meg azzal, hogy engedélye nélkül használták fel a felperes személyiségét ilyen módon. A sérelmet nem a megaláztatás, kínos helyzetbe hozás, vagy a kiváltott felháborodás jelentette, hanem egyediségének azzal való lekicsinylése, hogy személyiségét ilyen módon áruba bocsátották.

3.2. A képmáshoz fűződő jog sajátosságai

Mint a személyes tulajdon egy formája, a képmáshoz fűződő jogok elidegeníthetők. Az egyén autonómiája iránti tisztelet megkívánja, hogy az egyén akaratának dolgokban – például az identitása jegyeiben – való külső megnyilvánulásait mások elismerjék és tiszteletben tartsák. Az oltalmazott jog tehát az egyén identitása feletti rendelkezéshez való jog.¹²³ Az ezen rendelkezési jog az, ami átruházható, és amelynek bármely, engedély nélkül történő gyakorlása az egyén integritása elleni támadásnak minősül. E megközelítés alapján igazolható például a *Haelan*-ügybeli felperesi követelés, hiszen a baseball-játékosok a felperesre ruházták át a képmásuk felhasználásának kizárólagos jogát a felperes termékeinek értékesítésével összefüggésben.

A képmáshoz fűződő jog személyiségi vagy tulajdonjogként történő meghatározása kérdéseket vet fel a jog örökölhetőségével kapcsolatban is. Amennyiben azt a magánélethez való jog részének tekintjük, úgy az – személyhez fűződő jogként – nem örökölhető. Ha viszont a tulaj-

¹²² Jonathan KAHN: Bringing Dignity Back to Light: Publicity Rights and the Eclipse of the Tort of Appropriation of Identity. 17 *Cardozo Arts & Entertainment Law Journal*, 1999. 213, 240.

¹²³ *Reklos & Davourlis v. Greece* i. m. (81. lj.) 40. §.

don jog egy formájának tekintjük, akkor – mint minden más tulajdonnak – az egyén halála esetén logikusan e jognak is át kellene szállnia az örökösökre. Ha e jogot örökölhetőnek tekintjük, úgy az jelentős hatással lehet a véleménynyilvánítás szabadságára is. Vajon a hírességek személyiségének *post mortem* védelme nem billenti-e ki a személyiség védelme és a közérdek közötti egyensúlyt az előbbi javára? Pontosan ez a kérdés vált vita tárgyává az Egyesült Államokban, ahol a kérdés megítélése láthatóan államról államra változik. A *Lugosi v. Universal Pictures*¹²⁴ ügyben például Kalifornia állam legfelső bírósága megállapította, hogy az alperes által készített filmben Lugosi Béla, a Draculát alakító híres színész özvegye és fia nem jogosult Lugosi Béla Draculához kapcsolódó képmását annak halála után hasznosítani. Tekintettel arra, hogy a Dracula figurájával fennálló társítását – a szerep eljátszásán kívül – maga Lugosi Béla sem hasznosította, e jogokat az örökösei sem örökölhették meg. Bármilyen ezzel ellentétes döntés a bíróság szerint csupán olyan nyereséget jelentene az örökösök számára a véleménynyilvánítás szabadságának sérelmére, amelyet nem érdemeltek ki. Az ítélet indokolása azonban némileg homályos. A bíróság egyfelől elutasította a képmáshoz fűződő jog örökölhetőségének elismerését, ezzel mintegy a magánélettel kapcsolatos személyhez fűződő joghoz hasonlóan kezelve azt. Ugyanakkor az elutasítást gazdasági megfontolásokkal indokolta (mondván, hogy az örökhagyó életében nem aknázza ki kereskedelmileg a jogot), amely főszabályként kizárólag tulajdonnak minősülő jogok tekintetében bír relevanciával.

Ezzel szemben a *Martin Luther King, Jr. Center for Social Change, Inc. v. American Heritage Products, Inc.*¹²⁵ ügyben az Egyesült Államok Tizenegyedik Kerületi Fellebbviteli Bírósága megállapította, hogy a hajdani King örökösei jogosultak az alapján megtiltani az őt ábrázoló emlékműszobrok árusítását, hogy az örökhagyó képmáshoz fűződő jogai öröklés útján átszálltak rájuk. A képmáshoz fűződő jog gazdasági ösztönzők alapján történő elismerése révén a bíróság megállapította, hogy az adott jog örökölhető, tekintet nélkül arra, hogy az örökhagyó életében hasznosította-e azt. Amint azt a bíróság megállapította, az egyén képmásának értéke romlik, ha a képmás feletti kizárólagos rendelkezési jog az érintett személy halálával hirtelenül és önkényes módon megszűnhet. Egy örökölhető és meghatározott időtartamhoz kötött joggal szemben ilyen aggályok nem merülnének fel.¹²⁶

3.2.1. A véleménynyilvánítás szabadsága és a képmáshoz fűződő jog

A képmáshoz fűződő jognak személyiséghez fűződő tulajdon jog egy formájaként történő elismerése aggályokat vet fel a véleménynyilvánítás szabadságával kapcsolatban.¹²⁷ A túlságosan kiterjedt képmáshoz fűződő jog alkalmas arra, hogy az egyéneknek kedvező monopóliumot

¹²⁴ *Lugosi v. Universal Pictures*, 603 P2d 425 (Cal. 1979).

¹²⁵ *Martin Luther King, Jr. Center for Social Change, Inc. v. American Heritage Products, Inc.*, 250 Ga. 135; 296 SE2d 697 (1982).

¹²⁶ Uo., 705.

¹²⁷ Stephen R. BARNETT: The Right of Publicity versus Free Speech in Advertising: Some Counter-Points to Professor McCarthy. 18 *Hastings Communications and Entertainment Law Journal*, 1996. 593.; Roberta R. KWALL: The Right of Publicity vs. the First Amendment: A Property and Liability Rule Analysis. 70 *Indiana Law Journal*, 1994. 47.

hozzon létre a különböző kulturális szimbólumok felett; Madow megfogalmazása szerint „kétségtelen, hogy a képmáshoz fűződő jog lehetővé teszi a népszerű jelentésgyártás feletti magán-cenzúrát”.¹²⁸ Lényegében fennáll annak valós veszélye, hogy a képmáshoz fűződő jog „fontos jeltani anyagokat zár ki a közkincsek köréből”, és az lehetővé teszi a képmás feletti jogokkal rendelkező jogosult számára, hogy ő szabja meg a társadalom számára, hogy az adott képmás mit is jelentsen számunkra.¹²⁹ Következésképpen az ikonikus jelképek használata és jelentése a kiválasztott kevesek kezébe kerülhet, akik a társadalom többi tagjának kárára kisajátíthatják azt.

Mint a tulajdoni jellegű jogok általában, a képmáshoz fűződő jog sem abszolút jog, és az mások jogai – köztük a szabad véleménynyilvánításhoz való jog – korlátozzák. Ez az egyensúly azonban a képmáshoz fűződő jog bizonyos mértékű korlátozásával érhető el. Először is, a képmáshoz fűződő jog nem tilthatja meg az egyén személyiségének minden jellegű felhasználását, és kizárólag akkor szolgálhat bíróság előtt érvényesíthető igényként, ha az egyén identitását jogtalanul használják fel reklámozásra vagy más kereskedelmi célra. A jog azzal szemben nyújt védelmet az egyén számára, hogy gazdasági értelemben más szolgájjá váljék. Amint azt Weisman megfogalmazza, e jog megoltalmazza a személyt attól, hogy kereskedelmi értelemben más rab-szolgájjá váljék, mivel „a jogosulatlan megjelenítés hatással van az egyén identitására azáltal, hogy őt egy gondolathoz kapcsolja (...), az egyéntől pedig nem tagadható meg az a jog, hogy saját személyiségét maga formálja, és maga döntsön az e jogot érintő ügyekben.”¹³⁰ Következésképpen azok a felhasználások, amelyek a társadalom előnyére válnak, illetve nem ássák alá az egyén méltóságát, nem is jogellenesek. A szerzői jog szerinti szabad felhasználás szabályaihoz hasonlóan az egyén képmásának járulékos jellegű felhasználása alapján nem állapítható meg a felhasználó felelőssége.¹³¹

¹²⁸ MADOW i. m. (24. lj.) 239.

¹²⁹ KWALL i. m. (30. lj.) 3. Lásd még Madow gondolatait azzal kapcsolatban, amikor John Wayne leszármazói megpróbálták megakadályozni, hogy a színész képmását melegeknek szóló könyvesboltok képeslapokon árulják a következő felirattal: „*It's such a bitch being butch*”. A leszármazók többek között azzal érveltek, hogy édesapjuk ilyen ábrázolása a nyilvánosságban kialakult, apjuk kemény munkával megszerzett, *macho* és heteroszexuális képe miatt sértő. Madow szerint John Wayne elsősorban ezt jelentette az amerikai kultúrának, és a leszármazók részére a képmás tekintetében halála után biztosított tulajdonjog lehetővé tette számukra e jelentéstartalom fenntartását. Lásd MADOW i. m. (24. lj.) 145–146.

¹³⁰ ALISA M. WEISMAN: Publicity as an Aspect of Privacy and Personal Autonomy, 55 *Southern California Law Review*, 1982. 727, 729.

¹³¹ A *Krouse v. Chrysler Canada Ltd.*, (1974) 1 OR (2d) 225 kanadai ügyben például az ontarioi fellebbviteli bíróság elutasította a felperes bitorlás és személyiség kisajátítása miatt benyújtott keresetét, mivel a tényállás szerint a hivatásos futball-játékos felperes képmását az alperes járulékos jelleggel használta fel a termékei promóciója során. Így különösen a bíróság megállapította, hogy a professzionális futball intézményét reklámozták szándékosan, nem pedig az abban egyenileg is részt vevő felperest. A *Gould Estate v. Stoddart Publishing Co.*, 39 OR (3d) 545 [1998] OJ No 1894 ügyben az ontarioi fellebbviteli bíróság megállapította, hogy (az időközben elhunyt) zenésztől készített fényképek és a vele készített interjúk közérdekű anyagoknak minősülnek. A szerzői jogra vonatkozó szabályok alapján a bíróság ugyanakkor elismerte, hogy a kérdéses anyag az érintett újságíró irodalmi és művészi alkotása volt, és az nem használta ki az elhunyt zenész művészi géniuszát.

Zapparoni magyarázata szerint:

„nem minősül e jog megsértésének, ha az érintett identitását híradásban, beszámolókbán, szórakoztatás céljából, illetve fiktív vagy nem fiktív (kreatív) művekben használják fel. Főszabályként nem minősül jogsértésnek, ha a híresség nevét vagy fényképét rajongói magazinban vagy leíró cikkel kapcsolatban használják fel, ahogy az sem minősül jogsértésnek, amikor egy jogosulatlan életrajzot terjesztenek, vagy ha járulékos jellegű a felhasználás.”¹³²

Másodsor, a képmáshoz fűződő jog kizárólag olyan felhasználásokra terjedhet ki, amelyek elválaszthatatlanul kapcsolódnak az érintett identitásához. A túlságosan széles körű képmáshoz fűződő jogok ugyanis veszélyeztetik a véleménynyilvánítás szabadságát, olyan esetekben, ahol az érintett identitásával csupán homályosan kapcsolódik a felhasználás. A széles körben bírált *White v. Samsung Electronics America, Inc.*¹³³ amerikai ügy ennek egy jó példája.¹³⁴ Az ügy tényállása szerint a felperes az Amerikában népszerű *Wheel of Fortune* (Szerencsekerék) showmisor híres házigazdája volt. Az alperes egy humoros televíziós reklámot készített, amelyben egy szőke parókát viselő robot vezetett egy, a *Wheel of Fortune*-höz hasonló televíziós műsort 2012-ben. A reklám célja az alperes termékei tartósságának bemutatása volt. A bíróság azonban elfogadta a felperes azon álláspontját, hogy a robot ilyen módon történő felhasználása a felperes képmáshoz fűződő jogainak megsértését jelentette. Az „identitás” fogalmára vonatkozó kiterjesztő mérce alkalmazásával a bíróság azon az alapon állapította meg a felperes képmáshoz fűződő jogának sérelmét, hogy a robot használata a felperesre utalt. Lényegében, amint azt Zapparoni megjegyzi, „a bíróság úgy foglalt állást, hogy a jogsértés minden olyan esetben megállapítható, amikor a reklámban használt külsőségek összetétele akár csak emlékezteti a közönséget az érintett felperesre.”¹³⁵

A tulajdon hegeli fogalma szerint az egyén személyiségére vonatkozó halovány utalások alapján nem lenne megállapítható a képmáshoz fűződő jog megsértése. Következésképpen a képmáshoz fűződő jog nem élvezne túlzott mértékű védelmet a véleménynyilvánítás szabadságának rovására. A hegeli értelemben vett első birtokbavétel mint a tulajdon egy jellemzője azonban megkívánná, hogy az egyén személyiségével közvetlenség legyen megállapítható.¹³⁶ Más szavakkal, egy perben a jogsértés sikeres megállapításához szükséges, hogy „az azonosításra alkalmas jegyeknek egyértelműen, egyedileg és közvetlenül azonosítaniuk kell a felperest.”¹³⁷

¹³² ROSINA ZAPPARONI: Propertising Identity: Understanding the United States Right of Publicity and Its Implications: Some Lessons for Australia. *Melbourne University Law Review*, 2004. 690, 703.

¹³³ *White v. Samsung Electronics America, Inc.*, 971 F2d 1395 (9th Cir. 1992).

¹³⁴ DAWN DAWSON: The Final Frontier: Right of Publicity in Fictional Characters. 2 *University of Illinois Law Review*, 2001. 63.

¹³⁵ ZAPPARONI i. m. (132. lj.) 713. Lásd még a *Carson*-ügyet i. m. (7. lj.), amelyben a felperes sikerrel állította a nyilvánosságához fűződő jogának megsértését a vele szinonim fogalommá vált „Here’s Johnny” jelmondat felhasználása miatt. Hasonlóképpen, a *Wendt v. Host International, Inc.*, 125 F3d 806 (9th Cir. 1997) ügyben, amelyben George Wendt és John Ratzenberger színészek (a *Cheers* televíziós műsor Normja és Cliffje) sikerrel pereltek be egy, a *Cheers* műsor hangulatát idéző vendéglátóhely-láncot, amelyekben a műsorban általuk alakított Norm és Cliff nevű karakterek után mintázott robotok voltak láthatók.

¹³⁶ HAEMMERLI i. m. (71. lj.) 459–464.

¹³⁷ Uo., 460.

Ha a *White*-ügyben ilyen mércét alkalmaztak volna, lehetne amellet érvelni, hogy a felperes képmáshoz fűződő joga sérelmének megállapításához nem lenne elegendő a felperes identitásának pusztá felidézése. Haemmerli magyarázata szerint „a robot használata sokatmondó volt, mindenki egyet ért azonban abban, hogy maga Vanna White nem volt érzékelhető a műsorban. A reklámnak valójában éppen az volt a lényege, hogy ő maga már nem is létezett.”¹³⁸

Harmadszor, a véleménynyilvánítás szabadságával kapcsolatos aggályokat fokozza, ha a képmáshoz fűződő jogot örökölhető jogként ismerik el. Ha az egyén képmása feletti rendelkezési jog az egyén halálával átszáll annak örökösire, az felveti annak kísértetét, hogy a társadalmat az érintett halálát követően határozatlan időre megfoszthatják az adott képmástól. Mivel a képmáshoz fűződő jog egy személyiséghez fűződő tulajdonjog, megfelelően meg kell indokolni az annak átruházhatóságával szemben állított minden egyes korlátozást, hiszen ha minden más tulajdoni forma örökölhető, akkor miért pont a képmáshoz fűződő jog ne lenne az? A jog ugyanakkor nem abszolút jellegű, és az érintett halálát követően – a természetében a szerzői jogihoz hasonló – bizonyos védelmi időt kellene alkalmazni arra. E megközelítés megfelelő egyensúlyt alakítana ki, ami tiszteletben tartaná az egyén személyiségéhez fűződő tulajdonjogát, ám egyúttal figyelembe venné a társadalom azon jogát, hogy az érintett halála után a képmáshoz hozzáférjen. E jog védelmi idejének szabályozása a jogalkotó feladata.

4. A képmáshoz fűződő jog helyzete Írországban

Jóllehet az egyén méltóságához fűződő jogok az ír jogban már hosszú ideje alkotmányos oltalom alatt állnak, keveset foglalkoztak a képmáshoz fűződő jog elemzésével, és a kérdésre vonatkozó ítélkezési gyakorlat is igen szűkös.¹³⁹ Az ír jog ugyanakkor már hosszú ideje elismeri az emberi méltóság védelmének fontosságát. Az 1937-es ír alkotmány (*Bunreacht na hÉireann*) preambuluma kifejezetten rögzíti, hogy a nép – az alkotmányon keresztül – törekszik „a közjót

¹³⁸ Uo., 462.

¹³⁹ A belföldi állásponttól függetlenül azonban Írország a továbbiakban már nem hagyhatja figyelmen kívül a nyilvánosságához fűződő jogok kérdését. Az Európai Bíróság *Martinez v. MGN Ltd.* (C-161/10 sz.) ügyben a közelmúltban hozott ítélete azt eredményezheti, hogy az írországi reklámozók azzal szembesülhetnek, hogy velük szemben más országokban érvényesítenek igényt a személyhez fűződő jogok megsértése miatt. Az adott ügyben Olivier Martinez színész és édesapja keresetet nyújtott be a franciaországi bíróság előtt arra hivatkozva, hogy a www.sundaymirror.co.uk címen elérhető weboldalon „*Kylie Minogue is back with Olivier Martinez*” (Kylie Minogue visszatért Olivier Martinezhez) cím alatt megjelent cikk a francia Polgári Törvénykönyv 9. §-a értelmében megsértette a magánélethez való jogukat. A cikket közzétevő vállalkozás szerint a francia bíróság joghatóság hiánya miatt nem járhatott volna el az ügyben, mivel nem állt fenn elég közeli kapcsolat a cikk Egyesült Királyságban történő közzététele és a felperes által Franciaországban állítólagosan elszenvedett kár között. Az ügy előzetes döntéshozatali eljárás keretében került az Európai Unió Bírósága elé. A bíróság megállapította, hogy a kereset mind az információ közzétételenek helye, mind pedig a jogában sérelmet szenvedett személy központi ügyvitelének helye szerinti országban érvényesíthető. Következésképpen elképzelhető, hogy egy Írországból – egy másik, a nyilvánosságához fűződő jogokat elismerő uniós tagállamban is elérhető – marketingkampányt folytató ír reklámozóval szemben az adott tagállam bírósága előtt eljárást indítanak e jogok megsértése miatt.

előmozdítani (...), hogy ezáltal biztosítsa az egyén méltóságát és szabadságát”.¹⁴⁰ E tekintetben az ír alkotmány olyan, nem nevesített személyhez fűződő jogként ismeri el a polgár magánélet védelmének jogát, ami „az egyén személyiségének kifejezéséhez szükséges”.¹⁴¹ Ezen alkotmányjogi gyakorlat alapjául a polgár méltóságának és autonómiájának védelmére vonatkozó aggály szolgált. A *Re a Ward of Court (Withholding Medical Treatment, No. 2.)*¹⁴² ügyben például az ír legfelső bíróság megállapította, hogy az orvosi ellátás visszautasításához való jog többek között a magánélet védelméhez fűződő jogból eredt, és e jog „az egyén méltóságának és szabadságának biztosítása” érdekében szükséges.¹⁴³

Írország a közelmúltban a magánélet védelméről szóló 2012. évi törvényjavaslat közzétételével tett kísérletet e terület szabályozására. Az EJEB által a *von Hannover* ügyben hozott ítélet ihlette törvényjavaslat elsődleges célkitűzése, hogy a magánélet sérelmével szemben kereseti jogalapot biztosítson. A képmáshoz fűződő jog tekintetében a törvényjavaslat 3.2. szakasza rögzíti, hogy egy személy magánélethez fűződő joga sérelmének minősül, ha más

- „c) az egyén nevét, megjelenését, vagy hangját az érintett hozzájárulása nélkül használja fel
- i) bármely vagyon vagy szolgáltatás értékesítésének vagy kereskedelmének hirdetése vagy reklámozása, vagy
  - ii) gazdasági előny szerzése céljából,
- feltéve, hogy – az ilyen felhasználás – az érintett személyt azonosítja, vagy a felhasználás következtében az érintett személy azonosítható, és a felhasználó tudomással bírt arról, hogy az érintett nem járult hozzá a felhasználáshoz.”

A 3.2. szakasz szerinti képmáshoz fűződő jognak a magánélethez való jog sérelmeként történő meghatározásával a törvényjavaslat lényegében a magánélethez való jogon alapuló, személyiségi jellegű képmáshoz fűződő jogot hoz létre, amely számos következménnyel jár az egyén számára a 3.2. szakasz bekezdése alapján nyújtott védelem természetét tekintve. Először is, mivel a magánélethez való jog az alkotmány alapján biztosított személyhez fűződő jog, az elidegeníthetetlen.¹⁴⁴ A törvényjavaslat pedig hallgat az egyén képmáshoz fűződő jogának átruházhatóságáról, így a 3.2. szakasz nem nyújt megfelelő védelmet az egyén akaratának autonóm személyként történő önmegvalósítása során, és súlyosan megnyirbálja az egyén azon képességét, hogy autonómiáját korlátlanul gyakorolja. A személy így nem engedhet a képmására vonatkozó kizárólagos felhasználási jogot, annak eredményeképpen pedig e jog értéke, valamint az egyén akaratának a világban történő gyakorlására való képessége csökken. A hirdetőt kevésbé lesznek hajlandók fizetni, különösen a piaci árat megfizetni az ember személyiségének felhasználásáért,

¹⁴⁰ *McGee v. Attorney-General*, [1974] IR 284, 319, Walsh bíró véleménye.

¹⁴¹ *Norris v. Attorney-General*, [1984] IR 36, 72.

¹⁴² *Re a Ward of Court (Withholding Medical Treatment, No. 2.)*, [1995] IESC 1, [1996] 2 IR 79.

¹⁴³ Uo., 346. §.

¹⁴⁴ A Bunreacht na hÉireann 40. cikk 3. szakaszának 1. pontja.

ha nem biztosítható számukra kizárólagosság.¹⁴⁵ A 3.2. szakasz *c*) pontja legjobb esetben is negatív jogosultságot biztosít, azaz az érintett képmásának engedély nélküli, kereskedelmi célú felhasználása esetén az érintett igénnyel léphet fel. A 3.2. szakasz szerinti azon követelmény továbbá, hogy a „felhasználó tudomással bírt arról, hogy az érintett nem járult hozzá a felhasználáshoz” (kiemelés tőlem – V. C.), azt eredményezi, hogy a felperesnek a sikeres igényérvényesítéshez bizonyítania kell, hogy az alperes tényleges tudomással bírt a felperes hozzájárulásának hiányáról. Ilyen körülmények között a felperes jogainak megfelelő védelme céljából a jogszabálysövegnek – álláspontunk szerint – konstruktív tudomásra vonatkozó követelményt kellene rögzítenie, így például, ha a felperesnek csupán azt kellene megállapítania, hogy az alperes tudta, vagy tudnia kellett volna, hogy a felperes nem járult hozzá a felhasználáshoz.

A 3.2. szakasz *c*) pontjában meghatározott jog személyes jellegét erősíti a törvényjavaslat 15. szakasza is, ami úgy rendelkezik, hogy az érvényesíthető igény a jogosult halálával megszűnik.¹⁴⁶ A képmáshoz fűződő jog tehát nem örökölhető, és az érintett halálával nem száll át annak örököseire. A törvényjavaslat által elismert, korlátozott jellegű képmáshoz fűződő jog korlátozására „mások jogaira, a közkerölcsre, valamint a közjóra tekintettel” került sor.¹⁴⁷ A jogsértő felelősége nem állapítható meg különösen akkor, ha az érintett jogai „folyóiratban vagy közvetítés útján közlendő anyag megszerzéséhez vagy előkészítéséhez” szükséges vagy azt kiegészítő hírgyűjtés következtében sérültek.¹⁴⁸

A törvényjavaslat 8. szakasza biztosítja a felperes magánélethez fűződő jogának sérelme esetén elérhető jogorvoslati lehetőségeket. A jogorvoslati lehetőségek körébe tartozik az eltiltás és kártérítés fizetése. Ugyanakkor a törvényjavaslatot övező elméleti következetlenség klasszikus példaként a 8. szakasz *c*) pontja úgy rendelkezik, hogy az alperes kötelezhető arra, hogy a felperes részére kártérítésként fizessen meg minden olyan vagyoni előnyt, amelyet az alperes a felperes magánélethez fűződő jogának megsértése következtében elért, vagy feltehetően elérhet. Ha egyszer a törvényjavaslat szerinti képmáshoz fűződő jog személyes jellegű, és így vélhetően a méltóságon esett sérelemre összpontosít, nehezen látható be, hogy e jog megsértése miként adhatna alapot vagyoni kártérítésre, hiszen az ilyen természetű kártérítés iránti igény tulajdonjogi sérelemre vonatkozó ügyekre jellemző. Az ilyen jellegű kárnak a törvényjavaslatba foglalása csak kiemeli a törvénytervezet tekintetében a magánélethez fűződő jog és tulajdonjog között különbségtétellel kapcsolatban fennálló nyilvánvaló elméleti következetlenséget, és ez szükségtelen nehézségeket okoz majd e területen.

¹⁴⁵ Lásd a 2012. évi képmáshoz fűződő jogokról szóló rendelet (Bailiwick of Guernsey) 52. 1. szakaszát, ami úgy rendelkezik, hogy „a nyilvántartásba bejegyzett személyiség és az annak képmáshoz fűződő jogai engedményezés, végintézkedés vagy jogszabályi előírás útján – más személyes vagy ingó tulajdontárgyhoz hasonlóan – átruházhatók”.

¹⁴⁶ A szerződésen kívüli károkozásról szóló 1961. évi törvény (*Civil Liability Act 1961*) 6. szakaszának módosítása.

¹⁴⁷ A magánélethez való jog védelméről szóló 2012. évi törvényjavaslat (Privacy Bill 2012) 3. szakaszának (1) bekezdése.

¹⁴⁸ A magánélethez való jog védelméről szóló 2012. évi törvényjavaslat (Privacy Bill 2012) 5. szakasz (1) bekezdésének *e*) pontja.

5. Végkövetkeztetés

Világszerte – igen helyesen – felháborodást váltottak ki az azzal kapcsolatban napvilágra került információk, hogy az amerikai hírszerző ügynökségek milyen kiterjedt mértékben avatkoztak bele személyek magánéletébe.¹⁴⁹ Az vitán felül áll, hogy az egyének védelemre jogosultak a magánéletük szférájába történő ésszerűtlen mértékű beavatkozással szemben. E védelem szükségesnek tekinthető minden egyén méltóságának és akarati autonómiájának megőrzéséhez. Kevésbé kifejezett azonban a felháborodás akkor, ha az egyén személyisége egyéb oldalainak – mint például a képmásának – a védelme kerül a figyelem középpontjába. Az e jogokkal kapcsolatos közöny vélhetően abból a körülményből ered, hogy azokat a gazdag és híres emberekkel kapcsoljuk össze. Kétségtelen, hogy az ítélkezési gyakorlat állandó jelleggel érint hírességeket, akik felperesként – hírnevükre és hatalmas vagyonukra tekintettel – nem feltétlenül rokonszenvesek. Ez azonban egy egyszerű gazdasági jellegű kérdés, és az érintett jogok valójában mindannyiunkat megilletnek. Az egyén személyisége ilyen oldalainak, identitása különböző jegyeinek védelme az egyediség szempontjából alapvető fontossággal bír. Ha ugyanis nem vagyunk képesek a személyiségünkön keresztül kifejezni önmagunkat a külső világban, egyikünk sem szabad.

A képmáshoz fűződő jog személyhez fűződő jogként való kialakítása nem védelmezheti hatékonyan az érintett érdekeket. A személyhez fűződő jogok ugyanis természetüknél fogva védekező jellegűek. Továbbá a személyhez fűződő jogok nem elidegeníthetők, így a jogosult nem képes kizárólagos jelleggel másokra átruházni az érintett érdeket, ami pedig a védett érdek leértékelődéséhez vezet. Bár egyesek számára izléstelennek tűnhet a személyiség egyre kiterjedtebb mértékű áruba bocsátása, az tagadhatatlanul a modern kereskedelem valóságához tartozik, a jognak pedig e valóságot kell tükröznie. Írországnak lehetősége nyílik arra, hogy tanuljon mások e téren szerzett tapasztalataiból, és elengedhetetlen, hogy a képmáshoz fűződő jogok szabályozásának rendszere szilárd filozófiai alapokon nyugodjon. Az ír alkotmányjogi gyakorlat már hosszú ideje elismeri a minden embert megillető méltóság sérthetetlenességét, és – az EJEB ítélkezési gyakorlatával együtt – biztos alapot ad a személyhez fűződő jogok ezen vetületére vonatkozó joganyag kialakításához. Az érintett szabályozási kérdések összetettségére tekintettel szükséges lenne egy – a Csatorna-szigetek jogalkotási példáját követve – kizárólag a képmáshoz fűződő jogot szabályozó átfogó törvényi keret kialakítása. Az, hogy a magánélethez való jog védelméről szóló törvényjavaslat a képmáshoz fűződő jogot a magánélet megsértéseként fogja fel, nem képes hatékonyan biztosítani e jogokat. A leghatékonyabb – és a méltósághoz fűződő érdekek számára is megfelelő védelmet biztosító – módszer az, ha e jogot a személyiségen alapuló és az egyén számára rendelkezési jogot biztosító tulajdoni formaként határozzuk meg.

FORDÍTOTTA: IPSO JURE FORDÍTÓIRODA

A FORDÍTÁST LEKTORÁLTA: REMÉNYI ÉDUA VÉNUSZ

¹⁴⁹ Barton GELLMAN: NSA broke privacy rules thousands of times per year, audit finds. *Washington Post*, 2013. augusztus 16. http://www.washingtonpost.com/world/national-security/nsa-broke-privacy-rules-thousands-of-times-per-year-audit-finds/2013/08/15/3310e554-05ca-11e3-a07f-49ddc7417125_story.html

Sértő szimbólumok és a gyűlöletbeszéd szabályozása – hol legyen a határ?

Egy amerikai megközelítés

ROBERT A. KAHN*

1. Bevezetés¹

A gyűlöletbeszéd szabályozásának egyik legösszetettebb területe a szimbólumok szabályozása.² A gyűlöletbeszédre vonatkozó jogszabályok hagyományosan valamely meghatározott etnikai, faji vagy vallási csoportot közvetlenül sértő megnyilvánulásokat szankcionálják. Természetesen nincs egyetértés azzal kapcsolatban, hogy a gyűlöletbeszédet tiltani kell-e, és ha igen, milyen mértékben. Általánosságban véve, Európa (és a világ nagy része) számára nem okoz akkora nehézséget a gyűlöletbeszéd tiltása, mint az Egyesült Államoknak.³ A kriminalizálás mellett és ellen szóló érvek ugyanakkor viszonylag egyértelműek: jár-e visszatartó hatással a gyűlöletbeszéd tilalma? Bizhatunk-e abban, hogy az állam megfelelő módon alkalmazza majd a tilalmakat? Ha a társadalom lemond a gyűlöletbeszéd tiltásáról, akkor hajlandó-e elfogadni annak következményeit – például az emberi méltóság iránti tisztelet hiányát és annak fokozott veszélyét, hogy az 1930-as és 1940-es évekhez hasonlóan újra szélsőséges rasszista csoportok ragadják magukhoz az államhatalmat?⁴

* A minnesotai egyetem St. Thomas School of Law docense. A cikk az Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Média tudományi Kutatócsoportjának keretében zajló, „Az európai média jogi gondolkodás” című kutatási program eredményeként született meg. Eredeti, angol nyelvű címe és megjelenési helye: Offensive symbols and hate speech law: Where to draw the line? An American perspective. In: KOLTAY András (szerk.): *Media Freedom and Regulation in the New Media World*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014. 441–457. A fordítást a szerző engedélyével közöljük.

¹ Szeretnék köszönetet mondani Jacqueline Baroniannak a tanulmányhoz fűzött hasznos megjegyzésekért.

² A tanulmányban kiterjesztő értelemben használom a ‘szimbólum’ szót, hogy az a horogkereszthez, vörös csilaghoz vagy a *Ku-Klux-Klan* álarcához hasonló fizikai szimbólumok mellett lefedje a vallási nézeteket, valamint a jelentős emberi szenvedéssel járó eseményeket – pl. a holokausztot – is. Ezen eszmék és tárgyak közös tulajdonsága, hogy azok – vagy azok becsmérlése – olyan jellegű sérelmet okoznak egy meghatározott csoport számára, amilyennel szemben a gyűlöletbeszédre vonatkozó hagyományos szabályok is próbálnak védelmet nyújtani.

³ A gyűlöletbeszéd szabályozásával kapcsolatos amerikai és európai megközelítés különbségeinek bemutatásáért lásd Erik BLEICH: *The Freedom to Be Racist: How the United States and Europe Struggle to Preserve Freedom and Combat Racism*. New York, Oxford University Press, 2011. Az 1950-es évekig viszonylag szűk volt az Európát az Egyesült Államoktól elválasztó szakadék, amely azonban egyre szélesebbé vált, ahogyan az amerikaiak – a véleménynyilvánítás korlátozására vonatkozó szabályoknak a polgárjogi aktivisták és a vietnami háború ellen tüntetőkkel szembeni felhasználására válaszul – egyre inkább szkeptikusokká váltak az ilyen korlátokkal kapcsolatban. Samuel WALKER: *Hate Speech: The History of an American Controversy*. Lincoln, University of Nebraska Press, 1994.

⁴ Robert Post például azzal érvelt, hogy a gyűlöletbeszédre vonatkozó korlátozások azért nem demokratikusak, mert megfosztják a polgárokat a racionális döntéshozatalhoz szükséges információk megismerésétől. Ezen eszmék

A szimbólumok – részben sokszínűségük okán – tovább bonyolítják a fenti vizsgálatot. A szimbólumok lehetnek vallási jellegűek (például egy szent könyv, egy istenség vagy egy próféta) vagy világi jellegűek (a holokauszt például az emberi szenvedés szimbóluma). A szimbólumokat lehet védeni a sértő megnyilvánulásokkal szemben (például az istenkáromlásra vonatkozó hagyományos jogszabályok alapján), de maga a szimbólum is kelthet megbotránkozást (ilyen például a náci horogkereszt, a lángoló feszület, vagy a kommunista vörös csillag). E sokszínűség ellenére a szimbólumokban éppen a meghatározás nehézsége a közös vonás: mikor vonatkozik a szimbólum (vagy az azt sértő megnyilvánulás) valójában a szimbólum által képviselt meghatározott csoportra? Amikor ez a helyzet, akkor a szimbólum (vagy az arra vonatkozó megnyilvánulás) egyenértékű-e az emberi méltóság sérelmével, ami a gyűlöletbeszéd szabályozását is igazolja?

Minél inkább igennel válaszol e kérdésekre a társadalom, annál nagyobb az esélye a nyilvános diskurzus egyre szélesebb körű visszaszorulásának. Egyfelől a szimbólumok igen erőteljesek lehetnek. Ha egy kép valóban felér ezer szóval, akkor ugyanez igaz a szimbólumokra is, amelyek – mint Proust *madeleine*-je – számos közös kulturális, vallási, vagy társadalmi tapasztalatot és hitet fognak egybe. Amint arra Mary Douglas szociológus is rámutatott, a szimbólumokat becsmérő megnyilvánulások (így az istenkáromlás vagy a holokauszt tagadása) egyfajta rituális környezetszennyezésként is felfoghatók.⁵ Más esetekben – például a horogkereszt vagy a vörös csillag kapcsán – maga a szimbólum jelenik meg szennyező elemként.

A szimbólumok (és az azok elleni támadások) sérelmek okozására való képessége magyarázza, hogy (i) jöllehet a gyűlöletbeszédre vonatkozó tilalmak az Egyesült Államokban általánosságban hiányoznak, (ii) miért érvényesülnek a szimbólumokkal kapcsolatos tilalmak az Atlanti-óceán mindkét partján. Az Egyesült Államokban a korlátozások gyakran a Ku-Klux-Klant is érintik. A klán által szervezett álarcos demonstrációkra adott válaszul például számos amerikai állam – főleg a déli államok – betiltották az álarcok viselését,⁶ 2003-ban pedig az Egyesült Államok Legfelső Bírósága megállapította, hogy a tagállamoknak joguk van betiltani a feszületek elégetését, ha arra mások megfélemlítésének célzatával kerül sor.⁷

A fenti különbségek ellenére a szimbólumok szabályozásának kérdései közös nehézségeket vetnek fel. A világi és pluralista értékek iránt elkötelezett modern társadalmakban gyakran akkor sem vehető igénybe a valamely szimbólum (vagy annak becsmérése) betiltásának eszköze, ha ez a lépés jelentené a leginkább logikus megoldást. Míg vallási szempontból az istenkáromlás Isten ellen való bűnnek minősül, a modern Európában az istenkáromlás miatti eljárás csak akkor elfogadható, ha a megnyilvánulás sérti a hívőket. Ez volt az *Otto Preminger Institut v. Austria* úgy legfontosabb üzenete, amelyben az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) megerő-

európai kontextusban történő alkalmazásával kapcsolatban lásd Robert POST: Religion and Speech, Portraits of Muhammad. 14 *Constellations*, 2007. 72. Erre adott kritikai válaszáért lásd Robert A. KAHN: Why do Europeans Ban Hate Speech: A Debate between Karl Loewenstein and Robert Post. 61 *Hofstra Law Review*, 2013. 545, 576–581.

⁵ Mary DOUGLAS: *Purity and Danger: An Analysis of Concepts of Pollution and Taboo*. London, Routledge 1966.

⁶ 1992-ben a volt konföderáció tizenegy állama közül nyolc alkalmazott az álarcokra vonatkozó szabályozást (Alabama, Florida, Georgia, Louisiana, North Carolina, South Carolina, Tennessee és Virginia). Lásd még Stephen J. SIMONI: Who Goes There? Proposing a Model Anti-Mask Act. 61 *Fordham Law Review*, 1992. 241. 6. lj.

⁷ *Virginia v. Black*, 538 US 347 (2003).

sította a Szent Családot kritizáló színmű bemutatására vonatkozó tilalmat, elsősorban annak a tiroli régió nagy részén élő, katolikus vallású lakosságra gyakorolt hatására való tekintettel.⁸ Hasonlóképpen, a holokauszt tagadásának tilalma a holokauszttagadás és az antiszemitizmus közötti kapcsolat miatt indokolt, nem pedig azért, mert történelmileg megalapozatlan álláspont.⁹

Másként fogalmazva: a szimbólumokra vonatkozó megnyilvánulások korlátozásához sérelem szükséges. A sérelmet elszenvedhetik egyének, vagy akár a társadalom egésze is. Azonban nem számít, ha a sérelem magát a szimbólumot érinti. Ahogyan nem számítanak azok az elvont állítások sem, amelyek szerint a sértő szimbólum kárt okoz majd a társadalomnak. A félreértések elkerülése végett: nem szükséges, hogy a kár közvetlen legyen. 1930-ban Karl Loewenstein például számos politikai szimbólum betiltását próbálta elérni.¹⁰ Ezt azonban nem az adott szimbólumoknak a politikai szélsőségek áldozataira gyakorolt hatása miatti aggodalomból tette, hanem azon konzekvencialista megfontolás alapján, hogy a szélsőséges szervezetek a demokrácia aláadására használják fel e szimbólumokat.

Itt azonban komoly probléma merül fel. Pontosan hogyan állapítható meg a szimbólum és az általa képviselt csoport közötti kapcsolat? A Korán vagy a Mohamed próféta elleni támadások például a muzulmánok ellen irányuló gyűlöletbeszédnek minősülnek? A holokauszt „puszta” tagadása a zsidók elleni támadásnak tekintendő? Vagy egy magyarországi példával élve, a szélsőséges szimbólumok – például a náci horogkereszt, a nyilaskereszt, vagy a vörös csillag – megjelenítése jogilag értékelhető sérelmet okoz-e a holokauszt, a nyilaskeresztes rendszer, vagy a magyarországi szovjet elnyomás áldozatai számára?

2. Négy lehetséges álláspont

Négyféle választ lehet adni ezekre a kérdésekre. Ha ezeket egy skálán helyezük el, akkor az egyik szélsőséges megközelítés szerint a szimbólum az adott történelmi, politikai és társadalmi kontextusra tekintettel mindig az áldozattá tett csoportra utal. Az ilyen jellegű általános tilalmak – mint látni fogjuk – igen általánosak, jóllehet azok alkalmazási körét különböző kivételek szűkítik.

⁸ Mary Whitehouse ügyvédei használtak ilyen érvelést a *Whitehouse v. Lemon* ügyben; a tényállás szerint a terhelt Jézusra vonatkozó homoerotikus költeményeket jelentetett meg a *Gay News* című folyóiratban. Az érvelés szerint a versek közzétételével okozott sérelmet nem általában a kereszténységnek, hanem a keresztény hívőknek okozták. Az ügy bemutatásáért lásd Leonard W. LEVY: *Blasphemy: Verbal Offense against the Sacred, from Moses to Salman Rushdie*. Chapel Hill, University of North Carolina Press, 1995. 534–550.

⁹ A *Faurisson v. France* (1996) ügyben például az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága nagyrészt a Franciaországban a holokauszttagadás és az antiszemitizmus közötti kapcsolatra tekintettel helyt adott egy holokauszttagadóval szemben Franciaországban lefolytatott eljárásnak. Communication No 550/1993, UN Doc CCPR/C/58/D/550/1993(1996), lásd Elizabeth Evatt és David Kretzmer bírók véleményét. Ugyanakkor az ilyen kapcsolat hiánya indokolja több esetben a holokauszttagadás kriminalizálásának elmaradását. Lásd Anthony JULIUS – Geoffrey BINDMAN – Jeffrey JOWELL – Jonathan MORRIS – Dinah ROSE – Malcolm SHAW: *Combating Holocaust Denial through Law in the United Kingdom*. London, Institute for Jewish Policy Research, 2000.

¹⁰ Lásd Karl LOEWENSTEIN: *Legislative Control of Political Extremism in European Democracies I*. 38 *Columbia Law Review*, 1938. 591.; Karl LOEWENSTEIN: *Legislative Control of Political Extremism in European Democracies II*. 38 *Columbia Law Review*, 1938. 725.

A második megközelítés szerint az adott szimbólum használata vagy becsmérése csupán bizonyos súlyosbító tényezők egyidejű fennállása esetén büntethető. A *Virginia v. Black* ügyben hozott ítélet szerint például a feszületégetés akkor büntethető, ha azt a félelemkeltés szándékával teszik.

A harmadik lehetőség, ha egyértelműen elhatároljuk a szimbólumot az általa jelölt csoporttól. Ezt a megközelítést alkalmazta a *Geert Wilders* ügyben eljáró amszterdami bíróság is, amikor különbséget tett az iszlámmal kapcsolatos (és a bíróság által különösebben nem vizsgált) kijelentések és a muzulmánokat illető (a bíróság által eseti alapon vizsgált) kijelentések között.¹¹

Végül pedig a skála másik végén álló megközelítés nem tekinti a gyűlöletbeszédvel szembeni védelemre alkalmas csoportnak a szimbólum által képviselt csoportot. Ezt az álláspontot képviselik azok, akik szerint gyűlöletbeszéd soha nem irányulhat muzulmánok ellen, mivel a muzulmánok nem alkotnak etnikai vagy faji csoportot.

A továbbiakban részletesebben bemutatom a négy lehetséges álláspontot, kiemelve azok erősségeit és gyengéit, és példákon mutatom be azok alkalmazását. E vizsgálat egyik érdekes vetülete az, hogy az Egyesült Államok szólásszabadságra vonatkozó joganyaga (különösen a feszületégetéssel kapcsolatos *Virginia v. Black* ügy) milyen kiemelkedő szerepet játszik e téren. Ennek további vizsgálata céljából bemutatom a Legfelső Bíróság által a közelmúltban elbírált – a gyászszertartások alatti megbotránkozást keltő megnyilvánulásokra vonatkozó – *Snyder v. Phelps* ügyet.¹² Végezetül általános észrevételeket teszek a szimbólumokkal kapcsolatos megbotránkozató megnyilvánulásokra vonatkozó négy megoldási lehetőséggel kapcsolatban, arra a végkövetkeztetésre jutva, hogy a társadalom által megbotránkoztatónak tartott (különösen világi) szimbólumok esetén általában kivételekkel enyhített általános tilalmakkal, vagy súlyosbító körülményeket előíró követelményekkel találkozunk.

2.1. Általános tilalom

Az első lehetőség tehát az általános tilalom alkalmazása *a)* a megbotránkozást keltő szimbólumokkal vagy *b)* a valamely csoport vagy a társadalom számára fontos szimbólumot becsmélő aktusokkal szemben. E tilalmak alkalmazását az támasztja alá, hogy a szimbólum (vagy az az elleni támadás) megbotránkozató jellege – tekintettel az adott társadalmi kontextusra – egyértelmű. Clarence Thomas bíró e gondolatmenetet fejtette ki a *Virginia v. Black* ügyben hozott ítélethez csatolt különvéleményében, ami szerint – tekintettel a Ku-Klux-Klan több mint egy évszázadon át tartó, az afrikai-amerikai polgárok ellen irányuló terrorjára – a lángoló feszület csupán egy dolgot jelenthet.¹³ E megközelítés szerint a Korán (vagy Mohamed) kritikája mindig a muzulmánok elleni sérelemnek, a holokauszt tagadása mindig antiszemita cselekménynek, a vörös csillag használata pedig mindig a magyarországi kommunista rendszer áldozataival szembeni tiszteletlenségnek minősül.

¹¹ Geert Wilders ítélet, BQ:9001 Rechtbank Amsterdam, 2011. június 23. E tanulmányban a bírósági dokumentumok angol nyelvű fordítására támaszkodtam.

¹² *Snyder v. Phelps*, 562 US 131 SCt 1207 (2011).

¹³ *Virginia v. Black* i. m. (7. lj.) 376. (Thomas bíró különvéleménye.)

A holokausztagadás tilalmának számos változata ezt a példát követi. A francia Gayssot-törvény 1990-ben jogellenessé tette a nemzetközi bíróság által népiirtásnak minősített cselekmények kétségbe vonását, négy évvel később Németország is törvényben tiltotta meg a holokauszt tagadását vagy elbagatellizálását. Korábban a magyar jog is e formában tiltotta a szélsőséges politikai szimbólumok használatát. Az általános tilalom alkalmazásának két oka van. Egyfelől az ilyen jellegű tilalmak gyakran a megbotránkoztató szimbólumok (vagy az azokra vonatkozó megnyilvánulások) kezelésére a gyűlöletbeszéd hagyományos szabályozása keretében képtelen jogrend hibáinak orvoslását szolgálják. Németország például arra válaszként fogadta el a holokausztagadás tilalmáról szóló jogszabályt, hogy a Szövetségi Legfelső Bíróság egy ítéletében a 'puszta' holokausztagadást önmagában véve nem tekintette gyűlöletre uszításnak.¹⁴ Hasonlóképpen, a francia Gayssot-törvény célja legalábbis részben az volt, hogy választ adjon a tagadók más jogszabályok – köztük a történelemhamisítás magánbüncselekménye – alapján történő vád alá helyezésével kapcsolatban felmerülő problémákra.¹⁵ Ez arra utal, hogy a társadalom csak akkor alkalmaz általános tilalmakat, ha arra „jó oka van” (azaz a hagyományos tilalmak kudarcot vallottak).

Az általános tilalom alkalmazási körét azonban nem szabad túlértékelni. A legszélesebb körben alkalmazandó általános törvényi tilalom sem terjed ki a keresztégetés, illetve a vörös csillag használatának, vagy a holokausztagadás minden esetére. A megbotránkoztató szimbólumokra vonatkozó legtöbb tilalom kivételt tesz például az oktatási vagy művészi célú felhasználással kapcsolatban. A korábbi magyar Btk. 269. §-a például a horogkereszt, a nyilaskereszt és a vörös csillag használatának tilalma alól kivételt tett az oktatási, művészi, tudományos, vagy tájékoztatósi célú használat esetén. Hasonló kivételek vannak érvényben az Egyesült Államokban az álarcos demonstrációkra vonatkozó tilalmak esetén is.¹⁶ Ráadásul e jogszabályok érvényesülése a bíróságok értelmezésétől is függ, így a büntetőeljárások során gyakran érvényesül az ártatlanság véelme. Georgia állam másodfokú bírósága például nem állapította meg az álarctilalmat kimondó jogszabály megszegését, amikor egy bohócruhába öltözött férfi megijesztett egy gyermeket.¹⁷ Hasonlóképpen, a francia bíróság egy esetben megállapította, hogy a Gayssot-törvény nem vonatkozik az alábbi felirattal ellátott szórólapra: „Auschwitz: 125 000 halott.”¹⁸

Ugyanakkor van két alapvető nehézség az általános tilalmakkal kapcsolatban. Az egyik a lavina-effektus: ha egyes szimbólumok esetén érvényesíthető az általános tilalom, hol húzzuk meg a határt? Ez a kérdés merült fel Franciaországban is, ahol csupán egyike az elmúlt húsz év-

¹⁴ NJW (1994): 1421 (BGH, 1994. március 13.). Lásd még: Robert A. KAHN: *Holocaust Denial and the Law: A Comparative Study*. New York, Palgrave Macmillan, 2004. 20–22.

¹⁵ Különösképpen a Faurisson ellen történelemhamisítás miatt indított magánvádas eljárás alapján 1983-ban hozott, a vádlónak igazat adó ítélet elutasította, hogy „komolytalannak” minősítse Faurisson 'tudományos' elméleteit, azonban elmarasztalta őt azért a módért, ahogyan álláspontját kifejtette. Lásd KAHN i. m. (14. lj.) 37.

¹⁶ Georgia állam álarcviselelésre vonatkozó tilalma kivételt tesz az ünneplés, sportesemények és színházi előadások részeként viselt álarcok esetén. Lásd GaStatAnn 16-11-38 (b)(1)–(3).

¹⁷ *Daniels v. State*, 448 SE2d 185 (Ga 1994).

¹⁸ Az ügy bemutatását lásd KAHN i. m. (14. lj.) 114. A bíróság felmentette a vádlottat, annak ellenére, hogy a bíróság elismerte, hogy legalább 800 ezer ember halt meg Auchwitzban.

ben elfogadott számos „emlékezet-törvénynek” a holokauszttagadással kapcsolatos.¹⁹ Ha a holokauszttagadás valójában az antiszemitizmust kifejező képes beszéd, akkor vajon milyen üzenetet küldhet az örmény népirtás tagadása? Vajon a válasz erre a kérdésre attól függ, hogy hol teszik fel a kérdést? Lehetséges, hogy az örmény népirtás tagadása egészen eltérő jelentést hordoz Törökországban, Franciaországban (ahol jelentős örmény emigráns közösség él), illetve Dániában (amely országnak láthatóan semmilyen kapcsolata sincs az örmény népirtással)? Hasonló gondolatok merülnek fel a vörös csillag esetén. Lehetséges, hogy az 1956-os magyar forradalom leverése olyan jelentést adott a vörös csillagnak, ami más – akár korábban szintén szovjet elnyomás alatt álló – országokban hiányzik.

Jóllehet az általános tilalmak alkalmazásával kapcsolatban felmerülnek gyakorlati nehézségek (amelyek a holokauszttagadás tilalmára vonatkozó európai normát kialakító 2008-as kerethatározat kapcsán is nyilvánvalóvá váltak), e nehézségek – elvben – országspecifikus és eseti alapú megközelítés alapján megoldhatók. Ugyanez azonban kevésbé mondható el a második – különösen vallási szimbólumokkal kapcsolatban felvetődő – aggálllyal kapcsolatban, ami szerint a megbotránkoztató szimbólumok általános tilalma korlátozza a fontos közéleti kérdésekről folyó vitát.

A fenti aggályok merültek fel az elmúlt évek során azon vitákban, amelyek a többségében muzulmán országok azon javaslata körül alakultak ki, hogy szükséges lenne egy globális normát kialakítani a vallások becsmérése ellen.²⁰ E vita időnként 'civilizációk harca' jellegű felhangot is kapott, mivel a nyugati országok a feltételezett iszlám behatással szemben kiálltak a szekularizmus és a vallási meggyőződés megsértéséhez való jog védelmében.²¹ Ehhez társul még a félelem, hogy az Iszlám Országok Szervezete felé tett bármilyen engedmény a (gyakran drákói szigorú megvalósító) blaszfémia-törvények szigorú alkalmazását fogja ösztönözni a muzulmán országokban.

Ugyanakkor teljesen jogos az az aggály, hogy a vallási szimbólumok becsmérésére vonatkozó átfogó tilalom korlátozná a vallási kérdésekről folyó vitát. A valamely vallást kritizáló kijelentések („az X rossz vallás”) kriminalizálása elméletileg nehezen határolható el a más vallás követői (vagy éppen ateisták) által tett észrevételek („szerintem az X helytelen” vagy „én történetesen nem hiszek az X-ben”) kriminalizálásától. E kérdésben a vallások becsmérésének kritikusai elméleti nehézséget tártak fel azzal a szélsőséges állásponttal kapcsolatban, hogy a szimbólumok használatát (vagy becsmérését) azért kell büntetni, mert azok mindig sérelmet okoznak az áldozattá váló csoportnak. Világos, hogy további elhatárolást kell tenni az áldozattá váló csoport ellen irányuló gyűlölködő kijelentések és a vallásra vonatkozó egyszerű megjegyzések között, legalábbis a vallási szimbólumok esetén. E megállapítás átvezet bennünket a skála következő pontjához.

¹⁹ A Gayssot-törvény mellett Franciaország törvényeket fogadott el az atlanti rabszolga-kereskedelemtől és a tengeren túli francia telepések cselekedeteiről, továbbá fontolóra vette az örmény népirtás tagadása kriminalizálásának lehetőségét is. Lásd még David FRASER: *Law's Holocaust Denial: State, Memory, Legality*. In: Ludovic HENNEBEL – Thomas HOCHMANN (szerk.): *Genocide Denials and the Law*. New York, Oxford University Press, 2011. 3–48.

²⁰ A vallások becsmérésével kapcsolatos vita bemutatásáért lásd Robert A. KAHN: *A Margin of Appreciation for Muslims, Viewing the Defamation of Religions Debate through Otto-Preminger-Institut v. Austria*. 5 *Charleston Law Review*, 2011. 401, 406–418.

²¹ Írország például a muzulmánoktól független ok miatt fogadott el a blaszfémiaiával foglalkozó jogszabályt, amire válaszul a vallásnyilvánosság szabályozásának kritikusai a nyugati értékek elárulásával vádolták meg az íreket. Uo., 412–413.

2.2. A súlyosbító tényező követelménye

A második megközelítés alapján lehetséges kapcsolatot teremteni a szimbólum és az általa képviselt csoport között, de csak bizonyos súlyosbító körülmények fennállása esetén.²² A *Virginia v. Black* ügyben hozott ítélethez fűzött többségi indokolásban O'Connor bíró kifejti, hogy a keresztetetés abban az esetben tiltható, ha azt a félelemkeltés szándékával teszik.²³ Más példával élve, a vörös csillag, a nyilas- és a horogkereszt használatának tilalmára vonatkozó új magyar szabályok csak akkor alkalmazandók, ha a szimbólumok megzavarják a nyugalmat és rendet.²⁴ Az új szabályok elfogadására azt követően került sor, hogy a magyar alkotmánybíróság megsemmisítette a valamennyi szélsőséges szimbólumra kiterjedő általános tilalmat.²⁵ A cél mindkét esetben a véleménynyilvánítás szabadsága és azon felismerés közötti egyensúly kialakítása, hogy a szimbólumok (vagy azok becsmérése) – bizonyos esetekben – sérthetik az ahhoz kapcsolódó csoportokat.²⁶

A kérdés tehát úgy merül fel, hogy miként azonosíthatjuk a sérelmet okozó helyzeteket. O'Connor bíró a félelemkeltésre irányuló szándékon alapuló mérce alkalmazását a korábbi *Watts v. United States* ügyre alapozta, amelyben a bíróság megállapította, hogy az államnak jogában áll fellépni a „valós fenyegetésekkel” szemben – amikor például valaki az Egyesült Államok elnökének életét fenyegeti.²⁷ Érdekes, hogy a *Watts*-ügyben 1969-ben született ítélet, ugyanabban az évben, amikor a bíróság a *Brandenburg v. Ohio* ügyben a lázító rágalmozás (*sedition libel*) bűncselekményét a közvetlenül jogellenes cselekményre uszító megnyilvánulásokra korlátozta.²⁸ Míg a *Brandenburg*-ügy az amerikai alkotmány első kiegészítése 'abszolutizmusának' jelképévé vált, a *Watts*-ügyben a 'valós fenyegetés' fogalmára helyezett hangsúly jelzi, hogy a demokráciát illető militáns aggályok nem teljesen ismeretlenek az Egyesült Államokban.

A félelemkeltésre irányuló szándékon alapuló mérce O'Connor bíró általi használata segítséget nyújt az elhatárolással, a határvonal meghúzásával kapcsolatban. Enyhít például azon az aggályon, hogy a népirtás tagadásával kapcsolatos tilalmak alkalmazása hivatalos, állam által teremtett igazságok kialakulásához vezetne, és jelzi, hogy a vörös csillag, a horog- vagy a nyilaskereszt használata bizonyos körülmények között ártalmatlan lehet. Másfelől, a holokauszttagadás tilalma esetén az is lehetséges, hogy a félelemkeltésre (vagy nyugalom megzavarására) irányuló szándékon alapuló mérce szinte minden olyan cselekményre kiterjed, amelyeket a számos kivé-

²² Ez a megközelítés általános a gyűlöletbeszéd szabályozásában. A gyűlöltre uszítást érintő ügyekben például a holland bíróságok valamely „szélsőséges érzelmét”, „mély megvetést” és „ellenségességet” mutató „erősítő” körülményre utaló bizonyítékokat vizsgálnak. Wilders-ítélet i. m. (11. lj.) 4.3.1.

²³ *Virginia v. Black* i. m. (7. lj.) 358–363.

²⁴ A magyar országgyűlés elfogadta a horogkereszt és a vörös csillag nyilvános használatának korlátozására vonatkozó új szabályokat. *Associated Press*, 2013. április 22.

²⁵ IV/02478/2012 (határozat: 2013. február 23.).

²⁶ A revizionizmusra vonatkozó különös szabályok elfogadását megelőzően így vizsgálták a holokauszttagadást érintő ügyeket is.

²⁷ *Watts v. United States*, 394 US 705 (1969).

²⁸ *Brandenburg v. Ohio*, 395 US 444 (1969).

tellet alkalmazott általános tilalom is lefedne. Másként fogalmazva: ha valaki nem egészségügyi, biztonsági, sporttal összefüggő, vagy színházi célból visel egy Ku-Klux-Klan jellegű maszkot, akkor mégis miért teszi ezt?

A félelemkeltésre irányuló szándékon alapuló mérce legnagyobb előnye talán a vallási szimbólumokkal kapcsolatban érvényesül. Mint korábban láttuk, az általános tilalom alkalmazása esetén a vallással kapcsolatos bármely kijelentés a gyűlöletbeszédre vonatkozó szabályok hatálya alá eshet. Ezzel szemben egy további, a szándékra vonatkozó követelmény alkalmazásával könnyebben különbséget lehet tenni az egyén saját meggyőződésével kapcsolatos kijelentések („Nem vagyok zsidó. Abban hiszek, hogy Jézus Krisztus az én Megváltóm”) és a gyűlölködő szándékkal tett kijelentések között („A zsidók ölték meg Jézust”). Felmerülnek azonban gyakorlati kérdések is. Mi volt Wilders szándéka, amikor a Koránt a *Mein Kampf*-hoz hasonlította? Vajon a muzulmánokat akarta becsmérelni azzal, hogy a nácihoz hasonlította őket? Vagy arra akarta felhívni a muzulmánokat, hogy utasítsák el a Korán azon részeit, amelyekkel Wilders nem értett egyet? Vagy valami egészen más volt a célja?²⁹

Ugyanez a logika alkalmazandó (és ugyanezen aggályok merülnek fel) más szimbólumok esetén is. A többségi véleményében O'Connor bíró példákat hoz a félelemkeltés szándéka nélkül végzett kereszttegetésre: megemlíti például, hogy kereszteteket égettek el 1940-ben a klán és a náci által szervezett közös felvonuláson, amelyen a Klán két tagja kötött házasságot.³⁰ Itt láthatóan nem merült fel a félelemkeltésre irányuló szándék – hasonlóan ahhoz, ahogy a Heineken sörön látható vörös csillag sem a szovjet típusú kommunizmusra utal.³¹ Ezek esetében az a különbség, hogy az általános tilalom helyett itt az uszítás és megfélemlítés további követelményét alkalmazzák (ahogyan az Magyarországon történt, miután az Alkotmánybíróság 2013-ban megsemmisítette a szélsőséges szimbólumokra vonatkozó általános tilalmat).

Az O'Connor bíró által felhozott másik példa azonban kérdéseket vet fel. O'Connor bíró véleményében azt írja, hogy a Klán 1960-ban kereszteteket égetett az elnökjelölt Richard Nixon támogatása jeléül. Erre válaszul Nixon – maga is a polgári jogok támogatója – elhatárolódott a Klántól.³² Valójában mennyire egyértelmű itt a szándék jellege? Jóllehet a Klán ebben az eset-

²⁹ A *Wilders*-ügy anyagait olvasva az a benyomásom, hogy utalásai játékosak és érzéketlenek. Demagóg beszédekben gyakran kapcsolja össze a két könyvet, a cenzúra kontextusába helyezve azokat. Ha a *Mein Kampf*-ot cenzúrázák, akkor a Koránt miért nem – egyúttal egy kacsintással és biccentéssel jelezve, hogy egyik könyvet sem kellene betiltani. Lásd Bruno WATERFIELD: Ban the Koran like *Mein Kampf*, Dutch MP says. *The Telegraph*, 2007. augusztus 9. Mások az ember szinte látja maga előtt a kacarászó Wilderst, amint azt mondja a *Spiegel* újságírójának, hogy a Koránban a *Mein Kampf*-nál is több antiszemita fordulat van, pontosan tudva, hogy ezzel a kijelentésével milyen kínos helyzetbe hozza a német származású újságíró. Lásd Spiegel interview with Geert Wilders: 'Merkel is Afraid'. *Spiegel Online*, 2010. szeptember 11.

³⁰ *Virginia v. Black* i. m. (7. lj.) 356. A kereszttegetés történelmi jelentésével kapcsolatos vitát lásd Robert A. KAHN: Did the Burning Cross Speak? *Virginia v. Black* and the Debate Between Justices O'Connor and Thomas over the History of Cross Burning. 39 *Studies in Law, Politics and Society*, 2006. 75–90.

³¹ Ugyanakkor a hidegháború alatt a társaság vörös szegélyű fehér csillagra cserélte a Magyarországon értékesített sörökön elhelyezett logóját. Lásd Hungary: Swastikas, SS symbols legal to display as of May. *Romea.cz*, 2013. február 21. <http://www.romea.cz/en/news/hungary-swastikas-ss-symbols-legal-to-display-as-of-may>

³² *Virginia v. Black* i. m. (7. lj.) 356–357.

ben nem a környékre költöző afrikai-amerikai családot kívánta megfélemlíteni, azonban egy olyan, a védjegyévé vált szimbólum használatával kívánt részt venni a politikai folyamatban, ami számos emberben félelmet kelt.

E kérdésfelvetés rámutat a félelemkeltésre irányuló szándékon alapuló megközelítés egyik legfontosabb nehézségére: mikor tekinthető egy szimbólum (vagy a szimbólum elleni támadás) fenyegetőnek? Vajon az a körülmény teszi-e olyan vonzóvá O'Connor bíró példáját, hogy Nixon azonnal elhatárolódott a Klántól? Más lenne-e a helyzet, ha a keresztégetésre helyi választások folyamán került volna sor, ahol az egyik jelölt a Klán támogatására épít? Európai példákat véve: fokozódik-e a horogkereszt által jelentett veszély, ha a szélsőjobb egyetlen, a szavazatok 10–20%-át megszerző jelölt mögé sorakozik fel? Egy, a holland muzulmánok körében végzett felmérés szerint a holland muzulmánok több mint fele fél Geert Wilderstől³³ – vajon e körülményre tekintettel még fenyegetőbbnek tekintendő-e a Korán betiltására vonatkozó kijelentése, mint ha csupán kisebb erejű jelölt volna? Vagy magánember?

Felmerül továbbá a terhelt által felhozható védekezések kérdése. Mint látni fogjuk, az iszlámmal kapcsolatban tett számos kijelentése ellenére Geert Wilders (időnként) olyat is mondott, hogy önmagában véve semmi kifogása nincs a muzulmánok ellen, és vitába szállt bárkivel, aki arra utaló kijelentést tett, hogy az asszimilálódó muzulmánok a többi holland mellett csupán másodrendű polgárok volnának. Bár Wilders kevésbé barátságos megjegyzéseket is tett a muzulmánokkal kapcsolatban, az őt a csoporttal szembeni rágalmazás és gyűlöletbeszéd vádja alól felmentő amszterdami bíróság ezeket az érveket is figyelembe vette. Hasonlóképpen, a Mohamedről szóló képregénykockákat közzétevő Flemming Rose azzal indokolta tettét, hogy a képregények megjelenítése nem fenyegetésnek, hanem éppen arra utaló jelnek tekintendő, hogy a muzulmánokat befogadták a nemzeti szatírakultúrába.³⁴ Szükséges-e bármilyen jelentőséget tulajdonítani az ilyen jellegű érveknek a félelemkeltésre irányuló szándék értékelése során?

Végül pedig hogyan kellene alkalmazni a félelemkeltésre irányuló szándékon alapuló mérce-t akkor, ha a szimbólum – vagy annak tagadása – többféle jelentést hordoz? Vizsgáljuk meg az alábbi két esetet. Az első példa Magyarországról származik. Az elmúlt évtizedben az EJEB kétszer állapította meg a Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE) 10. cikkének sérelmét olyan esetekben, amikor kommunisták vagy baloldali pártok tagjai használták a vörös csillagot.³⁵ Védekezése során a vádlott Vajnai – a baloldali Munkáspárt elnöke, aki kabátjára tűzve viselte a vörös csillagot³⁶ – azzal érvelt, hogy a csillag nem kizárólag a kommunizmus jelképe,

³³ „A holland muzulmánok fele el kívánja hagyni az országot Wilders miatt”, *Radio Netherlands Worldwide*, 2009. június 29. A Marokkóból és Törökországból származó lakosok 57%-a különösen kellemetlenül érezte magát Wilders pártjának, a Politikai Szabadságpártnak (PVV) egyre növekvő népszerűsége miatt. A közvélemény-kutatásra a 2010-es választásokat megelőzően került sor, amikor is a PVV kilencről huszonnégyre növelte a holland parlamentben szerzett mandátumainak számát, és közvetett támogatást nyújtott a többségi koalíció számára.

³⁴ Lásd például ROSE: Why I Published those Cartoons. *Washington Post*, 2006. február 19. Az érvelés elemzésével kapcsolatban lásd Robert A. KAHN: Flemming Rose, the Danish Cartoon Controversy, and the New European Freedom of Speech. 40 *California Western International Law Journal*, 2010. 253.

³⁵ *Vajnai v. Hungary*, no. 22629/06., 2008. július 8-i ítélet; *Fratanoló v. Hungary*, no. 29459/10., 2011. november 3-i ítélet

³⁶ *Vajnai v. Hungary* i. m. (35. lj.) 6. bek.

hanem általánosságban véve a szocializmus és a munkásosztály jelképe is.³⁷ E megfontolás volt az egyik ok, amely alapján az EJEB a vádlott javára határozott.³⁸ A vörös csillag többféle jelentésére tekintettel az adott tényállás alapján ez az eredmény indokolható volt, különös figyelemmel arra, hogy a csillagot viselő személynek nem voltak ismert totalitárius törekvései.³⁹

Vessük ezt össze a második példával. A hamburgi rendőrség 1995-ben letartóztatott néhány neonáci kötődésű fiataalt, akik az általuk használt telefonos üzenetrögzítőn azzal a felvétellel köszöntötték a telefonálókat, hogy Steven Spielberg Schindler listája című filmje segítette fenntartani az Auschwitz-mítoszt.⁴⁰ Az első- és másodfokú bíróság szerint ez a kijelentés nem sértette Németország új, a holokauszt tagadását vagy bagatellizálását tiltó szabályait, mivel az 'Auschwitz-mítosz' kifejezést számos más összefüggésben is használták – többek között zsidók és holokauszt-túlélők annak kifejezésére, hogy hogyan élnek vissza a holokauszttal a nyilvános vitákban. A német bíróság annak ellenére jutott erre a döntésre, hogy a telefonálók vélhetően nem abban az értelemben használták a kifejezést, amiben a zsidók vagy a holokauszt-túlélők.⁴¹

Mindkét esetben a többféle jelentés lehetősége miatt kerülhette el a terhelt a büntetőjogi felelősség megállapítását. Az *Auschwitz-mítosz* ügyben azonban úgy tűnik, a terhelt nem a második, nem-törvénytörő értelemben használták a kifejezést. Az itt javasolt megoldási mód a kontextust fokozottan figyelembe vevő eseti mérlegelés. A fokozást (például a félelemkeltésre irányuló szándék meglétét) megkívánó követelmények alkalmazása nem oldja meg teljesen az elhatárolás, a határvonal meghúzásának nehézségeit, azonban az általános tilalomnál szélesebb körű véleménynyilvánítást tesz lehetővé, és jobban megfelel a gyűlöletbeszédre vonatkozó hagyományos szabályozásnak. Ugyanakkor nem küszöböl ki minden kétséget sem, ami átvezet minket a skála következő pontjára.

2.3. A védelem korlátozása a szimbólum által képviselt csoportra

E megközelítés azon az elgondoláson alapul, hogy a büntetőjogi szankciókat a valamely csoportot közvetlenül célzó megnyilvánulásokra kell korlátozni. Lényegében ezt a megközelítést alkalmazta az amszterdami bíróság, amikor felmentette Geert Wilders holland politikust a

³⁷ Uo., 35–36. bek.

³⁸ Uo., 54–55. bek. A bíróság a magyar jogot okolta azért, hogy nem tett különbséget a vörös csillag elfogadható és elfogadhatatlan használatá között, és megjegyezte, hogy további jogszabályok is rendelkezésre állnak arra az esetre, ha a vörös csillag nyilvános felháborodást okozna.

³⁹ Uo., 56. bek. A bíróság megjegyezte azonban, hogy „számos országban szisztematikus terrort alkalmaztak a kommunista uralom megszilárdítása érdekében, és a »nyugtalanító« szimbólumok – így a vörös csillag – felkavarhatják az áldozatokat. A bíróság arra a következtetésre jutott, hogy „az ilyen érzelmek *önmagukban* nem lehetnek a véleménynyilvánítás szabadságának korlátai” (kiemelés tőlem – R. K.). A megfogalmazás nyitva hagyja a vörös csillagra és hasonló szimbólumokra vonatkozó szűkebb korlátozás lehetőségét. Hasonlóképpen, a *Fratanoló v. Hungary* ügyben az EJEB a magyar bíróságokat okolta azért, mert nem vizsgálták azt, hogy a kijelentés keltett-e félelmet – ez a megfogalmazás a *Virginia v. Black* ügyben hozott ítéletre emlékeztet. *Fratanoló v. Hungary* i. m. (35. lj.) 27. bek.

⁴⁰ Az interjút lásd KAHN i. m. (14. lj.) 77–81.

⁴¹ Ugyanattól a hálózattól származó más felvételek például jobboldali szlogeneket és az antifasisztákkal szembeni erőszakos fenyegetéseket tartalmaztak. KAHN i. m. (14. lj.) 77.

Fitna című filmje és a pártja győzelme esetén végrehajtandó lépésekkel kapcsolatban adott interjűk alapján felmerült gyűlöletbeszéddel és csoport rágalmozásával összefüggő vádak alól.

A *Wilders*-ügy kiváló vizsgakérdés lehetne a jogi egyetemeken, mivel Wilders számos olyan kijelentést tett, amelyek egy része közvetlenül említi a muzulmánokat („Komoly problémánk van a muzulmánokkal”), vagy a kontextusból következik, hogy a muzulmánokra vonatkozik („Mindenki alkalmazkodik a domináns kultúránkhoz. Aki nem, az már nincs itt. Kiutasítjuk.”).⁴² Más kijelentések a Koránra és az iszlámra vonatkoztak („a probléma alapja a fasiszta iszlám, Allah és Mohamed beteg ideológiája, ahogy az az iszlám Mein Kampfban le van fektetve”).⁴³

E kijelentések vizsgálata során a bíróság két dolgot tett. Először is, megkülönböztette a fasiszmussal és a nemzetiszocializmussal való összehasonlítást, mivel csak az utóbbi tartozott az amszterdami másodfokú bíróság által meghatározott vádak körébe – az ügyészség e bíróság utasítására emelt vádat Wilders ellen 2009-ben. E különbségtétel mutatja, hogy a nemzetiszocializmus Hollandiában igen érzékeny kérdésnek minősül,⁴⁴ ugyanakkor azt is jelzi, hogy a bíróság képes azonosítani az adott társadalomban megdöbbenésre, megbotránkoztatásra, vagy sérelem okozására képes szimbólumokat. E tekintetben a *Wilders*-ügyben hozott határozat megnyugtatóan szolgálhat azoknak, akik a szimbólumokkal (és az azok ellen tett kijelentésekkel) kapcsolatos általános tilalmakban rejlt nyitott és meghatározatlan lehetőségek miatt aggódnak.

Az eljáró amszterdami bíróság azonban nem állt meg itt, hanem még egy lépést tett. Felhasználva a gyűlöletbeszéd holland jogalkotási történetét és a legfelsőbb bíróság egy közelmúltbeli ítéletét (amelyben megállapította, hogy nem sérti a muzulmánokat az iszlámnak a rákhoz való hasonlítása), a bíróság előzetesen kizárta a Koránnal és az iszlámmal kapcsolatban tett kijelentések vizsgálatát. A csoport rágalmozása vádjának elutasításakor a bíróság így foglalta össze az ítéletet: pusztán az a körülmény, hogy egy vallással kapcsolatban tett felkavaró kijelentés sérti az érintett vallás követőit, a holland Legfelső Bíróság szerint nem elegendő ahhoz, hogy az adott kijelentések az emberek valamely csoportjával kapcsolatban vallásuk miatt tett kijelentésekkel egy elbírálás alá essenek.⁴⁵

Az eljáró amszterdami bíróság e következtetését alátámasztja Wilders saját ideológiája is, amely az iszlámra vonatkozó igen éles kijelentéseket a muzulmánokra vonatkozó, de sokkal inkább ambivalens kijelentésekkel vegyíti. Wilders például az Iránban élő „barátságos emberekről” beszélt, és kifejtette, hogy a vallással szemben van ugyan kifogása, de az emberekkel kapcsolatban nincsen, továbbá elmondta, hogy a muzulmánok, ha asszimilálnának, „teljes értékű állampolgárok lennének, nálad vagy nálam egy milliméterrel sem kevesebbek”.⁴⁶ Ezek alapján a *Wilders*-ügyben hozott ítélet a második kategóriába tartozó határozatnak tűnhet, amelyben az

⁴² A megjegyzések a *The pope is completely right*. *Volksrant*, 2006. október 7-én megjelent interjűből származnak. Ezek listája a *Wilders*-ügyben hozott ítéletben is megtalálható.

⁴³ A kijelentés a vélemény 3. oldalán található.

⁴⁴ Wilders közszereplőként való felemelkedése versenyszínteret teremtett Wilders és ellenzéke között, ahol is mindkét fél igyekezett a másikat a nemzeti szocialista múlttal bemocskolni. Lásd például Robert A. KAHN: *Who's the Fascist, Uses of the Nazi Past at the Geert Wilders Trial*. *14 Oregon Review of International Law*, 2012. 279.

⁴⁵ Wilders-döntés i. m. (11. lj.) 6.

⁴⁶ Ezek a Wilders 2006-os *Volksrant*-nak adott interjűjéből származó idézetek a *Wilders*-ügyben hozott ítélet 10. oldalán szerepelnek.

iszlám ellen irányuló jelképes sérelem és a hétköznapi muzulmánok közötti kapcsolat megállapítása súlyosbító körülmény hiányában elmaradt. Ezen értelmezés alapján a *Wilders*-ügyben hozott ítélet megfelel az EJEB ítélkezési gyakorlatának, amely – az *Otto Preminger*-ügy óta – legalábbis valamelyest nyitott a gyűlöletbeszéd vallási eszmék és szimbólumok elleni támadás alapján történő üldözésére.⁴⁷

Ésszerűbbnek tűnik azonban szaván fogni a *Wilders*-ügyben döntést hozó bíróságot, az ítéletet pedig úgy tekinteni, hogy az a muzulmánokra vonatkozó kijelentésekre korlátozza a gyűlöletbeszédre és csoport elleni rágalmozásra vonatkozó holland szabályok alkalmazását. Amint azt a *Wilders*-ügy is mutatja, ez nem a gyűlöletbeszédre vonatkozó holland szabályok végét (ahogyan azt Wilders maga szeretné), vagy éppen egyfajta holland (vagy akár európai), az Első Alkotmánykiegészítés irányába tett elmozdulást jelez előre. Éppen elég gondot okoztak az amszterdami bíróságnak a *Fitna* című film, valamint Wilders 2007-ben a *Pers* lapnak adott interjújában tett kijelentések, amelyben felszólította az olvasókat, hogy „vonuljanak az utcákra”, és kijelentette, hogy „a konfliktus már zajlik, nekünk pedig meg kell védenünk magunkat”. Az utóbbi megjegyzés a „súlyos megfogalmazás” miatt „már a büntetőjogilag még éppen elfogadható kijelentések határára” esik.⁴⁸

A fentiekkel együtt a *Wilders*-ügyben hozott ítélet komoly megszorításokat hozna a gyűlöletbeszédre vonatkozó szabályok tekintetében – különösen, ha az minden szimbólumra alkalmazandó lenne. E megközelítés szerint a holokauszttagadás csak akkor minősülne gyűlöletbeszédnek, ha további kijelentések is megjelenének azt állítva, hogy a zsidók vagy cionisták kreáltak az Auschwitz-hazugságot, vagy hogy abból előnyük származott. Hasonlóképpen nem lenne – gyűlöletbeszédként – tiltott a vörös csillag, a horog- vagy a nyilaskereszt, csak akkor, ha a holokauszt, a náci uralom vagy a szovjet elnyomás túlélőit a szimbólumokhoz kapcsoló további elemek jelennének meg. Bár ez az eredmény túlságosan korlátozónak tűnhet – különösen akkor, ha az adott események túlélői még életben vannak (mint a holokauszt, illetve a kelet-európai szovjet elnyomás túlélői) –, azonban ez a logikus következménye annak a követelménynek, hogy a gyűlöletbeszéd közvetlenül egy meghatározott csoport ellen irányuljon.

E logika azonban két problémát is felvet. Egyrészt gyakorlatilag lehetővé teszi a szélsőségeseknek, hogy közvetett támadásokat intézzenek célpontjaik ellen és ezáltal megkerülik a gyűlöletbeszédre vonatkozó jogszabályokat. Büntetlenül tagadhatják például a holokausztot akkor, ha ezzel egyidejűleg nem okolják a zsidókat a „holokauszt-hazugságért”. Az ilyen jellegű problémák azonban a határvonal meghúzásából adódnak – az eltökélt radikális mindig megtalálja a módját, hogy kódolva fejezze ki magát. Németország betiltotta a horogkeresztet – a neonácik válaszul bevezették az igen hasonló három ágú fehér, vörös és fekete keresztet.

Másrészt, bár vallási kontextusban megfelelőnek tűnhet különbséget tenni közvetlen és közvetett sérelem között, a különbségtétel a világi szimbólumok esetén problémásabbá válik.

⁴⁷ Egy ilyen az *I. A. v. Turkey* ügy, amelyben az EJEB fenntartotta egy irodalmi mű szerzőjével szembeni blaszfémia-vádatokat, mivel a *Forbidden Phrases* című mű az iszlám prófétája elleni aljas támadást tartalmazott. Az ítélet kritikájával kapcsolatban lásd Tarlach MCGONAGLE: An Ode to Contextualization: *I. A. v. Turkey*. *Irish Human Rights Law Review*, 2010. 237.

⁴⁸ Wilders-döntés i. m. (11. lj.) 14.

A modern társadalmakban a különböző vallású emberek gyakran igen közel élnek egymáshoz, ezért elvárható az emberektől, hogy tolerálják a vallásos nézeteikkel kapcsolatos negatív állításokat. Bizonyos értelemben minden nem-muzulmán vallású embernek elméletileg van valami negatív mondanivalója a muszlim vallásról. Ugyanez igaz a judaizmus, a katolicizmus, vagy az ateizmus tekintetében is. A tolerancia addig tart, amíg a vallásra vonatkozó negatív állítások a vallás követőire vonatkozó negatív állításokká nem válnak (például „A zsidók ölték meg Krisztust”).

A keresztégetés, a holokausztagadás és a horogkereszt ezzel szemben mindenképp előtt azért létezik, hogy negatív ítéletet fejezzen ki valamely csoporttal kapcsolatban. Ez akkor is igaz, ha szociológiai értelemben e szimbólumok alkalmanként a Klán tagjai, a náciok vagy a szovjet típusú kommunisták életviteléhez kapcsolódnak. Végül soron e szimbólumok lényege nem az igenlés vagy a megerősítés, hanem a rombolás. A holokausztagadás és a vörös csillag tiltása gyakran abból a törekvésből ered, hogy megkíméljük a túlélőket attól, hogy újra és újra átéljék e szörnyű eseményeket. Ennek megfelelően a gyűlöletbeszédet tiltó társadalmak nem igazán várhatják el az áldozatoktól, hogy tolerálják az elnyomásukkal, szenvedésükkel vagy kiirtásukkal összefüggő szimbólumokat.

Azonban a gyűlöletbeszéd megragadása érdekében alkalmazott közvetlen kontra közvetett különbségtétel kudarca nem az egyetlen kritika e megközelítéssel szemben. Sőt, a komolyabb tiltakozás a vallási uszításra vonatkozó törvények ellen éppen a liberális ellenzők részéről érkezik, köztük Eric Barendt-ről, aki aggodalmát fejezte ki azzal kapcsolatban, hogy a hit és hívő, illetve eszme és egyén közötti különbségtétel bizonytalan és instabil, ami a vallásokra vonatkozó megnyilvánulások széles körének kriminalizálásához vezethet.⁴⁹ Mint a következő részben láthatjuk, Barendt radikális megoldást javasol a vallási szimbólumok problémájára: azt, hogy teljes egészében zárjuk ki a vallási uszítás fogalmát a gyűlöletbeszéd szabályozása alól.

2.4. A szimbólumok által képviselt csoportok kizárása a gyűlöletbeszéddel szembeni védelemből

Vajon a holokauszt áldozatai a gyűlöletbeszédre vonatkozó jogszabályok által azonosítható és felismerhető csoportot alkotnak? Mi a helyzet a Ku-Klux-Klan vagy a magyarországi szovjet elnyomás áldozataival? Első pillantásra nyilvánvalónak tűnik a válasz ezekre a kérdésekre. A gyűlöletbeszédre vonatkozó szabályok kiterjednek a holokauszt túlélő zsidókra (legalábbis annyiban, amennyiben kiterjednek a vallási uszításra, vagy amennyiben a zsidóságot etnikumnak tekintik). Hasonlóképpen, az amerikai bünteteskiszabási törvények faji csoportnak tekintik az afrikai-amerikaiakat.⁵⁰ Nem indokolja a gyűlöletellenes jogszabályok hatályának korlátozását az a tény, hogy a holokauszt-túlélők a holokauszt tagadása által jelképes sérelmet, az afrikai-amerikaiak pedig a lángoló feszület által speciális sérelmet szenvedhetnek.

⁴⁹ Eric BARENDT: Religious Hatred Law: Protecting Groups or Belief? 17 *Res Publica*, 2011. 41–53.

⁵⁰ Az Egyesült Államok nem tiltja a gyűlöletbeszédet, azonban lehetővé teszi a bíróságok számára, hogy szigorúbb büntetést szabjanak ki a rasszista indítatású bűncselekményt elkövető személyek esetén. Lásd *Wisconsin v. Mitchell*, 508 US 476 (1993).

Pedig Barendt és támogatói pont ezzel érvelnek a vallások becsméréseiről szóló vitában a muzulmánokkal kapcsolatban. Megrettenve a muzulmán többségű országoknak egy olyan globális norma elfogadására irányuló erőfeszítéseitől, amely – az iszlámra alkalmazva – jelentősen csorbíthatja a vallási tárgyú vitákat, a középutas megoldásokat (azaz a súlyosbító körülmény követelményét, illetve a hit és hívő közötti különbségtétel lehetőségét) átugorva arra a következtetésre jutnak, hogy a muzulmánellenes gyűlöletbeszéd nem ismerhető el, mivel a muzulmánok nem alkotnak etnikai vagy faji csoportot.

Gondolatmenetében Barendt kifejti, hogy a vallási csoportban való tagság – szemben az etnikai vagy faji csoportba tartozás megváltoztathatatlan jellegével – önkéntességen alapul.⁵¹ Következésképpen azok a muzulmánok, akik sértve érzik magukat a muzulmánokra vonatkozó negatív megjegyzések miatt, szabadon változtathatnak hitükön. Ezzel szemben a támadásnak kitett afrikai-amerikai vagy lengyel személyt végső soron faji vagy etnikai hovatartozása miatt éri a támadás.⁵²

Szociológiai kijelentésként a vallási csoportokra vonatkozó állítás vita tárgyát képezheti. A valláshoz hasonlóan a faj és az etnikum is társadalmilag létrehozott kategória. Az afrikai-amerikaiak bizonyos esetekben – és különösen a virtuális korban – megváltoztathatják a megjelenésüket és kulturális szokásaikat, hogy „fehérnek” tűnjenek. Ugyanakkor a Bangladesből érkező sötétbőrű muzulmánokat akkor is érhetik muzulmánellenes inzultusok, ha áttérnek a kereszténységre.⁵³ Ha az inzultusok vallási indíttatásúak is – például amikor egy zsidót a kipa, vagy egy muzulmán nőt a fejkendő viselete miatt ér támadás – nem kizárt, hogy a vallásos életmód feladására való képesség nem annyira „önkéntességen” alapul, mint azt a vallások becsméréseire vonatkozó szabályok kritikusai gondolják.

A vallás önkéntességén alapuló nézet felvet azonban egy második, lényegesen komolyabb aggályt is. Amerikaként jól ismerem a *New York Times v. Sullivan* ügyben hozott ítélet indokolását, miszerint a nyilvános vita legyen korlátozástól mentes, kiterjedt, és széles körű.⁵⁴ Ha az aggály a gyűlöletbeszéd szabályozásának egészére vonatkozna, akkor Barendtnek és a vallásgyalázás-szabályozás más kritikusainak – a következetesség jegyében – a legtöbb gyűlöletbeszéd amerikai típusú védelmének elfogadása mellett kellene érvelnie (jóllehet, mint azt később bemutatom, ez nem annyira egyértelmű, mint amilyennek látszik).

Barendt és a hozzá hasonló kritikusok ehelyett a vallásos emberekre – különösen a muzulmánokra – nézve rendkívül lekezelő megjegyzéseket tesznek. Például Barendt, amikor a vallási uszításra vonatkozó jogszabályok kudarcának szükségszerűségéről értekezik, azt a kérdést teszi fel, hogy a muzulmánok különbséget tudnak-e tenni a nikáb vagy burka viselése elleni gyalázkodó támadás és az általában a muzulmánok ellen irányuló támadás között. Hasonlóképpen felteszi azt a kérdést is, hogy a katolikusok különbséget tudnak-e tenni a katolikus egyház elleni maró gúny és a katolikusok elleni gyűlöletbeszéd között.⁵⁵ Mivel a vallásos emberek Barendt

⁵¹ BARENDT i. m. (49. lj.) 45.

⁵² Uo., 46.

⁵³ Uo., 45. E tekintetben a muzulmánellenes nézetek sok szempontból hasonlítanak az antiszemitizmusra – amit Barendt egy kicsit nehezen dolgoz fel. A zsidóságot vallási helyett etnikai csoportként határozza meg.

⁵⁴ *New York Times v. Sullivan*, 376 US 254, 270 (1964).

⁵⁵ BARENDT i. m. (49. lj.) 49.

szerint erre nem képesek, ezért szerinte nincs is értelme különbséget tenni a vallási csoportok ellen irányuló gyűlöletbeszéd és a vallási témájú kérdésekről folytatott legitim vita között.⁵⁶

Barendt lényegében azt mondja, hogy a muzulmánok és a katolikusok nem tudják, hogy hogyan húzzák meg a határokat. Ez vélhetően gyakorlati jellegű kérdés. A dán képregénybotrányra reagálva a muzulmánok többféle választ is adtak, köztük vallási (hogy merészeli megsérteni a prófétát) és világi (a rajzokat a muzulmánok és más, nem dán származású személyek elleni támadássorozat részeként értelmező) válaszokat is. A vallási vonatkozású gyűlöletbeszédnek a „szentség védelme” szempontjából történő megközelítése helyett fordíthatjuk a figyelmünket az ilyen beszédnek a sérülékeny kisebbségi csoport tagjainak „szubjektív érzelmi világára” gyakorolt hatására is.⁵⁷

Ebben az esetben a – vallási tárgyú vagy más jellegű – gyűlöletbeszéd akkor büntetendő, ha „világosan és szándékosan személyek és csoportok ellen irányul azért, hogy mások örömeire vagy előnyére szükségtelen és ésszerűtlen társadalmi és politikai terhet rójon rájuk”.⁵⁸ Kiforratlansága ellenére ez a mérce azzal az előnnyel jár, hogy nem veszi igénybe a vallási tárgyú megnyilvánulások általános tilalmának lehetőségét annak indokál, hogy tiltsa a vallásos személyeket sértő megnyilvánulásokat. Hasonló mérce lenne alkalmazandó akkor is, ha valaki azért akarná kizárni a gyűlöletbeszédre vonatkozó szabályok köréből a zsidókat, mert fennáll annak a veszélye, hogy a holokauszttagadásra vonatkozó általános tilalmat vezetnek be, vagy a gyűlöletbűncselekményekre vonatkozó szabályok köréből az afrikai-amerikaiakat, mert attól tart, hogy a keresztégetésre vagy a Klán eszközeire vonatkozó általános tilalmat vezetnek be, vagy éppen az 1956-os forradalom túlélőire vonatkozó sértéseket az attól való félelemben akarná kizárni, hogy a magyar állam a kommunista jelképekre vonatkozó széles körű tilalmat vezethet be.

3. Egy amerikai megközelítés: a *Snyder v. Phelps* ügy

Ha azonban Barendtnek a vallási tárgyú gyűlöletbeszéd szabályozásával szembeni ellenkezése kevésbé a vallásról, és sokkal inkább a gyűlöletbeszéd szabályozásáról szól (amint erre utal az, hogy Robert Post nyilvános vitákra vonatkozó elméletére támaszkodik), akkor talán egy amerikai típusú, a legtöbb gyűlöletbeszéd számára a szabályozással szemben védelmet biztosító megközelítés alkalmazása lenne a megoldás.⁵⁹ A közelmúltban lezajlott *Snyder v. Phelps*⁶⁰ ügy azonban azt mutatja, hogy ez a megoldás sem oldaná fel szükségszerűen a határvonalak meghúzásával kapcsolatos nehézségeket. Az ügy vizsgálata ugyanakkor segítséget nyújt annak bemutatásában, hogy még a *Wilders*-ügyben eljáró holland bíróság álláspontja is milyen jelentős távolságra van a gyűlöletbeszéd szabályozására vonatkozó amerikai állásponttól.

⁵⁶ Uo.

⁵⁷ Andrew F. MARCH: Speech and the Sacred: Does the Defense of Free Speech Rest on a Mistake about Religion? 4 *Political Theory*, 2011. 1–28, 4.

⁵⁸ Uo.

⁵⁹ BARENDT i. m. (49. lj.) 44.

⁶⁰ *Snyder v. Phelps* i. m. (12. lj.).

A *Snyder v. Phelps* ügy tényállása szerint a westborói baptista felekezet tagjai tüntetést tartottak egy amerikai katona temetése alatt, mivel szerintük az Egyesült Államokat az örök kárhozat fenyegeti többek között azért, mert eltűri a homoszexuális férfiakat és nőket. A korábbi évek során a felekezet tagjai több temetésen és hasonló szertartáson vettek részt e nézetüket kifejező táblákkal, ahogy tették azt Matthew Snyder temetésén is. A gyászszertartás helyszínétől mintegy kilencven méter távolságra elhelyezett, de a televízióban jól látható táblákon a következő feliratok szerepeltek: „Isten gyűlöli az USA-t/Hála Istennek szeptember 11-éért!”, „A papok fiúkat erőszakolnak meg” és „Isten gyűlöli a buzikat”.⁶¹

Az ügy folyamán felmerült az a kérdés, hogy a táblák „közüggyel” összefüggő véleményt fejeztek-e ki. Ha igen, akkor a *New York Times v. Sullivan* ügyben hozott ítélet szerint védelmet élveznek. Ezt az álláspontot képviselte a többségi véleményt megfogalmazó Robert főbíró,⁶² míg Alito bíró különvéleményt nyújtott be. Álláspontja szerint a kérdéses feliratok a Snyder-családra vonatkoztak, mivel azokat Matthew Snyder temetése alatt mutatták be. Alito bíró azt a kérdést is felvetette, hogy miért élvezne a jogsértő véleménynyilvánítás mentességet pusztán amiatt, hogy abba védelmet élvező megnyilvánulások is vegyülnek.⁶³

Az itt felvetett kérdések szempontjából a *Snyder v. Phelps* ügy két okból is jelentőséggel bír. Egyrészt a véleménynyilvánítás széles körű védelme azt mutatja, hogy a *Wilders*-ügyben a holland bíróság által alkalmazott közvetlen kontra közvetett megközelítés még mindig lefed számos, az Első Alkotmánykiegészítés alapján védelmet élvező megnyilvánulást. Ez annak ellenére így van, hogy – az indokolásnak a *Wilders* által a muzulmánokra tett megjegyzésekkel foglalkozó részében – a bíróság amerikai stílusú hangsúlyt fektetett a Hollandiába irányuló bevándorlással és a multikulturalizmussal összefüggő politikai vitára.⁶⁴ A *Wilders* politikusi jogállására vonatkozó hivatkozások ellenére a bíróság változatlanul azt vizsgálta, hogy a muzulmánokkal kapcsolatban tett kijelentései provokatívak vagy felforgatók voltak-e, és indulatosan voltak-e megfogalmazva. Ez jelentős mértékben eltér a *New York Times v. Sullivan* ügyben alkalmazott logikától, amely kizárólag a szándékosan hamis állításokat zárja ki a nyilvános vita köréből.⁶⁵

Másrészt, amennyiben az általános tilalomról a súlyosbító körülményre vonatkozó követelmény alkalmazására, majd a közvetlen kontra közvetett különbségtételre történő elmozdulás célja a határvonalak meghúzásának elkerülése volt, akkor a *Snyder v. Phelps* ügyben hozott határozat jól mutatja e törekvés hiábavalóságát. Még a *New York Times v. Sullivan* ügyben a szólásszabadság amerikai demokráciában betöltött központi szerepével kapcsolatban használt nagy ívű retorikai fordulatok sem akadályozták meg Alito bírót abban, hogy ellentmondjon Roberts főbírónak azt illetően, hogy a melegekkel, katolikusokkal és az Egyesült Államokkal összefüggésben egy magánjellegű gyászszertartáson elhelyezett sértő jelek nyilvános megnyilvánulásnak minősülnek-e. A szimbólumokkal operáló beszédaktusok nehéz értelmezési kérdéseket vetnek

⁶¹ Uo., 1213. bek.

⁶² Uo., 1217. bek.

⁶³ Uo., 1227. bek. (Alito bíró különvéleménye.)

⁶⁴ Az amszterdami bíróság nem diszkriminatív kijelentésként, hanem politikai jellegű javaslatként értékelte *Wilders* tervét, hogy kiutasítson minden muzulmán, aki nem asszimilálódik. *Wilders*-döntés i. m. (11. lj.) 11.

⁶⁵ *New York Times v. Sullivan* i. m. (54. lj.) 280.

fel. Bár bizonyos következtetéseket le lehet vonni abból, ahogy a különböző megközelítések az ilyen megnyilvánulásokat kezelik, mindazonáltal egyetlen értelmezési rendszer sem küszöbölheti ki az alapos és eseti vizsgálat szükségességét.

Ez a körülmény két szempontból is figyelmeztetésnek tekinthető. Egyrészt arra utal, hogy mindig is provizórikusak lesznek az arra irányuló erőfeszítések, hogy meghatározzuk a gyűlöletbeszéddel szembeni védelem közös európai ‘minimumát’. Továbbra is érvényes Ronald Dworkin híres mondása, miszerint a nehéz ügyek hibás törvényeket szülnek. Másrészt, és ez talán még lényegesebb, a *Snyder v. Phelps* ügyben meghúzott határvonalak talán hordoznak valami üzenetet a gyűlöletbeszédre vonatkozó európai szabályok (amerikai és más nemzetiségű) kritikusai számára, akik a jog világától elválaszthatatlan elhatárolások szükségességét ürügyül használják fel arra, hogy kikeljenek a gyűlöletbeszéd bizonyos formáinak szankcionálására irányuló európai döntés ellen.

4. Következtetés

Az egyes csoportokkal szemben sértő üzenetek közvetítésére alkalmas szimbólumokkal kapcsolatban négy lehetőséget vázoltam fel. Az első lehetőség az, hogy a társadalom a szimbólumokra (vagy az azokat sértő megnyilvánulásokra) vonatkozó általános tilalmakat vezet be; a második lehetőség egy korlátozottabb, súlyosbító körülményre (például a félelemkeltés szándékára) vonatkozó követelménnyel kiegészített tilalom bevezetése; a harmadik lehetőség a szimbólumra vonatkozó megnyilvánulások (ezek mindig védettek) és a szimbólum által képviselt emberekre vonatkozó megnyilvánulások (ezek szankcionálhatók) éles elhatárolása; végül a negyedik lehetőség a szimbólum létezésének felhasználása annak indokául, hogy a szimbólum által képviselt csoportot célzó gyűlöletbeszédet kivonjuk a szankcionálás alól.

A gyűlöletbeszédre vonatkozó vitában mind a négy álláspontnak vannak támogatói. Általánosságban véve azonban nagyobb hajlandóság tapasztalható a vallási kérdéseket nem érintő szimbólumok szankcionálására. Ennek részben az az oka, hogy a konkrét szimbólumokat (így a horogkeresztet, a vörös csillagot, vagy a lángoló keresztet) tiltó jogszabályokat könnyebb meghatározni, ráadásul azok várhatóan kevésbé korlátozzák a legfontosabb politikai megnyilvánulásokat, mint a vallási szimbólumok megsértésére vonatkozó általános tilalmak. Ez annak ellenére így van, hogy az istenkáromlásra vonatkozó modern jogszabályok a vallási szimbólum (vagy a szimbólum által megjelenített istenség) megsértésétől elmozdultak a hívőknek okozott sérelem szűkebb kategóriája felé.

A vallási szimbólumokra vonatkozó aggályok összhangban állnak a modern plurális társadalomban való léttel kapcsolatos várakozásokkal. Az ember számíthat arra, hogy találkozik más vallású emberekkel, akik vallásuk gyakorlásával szükségszerűen megkérdőjelezzik az ő hitét. Ez az oka annak, hogy az *Otto Preminger*-ügyben hozott ítélet korlátokat (súlyosbító körülmények) állapít meg azzal kapcsolatban, hogy egy szimbólum mikor büntethető. E korlátozások kizárólag akkor fogadhatók el, ha a vallási érzékenységben okozott sérelem olyan fokú, hogy az már akadályozza a sértettet abban, hogy saját vallásos meggyőződését gyakorolja.⁶⁶

⁶⁶ Közvetlenül erre mutat rá az *Otto Preminger Institut* ügyben hozott ítélethez csatolt különvélemény, amely megpróbál szűkebb határt vonni a blaszfémia és a védett véleménynyilvánítás között. A különvélemény szerint a véle-

Ezzel szemben a szélsőséges tevékenységgel és a holokauszttagadással kapcsolatos szimbólumok tilalma már általánosabb, legalábbis Európában. Ennek két oka van. Egyrészt könnyebb az ilyen jellegű tilalmakat konkrét szimbólumokra korlátozni. Magyarország tiltja a vörös csillag használatát, Franciaország azonban nem. Hasonlóképpen, az Egyesült Királyság nem alkalmaz a holokauszttagadásra vonatkozó tilalmat, részben azért, mert a holokausztra nem ott került sor. Az ilyen típusú elemzés magyarázatot ad arra is, hogy miért a keresztégetés és az álarcos demonstráció (mindkettő a Ku-Klux-Klan hagyatéka) az az egyetlen terület, ahol az Egyesült Államok is tiltja a gyűlöletbeszédet.

Másrészt ezeket a tiltott szimbólumokat (horogkeresztet, vörös csillagot, lángoló keresztet, valamint a holokauszttagadást) az érintett társadalom gyakran a pusztítás és rombolás jelképeiként értelmezi. Thomas bírónak a *Virginia v. Black* ügyhöz fűzött különvéleményében használt fordulatával élve: ezeknek a szimbólumoknak csupán egyetlen jelentésük van. Míg az egyes embertől elvárható, hogy tolerálja a vallási jellegű inzultusokat (legalábbis, ha azokat nem kísérik súlyosbító körülmények), azonban nehezen várható el egy sérülékeny kisebbségi csoport tagjaitól, hogy tolerálják az elnyomás, uralom alá hajtás, vagy kiirtás jelképeit. Legalábbis ez a helyzet egy olyan társadalomban, amely elkötelezte magát a megbotránkozató megnyilvánulások egyéb formáinak megbüntetésére mellett.

Ez az aggály jelenik meg a gyűlölködő szimbólumok tilalmának visszavonására irányuló kérésekben is. Pierre Nora, a francia emlékezet-törvények egyik ellenzője például pusztán azért nem ellenzi a Gaysot-törvényt, nehogy ezáltal biztassa az antiszemita hangokat Franciaországban.⁶⁷ Hasonlóképpen lehetne amellett érvelni, hogy a szélsőséges jelképekre vonatkozó szabályok megsemmisítését követő esetleges jogalkotói tétlenség azt a benyomást kelthetné, hogy Magyarország nem lép fel a bal- és jobboldali politikai szélsőségekkel szemben.

Ezzel együtt, valamilyen mértékben korlátozni kell a megbotránkozást keltő szimbólumok tilalmát, nehogy az állam olyan viselkedést büntessen, amely sérti ugyan a jogszabályi előírásokat, azonban semmilyen sérelmet nem okoz a szimbólum által képviselt csoportnak. E korlátozást akár egyesével is ki lehet alakítani úgy, hogy az álarcos demonstrációkra, vörös csillagokra, vagy akár a horogkeresztre vonatkozó általános tilalmat az ártatlan felhasználásokra vonatkozó kivételekkel lazítjuk fel. Ha ehhez hozzáadjuk az egyes peres eljárások során felmerülő konkrét körülményeket is (amikor például a *Daniels v. State* ügyben a bíróság nem alkalmazta az álarcokra vonatkozó szabályt a bohócálarca), úgy egy meglehetősen tág korlátozáshalmazt kapunk. Másik lehetőség, hogy az Egyesült Államok Legfelső Bírósága által a *Virginia v. Black* ügyben kijelölt utat követve, a jogsértés megállapításához valamely súlyosbító körülményre (például a félelemkeltés szándékára) vonatkozó kifejezett követelmény teljesülését követeljük meg.

---

ménynyilvánítás szabadságát csak akkor lehetne korlátozni, ha a cselekmény olyan mértékű visszaélést jelent, és olyan közel jut mások vallásszabadsághoz való jogának megtagadásához, hogy azzal megfosztja saját magát a társadalom általi toleranciához való jogától. *Otto-Preminger-Institut v. Austria*, no. 13470/87., 1994. szeptember 20-i ítélet. (Palm, Pekkanen és Markarczyk bírók különvéleménye.)

⁶⁷ Pierre NORA: *History, Memory and the Law in France, 1990–2010*. A XXI. Nemzetközi Történettudományi Konferencián bemutatott tanulmány, Amsterdam, 2010. augusztus 23.

Bár az elvi megközelítések lényegesen eltérnek – számos összeválogatott kivétel kontra egy széles körű szabály –, a gyakorlatban mindkét megoldás ugyanarra az eredményre vezet: egy olyan jogrendszer létrejöttéhez, amely elismeri, hogy a szimbólumokra vonatkozó ártalmas megnyilvánulások sértethetik – bár nem szükségszerűen sértik – az egyes szimbólumok által képviselt csoportokat. Az Egyesült Államok Legfelső Bírósága által a *Virginia v. Black* ügyben hozott ítélet arra utal, hogy ez az álláspont még az Első Alkotmánykiegészítés abszolutista hazájában is élvez némi népszerűséget.

Normatív szempontból ez is ésszerű eredménynek tekinthető. Minden társadalomban vannak olyan (vallási vagy világi) szimbólumok, amelyek központi szerepet játszanak a társadalom egyes csoportjainak vallási, politikai és közösségi-világnézeti életében. A megbotránkoztató szimbólumok (illetve a megbecsült szimbólumok becsmérése) kárt okozhat. Szükség van tehát bizonyos korlátokra, még az Egyesült Államokhoz hasonló országokban is, amelyek a politikai megnyilvánulások széles köre számára védelmet biztosítanak. Az általános tilalmak – legalábbis azok szigorú érvényesítése esetén – felvetik a megnyilvánulások túlságosan széles körű korlátozásának veszélyét. Ezzel szemben a súlyosbító körülmény – például a félelemkeltésre irányuló szándék – középpontba állítása egyensúlyt teremt a véleménynyilvánításhoz való jog és a sérülékeny kisebbségi csoportok sérelemtől való megóvásának szükségessége között.

FORDÍTOTTA: IPSO JURE FORDÍTÓIRODA

A FORDÍTÁST LEKTORÁLTA: REMÉNYI ÉDUA VÉNUSZ

A digitalizáción túl: médiaszabadság az új valóságban

KATRIN NYMAN-METCALF*

1. Bevezetés

Amióta az emberek elkezdtek más módon is kommunikálni egymással, mint szemtől szembe, a kommunikációs technológiák folyamatos változásban vannak. Az utóbbi évtizedekben ez a változás gyorsabb és átfogóbb, mint valaha volt, és igen nehéz megjósolni, mit hoznak majd a következő évek. A modern technológia gyors fejlődése általában azzal jár, hogy olyan változásokra kell felkészülni, amelyeket nem tudunk megfelelően előre jelezni, ahogy ezt az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) is megfogalmazta egy másik kontextusban.¹ Ezenkívül sok, a közelmúltban a kommunikáció terén bekövetkezett változás nem csupán a technológiát érintette (mint a jobb minőségű rádióadás, vagy a színes tévé megjelenése a fekete-fehér helyett), hanem jelentős változásokat hozott az emberek közötti kommunikációban, az információszerzési módokban és a kommunikációs technológiákkal kapcsolatos elvárásokban is. A technológia fejlődésének minden területén felmerül az a jobbra megválaszolhatatlan kérdés, hogy minek legyen elsőbbsége: a technológiának vagy a jognak? Ilyen formában ez azért is megválaszolhatatlan, mert nem lehetséges szabályozni azt a technológiát, amit még nem ismerünk teljesen, ám ugyanilyen nehéz lehet egy már kialakult helyzetet megváltoztatni. Így tehát az egyetlen lehetőség az, ha ezek kéz a kézben járnak. Mindez persze elméletben sokkal egyszerűbbnek tűnik, mint gyakorlatban. Gyakorlatban a törvényhozók és a szabályozó szervek igyekeznek a legjobb tudásuk szerint beilleszteni az új jelenségeket a más körülmények között létrehozott jogszabályokba és szabályozásokba. Ez hatékony lehet, és általában a társadalomban minden – nem csak a technológia terén végbemenő – fejlődést ily módon szoktak kezelni. A törvények értelmezhetők más helyzetekre is, mint amelyben megszülettek. Mégis, minél komplexebb és változókéonyabb a körülöttünk lévő valóság, annál nagyobb a kockázat, hogy a jogi és szabályozási

* A Tallinni Műszaki Egyetem Jogi és Műszaki Tanszékének vezetője, az észt e-Governance Academy kutatásvezetője. A cikk az Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Médiatudományi Kutatócsoportjának keretében zajló, „Az európai médiajogi gondolkodás” című kutatási program eredményeként született meg. Eredeti, angol nyelvű címe és megjelenési helye: Digitalisation and beyond: Media freedom in a new reality. In: KOLTAY András (szerk.): *Media Freedom and Regulation in the New Media World*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014. 65–83. A fordítást a szerző engedélyével közöljük.

¹ „[A] Bíróság nem hagyhatja figyelmen kívül, hogy a genetikai információkhoz kötődő magánéleti érdekeket a jövőben hátrányosan befolyásolhatják olyan újszerű eljárások vagy módszerek, amelyeket ma még nem lehet pontosan előre jelezni.” *S. & Marper v. the United Kingdom*, no. 30562/04. és 30566/04., 2008. december 4-i ítélet, 71. bek.

rendszer nem tud lépést tartani a fejlődéssel, nem utolsósorban a technológiával. Ennek eredményeként létrejöhet túlszabályozás, amely megfojtja az innovációt, vagy aluszabályozás, amely káros hiányosságok fennmaradásához vezethet.

Nem biztos, hogy első látásra nyilvánvaló, miért érdemes a véleménynyilvánítás szabadságának szemszögéből nézni a kommunikáció területén zajló technológiai változásokat. Úgy tűnhet, hogy az emberek véleménynyilvánításhoz és az információhoz való hozzájutáshoz fűződő joga alapvetően ugyanaz marad, függetlenül a felhasznált technológiától. Ami a véleménynyilvánításhoz és információszerzéshez való jog alapvető elveit és filozófiáját illeti, ez így is van: az elvek jól bírják a változásokat. Más kérdés azonban, hogy a gyakorlatban miként alkalmazzuk azokat. A rádió és televízió, valamint ezek szabályozása többé-kevésbé univerzálisan alkalmazható „adott igazságok” között fejlődött ki. Ezek a – nem utolsósorban a hatalom részéről az emberek felé történő – kommunikáció fontos elemei. Lehetnek a demokrácia vagy a propaganda eszközei, a hírekről való értesülés, oktatás vagy ismeretszerzés, valamint a szórakozás elsődleges csatornái, valamint segítenek közösségérzetet létrehozni – gyakran a nemzeti egység érzetét is erősítve.² Mi marad meg ebből és milyen formában, ha a műsorszóró szolgáltatásokat csak „à la carte” módon fogyasztják, és mindenki azt választja ki az egész világot lefedő menüből, amit és amikor látni vagy hallani akar, elvárva, hogy a médium interaktív legyen, és neki személyes befolyása lehessen rá?³

Azok a szabályozási és jogi kérdések, amelyekkel a törvényhozók és szabályozók foglalkoznak, ma is leginkább azzal kapcsolatosak, miképpen lehet a már meglévő szabályokat az új technológiákra alkalmazni, a lehető legjobban megőrizve a jelenlegi jogi és szabályozási környezetet. Jól megfigyelhető ez a műsorszórás digitalizációjával kapcsolatos olyan javaslatokban, amelyek szerint a közszolgálati szolgáltatóknak továbbra is szerepet kell vállalniuk a digitális környezetben, a modern műsorszórás szereplőit meg kell feleltetni a hagyományos szerepeknek annak érdekében, hogy beilleszthetők legyenek a szabályozás keretei közé stb. Mivel a technológiai fejlődés és az ezzel járó viselkedésváltozások nehezen megjósolhatók, nehéz megmondani, meddig tudja tartani magát a modern kommunikáció szabályozásához való ilyesfajta hozzáállás. Azonban sejtethető, hogy el fog jönni az az idő, amikor a régi ruhák már nem passzolnak majd, mindegy, hányszor lettek átszabva.

Ez a cikk elsősorban egy aspektusát emeli ki az elmúlt években a kommunikáció területén végbement sokrétű változásnak, ez pedig a műsorszórás folyamatban lévő digitalizációja. A tanulmány kifejti, hogy a technológiai folyamat miként hathat a véleménynyilvánítással kapcsolatos kérdésekre, beleértve az információszerzéshez való jogot is. Annak ellenére azonban, hogy ez a technológiai változás áll az elemzés középpontjában, az elemzés példával szolgál arra is, hogy a technológiai fejlődés miképpen teheti szükségessé a széles körű társadalmi, gazdasági és

² Katrin NYMAN-METCALF: Media policy through regulation: Freedom of expression in a process of change. In: Åke FRÄNDBERG – Stefan HEDLUND – Torben SPAAK (szerk.): *Festskrift till Andres Fogelklou*. Uppsala, Iustus, 2008. 203–217. A médiapolitika – esetleges – felhasználási lehetőségeiről a modern kommunikációs technológia területén az integrációs és egyéb szakpolitikai célok megvalósítása érdekében.

³ Amit M. SCHEJTER – Moran YEMINI: “Justice, and Only Justice, You Shall Pursue”: Network Neutrality, the First Amendment and John Rawls’s Theory of Justice. 14 *Michigan Telecommunications and Technology Law Review*, 2007. 139. Az új médiával kapcsolatos filozófiai szemléletmódról.

jogi kérdések figyelembevételét annak érdekében, hogy megőrizhető legyenek a másféle környezetben született szakpolitikai döntések – és felteszi a kérdést, hogy ezek megőrzése fenntartható-e az előrejutás érdekében.

2. A műsorszórástól az audiovizuális médiaszolgáltatásokig

A modern kommunikáció területe tele van hívószavakkal. A műsorszóró szolgáltatások audiovizuális médiaszolgáltatásokká lettek,⁴ a távközlést pedig információs és kommunikációs technológiáknak (IKT) nevezzük.⁵ Mindez a konvergencia eredménye, ami pedig szükségessé teszi a kölcsönös átjárhatóságot,⁶ és ezekhez technológia-semleges hozzáállást kell biztosítani.⁷ Van *over-the-top* televízió (OTT), osztott képernyők, mobil eszközeink, és sok egyéb új kifejezésünk, amelyek csak úgy röpködnek a kommunikáció területén – és amelyek olyan sebességű és oly kiterjedt jogi és szakpolitikai változásokra utalnak, amiket nyomon követni is nehéz. Fokozza a helyzet bonyolultságát az, hogy a jogalkotóknak és szabályozóknak fel kell ismerniük, hogy a technológia rohamos fejlődése miatt a vonatkozó szabályok életbe léptetése során fennáll annak lehetősége, hogy hamarosan azokat is le kell cserélni. E hívószavak mögött tehát a kommunikációs technológiák változása rejlik, így nem öncélú az új terminológia, hanem kísérlet arra, hogy e változásokat szembe tűnővé tegyék az új kifejezések alkalmazásával.

Általában a technológia-semlegesség⁸ elve úgy segít kezelni a gyorsan változó technológiai környezetet, hogy a szabályozás nem a szolgáltatást vagy üzenetet továbbító technológiára koncentrál, hanem magára a tevékenységre: üzenet küldéséről van-e szó egy nagy, ismeretlen embercsoport részére (a műsorszóráshoz hasonlóan), vagy zárt kommunikációról bizonyos felek között? Van-e köze az adatvédelemhez, mert személyes adatok átvitele történik IKT-k segítségével? Ezekhez hasonló kérdéseknek kell eldönteniük, mely törvények és szabályozások alkalmazandók, és mely törvényhozási és szabályozási feladatokkal kell foglalkozni, nem pedig a technológia természetére vonatkozóknak. Ily módon a szabályok nem vesztenek aktualitásukból olyan gyorsan, és remélhetőleg lehetséges létrehozni egy olyan kiegyensúlyozott terepet a különböző szereplők számára, ahol különböző módszerekkel igyekezhetnek ugyanazt a célt elérni.

A globalizáció szempontjából is igen fontos, hogy ne írják elő pontosan, milyen módon kell valamit elvégezni, és hogyan kell majd kinéznie.⁹ Egyrészt a modern technológiák segít-

⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 2010/13/EU irányelve (2010. március 10.) a tagállamok audiovizuális médiaszolgáltatások nyújtására vonatkozó egyes törvényi, rendeleti vagy közigazgatási rendelkezéseinek összehangolásáról (Audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelv – AVMSD).

⁵ Lásd például http://europa.eu/legislation_summaries/information_society/index_en.htm#s_1244

⁶ Turgut A. BEYDOGAN: Interoperability-Centric Problems: New Challenges and Legal Solutions. 18 *International Journal of Law and Information Technology*, 2010. 304.

⁷ Uo., 311.

⁸ Lásd például <https://ec.europa.eu/digital-agenda/en/easier-access-radio-spectrum-eus-electronic-communications-framework>

⁹ Marc SCHNEIBERG – Tim BARTLEY: Organizations, Regulation, and Economic Behavior: Regulatory Dynamics and Forms from the Nineteenth to Twenty-First Century. 4 *Annual Review of Law and Social Science*, 2008. 38–39.

ségével a földrajzi helyzet és a távolságok jelentősége nagyban lecsökkent. Ennek arra kéne inspirálnia a nemzetközi – akár globális, de legalábbis regionális – szabályozásokat, hogy egy nagyobb, ezáltal vonzóbb piacot hozzanak létre. Azonban a rugalmas és működésképes szabályokra való igény a nagyon magas szintű szabályozások ellen szól, mivel azok lassúak és kevésbé dinamikusak. Egyes szervezeteknek, mint például az Európai Uniónak (Unió) van szabályozói tevékenységekre vonatkozó keretszabályozása, és világosan meghatározott hatáskörrel rendelkezik, amely kiegészíti a tagállamokét. Azonban az Unió törvénykezését is lassúsággal vádolják. A globális szervezeteket elnézve, amilyen a Nemzetközi Távközlési Egyesület is (*International Telecommunications Union – ITU*), nem lenne értelme elvárni, hogy azok részletes szabályokat hozzanak létre a kommunikáció gyorsan változó világával kapcsolatban.

A kommunikáció új formái nemcsak abban hoznak változást, hogy miképpen használjuk a telefont vagy nézzünk a televíziót – mélyebb hatással is vannak a társadalomra. A szórakoztatás és a társadalmi érintkezés új formái jelentek meg, de a szabályozás is profitálhat az IKT-kből, mivel az informálódás és interakció új módjai elősegítik a szektor szereplőinek önszabályozását. Minden téren elmondható, hogy a távolságok csökkennek, és sokkal több információ kezelésére van lehetőség. A kommunikáció és a hatására kialakuló közvetett nyomás segíthet oly módon szabályozni a viselkedést, hogy a célközönség számára elérhető információk gazdagításával elősegíti a jobban informált döntések születését, és ezzel a szabályozói célok elérését – ahogy Morgan és Yeung fogalmazott.¹⁰ A hivatalos szervek információinak nyilvánosságra hozatala, a döntéshozatalok folyamatainak átláthatósági követelményei, a gondolatok valódi piacának létrehozása előírható vagy támogatható jogalkotás útján, de az IKT-k segítségével lesz mindez megvalósítható.¹¹

A régi fogalmak új tartalma, amit az új terminológia is jelez, még meglehetősen korai szakaszban van. Sok az olyan törekvés, amely az új terminológia ellenére is a régi fogalmakkal akarja az újakat megfeleltetni, mivel a kommunikációs világ teljes újragondolása túl nehéznek bizonyul. Még tart a vita¹² arról, hogy minek kell megváltoznia a jogértelmezésünkben az elektronikai forradalom nyomán, ha egyáltalán szükség van erre, vagy hogy a jogi fogalmak megmaradhatnak-e, ha funkciójuk megváltozik (és lehet, hogy ez a kérdés akkor sem fog lezárni, ha megváltoznak a tárgyalt fogalmak).

3. A műsorszórás digitalizálása

A digitalizáció fogalma azt jelenti, hogy az információt digitális formátumra hozzák, számokká – digiteké – konvertálják, amelyek leolvasásához, és a teljes tartalom megjelenítéséhez speciális felszerelés szükséges.¹³ Dokumentumokat, filmeket vagy hanganyagot egyaránt lehetséges

¹⁰ Bronwen MORGAN – Karen YEUNG: *An Introduction to Law and Regulation. Text and Materials*. Cambridge, Cambridge University Press, 2007. 96.

¹¹ Uo., 102.

¹² Stefan LARSSON: *Metaphors, Law and Digital Phenomena: The Swedish Pirate Bay Court Case*. *International Journal of Law and Information Technology*, 2013. 3–4. Különösen Easterbrook és Lessig, de Renner is szól erről.

¹³ <http://www.webopedia.com/TERM/D/digital.html>

digitalizálni, így a tartalom digitális, nem pedig hagyományos formában kerül tárolásra. Az angolban a *digitalisation* és *digitisation* fogalmát olykor felcserélhetően alkalmazzák, ami különösen e fogalmak első megjelenésekor volt gyakori. Általában azonban a *digitisation* kifejezést az információ (dokumentumok és egyébek) konvertálására alkalmazzák, míg a *digitalisation* a műsorszórásban kapcsolatban használják inkább. E cikkben, mint a legtöbb olyan anyagban, ahol a műsorszórás digitalizálásáról van szó, e kifejezés a tartalmak analógból digitálissá való alakításának folyamatára utal.¹⁴ E tartalmak vételéhez és nézhető formára való alakításához speciális vevőeszközökre – dekóderekre, más néven *set-top-box*okra van szükség.

A technológia-semlegességgel és a modern kommunikációs szabályozások rugalmasságának szükségességével szemben a műsorszórás digitalizálása, úgy tűnik, kivételt képez. Erről a folyamatról és megvalósításának határidejéről az ITU döntött minden részes államára vonatkozóan (ami többé-kevésbé az egész világot jelenti). Eszerint 2015-re Európában, Afrikában és Ázsia egyes részein is digitálisan kell történnie a műsorszórásnak.¹⁵ Ez kivételesnek tűnik a technológia-semlegesség szempontjából, hiszen egy nemzetközi szervezet hozott döntést egy technológiai kérdés kapcsán.

Ez a modern tendenciáknak való ellentmondás csak akkor fedezhető fel, ha felületesen nézzük az esetet. A lényeg mélyrehatóbb vizsgálatával és a távlati perspektíva figyelembevételével megérthetjük, miért így megy végbe e folyamat. A digitalizáció célja, hogy több hely maradjon a frekvencia-spektrumban, így több tartalom jelenhessen meg.¹⁶ Ez azt jelenti, hogy sokkal több felhasználó – beleértve a műsorszóró szolgáltatókat is – kaphat helyet a spektrumban. Így talán még az a gyakorlat is megszűnhet, hogy a frekvenciák felhasználóinak kérvényt kell benyújtaniuk licencekért, amelyek csak keveseknek adatnak meg. A konvergenciára való fent említett tendencia azt jelenti, hogy a műsorszóró szolgáltatók már nemcsak egymással versengenek a frekvenciákért, hanem a felszabaduló sávokat más felhasználók is igénybe vehetik gyorsabb és jobb IKT szolgáltatásokért. Az elmélet az, hogy a műsorszórás digitális átállásának befejezését követően a technológia-semlegesség és a kommunikáció szabadsága még inkább érvényesülni fog, mint manapság. Egy ilyen pozitív végeredménynek ellensúlyoznia kellene az átállás során felmerülő nyilvánvaló ellentmondásokat. Azonban a folyamat maga sem feltétlenül egyszerű, és az eredmény nem szükségszerűen jótékony hatású.

A digitális műsorszórás bevezetésével kapcsolatos problémák között, amelyekkel az államoknak meg kell küzdeniük, a különböző technikai kérdéseken felül egy sor egyéb társadalmi,

¹⁴ The Digital Terrestrial Television Action Group: *Digital Guide to Digital Switchover*. Genf, DigiTAG, 2013. 4. http://archive.digitag.org/Guide_to_Digital_Switchover_v1.0.pdf

¹⁵ International Telecommunication Union: *Digital Broadcasting Set to Transform Communication Landscape by 2015: Accord is Major Step in Implementing World Summit on the Information Society Objectives*. Press Release. Genf, 2006. június 16. http://www.itu.int/newsroom/press_releases/2006/11.html; Lásd még DigiTAG i. m. (14 lj.) 8.

¹⁶ Katrin NYMAN-METCALF – Andrei RICHTER: *Guide to the Digital Switchover*. Bécs, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet Médiabiztos, 2010. 34.

gazdasági és médiaszabadsággal kapcsolatos kérdés is felmerül.¹⁷ Még azokban az államokban is, amelyeknél az átállás folyamata már befejeződött, felvetődik, hogy a teljes képet tartották-e szem előtt, amiben a műsorszórás digitalizálása csak egy lépés az általános kommunikációs paradigmaváltás felé. Ehhez képest általában önmagában szokás nézni azt, gyakran a lehetőségekhez képest törekedve a digitalizáció előtti környezet újáteremtésére a változás hatásainak enyhítése érdekében. Ugyanazok a műsorszóró szolgáltatók kapják az első digitális licenceket, akik az analóg csatornákat szolgáltatták, az infrastruktúrát a közszolgálati szolgáltatók vagy más olyan vállalatok birtokolják vagy működtetik, amelyeknek az analóg környezetben is szerep jutott stb.

Finnország volt az egyik első állam, amely digitalizálta a műsorszórást, és az első, amely ország szerte véghezvitte a folyamatot 2007-ben, bár Berlin volt 2006-ban az első nagyobb térség, amely befejezte a műveletet. Svédország szintén a korai alkalmazók egyike volt.¹⁸ Azok számára, akik először vágtak bele a folyamatba, nem voltak tanulmányozható példák, és a technológia is fejletlenebb volt, így tehát nem a leghatékonyabb. Ez oda vezetett, hogy ezeknek az országoknak most azt kell fontolóra venniük, miként válhatnak egy fejlettebb rendszerre. Majdnem mindenhol nehézségbe ütközött az új technológia népszerűsítése, és a legtöbb ember nem látta az előnyeit. Ez leginkább annak lehet a következménye, hogy hiányzott a teljes kép ismerete, vagy legalábbis a képesség annak tudatosítására. Az olyan előnyök, mint a magasabb minőség vagy a változatosabb műsorok nem tűntek elég vonzóknak, hiszen már a digitalizálás előtt is annyi különböző módon lehetett a műsorokat fogni – kábelen, műholdon, vagy az utóbbi időkben akár az interneten keresztül is. Azok, akiket sokfajta (vagy speciális) műsortartalmak érdekeltek, már találtak rá módot, hogy hozzájussanak, így azokat érintette leginkább a digitális átállás, akik az általános, szabadon fogható csatornákat nézték. Ők viszont az átállást követően sem jutottak sokkal több tartalomhoz. Svédországban és Finnországban azok a felhasználók, akiknek a szabadon fogható alapsomag járt, egy 24 órás hírcsatornát kaptak hozzá, de a szabadon elérhető csatornák száma így is igen alacsony maradt. Csak az Egyesült Királyságban lett a *Freeview* platform sikeres,¹⁹ amely sokféle extra tartalmat tett elérhetővé – mintegy 40 csatornát – azok számára, akiknek csak az alapvető digitális platform volt meg. Az Egyesült Királyság abból a szempontból is különleges, hogy a szabadon vehető csatornák száma nagyobb a fizetős tévécsatornákénál. A *Freeview* bevétele a reklámokból és egyéb forrásokból származik (például műsorok eladásából), és a néző csak az alap set-top-boxot fizeti meg (és a közszolgálati szolgáltató általános előfizetési díját).²⁰

¹⁷ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának Rec(2003)9. számú ajánlása a digitális műsorszórásban való demokratikus és társadalmi közreműködést elősegítő intézkedésekről.

¹⁸ NYMAN-METCALF – RICHTER i. m. (16. lj.) 38.; lásd még MAVISE Database on TV and on-demand audiovisual services and companies in Europe. <http://mavise.obs.coe.int/>

¹⁹ Egy, a BBC-ből és egyéb közszolgálati műsorszolgáltatókból, valamint egy műholdtulajdonosból álló konzorcium adja az ún. *Freeview* platformot, amelyet több mint 17 millió háztartásban fognak. <http://www.freeview.co.uk>; DigiTAG i. m. (14. lj.) 13.

²⁰ Uo.

4. A digitalizáció új jogi és szabályozási kérdései: a hozzáférés fontossága

A digitális környezet kulcsfontosságú jellemzője, hogy a jeltovábbító rendszerek működtetését elválasztották a tartalomszolgáltatástól. Ez azt jelenti, hogy a digitális korszakban a műsorszórás szabályozásának egyik legjelentősebb kérdése a jeltovábbító hálózathoz való hozzáférés. E jogi és szabályozási kérdések nagyban hasonlítanak azokra kérdésekre, amelyek a távközlési szolgáltatások liberalizációja²¹ után merültek fel. Ezzel egy más jellegű konvergenciát is megfigyelhetünk: a szabályozói gondolkodását. A jeltovábbító infrastruktúrához (a *multiplexek*hez) való hozzáférés egyfajta szűk keresztmetszetet alkothat a digitális műsorszóró környezetben.²² Az analóg környezettel ellentétben, ahol az adatátvitel eszközei relatíve olcsók és könnyen elérhetőek voltak, a digitális környezetben a tartalomszolgáltatók nem birtokolnak saját adatátviteli eszközöket az esetek túlnyomó részében, hanem mások tulajdonában lévőkhöz kell hozzáférést szerezniük. Ez a hozzáférés kulcsfontosságú eleme a versenyképességnek a műsorszolgáltatási ágazatban – e nélkül lehetetlen lenne a tartalomszolgáltatás, ami pedig a pluralitás és a tartalmak sokszínűségének szempontjából is létfontosságúvá emeli ezt a kérdést.

Az Unió hozzáférésről szóló irányelve²³ előírja, hogy egy nyílt és versenyképes piacon nem lehetnek olyan korlátozások, amelyek megakadályozzák a vállalatokat a hozzáférési és összekötési megállapodások megkötésében, beleértve a határokon átívelő megállapodásokat is. Elvben minden jóhiszeműen benyújtott hozzáférés iránti kérelmet ki kell, hogy elégítsen a piac. Innentől ez a kérdés a piaci szereplők hatáskörébe tartozik, bár fennáll a veszély, hogy maguktól nem fogják azt helyesen kezelni.²⁴

Annak elkerülése érdekében, hogy az alapvető jeltovábbító rendszerek szolgáltatói kísértésbe essenek és visszaéljenek domináns pozíciójukkal a verseny csökkentése érdekében, a legtöbb országban az ezen eszközök tulajdonosai számára tiltva van a tartalomszolgáltatás. Ily módon nem áll fenn kockázat, hogy saját tartalmakat részesítsenek előnyben, másoknak kevésbé előnyös feltételeket szabva. Akárhogy is, a szabályozóknak nagy szerepe van a hozzáférés kérdéseivel kapcsolatban. Közismerten nehéz méltányos árat megállapítani a hálózathoz és infrastruktúrához való hozzáférés tekintetében, mivel egy sor különböző szempontot kell hozzá mérlegelni: a bekerülési értéket, a fejlesztésbe való befektetést stb.. A pathhelyzetek

²¹ Laurent DE MUYTER: Regulatory Asymmetry? The Competition Between Telecommunication Operators and Other ICT Players. 3 *Journal of European Competition Law & Practice*, 2013. 453–454.

²² Günter KNEIPS – Patrick ZENHÄUSERN: Phasing out Sector-Specific Regulation in European Telecommunications. 6 *Journal of Competition Law & Economics*, 2010. 1001, 1003. A szűk keresztmetszetelekről és a szabályozások szerepéről általában (elsősorban a légi közlekedési ágazat vonatkozásában, ám általánosan alkalmazható elvek mentén) lásd Rainer NITSCHKE – Lars WIETHAUS: Competition Law in Regulated Industries: On the Case and Scope for Intervention. 3 *Journal of European Competition Law and Practice*, 2012. 411.

²³ Az Európai Parlament és a Tanács 2002 március 7-i, az elektronikus hírközlő hálózatokhoz és kapcsolódó eszközökhöz való hozzáférésről, valamint azok összekapcsolásáról szóló 2002/19/EK irányelve (hozzáférésről szóló irányelv), amit a 2009/140/EK irányelv módosított.

²⁴ Monica ARIÑO: Digital War and Peace: Regulation and Competition in European Digital Broadcasting. 10 *European Public Law*, 2004. 135–160, 143–144.

elkerülése érdekében szükség lehet a szabályozó bevonására, vagy legalábbis annak lehetőségére, valamint végső esetben – ha a felek képtelenek megegyezni – büntetés kiszabására is.

A domináns helyzettel való visszaélés elkerülésére hozott másik intézkedés olyan jogszabályok létrehozása lehet, amelyek korlátozzák az egy üzemeltető által működtetett multiplexek számát. A tulajdonlasi korlátozások általában véve rugalmasabbak és inkább versenyközpontú megfontolásokon alapulnak a digitális korban, mint korábban, amikor a médiapluralitás volt az egyetlen indok a szabályozásra.²⁵ A rugalmasság érdekében a licenceket érdemes időkorláthoz kötni, és annak lejártával újraértékelni azokat a pluralitás és sokszínűség tekintetében. Ugyanakkor a licenc időtartama nem lehet túl rövid, mivel az eltántoríthatja a vállalatokat a szükséges befektetésektől, ha pedig visszaélés nem történt, vélelmezni kell az engedély megújítását.

Jogi és gyakorlati nézőpontból is sok hasonlóság fedezhető fel a távközlési ágazat liberalizációját követő helyzettel. A hálózatokhoz való hozzáférés itt is kulcsfontosságú. Sok országban vannak a hálózati és a műsorszolgáltatók strukturális elkülönítésére vonatkozó jogszabályok. Nincs ugyan olyan kötelező erejű nemzetközi jogszabály, amely rendelkezne a strukturális elkülönülésről, de az EU-nak sok különböző szabályozása van az olyan ágazatok számára, ahol a liberalizált piacon lévő szolgáltatók függenek a hálózattól, mint például a kommunikáció vagy az energia terén.

A jeltovábbító rendszerekhez való hozzáférés, ami valójában a versenyjog hatálya alá esik, csak az egyik oldala a hozzáférés problémájának. Mellette ott van az emberek műsorszolgáltatáshoz való tényleges hozzáféréseinek kérdése is. Ennek hátterében az áll, hogy a digitális adások fogadásához külön berendezésre van szükség. Ha az állam feladatának tekintjük a műsorszolgáltatásokhoz való hozzáférés biztosítását, akkor az is az állam hatásköre lehet, hogy az emberek legyen ilyen berendezésük. Ugyanaz az elméleti kérdés merül fel, mint a közszolgálati műsorszolgáltatások esetében (amelyekről alább lesz szó): van-e oka az államnak a kommunikáció e formájával, valamint az emberek hozzáféréseivel külön foglalkozni?

Az átállást hamar megvalósító országok, mint Finnország vagy Svédország nem biztosítottak polgáraiknak ingyenes set-top-boxokat. Ellenben nagy hangsúlyt helyeztek a berendezések együttműködési képességére, hogy a fogyasztók ne legyenek egy szolgáltatóhoz kötve, és a piac minél nagyobb lehessen, ezzel elősegítették az üzleti alapokon nyújtott, többé vagy kevésbé fejlett és drága készülékek forgalmazását. Így az állam szerepét nem utasították el, ám az álláspont az volt, hogy a szóban forgó országok társadalmi és gazdasági helyzetének tükrében nincs szükség közvetlen állami beavatkozásra. Szegényebb országok arra a következtetésre jutottak, hogy az államnak állnia kell a vevőkészülékeket bizonyos csoportok számára, máskülönben azok el lennének vágva a műsorszórástól.²⁶

A kommunikáció egy bizonyos formájával kapcsolatos közjogi felelősség nem csak a műsorszórásra vonatkozhat, ám ez a legelterjedtebb. Van arra is példa – bár meglehetősen kevés –,

²⁵ Uo., 138–143.

²⁶ Litvániában például a nagyon alacsony jövedelemmel (kevesebb mint 125 €/hónap) rendelkező személyek számára az államkasszából támogatják a dekóderek vételét. Jurgita IEŠMANTAITE: Order on Remuneration of the Acquisition Costs of Set-Top-Boxes Approved. *IRIS*, 2010/3. 30., <http://merlin.obs.coe.int/iris/2010/3/article30.en.html>. Az első balti állam, amely befejezte az átállás folyamatát – Észtország – nem adott állami támogatást erre. Azonban általában véve Észtország gazdasági helyzete jobb, mint Litvániáé.

hogy a szakpolitika biztosítja az internetelérést. Észtország ebben élen jár, hiszen ott már az 1990-es években rendelkeztek a nyilvánosság számára elérhető, ingyenes internettel rendelkező számítógépek szükségességéről minden, bizonyos létszámmal rendelkező embercsoport számára. Ez Észtországban együtt járt az e-kormányzat korai és gyors kiépítésével.²⁷ A közjogi felelősség illetően kiterjesztését az internet-hozzáférésre nem sok ország követte, ám az, hogy a műsorszolgáltatás elérhetővé tétele állami feladat, még mindig elterjedt gondolat. Ezen elvek mentén szükség van az egyének számára biztosított digitális vevőberendezésekkel (dekódoló eszközökkel) kapcsolatos, az adott ország társadalmi-gazdasági szintjének megfelelő politikára.

5. A digitális szakadék és a digitalizáció más kockázatai

A modern IKT-k rengeteg előnnyel járnak. A kommentátorok általában lelkesednek mindazon pozitív hatásokért, amelyeket azok a társadalom számára jelenthetnek. Az egyik ok, amiért a pozitívumok általában nagyobb jelentőséget kapnak a sajtóban egy-egy újdonság bevezetésekor, az lehet, hogy először műszaki emberek beszélnek az új technológiákról (mivel alighanem először csak ők tudnak róluk bármit). Ezenkívül azok nem kerülnének bevezetésre, ha a velük kapcsolatos attitűdök nem pozitívak – még akkor sem, ha élénk viták folynak az új technológia részleteiről vagy pontos hasznáról a műszaki szakemberek között. Idővel, ahogy a technológiát a társadalom befogadja, széles körű vélemények jelennek meg azzal kapcsolatban, és rengeteg különböző nézőpontból fogják elemezni.²⁸ Példa erre az a nyilvánosság, amelyet a biztonsági szolgálatok a kommunikáció folyamatos megfigyelése okán kaptak mostanság, vagy az online közösségi hálózatok kapcsán felmerülő adatvédelmi kérdések is.²⁹

Jól ragadja meg a másik kockázatot a 'digitális szakadék' kifejezés. Ezt a fogalmat az országok, régiók, vagy emberek közötti különbségek leírására használják, amelyet a modern IKT-khez való hozzáférés egyenlőtlenségei okoznak. Az egyenlőtlenségek oda vezetnek, hogy egyesek lemaradnak, és nem élvezhetik az új technológiák előnyeit. Ez előfordulhat az oktatás, a szükséges hardverek hozzáférhetősége vagy az áram és az internet-hozzáférés hiánya következtében, esetleg más okokból kifolyólag. Ezek nyomán egyesek élvezhetik a modern technológia nyújtotta előnyöket, amelyek életüket könnyebbé, hatékonyabbá és biztonságosabbá teszik, míg mások nemcsak, hogy nem élvezik ezeket, hanem ezáltal még inkább lemaradnak, mert akik a modern technológiákból profitálnak, gyorsabban tudnak haladni. A digitális szakadék az egyes országok számára éppúgy problémát jelent, mint globálisan. Ennek megoldásához nem elégséges egy intézkedés, hanem szinte annyi eszközt kell találni, ahány oldala van a problémának. Ez azt jelenti, hogy ezeknek az eszközöknek ugyanolyan változatosaknak kell lenniük, mint a digitális szakadék megnyilvánulásainak, amelyek egyike a műsorszolgáltatásokhoz való hozzáférés a digitális korszakban. A műsorszórás területén létrejövő digitális szakadék kockázatának okai a fent

²⁷ <http://e-estonia.com/e-estonia>

²⁸ Roger BROWNSWORD – MORAG GOODWIN: *Law and the Technologies of the Twenty-First Century*. Cambridge, Cambridge University Press, 2012. 19–21.

²⁹ Althaf MARSOOF: Online Social Networking and the Right to Privacy: The Conflicting Rights of Privacy and Expression. *International Journal of Law and Information Technology*, 2011. 110–132.

említett tényben keresendők, abban, hogy speciális dekódoló berendezésre van szükség a digitális adások vételéhez (amelyek jelen pillanatban még mindig szinte kizárólag a televíziós adásokat jelentik). A televízió egy ideje már nem számít luxuscikknek, és így az igen szegény rétegeknek is van némi hozzáférésük – általában régi és egyszerű készülékeket használva, családok között is megosztva a televíziót, vagy nyilvános helyen hozzájutva ahhoz. A digitalizációt követően azonban ezek a régi, akár gyakorta javításra szoruló készülékek nem lesznek képesek fogni a műsorokat – külön set-top-boxra és/vagy teljesen új tévékészülékre lesz szükség. A műsorszolgáltatásokhoz való hozzáférés ebből fakadó potenciális problémái a legkiszolgáltatottabb csoportok számára a legjelentősebbek, hiszen náluk a legvalószínűbb, hogy régi készülékkel és egyszerű, földi antennákkal fogják az adásokat. Ez pedig a jelentős információs és szórakoztató csatornáktól való elszigetelődést eredményezheti, ha a digitalizáció folyamata során nem veszik e szempontokat figyelembe.

Még ha a digitális műsorszórás több lehetőséget is fog egyszer eredményezni az interaktivitásra és más olyan dolgokra, amelyek eddig nem képezték részét a műsorszolgáltatások által nyújtott élménynek,³⁰ az átállás folyamatával kapcsolatos értekezések fő fókusza a hagyományos műsorszórás elemein maradt. Stefan Larsson³¹ más példákat hoz a digitális információk közül (főleg interneten megtalálható zenéket) annak hangsúlyozására, hogy a törvényhozók, bíróságok és általában véve a társadalom régebbi elképzeléseket próbál újrahasznosítani az új kontextusban, még akkor is, ha az új helyzetben a feltételek és megkötések mások, mint korábban. Szerinte ennek megvannak a nyilvánvaló előnyei, hiszen lehetővé teszi az új technológiára való funkcionális áttérés folyamatát. Az ezzel járó hátrányok azonban, ha kevésbé látványosak is, jelentős mértékűek lehetnek, hogyha az új kontextus valóban nagyban eltér a korábbiaktól.³² A műsorszórás digitalizálásával kapcsolatos meglehetősen korlátozott mértékű vita ezt támasztja alá, hiszen a hagyományos fogalmak jól használatók, amíg a szóban fogó témákat nem átfogó szemlélettel vizsgálják.

A műsorszolgáltatás interaktív kommunikációs élménnyé válásával olyan adatvédelmi kérdések is felmerülhetnek, amelyek a hagyományos műsorszórás vonatkozásában aligha jöhettek szóba. A többi potenciális hátrány közül volt olyan, amely a tervezési folyamat során merült fel – mielőtt a folyamat kilépett a tisztán műszaki kérdéskörből –, míg a rendszer más gyengeségeivel lehet, hogy ma sem vagyunk még tisztában.³³ Az új technológiákban rejlő veszélyek potenciálját nem szabad lebecsülni. A dolgok természetéhez tartozik, hogy az ilyen potenciálok nem csak akkor fejtik ki hatásukat, ha a kockázat valós: a nagyfokú veszélyérzet hátráltathatja a technológiai fejlődést, és egyéb negatív következményekhez is vezethet, bizonyos veszélyeket hordozhat magában, függetlenül attól, hogy eredetileg nem is kellett volna semmitől tartani. A modern technológiák többségének komplexitása, és az, hogy mindenki számára elérhetőnek szánják azokat, azt eredményezi, hogy az ilyen veszélyérzet sokkal nagyobb jelentőséggel bír, mint azokban a korokban, amikor csak kevesen kerültek közvetlen kapcsolatba az új találmányokkal. A törvényhozók számára az egyik lehetséges mód a nyilvánosság félelmeinek kezelé-

³⁰ Leszámítva a telefonos vagy szavazós műsorokat, amelyek már egy ideje jelen vannak.

³¹ LARSSON i. m. (12. lj.) 24.

³² Uo.

³³ SCHEJTER–YEMINI i. m. (3. lj.)

sére az elővigyázatosság elve, amit például az Unió is alkalmaz. Ez az elv tartalmazza az objektív információkon alapuló kockázatfelmérés szükségességét, valamint az alapos és átlátható döntéshozási folyamatot, ami segít egyensúlyba hozni az előnyöket és a kockázatokat, és arányos intézkedésekkel csökkentik a veszélyeket.³⁴

6. A közszolgálati műsorszolgáltató szerepe

A fent tárgyalt tendenciát, miszerint a digitális műsorszórás körüli vitát a hagyományos műsorszórás fogalmaira redukálják ahelyett, hogy a kommunikációs szektor egy teljesen új jelenségének tekintenék azt, a legjobban a közszolgálati televízió és rádió megítélése példázza a digitális környezetben. A közszolgálati műsorszolgáltatás mögött álló filozófia szerint az államnak kell, hogy legyen beleszólása abba, hogy polgárai mit látnak vagy hallanak. Az állam ilyen paternalista felfogása még mindig jobb, mint az egyéni választások összességének eredménye, a Keller által felhozott érvet átfogalmazva.³⁵ Az állam maga is aktívan alkalmazza a véleménynyilvánítás szabadságát azért, hogy beleszóljon a médiapiacba egy bizonyos típusú és tartalmú műsorszolgáltatás finanszírozásával, még ha ez torzulást eredményez is a piacon. E szolgáltatástípusnak és tartalmainak potenciális előnyei, mint például a plurális szellemű hírek és információk, még a liberális piacgazdaságokban is indokolják létét.³⁶ Ezek az előfeltevések Európában és a világ más részein is kifejlődtek a televízió megjelenése óta (bár az Egyesült Államokban nem), és ugyan mindig voltak, akik kritizálták a közszolgálati műsorszolgáltatást, az elképzelés meggyökeresedett, és gyakorta már természetesnek tűnik.³⁷ Ezt láthatjuk például a kommunista uralom alól felszabaduló közép- és kelet-európai országoknál is, ahol csak az 1990-es években jelent meg a közszolgálati műsorszolgáltatás.³⁸ Ekkorra a magánszolgáltatók már elterjedtek Európában, és az állam nem számított többé főszereplőnek a műsorszolgáltatás területén.

Ennek ellenére a közszolgálati műsorszolgáltatás megkövetel bizonyos előfeltevéseket, és kérdés, hogy vajon ezek megállják-e helyüket a kommunikációs ágazat változásainak fényében is. A legfontosabb közülük a már említett elképzelés, ami szerint az államnak figyelmet kell fordítania arra, mit látnak a polgárok a televízióban. Valójában nem az az érdekes, hogy nézik-e az emberek az adott tartalmat, hiszen egy demokratikusan működő állam nem kötelezheti egy bizonyos műsor megnézésére állampolgárait, de a plurális és színvonalas műsorok biztosításával – és akár ennek kampányok vagy az oktatás során történő népszerűsítésével – az állam eleget tesz az ezzel kapcsolatos szerepének. Még ha emelkedett is a választható szolgáltatások száma a nemzeti magáncsatornak, valamint a világ minden tájáról származó műholdas és kábelcsatornák számának növekedésével, sikerült fenntartani az állami felelősség elvét bizonyos jellegű tar-

³⁴ BROWNSWORD–GOODWIN i. m. (28. lj.) 142–143.

³⁵ Perry KELLER: *Európai és nemzetközi médijog*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014. 59.

³⁶ Uo., 102.

³⁷ Karol JAKUBOWICZ: Endgame? Contracts, Audits, and the Future of Public Service Broadcasting. *The Public*, 2003. 46.

³⁸ Radomir Tscholakov: The Financing of Public Service Broadcasting in Selected Central and Eastern European States. *IRIS*, 2000/6. 14–15.

talmak biztosításával kapcsolatban.³⁹ A jogalkotás és szabályozói döntések is ezt támasztották alá a kábel- és műholdas szolgáltatások üzemeltetői számára előírt továbbítási kötelezettségek által, amik arra kötelezték őket, hogy a közszolgálati műsorszolgáltatás is szerepeljen kínálatukban.⁴⁰ Hasonló elveket alkalmaznak a digitális műsorszórásra is, és mindeddig annak szerkezete alkalmasnak tűnik erre.⁴¹ A közszolgálati szolgáltatók szerepét megerősítette több államban is a digitális jeltovábbító hálózatok birtoklása és/vagy az üzemeltetésükre való jog. A jövőben a digitalizáció az elérhető csatornák számának jelentős emelkedését hivatott eredményezni, ez pedig – együtt a televíziós és rádiós tartalmak szolgáltatási módjának és azok fogyasztásának változásaival – valószínűsíti, hogy az állam szerepe bizonyos tartalmak előállításában egyre idejétmúltabbnak fog tűnni.⁴²

Az információ sok különféle módon áramlik a modern társadalomban. A fejlett országokban élő fiatal generációk főképp az internetet használják elsődleges hírforrásként. Hasonlóképpen szórakozás gyanánt is átveszi az internet a televízió, a zenei CD-k (vagy felvételek) és DVD (vagy video-) filmek helyét, és újfajta lehetőségeket is biztosít az IKT-k szórakoztató használatára, amilyenek például a közösségi hálók. Ennek megfelelően a televízió szerepe – legalábbis a fejlett országokban – megkérdőjelezhető. Ebben a kontextusban a szakpolitikai döntések nagy része, valamint a hatóságok beavatkozásainak lehetséges területei is megkérdőjelezendők, hiszen arra az előfeltevésre alapoznak, hogy a televízió különleges szerepet tölt be a társadalomban. Ama bevett gyakorlat méltányossága, hogy a közszolgálati műsorszolgáltatást egy mindenki számára, vagy legalábbis azok számára kötelező, különleges díj révén finanszírozzák, akiknek van televízió-készüléke, tekintet nélkül arra, hogy néznek-e egyáltalán közszolgálati műsort, azóta kérdéses, amióta elérhetővé váltak az alternatív televíziós tartalmak, és valószínű lett, hogy az embereknek könnyen lehet televíziójuk anélkül, hogy bármelyik nemzeti vagy helyi csatornára kapcsolnának, hogy a közszolgálatit ne is említsük. Ennek ellenére, bár a politikusok időnként megkérdőjelezik az előfizetési díj elgondolását, és azt, hogy egyesek elégedetlenek azzal, hogy olyasmire kell fizetniük, amit nem akarnak, mégis védhető volt e modell a műsorszolgáltatás, mint információs, hír- és egyéb fontos üzenetek forrása. Hogy az embereknek szintén kötelező volt a szórakoztató és oktató műsorokért fizetni, akkor is, ha egyébként több, különösen ezekre kihagyott csatornáért is fizetett kábelen vagy műholdas adón – vagy egyszerűen csak nem érdekelte az illetőt az ilyesmi –, nem tartották aránytalannak vagy igazságtalannak, mivel a

³⁹ Price azt állítja, hogy a műholdas jelek engedélyezése vagy betiltása stratégiai, üzleti döntéseken alapult, nem pedig nemzeti érdekeken és a szólásszabadság elvén. Monroe E. PRICE: *Orbiting Hate? Satellite Transponders and Free Expression*. In: Michael HERZ – Péter MOLNÁR: *The Content and Context of Hate Speech. Rethinking Regulation and Responses*. Cambridge, Cambridge University Press, 2012. 514. A földközeli (hagyományos) műsorszórás más megítélés alá esett a műsorszórás többi formájához képest, még a nagyszámú választási lehetőség mellett is.

⁴⁰ Az Európai Parlament és a Tanács 2002/22/EK irányelve (2002. március 7.) az egyetemes szolgáltatásról, valamint az elektronikus hírközlő hálózatokhoz és elektronikus hírközlési szolgáltatásokhoz kapcsolódó felhasználói jogokról (Egyetemes szolgáltatási irányelv) 31. cikk; DE MUYTER i. m. (21. lj.) 460.

⁴¹ Lásd például European Broadcasting Union (EBU): *EBU contribution to the European Commission calls for input on the forthcoming review of the EU regulatory framework for electronic communications and services*. 2006. január 30.

⁴² JAKUBOWICZ i. m. (37. lj.) 48.

televízió szerepe fontos, és ez igazolja a különadó (mert az előfizetési díj valójában az) kivételét.⁴³ Kérdéses azonban, hogy ez az érv megállja-e még a helyét, ha a televízió csak egyike az információszerzés és kommunikáció több különböző módjának.

Az információhoz való hozzáférés sokat változott a gyakorlatban a digitális, internetes információk korában. Az embereknek könnyebb hozzájutni a nyilvános információkhoz, mivel már nem szükséges elmenni a megfelelő helyre, hogy utánajárjanak, vagy hogy postai vagy egyéb úton kapják kézhez a nyomtatott termékekhez. A technológia lehetővé teszi, hogy az emberek könnyen hozzáférhessenek, akárhol is vannak. Ugyanakkor az arra vonatkozó szabályok, hogy mely információk legyenek elérhetők, milyen formában és kinek a számára, nem feltétlenül változnak. Az ilyen szabályoknak nem a technológiától, hanem az információ tartalmától kell függeniük. Azonban mivel ma már igen könnyű hozzájutni a nyilvánosan elérhető információkhoz, a közvetítők – mint például az újságírók – szerepe az információ közzétételében szintén változik. A szerep persze nem tűnik el, hiszen a legtöbben szeretik az információt jól összeszedve megkapni, és nem átrágni magukat a rendszertelen információmorzsákon. De mivel könnyebb bárki számára a hozzáférés, sokkal többen járnak utána dolgoknak, és ezzel csökken a professzionális újságírók kiemelt szerepe. Ennek egyik következménye, hogy az újságírók által előkészített információkat szolgáltató televízió mint csatorna szerepe szintén megváltozott. Az embereknek nagyon sok egyéb módja is lehet az információszerzésre, és mások is előkészíthetik és becsomagolhatják azokat számukra. Ez pedig egy újabb indokot tesz semmissé a közszolgálati műsorszolgáltatással kapcsolatban, mivel annak hírforrás szerepe is változik.

Koltay András szerint az értékek közös minimumához és a kulturális megértéshez hasonlóan, a közszolgálati műsorszolgáltatás elképzelése is tartható lehet.⁴⁴ Ha létezik egy ilyen közös minimum, van értelme az állam műsorszolgáltatással kapcsolatos kulturális küldetésének, amit a közszolgálati szolgáltatók valósítanak meg. Koltay a közszolgálati műsorszolgáltatás 'kríziséről' idézőjelek között beszél, és annak gyökerét a kereskedelmi csatornák liberalizációjában és növekvő népszerűségében látja,⁴⁵ de az idézőjelek alighanem arra utalnak, hogy a csatornák sokasága szerinte nem végzi el azt a feladatot, amit korábban a néhány közszolgálati adó valósított meg. Ennek eredménye pedig a közszolgálati szolgáltatók további szerepébe vetett hit az új média beköszöntével is. Az érv, miszerint a közszolgálati szolgáltatók felelőssége az internet és a (digitalizáció után megjelent) csatornák tömkelege mellett is megmarad, szilárd – csakúgy, mint az elemzés, ami szerint e szerepük máig megvan.⁴⁶ Ennek oka azonban abban keresendő, hogy az audiovizuális média területén ugyan történtek változások, de az még mindig alapvetően az évekkel, sőt akár évtizedekkel ezelőtti állapotot tükrözi. Sokkal több szórakoztató és tájékoztató csatornánk van, nagy változás azonban egyelőre mégsem állt be – talán azért is, mert a legfiatalabb generációtól eltekintve, a médiafogyasztási szokások jobbra ugyanazok maradtak. Nehéz azonban ebből nem arra következtetni, hogy ez az alapvető hasonlóság nem fog öröklé, de még csak sokáig sem tartani.

⁴³ Uo., 59–60.

⁴⁴ András KOLTAY: *Freedom of Speech. The Unreachable Mirage*. Budapest, Wolters Kluwer, 2013. 228.

⁴⁵ Uo., 236.

⁴⁶ Uo., 237.

A televízió kommunikációs médiumként való átértelmezésének szükséglete, szemben a szabályozások új televíziós technológiákhoz való igazításával, nem hagyott mély nyomot a szabályozási rendszereken. Éppen ellenkezőleg: a digitalizációs tervekben kifejezetten hangsúlyosan szerepel, hogy alapvető fontosságú a közszolgálati műsorszolgáltatóknak helyet biztosítani a multiplexen az egész lakosság elérésének érdekében.⁴⁷ Helyet kell kapniuk a szabadon fogható csomagokban, de a továbbítási kötelezettségek miatt a többi csomagban is. Európában gyakori, hogy a közszolgálati szolgáltatók fontos szerepet kapnak a digitalizáció folyamatában is, nemcsak mint tartalomszolgáltatók, hanem mint multiplexek működtetői, és mint a tervezés és a folyamattal kapcsolatos tájékoztató kampányok résztvevői is. Egyes országok (mint Finnország⁴⁸ és az Egyesült Királyság) megemelték az előfizetési díjat a felmerülő költségek fedezésére. Ez nemcsak hogy nem reagál a televízió felfogásában beálló alapvető változásokra, de magával a digitalizáció folyamatával kapcsolatban is problémát jelent. Ha a magánvállalatok az átállás költségének egy részét magukon viselik, mint ahogy az általában történik, a piac további torzítása a közszolgálati szolgáltatók támogatásával még kevésbé fogja vonzóvá tenni a saját részük vállalását a magáncégek számára. Alighanem újra felmerülnek majd a régi viták, amilyen a reklámok megengedhetőségének kérdése volt a közszolgálati szolgáltatók esetében. Az extra finanszírozás arányossága a kiosztott feladatok tekintetében alapvető fontosságú. Az alacsony jövedelemmel rendelkező országokban amúgy sem lenne tanácsos felemelni az előfizetési díjat azzal egy időben, hogy az embereknek új berendezéseket kell vásárolniuk (akár set-top-boxokról beszélünk, akár új televízióról). Így tehát a további finanszírozás megoldására alighanem más módszert kell találni. A helyes hozzáállás megtalálásához azt az alapvető kérdést kell megválaszolni, hogy szükség van-e az állam bevonódására a műsorszórással kapcsolatban a modern kommunikáció területén, és ha igen, miért.

7. Fogyasztók vagy közönség? Verseny vagy pluralitás?

Egy másik kérdés, amelyet a műsorszórás digitalizálása felerősített, arra vonatkozik, hogy a műsorszolgáltatás különleges helyzete a fogyasztóvédelem és versenyjog tekintetében megalapozott-e még.⁴⁹ A törvényekben és alkalmazási gyakorlatukban sok példát találunk arra, hogy mennyire különböző megítélés alá esik a médiapiac az egyéb típusú piacokhoz képest, még a liberalizáció után és a magánszereplők túlnyomó részvételével is. E különbség okai abban keresendők, hogy a médiával kapcsolatban a pluralizmus és sokszínűség többet jelent, mint a sokféle szolgáltató létét. Az emberek nem egyszerűen fogyasztók, hanem közönség; az is fontos, hogy milyen tartalmakhoz jutnak, nem csak az, hogy van-e választási lehetőségük. Minél szélesebb

⁴⁷ Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1641 (2004). számú ajánlása a közszolgálati médiaszolgáltatásról, és az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának (2007)3. számú ajánlása a tagországok számára a közszolgálati médiumok feladatairól az információs társadalomban; NYMAN-METCALF-RIECHTER i. m. (16. lj.) 61–62.

⁴⁸ Marina ÖSTERLUND-KARINKANTA: Finland – Higher Television Licence Fees in Finland as of 1 January 2005. *IRIS*, 2004/9–10., 18. <http://merlin.obs.coe.int/iris/2004/9/article18.en.html>

⁴⁹ KNIEPS-ZENHÄUSER i. m. (22. lj.) 995–996.

viszont a választási lehetőségek száma, annál nehezebb fenntartani a kettő közötti különbséget. A digitalizáció, mint már említettük, a műsorszolgáltatási ágazat legalább egy területét közelebb hozta a többi IKT-hez, konkrétan az adatátvitel és a jeltovábbító rendszerekhez való hozzáférés kérdését. Ez oda vezetett, hogy például a francia versenyhivatal hatáskörébe kerültek 2008-ban az adóberendezések, pedig azelőtt semmiféle médiához köthető kérdés felett sem volt hatásköre, mivel azok kizárólag az ágazatspecifikus hatóság felelősségi körébe tartoztak.⁵⁰

A versenyjog potenciálisan nagyon fontos a digitális műsorszórás szempontjából, és alkalmazásának módján a digitalizációs folyamat sikere múlhat.⁵¹ Majdnem minden országban szükség volt magánbefektetőkre, hogy a digitalizáció költségeinek legalább egy részét viseljék, másképp azok túl magasak lettek volna az állami szektor számára, és egyébként is, az audiovizuális ágazat jobbra magánkézen van a világ nagy részén, így nem igazán fűződik politikai érdek a magas állami rész vállalásához. Ez olyan helyzetet eredményez, amelyben létfontosságú a magánvállalatok ösztönzése, ami viszont potenciálisan versenyjogi problémákhoz vezethet, ha egyes vállalatok előnyre tesznek szert – akár állami támogatás formájában kapott anyagi segítség, akár egyéb különleges bánásmód folytán. Az ilyen támogatás vagy bánásmód nem illegális, amíg objektív alapon és átlátható módon történik. Az Európai Bíróság megvizsgált több, a digitalizációra irányuló támogatási projektet is, például Németországban, Olaszországban és Svédországban. Mindezen esetekben az volt a kérdés, hogy a támogatás egy bizonyos vállalkozást vagy technikai megoldást favorizál-e a többivel szemben, vagy hasonló, az átláthatóság és objektivitás állítólagos hiányából fakadó problémák merültek-e fel.⁵²

A magáncégek ösztönzése nem szükséges, hogy anyagi vagy más előnyök biztosítása útján történjen. Az egyik lehetséges megoldás az lehet, ha a digitális többlet (a digitális átállás során felszabaduló frekvenciatartomány) előnnyel jár a folyamatban résztvevő cégek számára, és nagyobb spektrumhoz kapnak hozzáférést általa. A különböző európai országokban működő kereskedelmi vállalkozások többféle tevékenységet is folytatnak a kommunikáció területén, a műsorszóráson felül is. Amíg az államok gyakran kevésbé veszik számításba a teljes folyamatot a digitalizáció megtervezésénél, és inkább a műsorszórás technikai részére fókuszálnak, a magánvállalkozások inkább hajlandók átvenni az átfogó szemléletet a digitalizáció folyamányaival kapcsolatban, és a nagyobb spektrumszélesség nyilvánvaló ösztönző lehet – feltéve, ha valamely mechanizmus biztosítja, hogy a befektető cégek profitálni tudjanak a többletből.

A műsorszórás digitalizációja példákat szolgáltat arra, hogyan tud egy olyan konkrét, technikai dolog, mint a versenyjog, kihatással lenni a véleménynyilvánítás szabadságára. Ez is a sokat emlegetett konvergencia egyik oldala: olyan dolgok, amelyek korábban egymástól távolinak tűntek és másra vonatkoztak, elkezdenek egymásra hatni, ahogy a technológia közelebb hozza a őket. Itt ismét a hozzáférés fentebb tárgyalt, igen fontos kérdésébe ütközünk. Ha az infrastruktúra tulajdonosa vagy működtetője – a multiplex – nem enged hozzáférést a szolgáltatóknak, azok nem fogják tudni tartalmaikat eljuttatni a közönséghez. Nem lehetséges, hogy minden szolgáltató rendelkezzen saját infrastruktúrával. Ez pedig alkalmat adhat egy (fél-)autoriter re-

⁵⁰ NYMAN-METCALF-RIECHTER i. m. (16. lj.) 43.

⁵¹ ARIÑO i. m. (24. lj.) 143–44.

⁵² Christian KOENIG: A Plea for a more Refined State Aid Law Approach after a Crude Switch Over to Digital Broadcasting, 3 *Journal of European Competition Law and Practice*, 2012. 49–51.

zsimnek, amely azt a látszatot akarja kelteni, hogy támogatja a médiaszabadságot, hogy ügyesen befolyásolja az (állami vagy magánkézben lévő) multiplexek tulajdonosait valamilyen irányba, és így megakadályozza egyes tartalmak eljutását a közönséghez az üzleti döntés álcája mögött. De az is lehet, hogy valóban üzleti alapon hozott döntések vezetnek oda, hogy a szegényebb, specializálódott vagy regionális tartalomszolgáltatók kiszorulnak a műsorszórás piacáról, mivel nem versenyképesek. Ez alátámasztja a független szabályozó hatóságok szükségességét, amelyek képesek a piac figyelemmel követésére, és reagálnak, ha a feltételek korlátozó, diszkriminatívák stb. A versenyjogot felelősségteljesen kell alkalmazni a domináns pozícióval való visszaélések elkerülésére, és alaposan meg kell vizsgálni a vállalatok közötti együttműködéseket, amelyek szükségesek lehetnek a piacon való életben maradáshoz, de nem feltétlenül ellentétesen a verseny érdekeivel. Kevésbé érdekes, hogy egy területspecifikus vagy egy versenyhatóság hatáskörébe tartozik-e mindez, de kell, hogy legyen olyan szabályozói szerv, ami ezzel foglalkozik, és világosnak kell lennie, hogy melyik az.

Egy másik fontos jogi terület, ami hatással van a médiapiacra a digitális korban, az állami támogatás kérdésével kapcsolatos. A digitális átállás kezdeti szakasza igen drága, és nagy valószínűséggel szükség lesz hozzá az állam támogatására.⁵³ Ez történhet magának az infrastruktúrának állami tulajdonba vételével, a közszolgálati szolgáltatóknak szánt kiemelt szereppel, vagy állami támogatás biztosításával magáncégek számára – de leginkább mindezek együttes alkalmazásával. Persze az ilyen támogatások megnyitják a kaput a diszkrimináció lehetősége előtt. Több ilyen ügyben is döntést hoztak az Unió versenyhatóságai, az Európai Bizottság és az Európai Bíróság is. A szabályoknak nem megfelelő eljárások között volt, amely során egyes cégek támogatást kaptak olyan berendezések gyártására, amelyek nem voltak kompatibilisek más szolgáltatókéval, így az embereket egy szolgáltatóhoz kötötték volna (*Mediaset*);⁵⁴ volt, amely csak egy típusú technológiát támogatott (*Németország kontra Bizottság*);⁵⁵ és volt, hogy az állami nyomás a csatornaválasztásoknál túl nagy hatalmat juttatott bizonyos szolgáltatóknak. Kényes az egyensúly a folyamat lehetővé tételéhez elégséges, de nem túl sok támogatás között.

Az állami segély klasszikus tesztje, ha az megfelelően és arányosan kezel egy közérdekű problémát, megoldva egy bizonyos piaci hiányosságot. A műsorszórás digitalizációjával kapcsolatban alapvető tény, hogy az közérdeknek minősül; ezt a Bizottság politikája és más dokumentumok is kifejtik. Ezek az eszközök megállapítottak bizonyos kívánatos jellemzőket a folyamatok kapcsolatban, mint például a technológia-semlegességet. A piaci hiányosságok léte a digitális átállás során elfogadott: egy ilyen folyamat, ahol új befektetések szükségesek egy távoli cél eléréséhez, jól példázza az olyan helyzeteket, ahol az állami támogatás legitim. Azonban ez nem jelenti azt, hogy bármilyen támogatás elfogadható, például a különböző technológiák közötti vá-

⁵³ Jacquelyn MACLENNAN: Facing the Digital Future: Public Service Broadcasters and State Aid law in the European Union. In: Alan DASHWOOD – Angela WARD (szerk.): *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*. 2. kötet. Oxford, Hart, 1999. 193–195.

⁵⁴ T-177/07., *Mediaset SpA v. Commission*, 2010-ben született az ügyben döntés.

⁵⁵ T-21/06., *Germany v. Commission*, 2009-ben született az ügyben döntés, a fellebbezésében 2011-ben, C.544/09P. Az utóbbival kapcsolatban lásd KOENIG i. m. (52. lj.) 49–51., valamint Christof SCHOSER (DG Competition): Commission rules subsidy for digital terrestrial television (DVB-T) in Berlin Brandenburg illegal. *Competition Policy Newsletter*, 2006. 93–96.

lasztást befolyásoló állami támogatást a törvényszék nem ismerte el jogszerűnek.⁵⁶ Ezekben az ügyekben a technológia-semlegesség kérdésén túl azt is megállapították, hogy a digitális átállás lehetséges állami támogatás nélkül is, és hogy annak törvényi eszközökkel való meghatározása, ami nem teszi azt opcionálissá a magánvállalatok számára, szintén megoldja a piaci hiányosságokat, vagyis a folyamat nem függ a piactól.⁵⁷ Ám az a tény, hogy a folyamatot kikényszerítik, nem csökkenti a magas költségeket a magánszemélyek számára, így az állami támogatás ez esetben is jogos lehet.

A műsorszórás támogatása jól beleillik a piacba való állami beavatkozás elméletébe, amely szerint vannak olyan piaci hiányosságok, amelyeket a közösség érdekeinek megfelelően ki kell javítani. Mivel ez növeli az általános jólétet, közérdeknek nevezhető, hiszen a piac által létrehozott helyzetek (mint a monopóliumok vagy a versenyellenes magatartás) negatív hatással lehetnek az általános jólétre.⁵⁸

Illusztrációként érdemes lehet megemlíteni az észtországi tulajdonosi struktúra fejlődését. Az első három multiplexet a digitális, földközeli televízió-adásokhoz mind a *Levira* nyerte el az új technológia bevezetésére irányuló politikai döntés, az elektronikus kommunikációról szóló törvény alapján. A vállalatot kötelezték az infrastruktúra kiépítésére, hogy az műszakilag elősegítse a digitális átállást, még ha nem is volt jelentős igény a kereskedelmi szereplők részéről a multiplex-licenckre. 2011-ben azonban az észti versenyhatóság úgy találta, hogy a *Levira* cég domináns pozíciója a műsorszórási piacon nagyobb hozzáférhetőséget kellene, hogy biztosítson a többi piaci szereplő számára, nem diszkriminatív szolgáltatási feltételekkel és nagyobb átláthatósággal. Nagy eséllyel alakulnak ki ilyen helyzetek, ha egy vállalat kap főszerepet az átállási folyamatban, és bár erre a szerepre elkerülhetetlenül szükség van a folyamat beindításához, a versenyre vonatkozó lehetséges negatív következményeket ki kell egyensúlyozni az üzleti modell által kínált előnyökkel.⁵⁹

8. A műsorszolgáltatás vételének joga?

A véleménynyilvánítás szabadsága az Emberi Jogok Európai Egyezményének (EJEE) 10. cikke alapján egyaránt védi az információk megismerésének és közlésének szabadságát. E jogok korlátozása más képet nyújt, ha a beszélő vagy a közönség szemszögéből nézzük. A véleménynyilvánítás szabadsága önmagában nem jelenti, hogy mindenkinek joga van egy bizonyos típusú információhoz hozzáférni, bár az információhoz való hozzáférés elsődleges elvi alapjait szintén a véleménynyilvánítás általános szabadsága fekteti le. Ezt az alapvető jogot más elvek is kiegészítik, mint például a megfelelő ügyintézéshez való jog, a közigazgatás átláthatósága és a demokrá-

⁵⁶ A gondot az okozta, hogy az állami támogatás előnyben részesítette a földi digitális adást például a műholddal szemben.

⁵⁷ Alexander WINTERSTEIN: General Court upholds Commission Digital Decoders Decision. 1 *Journal of European Competition Law and Practice*, 2010. 507–509.

⁵⁸ MORGAN–YEUNG i. m. (10. lj.) 18.

⁵⁹ Urmas LOIT – Andra SIIBAK: *Mapping Digital Media: Estonia*. Open Society Foundations, 2013. január 30. <http://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/mapping-digital-media-estonia-20130903.pdf>

cia elvei. A műsorszolgáltatás vételének jogát e jogok teljes spektrumához képest kell megítélni. Európában van egy jól megalapozott állásfoglalás, amely szerint az állam szerepet vállal az információ, az oktatás és a szórakoztatás szolgáltatásában a műsorszolgáltatáson keresztül, a közszolgálati szolgáltatók által. Mindezt szem előtt tartva nem nehéz látnunk, hogy a műsorszolgáltatás tartalmához való hozzáférés nem csupán személyes ügy, hanem közérdek.

Különbéféle szerzők különféle besorolásokat és szakkifejezéseket alkalmaznak a jogok jelölésére, az alapvető emberi jogoktól és szabadságoktól a politikai és társadalmi jogokon át egészen a kollektív jogokig.⁶⁰ Egy másik besorolás szerint léteznek közhasznú (*utility*) és autonóm (*autonomy*) jogok, ahol a közhasznú jogok azon törvényekre utalnak, amelyek a társadalmi jólétet, de legalábbis valamely kollektív cél elérését célozzák, míg az autonóm jogok a személyes választásokat védik. A véleménynyilvánítás szempontjából ez azt jelenti, hogy ha az magában foglal valamilyen közhasznú jogot is, és nem csak a szólás szabadságának személyes jogát, az valamiféle kollektív célhoz is hozzájárul.⁶¹ Marc Ramsay egy (elsősorban Egyesült Államok központú) kritikai elemzésben tárgyalja mindezt, több más, a hallgatóság jogaival kapcsolatos elmélet között (Roger Shiner, Larry Alexander) – ezek a jogok újabb dimenziót adnak a véleménynyilvánítás szabadságához, nem utolsósorban azért, hogy újabb lehetőséget biztosítsanak a korlátozások vitatására.⁶² A hallgatóság – a közönség, tehát az üzenet címzettje – fontos résztvevőként való elismerése a véleménynyilvánítás szempontjából oda vezetne, hogy a közlés szabályozására vagy korlátozására hozott törvényekben jelentősége lenne annak, hogy milyen módon jut el az üzenet a közönséghez. Ramsay szerint ha az elsődleges közönség úgy dönt, hogy nem hallgatja meg, vagy ha a kormány nem segít az elsődleges vagy célközönségnek, az még nem jelenti a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozását. Nem létezik olyasmi, hogy egy bizonyos méretű közönséghez való jog. Nehéz elképzelni, hogy valaki az ellentételezéshez való jogára hivatkozhasson, ha egy műsort akart megtekinteni és efelé lépéseket is tett, majd ez meghiúsult a műsor betiltása miatt – még olyan esetben sem, ha a betiltás valóban jogellenes lenne, és megsértené a véleménynyilvánítás szabadságát. Kevésbé egyértelmű azonban a helyzet, ha a korlátozások megnehezítik a közönség elérését, vagy akár aktívan akadályozzák azt.⁶³

Ez az érv nem azért szerepel itt, mert a digitalizáció tudatos törekvés lenne bármely állam részéről a közönség korlátozására, hanem hogy felhívja a figyelmet arra, hogy a közönség elérésének akár csak lehetséges kudarca is hosszú távon a véleménynyilvánítás korlátozódásához vezethet. Ez tehát alátámasztja, hogy a digitális átállás a véleménynyilvánítás szemszögéből is lényeges kérdés.

⁶⁰ Katrin NYMAN-METCALF: The Future of Universality of Rights. In: Tanel KERIKMÄE (szerk.): *Protection of Human Rights in the EU: Controversies and Challenges of the Charter of Fundamental Rights*. Berlin-Heidelberg, Springer, 2013. 26–27.

⁶¹ Marc RAMSAY: The Status of Hearers' Rights in Freedom of Expression. *Legal Theory*, 2012. 33.

⁶² Uo., 37.

⁶³ Uo., 41–42, 48.

9. Összegzés

Új dolgokat úgy tudunk megérteni, hogy a már meglévőkhöz hasonlítjuk őket. A változást úgy lehet felfogni, ha relativizáljuk az azt megelőző helyzethez képest: ilyen az emberi természet. Bármilyen is az ember álláspontja azzal az érdekesítő kérdéssel kapcsolatban, hogy miképpen kéne a technológiai és jogi változásoknak egymásra reagálni, egyértelmű, hogy egy új technológia megjelenése után nem lehet rá rögtön törvényt hozni. A meglévő törvényeket lehet másra is alkalmazni, mint amire konkrétan vonatkoznak, hiszen minden szabályozás elég absztrakt kell, hogy legyen ahhoz, hogy különböző szituációkban is alkalmazható legyen. Egy létező jogrendszerhez képest tudjuk eldönteni, milyen olyan hiányosságok vagy helyzetek vannak, ahol a szabályok nemkívánatos következményekkel járnak a technológiai vagy egyéb változások nyomán.

A műsorszórás digitalizációjával kapcsolatos első kihívás az, hogy az új technológia miatt a létező szabályozási rendszert esetleg után kell igazítani ahhoz, hogy hozza a tőle elvárt eredményeket. A szolgáltatóknak a jeltovábbító hálózatokhoz, az embereknek pedig a vevőberendezésekhez való hozzáférést kell biztosítani. Új jogi és szabályozási kérdések merülnek fel, vagy a régié változnak meg. A szabályozások változásán túl szükség lehet különböző szinteken megvalósuló anyagi vagy más típusú ösztönzésre, hogy mindenki meg tudja tartani a hagyományos kommunikációs szférában betöltött szerepét. Ez már önmagában is igen jelentős kihívás, amit sok ország döntéshozói alábecsülhettek. A folyamat által kínált előnyöket azonban nem lehet elérni más típusú hathatós intézkedések nélkül. Valós a veszély, hogy a televíziós és rádiós tartalmak pluralitása és sokszínűsége megszenvedti a problémák helytelen kezelését, és akár az is előfordulhat, hogy a társadalom egész szegmensei elszigetelődnek a műsorszolgáltatástól. Ezek a problémák önmagukban is elég jelentősek, és sok országban túl későn kezdtek rajtuk igazán elgondolkodni – különösen, mivel az átállás ITU szabta határideje rohamosan közeledik. Sok ügy alapos átgondolására és óvatos cselekvésre van szükség ahhoz, hogy az új technológia ígéretei teljesüljenek be, ahelyett, hogy a digitális szakadék kockázata válna valóra emberek vagy országok között.

A nagyobb kérdés, amire a műsorszórás digitalizálása csak egy példa a sok közül, abban áll, hogy tartható-e a létező szabályok és törvények modern technológiákra való alkalmazásának gyakorlata. A kommunikációs technológiák változásai nemcsak új eszközökkel bővítik a hagyományos kommunikációt, hanem a kommunikáció teljesen új módjait is meghonosítják, ami új elvárásokat is szül: az adatvédelemhez való újszerű viszonyulást, az állami szerepekhez való hozzáállás változását, beleértve az országhatárok kérdését is, a közönség mint partner szerepének meghatározását stb. A jószándékú, paternalisztikus érdeklődéssel az állampolgárok kommunikációs tevékenységeibe beleszóló állam nem biztos, hogy összeegyeztethető az individualista, választás alapú, globálisan is egyre inkább határok nélküli kommunikációs térrel. A digitális műsorszórás nem csak arról szól, hogy még egy távirányító kelljen a kilenc órai hírek bekapcsolásához. Ez egy olyan folyamat, amelyet meg kell érteni és alaposan átgondolni mindenkinek, aki kommunikációval foglalkozik.

FORDÍTOTTA: KOVÁCS ANNA

A FORDÍTÁST LEKTORÁLTA: REMÉNYI ÉDUA VÉNUSZ

Az új médiakörnyezet szabályozási kérdései

ROLF H. WEBER – ULRIKE I. HEINRICH*

1. Bevezetés

Az elmúlt két évtizedben az információs és kommunikációs technológiák terén bekövetkezett jelentős fejlemények alapvetően változtatták meg kommunikációs gyakorlatunkat, és a hagyományos médiakörnyezet is jelentős átalakuláson ment át. A meglévő médiumok, így az újságok, könyvek, filmek, sugárzott tartalmak mellett megjelent az internet, ami egyszerre vált a mindennapi élet hasznos eszközévé és társadalmi, kulturális, gazdasági, és jogi szempontokat is tömörítő jelenséggé. Az új médium új távlatokat nyitott a személyes kapcsolattartás horizontján. Az elmúlt években pedig az internet fejlődése az információk és ötletek megosztására használt globális hálózat kialakulásában kulminált.¹

Az (új) média, 'a globalizáció egyik legfontosabb motorjaként'² jelentős szerepet vállal a szabályozásban és a demokráciában. E tekintetben mindenekelőtt különbséget kell tenni a médián keresztüli irányítás és a média szabályozása között. Ez utóbbi vonatkozásában kritikus szemmel kell felülvizsgálni a már létező médiaszabályozást, és értékelni kell, hogy az újonnan kialakult médiakörnyezet szükségleteire figyelemmel az továbbra is mérvadó-e, illetve milyen változtatásokat ésszerű azon elvégezni.

* Ulrike I. Heinrich jogtanácsos, Rolf H. Weber a zürichi egyetem Polgári, Kereskedelmi és Európai Jogi Tanszékének professzora, a Hong Kong-i egyetem vendégprofesszora. Email: rolf.weber@rwi.uzh.ch. A cikk az Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Médiatudományi Kutatócsoportjának keretében zajló, „Az európai médiajogi gondolkodás” című kutatási program eredményeként született meg. Eredeti, angol nyelvű címe és megjelenési helye: Governance issues of the new media environment. In: KOLTAY András (szerk.): *Media Freedom and Regulation in the New Media World*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014. 85–101. A fordítást a szerzők engedélyével közöljük.

¹ A cikk részben a következő munkán alapul: ROLF H. WEBER: International Governance in a New Media Environment. In: MONROE E. PRICE – STEFAAN G. VERHULST – LIBBY MORGAN (szerk.): *Routledge Handbook of Media Law*. Abingdon, Routledge, 2013.

² Swiss Agency for Development and Cooperation (SDC): *Media and Governance: A Guide*. 2004. 4. http://www.deza.admin.ch/ressources/resource_en_24143.pdf

2. Az új médiakörnyezet kialakulását támogató műszaki fejlődés

A média fejlődésének átfogó megértéséhez közelebbről meg kell vizsgálnunk az emberi kommunikáció terén bekövetkezett változásokat.

2.1. A kommunikációról általában

A média szerepe – lényegében a szabad fordításban ‘közvetítő’ jelentésű latin *media* szóból eredően – a küldő és a fogadó közötti információátvitel. Az elmúlt három évtizedben jelentős változásokon ment keresztül a különleges kommunikációs technológiaként, illetve az adott technológia használatát átfogó társadalmi, politikai és gazdasági struktúrák összességéként meghatározható³ ‘médiakörnyezet’, a *World Wide Web* – a multimédiás dokumentumok megsztását lehetővé tevő nemzetközi online adatbank – elterjedésének révén.

Miután a 19. század közepén az elektronikus kommunikáció és a vizuális média új formái kiegészítették és részben átalakították a meglevő nyomtatott kultúrát,⁴ az internet 20. század közepét követően kezdődő folyamatos fejlődése, új kommunikációs formák megteremtésével, ismét jelentős változásokat hozott a médiakörnyezetben. Még ha az információcsera ezen új formáinak felemelkedése nem is iktatja ki automatikusan a korábbi formákat, megjelenésük nyomán felmerül bizonyos médiastruktúrák átalakításának igénye. A továbbiakban ezért azt vizsgáljuk, hogy a kommunikáció formája miként vált (i) offline kommunikáció helyett online kommunikációvá; (ii) tömegkommunikációból egyedi kommunikációvá; (iii) írott helyett vizuálissá, és (iv) helyiből globális (vagy globális) jellegű kommunikációvá.

2.2. Út az offline kommunikációtól az online kommunikációig

A hálózatba kapcsolt számítógépek útján folytatott kommunikációra utaló ‘online kommunikáció’ kifejezés az 1960-as években jelent meg, amikor amerikai kutatók kidolgozták a számítógéppel történő üzenetküldést és -fogadást lehetővé tevő protokollokat.⁵ Ezzel szemben ‘offline kommunikációnak’ nevezzük az interneten kívül zajló, arra nem csatlakozott állapotban történő kommunikációs formákat, mint amilyen a telefonbeszélgetés, a levélírás vagy akár a személyes beszélgetés.

³ Andrea L. PRESS – Bruce A. WILLIAMS: *The New Media Environment: An Introduction*. Oxford, Wiley-Blackwell, 2010. 8.

⁴ Uo., 12.

⁵ Mark WARSCHAUER: Online Communication. In: Ronald CARTER – David NUNAN (szerk.): *The Cambridge Guide to Teaching English to Speakers of Other Languages*. Cambridge, Cambridge University Press, 2001. 207.

Az 1980-as években a személyi számítógépek fejlődése és elterjedése következtében az online kommunikáció a nagy nyilvánosság számára is hozzáférhetővé vált. Ezt követően a közel-múltban robbanásszerűen megnőtt az internet-hozzáféréssel rendelkező, a web alapú rendszereket termékek felkutatására és megvásárlására, valamint kapcsolattartásra használók aránya, ahogy a civil társadalom elektronikus szolgáltatások igénybevételével kezdte felváltani a hagyományos személyes kommunikációt.⁶ Mára már – legalábbis a fejlett országokban – elképzelhetetlenné vált az internet-hozzáférés nélküli munkavégzés. Sőt, az internet olyannyira fontossá vált a társadalmi kommunikációban, hogy alapvető politikai feladattá vált a mindenkire kiterjedő részvétel biztosítása.⁷

2.3. Tömegkommunikációból egyéni (tömeg-) kommunikáció

A fentiek mellett a kommunikáció más természetű változásai is befolyásolják az érintetteket. Az 'egyszerű' kommunikáció eredetileg egy küldő, és egy vagy több konkrétan meghatározott fogadó között zajlott. Ezzel szemben a később kialakított, a tömegtermelés és -terjesztés elgondolásán alapuló⁸ tömegkommunikációs formák – mint az újságok, a rádió, a televízió és a filmszínház, melyek egy forrás és nagyszámú fogadó között zajlanak, azaz az üzenetet közvetlenül és egyoldalúan juttatják el egy elszórt közönséghez – egy küldő és sok fogadó közötti kommunikációként jellemezhetők. Nagy hatóköre ellenére a nyomtatott és elektronikus médiában folytatott hagyományos tömegkommunikáció hátulütője, hogy nem ad teret a hallgatóság visszajelzéseinek.

E szakadék kitöltése céljából ki kell alakítani az egyedi tömegkommunikációs mechanizmusokat – e tekintetben megemlíthetők a sok küldő és sok fogadó közötti kommunikációt megvalósító internetes platformok és üzenőfalak. E kommunikációs modellekben minden 'tag' képes azonnal reagálni a közzétett információra, folyamatosan váltogatva ezzel a küldői és fogadói szerepeket, sőt akár egyszerre töltve be mindkettőt.⁹ Az internet valamennyi résztvevőjének lehetősége van mindkét irányú cselekvésre: egyszerre olvashat, véleményezhet és hozzá is szólhat, ráadásul az utóbbit minden különösebb anyagi ráfordítás nélkül teheti meg. A különböző érdekelteket egyesítő internet szolgáltatásainak és információinak köre folyamatosan bővül, mindenki számára lehetővé téve a bekapcsolódást, földrajzi vagy társadalmi korlátokra tekintet nélkül.¹⁰

⁶ Geke Van DIJK – Shailey MINOCHA – Angus LAING: Consumers, Channels and Communication: Online and Offline Communication in Service Consumption. 19 *Interacting with Computers*, 2007. 7.

⁷ Bernd HOLZNAGEL – Pascal SCHUMACHER: Die Freiheit der Internetdienste. In: Wolfgang KLEINWÄCHTER (szerk.): *Grundrecht Internetfreiheit*. Berlin, Eurocaribe Druck, 2011. 14.

⁸ Kalyani SURESH: *Theories of communication*. <http://www.peoi.org/Courses/Coursesen/mass/fram2.html>

⁹ Alvar FREUDE: Das Internet und die Demokratisierung der Öffentlichkeit. In: KLEINWÄCHTER i. m. (7. lj.) 46.

¹⁰ Hans. P. DITTLER: Besonderheiten der Internetkommunikation. In: KLEINWÄCHTER i. m. (7. lj.) 40.

2.4. A szóbeli/írásbeli kommunikációtól a vizuális kommunikációig

Közelebbi vizsgálatot igényel emellett a szóbeli/írásbeli kommunikáció vizuális kommunikációvá alakulása is. Noha a kommunikáció a festményekkel kezdődött, a szóbeli és írásbeli információcserét – azaz a kimondott szót, az újságot és a könyvet – tekintették hosszú időn keresztül a kommunikáció uralkodó formájának. Az elektronikus média megjelenésével létrejött a rádió és – a vizuális média új formájaként – a televízió, amely vizuális megjelenítés révén továbbította az információkat. A média eme új formái átalakították az addigi nyomtatott kultúrát, és megváltoztatták a szóbeli kommunikációt is.¹¹

Manapság a vizuális kommunikáció mindenütt jelen van, többek között az elektronikus médiában (így honlapokon, tévéképernyőkön), de közlekedési táblákon és rajzokon is. Mivel a hallott információkkal szemben a látottak könnyebben megtanulhatók és felidézhetők, különösen nagy figyelmet élvez a televízió és az internet,¹² hiszen még a mondás szerint is egy kép többet mond ezer szónál.

2.5. Helyi kommunikációból globális (vagy glokális?) kommunikáció

Végül új kommunikációs formaként kialakult a globális kommunikáció, különösen e domináns és mindenhol jelenlévő médium, az internet esetében. Az 1980-as években megjelent 'globalizáció' fogalom¹³ helyi szintűből világméretűvé emelte a kommunikációt. Az új médiatechnológiák – mint a film, televízió és egyéb médiumok – révén az egyes országokban létrehozott információs javak és szolgáltatások egyidejűleg nemzetközileg is fogyaszthatóvá váltak.¹⁴ Jóllehet már a sugárzott kommunikáció is globálisnak (bár egyoldalúnak) tekinthető, a kommunikáció valódi globalizációja a világ különböző tájain élőket, a földrajzi korlátokra tekintet nélkül összekötő internet létrejöttével, és a hétköznapi élet világszerte elérhető eszközévé válásával következett be.¹⁵

A helyi és globális kommunikáció ténylegesen azonos szintre emelésével, és a távolságok felszámolásával új kommunikációs forma jelent meg: a glokális kommunikáció. A „Gondolkodj globálisan, cselekedj lokálisan!” jelszóból származó 'glokalizáció' kifejezés Japánból származik, ahol népszerű üzleti stratégiaként alkalmazták ezt a megközelítést.¹⁶ A glokalizáció a lokális és globális szintű szempontokat egyaránt figyelembe vevő üzletvitelre utal (*Oxford Dictionaries Online*), a média glokalizációja pedig a globalizáció és lokalizáció széles körű médiafogyasztást kifejező összefogását jelenti.

¹¹ PRESS–WILLIAMS i. m. (3. lj.) 15.

¹² Paul M. LESTER: *Syntactic Theory of Visual Communication*. 2006. <http://commfaculty.fullerton.edu/lester/writings/viscomtheory.html>

¹³ M. SHAMSUDDOHA: *Globalization to Glocalization: A Conceptual Analysis*. 2008. 4. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1321662

¹⁴ PRESS–WILLIAMS i. m. (3. lj.) 162.

¹⁵ ROLF H. WEBER – THOMAS SCHNEIDER: *Internet Governance and Switzerland's Particular Role in its Processes*. Zürich, Schulthess, 2009. Előszó.

¹⁶ SHAMSUDDOHA i. m. (13. lj.), Kivonat.

3. Társadalmi fejlemények

3.1. Közösségi hálózatok és más technológiák

Napjainkban a közösségi hálózatok az online világ legvitatottabb jelenségei. Tekintettel ezek növekvő jelentőségére, a nemzetközi médiaszabályozási keretrendszer létrehozása során új szempontokat is figyelembe kell venni.

E tekintetben kiemelkedő jelentőségű – többek között – a *Facebook* és a *Twitter*. A Facebook az egyik leggyakrabban látogatott és piaci részesedését folyamatosan növelő közösségi hálózat. 2014 júniusában a harmadik leglátogatottabb weboldal volt.¹⁷ Ahhoz, hogy az internet-felhasználók a közösség tagjaivá válhassanak, regisztrálniuk kell egy személyes profil létrehozásához. Ezt követően más felhasználókat barátoknak jelölhetnek, üzenetváltás, fotó- és fájlküldés révén kommunikálhatnak, valamint közös érdeklődésen alapuló felhasználói csoportokhoz csatlakozhatnak. Számos felhasználó naponta több alkalommal is belép a Facebookra, és a legkülönfélébb személyes adatokat oszt meg virtuális barátaival, vagy akár az egész közösséggel; saját statisztikáik szerint jelenleg több mint 800 millió ember használja a Facebookot minden hónapban, ami 23%-os növekedést jelent az előző évhez képest.¹⁸

A másik fontos hálózat a Twitter. Ez a közösségi hálózat és mikroblog-szolgáltatás lehetővé teszi a regisztrált felhasználók számára, hogy legfeljebb 140 karakterből álló szöveges bejegyzéseket – ún. *tweet*eket – tegyenek közzé és olvassanak (regisztráció nélkül csak olvasni lehet). A tíz legnagyobb weboldal közé tartozó Twitter regisztrált felhasználóinak száma meghaladja az 550 milliót.¹⁹ A Facebookhoz hasonlóan a Twitter felhasználói is megosztanak képeket és más személyes információkat a nagyközönséggel.

A fentiekén túl a médiapaletta egyéb változásai is további kihívások elé állíthatják a médiaszabályozási kereteket a média irányítása tekintetében: érdemes megemlíteni a Skype Microsoft általi felvásárlását, valamint a *Google*-nek a *Motorola* felvásárlására vonatkozó bejelentését. A médiaágazatok folytatódó konvergenciája nyilvánvalóan 'új', a kommunikáció különböző területein szolgáltatásokat nyújtó médiavállalkozások megjelenését eredményezi.

A közösségi hálózatok és egyéb új technológiák összekötik a világ lakosságának nagy részét. Egyfelől lehetővé teszik az emberekre és különböző eseményekre vonatkozó információk rendkívül gyors terjedését,²⁰ ugyanakkor a személyiségi jogok sérelmének és az adatokkal való visszaélések veszélyét is hordozzák. Ennek tudható be, hogy az internetes közösségen belül egyre erősödnek a közösségi hálózatokon elérhető adatok kezelésének átláthatóbbá tételét követelő hangok.²¹

¹⁷ Rolf H. WEBER: *From Competition Law to Specific Regulation in Internet Markets? A Critical Assessment of a Possible Structural Change*. (Megjelenés előtt) 16.

¹⁸ Lásd: <http://newsroom.fb.com/Key-Facts>

¹⁹ Lásd: <http://www.statisticbrain.com/twitter-statistics>

²⁰ Angela KOLB: Internet, Recht, Internetrecht und die Medien. In: KLEINWÄCHTER i. m. (7. lj.) 26.

²¹ Monika TADDICKEN: Privacy, Surveillance, and Self-Disclosure in the Social Web: Exploring the User's Perspective via Focus Groups. In: Christian FUCHS – Kees BOERSMA – Anders ALBRECHTSLUND – Marisol SANDOVAL (szerk.): *Internet and Surveillance: The Challenges of Web 2.0 and Social Media*. New York, Routledge, 2012. 255.

3.2. Az arab tavasz és az (új) média szerepe

3.2.1. *Az arab tavasz*

A közösségi hálózatok politikai jelentősége a 'jázminos forradalomnak' is nevezett ún. arab tavasz idején került felszínre. A jelenleg is zajló tiltakozássorozat 2010-ben kezdődött Tunéziában, amikor Mohamed Bouazizi a tunéziai munkaügyi rendszerrel, politikai korrupcióval, és a nép egyre növekvő szegénységével kapcsolatos elégedetlensége miatt feláldozta magát. A Tunéziában és később Egyiptomban bekövetkezett események után nagy számban törtek ki források több észak-afrikai és közel-keleti országban. Az arab világ autokratikus rendszereit megváltoztatták (a máig tartó) tiltakozások és lázadások. Miután a felkelők megdöntötték a tunéziai és (kétszer) az egyiptomi kormányt, Líbiában polgárháború tört ki, Szíriában a kormány és az ellenzéki erők között kiobbant véres konfliktus pedig napjainkban is tart. Az arab tavasz tehát történelmi jelentőségű és nagy horderejű politikai, gazdasági, és geostratégiai következményekkel járó fordulópontnak tekinthető az arab világban.

3.2.2. *Az arab tavasz és a média szerepe*

A média szerepe a népesség tájékoztatása, a politikai és társadalmi eseményekre való reflektálás, valamint a nagyközönség szórakoztatása. Az arab országok polgárai a későbbi felkelések során (2011 telén, különösen Tunéziában és Egyiptomban) jórészt a közösségi hálózatok segítségével szerveztek tüntetéseket a hatóságokkal szemben.²² A forradalom kezdetekor a Facebook volt a polgárok mobilizálására és a tüntetések szervezésére használt legfontosabb médium. Ebben az összefüggésben jelent meg az egyébként ellentmondásosnak tekinthető 'Facebook-forradalom' kifejezés.²³ A Facebook mellett jelentős szerepet kapott a Twitter és a *You Tube* is annak köszönhetően, hogy lehetővé tették a polgárok számára, hogy képek és videoüzenetek terjesztése révén cenzúrázatlanul reagáljanak az eseményekre.

Az arab tavasz fenti eseményei szemléltetik, hogy a vélemények és eszmék megfelelő időben történő cseréjét lehetővé tevő új kommunikációs csatornák (mobiltelefonok, közösségi hálózatok) elősegítették a civil társadalom 'szerveződését'. Ennek ellenére egyes álláspontok szerint az elemzők kissé túlértékelik a tömegmédia szerepét az arab tavasz eseményei vonatkozásában.²⁴ Valójában még ma sem egyértelmű, hogy az internet milyen hatást gyakorolt az

²² Abdelwahab MEDDEB: *Printemps de Tunis. La métamorphose de l'histoire*. Paris, Albin Michel, 2011. 96–100.

²³ Asiem El DIFRAOUI: *Die Rolle der neuen Medien im Arabischen Frühling*. Bundeszentrale für politische Bildung, 2011. <http://www.bpb.de/internationales/afrika/arabischer-fruehling/52420/die-rolle-der-neuen-medien?p=all>

²⁴ Michel PENKE: Like and Strike: Die Bedeutung der Neuen Medien im Arabischen Frühling. 18 *International Foundation for Art Research Working Papers*, 2012. 26. <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Publications/Detail/?lng=en&id=152397>; Sean ADAY – Henry FARRELL – Marc LYNCH – John SIDES – Deen FREELON: New Media and Conflicts after the Arab Spring. 80 *United States Institute of Peace Peaceworks*, 2012. 16. <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Publications/Detail/?id=150696>

eseményekre, hiszen a politikai rendszerek nem a Twitteren és a Facebookon közzétett bejegyzések, hanem a tömegek tiltakozáson való részvétele nyomán omlottak össze.²⁵

3.2.3. Irányítás a médián keresztül?

Minden médiumnak megvannak a jellegzetes sajátosságai. Ezzel összefüggésben az új médiában rejülő irányítási lehetőségek jelentősek, többek között a fokozottabb átláthatóság, a kiterjedtebb konzultáció és a részletesebb tájékoztatás lehetősége miatt.²⁶ Ennek ellenére vannak kormányzati törekvések arra, hogy a médiát ellenőrzés alá vonják, és saját céljaiknak megfelelően szabályozzák.

Ilyen értelemben a korszerű információs és kommunikációs technológiák a kormányok számára lehetővé teszik azok saját javukra fordítását is. Az arab (és más) országok kormányai ennek keretében korlátozták az információ szabad áramlását, amikor politikai megfontolások alapján az szükségesnek látszott – Egyiptom például rövid időre sikeresen leállította az internetet és a mobilkommunikációt. Az emberek üzenetváltás és eszmecsere iránti vágya azonban felülkerekedett, és a felkelők az internet lekapcsolása idején külföldi hálózatokhoz csatlakozva próbáltak kapcsolatban maradni polgártársaikkal és a külfölddel.

4. Az elmúlt évtizedek jogi fejleményei

4.1. Az Új világ információs és kommunikációs rendtől a MacBride-jelentésig

Az elmúlt években a médiapaletta jelentős változásokon ment át, amelynek nyomán felmerült az új, megfelelő szabályozási keretek kialakítása iránti igény. Az új online médiumhoz hasonlóan azonban a hagyományos média is olyan, országhatárokat átlépő tájékoztatást nyújt, amely szintén megfelelő jogi kereteket igényel. Az immáron az interneten keresztül nyújtott információs szolgáltatásokra vonatkozó szabályozási elvek bevezetésére irányuló kísérlet nem tekinthető új keletűnek annyiban, hogy az információáramlás kérdése már az elmúlt negyven évben is vita tárgyát képezte.²⁷

A tömegkommunikáció terén már az 1970-es évek elején megkezdődtek az együttes fellépést célzó kísérletek, amikor a politikai blokkokhoz nem tartozó országok egy csoportja elkezdett foglalkozni az Új világ információs és kommunikációs rend (*New World Information and Communication Order* – NWICO) gondolatával.²⁸ Mivel az NWICO-val kapcsolatos vita nem hozta meg a kívánt eredményeket, a kezdeményezést felváltotta a MacBride-bizottság tevékenysége. Az NWICO alapvető eszméi alapján a bizottság 1980-ban jelentést adott ki („Sok hang,

²⁵ PENKE i. m. (24. lj.) 26.

²⁶ SDC i. m. (2. lj.) 8.

²⁷ ROLF H. WEBER: *Shaping Internet Governance: Regulatory Challenges*. Zürich, Schulthess, 2009. 25–28.

²⁸ CLAUDIA PADOVANI – KAARLE NORDENSTRENG: From NWICO to WSIS: Another World Information and Communication Order? 1 *Global Media and Communication*, 2005. 267.

egy világ” címmel), amelyben a lehetséges „új világ információs és kommunikációs rend” fogalmát nem különböző feltételek és gyakorlatok összességéként, hanem egyfajta folyamatként határozta meg (MacBride-jelentés, 1979, Előszó). Az 1980-as évek pénzügyi válsága következtében meglehetősen szűk körű vita folyt az UNESCO-n belül, az információs és kommunikációs rend pedig átmenetileg lekerült a politikai napirendről.

4.2. A műsorszolgáltatás közös piacának létrehozása

Az 1980-as évek elején a nézők viszonylag korlátozott számú tévécsatorna közül válogathattak, ezek legtöbbje pedig állami tulajdonban állt. Ilyen körülmények között indult meg a vita a nyílt információs versenypiac létrehozásáról. Az Európai Bizottság két Zöld Könyvet készített: 1984-ben adta ki „A műsorszolgáltatási közös piac létrehozásáról, különös tekintettel a kábeles és műholdas szolgáltatásra” címűt [COM(84) 300], majd 1987-ben „A távközlési szolgáltatások és berendezések közös piacának fejlődéséről” címűt [COM(87) 290]. Emellett annak érdekében, hogy az elektronikus távközlési szektort versenyképesebbé tegyék a távközlési szolgáltatások meglévő szabályozási kereteinek átalakításával, az Európai Unió 2002-ben közzétette „[a]z elektronikus hírközlő hálózatok és elektronikus hírközlési szolgáltatások közös keretszabályozásáról” szóló keretirányelvet (2002/21/EK), amibe a társadalmi és kultúrpolitikai célkitűzések széles skáláját építették bele.²⁹

4.3. A határokon átnyúló televíziózástól a telemédia felé

Az Európai Bizottság 1989-ben elfogadta a ‘Határok nélküli televíziózásról szóló irányelvet’ (TVWF – 89/552/EGK), amit rövidesen a ‘Nyílt hálózati hozzáférés irányelv’ (90/387/EGK) követett 1990-ben. A két központi elem – az európai televíziós műsorszámok belső piacon belüli szabad mozgásán, valamint a televíziós csatornák azon kötelezettségén, hogy műsoridejük több mint felét európai audiovizuális műsorszámok számára tartásuk fenn – nyugvó TVWF célja az volt, hogy (az akkoriban) új technológiák, azaz a kábeltelevízió és a műholdas műsor-szórás hasznosításának deregulációs ösztönzésével elősegítse az egységes piac kialakulását a televíziós műsorszolgáltatás terén.³⁰

Az Európai Unió az ‘Audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelv’³¹ 2007-es elfogadásával aktualizálta a Határok nélküli televíziózásról szóló irányelvet. A 2010-ben kodifikált új AVMSD³² hatálya kiterjed minden audiovizuális médiaszolgáltatásra, így a lineáris szolgálta-

²⁹ Perry KELLER: *Európai és nemzetközi médiajog. Liberális demokrácia, kereskedelem és az új média*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014. 149.

³⁰ Alison HARCOURT: Introduction. In: Georgios TERZIS (szerk.): *European Media Governance: The Brussels Dimension*. Bristol, Intellect Books, 2008. 17.

³¹ 2007/65/EK, a továbbiakban: AVMSD.

³² 2010/13/EU.

tásokra (hagyományos rádió és televízió) és nemlineáris szolgáltatásokra is, mint a lekérhető videoszolgáltatások (például a filmletöltés, valamint műsorszámok műholdon, kábelen és interneten keresztül történő közvetítése), továbbá az elődjénél rugalmasabb jogi kereteket fektet le.³³ A jogbiztonság érdekében a szolgáltatókra változatlanul csak a saját országukban érvényesülő szabályok vonatkoznak. Az AVMSD alapján az uniós tagállamok a rendelkezésükre álló szabályozási lehetőségek igénybevételével (4. cikk) egyebek mellett jogosultak korlátozni a nem megfelelő lekérhető audiovizuális tartalmak közvetítését is (2. cikk).³⁴

4.4. A WSIS és az IGF

Az 1990-es évek második felében a Nemzetközi Távközlési Unió (*International Telecommunication Union* – ITU)³⁵ egy 1998-ban elfogadott határozatával (az ITU ‘Meghatalmazotti Értekezletének’ 73. határozata) újból felszította az információs és kommunikációs társadalom globális szabályozásával kapcsolatos vitát. A határozat az ENSZ égisze alatt működő, Világértekezlet az Információs Társadalomért (*World Summit on the Information Society* – WSIS) létrehozására tett javaslatot.³⁶ A legfontosabb célkitűzéseket a 2003 decemberében Genfben tartott, a Világértekezlet az Információs Társadalomért elveiről szóló genfi nyilatkozat foglalja össze (lásd WSIS-03/GENEVA/DOC/4-E), amely közös jövőképet határoz meg, az annak valóra váltásához szükséges intézkedések keretrendszerével együtt. A világértekezlet soron következő, 2005 novemberében megtartott tuniszi fordulójának (WSIS II) célja a Genfben kidolgozott elvek továbbfejlesztésének megvitatása volt.

A média és demokrácia közötti kapcsolat tekintetében kulcsfontosságú a média és az információ szabadságának biztosítása, ami a WSIS II-vel, különösen pedig a tuniszi vállalásokkal összefüggésben újra megerősítést nyert.³⁷ Az NWICO kapcsán meghirdetett eszmék, így az országok önállóságának erősítése, a kommunikáció demokratikussá tétele, és több pénzügyi erőforrás biztosítása, a WSIS vitáiban a ‘digitális szakadékkal’ összefüggő aktuális kérdésekké váltak. E fejlemények ellenére azonban nem a média és a demokrácia volt a WSIS központi témája, a nagyobb figyelem az internet ‘szabályozási vonatkozásaira’ irányult.³⁸ Az NWICO és a WSIS közötti időszakban számos társadalmi-politikai átalakulás zajlott le.³⁹ Az NWICO elsősorban politikai jellegű megközelítést alkalmazott, a WSIS ezzel szemben inkább az információs tech-

³³ Lásd még Mira BURRI: Controlling new media (without the law). In: PRICE–VERHULST–MORGAN i. m. (1. lj.) 330.

³⁴ Lásd általánosságban Hans J. KLEINSTEUBER – Sabine NEHLS (szerk.): *Media Governance in Europa: Regulierung – Partizipation – Mitbestimmung*. Wiesbaden, VS Verlag, 2011.

³⁵ ROLF H. WEBER– MIRINA GROSZ: Legal framework for media and democracy. 34 *Communications*, 2009. 223.

³⁶ A WSIS történeti fejlődésével kapcsolatos további részletekért lásd Jeremy MALCOLM: *Multi-Stakeholder Governance and the Internet Governance Forum*. Perth, Terminus Press, 2008. 324–329.

³⁷ WEBER–GROSZ i. m. (35. lj.) 224.

³⁸ Uo.

³⁹ PADOVANI–NORDENSTRENG i. m. (28. lj.) 266.

nológiákra épített, és ezzel elérhette a civil társadalom szélesebb csoportjait is.⁴⁰ Azonban a MacBride-jelentés és a WSIS-elvek eredményei az információszabadság és az információkhoz való hozzáférés jogának alapvető jelentését hangsúlyozzák.⁴¹

4.5. Új online média – új kihívások?

Az új média fejlődése új kihívások elé állította a véleménynyilvánítás szabadságának, és az interneten közzétett adatok védelmét. Mivel a médiára vonatkozó meglévő szabályok (részben) nem bizonyultak megfelelőnek, azokat frissen kialakított internet-szabályozási elvek váltották fel. Ezzel összefüggésben számos szervezet és állam dolgozott ki, és tett közzé saját internet-szabályozási elveket.

Ennek keretében a Brazíliában 2009-ben kiadott internet-szabályozási és -használati kódex összesen tíz elvet fogalmazott meg a következő tárgykörök tekintetében: a véleménynyilvánítás szabadsága, a magánszféra védelme,⁴² egyetemlegesség,⁴³ hálózatsemlegesség,⁴⁴ valamint a hálózat stabilitása, biztonsága és általános működőképessége.⁴⁵ Két évvel később, 2011 szeptemberében az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága kiadta az internet szabályozásának elveiről szóló nyilatkozatot,⁴⁶ amit 2011 decemberében a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) internet-szabályozási elvei követtek.⁴⁷

5. A megfelelő médiaszabályozási keretrendszer követelményei

Az új médiumok egyedi sajátosságaik miatt különleges szabályozást igényelnek. Ezzel összefüggésben részletesebb, érdemi kidolgozásra vár az új keretrendszer elméleti és politikai vonatkozásainak, valamint az egyetemes médiaszabályozási keretrendszer jelenlegi hiányának kérdése, majd pedig a nemzetközi testületek közötti együttműködés fokozása és a magánfelek bevonásának szükségessége, valamint a fenntartható médiajogi keretrendszer legitimitásának és elszámoltathatóságának problémaköre.

⁴⁰ Uo., 268.

⁴¹ WEBER–GROSZ i. m. (35. lj.) 224.

⁴² Brazilian Internet Steering Committee: *Principles for the Governance and Use of the Internet*. 2009. 1. elv. <http://www.cgi.br/english/regulations/resolution2009-003.htm>

⁴³ Uo., 3. elv.

⁴⁴ Uo., 6. elv.

⁴⁵ Uo., 8. elv.

⁴⁶ Európa Tanács: *Declaration by the Committee of Ministers on Internet governance principles*. Elfogadva 2011. szeptember 21-én. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1835773>

⁴⁷ OECD: *Council Recommendation on Principles for Internet Policy Making*. Elfogadva 2011. december 13-án. <http://www.oecd.org/internet/ieconomy/49258588.pdf>

5.1. Elméleti és politikai kilátások

A tömegmédiával kapcsolatban gyakran merül fel a hagyományos, hierarchikus 'állam', illetve a különböző szereplők között felmerülő problémák leküzdésének általános folyamatát leíró 'szabályozás' megkülönböztetése.⁴⁸ A médiaszabályozásról folyó viták középpontjában az a kérdés áll, hogy a fejlett szabályozási elvek miként használhatók fel a média szabályozása céljából, különös tekintettel arra a tényre, hogy a média szabályozása az állami ellenőrzéstől (különösen a műsorszórás tekintetében) az önszabályozásig terjed. A társszabályozásra⁴⁹ és önszabályozásra egyaránt kiterjedő médiaszabályozás fogalma egyszerre jelenti egyrészt a médiapolitikájukat összhangba hozó magánfeleket és az államot, valamint másrészt a saját belső szabályaikat kialakító és végrehajtó médiaszervezeteket.⁵⁰

Denis McQuail⁵¹ szerint a médiapolitikának a kommunikáció természetéből eredően problémás területekre kell összpontosítania, így (i) a médiateljesítményre vonatkozó etikai, erkölcsi, és szakmai normák alapján történő elszámoltathatóságra; (ii) az egyén és a társadalom kommunikációs rendszerek által esetlegesen okozott sérelemmel szembeni védelmére; (iii) a nyilvános társadalmi és kulturális kommunikációval kapcsolatos pozitív elvárások és célkitűzések meghatározására; (iv) a totális megfigyelés és nyilvántartás feltételei között a kommunikáció alapvető szabadságainak fenntartására, valamint (v) egyfelől az állam és a politikai hatalom, másfelől a kommunikációs hatalom közötti kapcsolatok demokratikus elvek mentén történő kezelésére.

A médiakörnyezetet számos különböző vonatkozás jellemzi, így újságírói, politikai, társadalmi, gazdasági és jogi elemek, ami azon feltételezés ellen szól, hogy csupán egyetlen médiapiac létezhet. Jóllehet a médiapolitika nem csupán nemzeti, hanem regionális és nemzetközi szinten is formálódik,⁵² jelenleg nem létezik egyetemleges médiaszabályozási keretrendszer. Az Európai Unió által, a kommunikációs ipar elemeinek szabályozása érdekében tett fenti erőfeszítések ellenére, a médiaszabályozást eltérő módon kezelik Európa és a világ különböző részein, mivel minden egyes nemzeti és regionális szervezet saját szabályokat dolgozott ki.

⁴⁸ Werner A. MEIER – Josef TRAPPEL: Medienkonzentration und Media Governance. In: Patrick DONGES (szerk.): *Von der Medienpolitik zur Media Governance?* Köln, Halem, 2007. 253.

⁴⁹ A jogalkotás minőségének javításáról szóló 2003. december 16-i intézményközi megállapodás (2003/C 321/01) szerint a társszabályozás azt a mechanizmust jelenti, amelynek keretében valamely közösségi jogalkotási aktusnak a jogalkotó által meghatározott célkitűzéseknek megfelelően történő megvalósítását, a területen elismert érintett szereplőkre (gazdasági szereplők, szociális partnerek, nem kormányzati szervezetek vagy egyesületek) bízta.

⁵⁰ Werner A. MEIER: Demokratie und Media Governance in Europa. In: KLEINSTEUBER–NEHLS i. m. (34. lj.) 43–44.

⁵¹ DENIA MCQUAIL: The Current State of Media Governance in Europe. In: TERZIS i. m. (30. lj.) 25.

⁵² MEIER i. m. (50. lj.) 37.

5.2. A médiaszabályozási keretrendszer hiányosságai és következetlenségei

A nemzeti médiaszabályozások nagy számára és egy egyetemleges médiaszabályozási keretrendszer hiányára tekintettel nem alakult ki egységes álláspont több lényeges szabályozási terület – így a médiatulajdon, az internet szűrése⁵³ és a cenzúra – vonatkozásában.

A médiatulajdon (*media ownership*) azt a folyamatot jelenti, amelynek során magánszemélyek és szervezetek szerzik meg a tömegmédia egyre nagyobb része feletti ellenőrzést. E folyamat során médiacsoportok hatalmi pozícióba kerülhetnek, és nemkívánatos módon befolyásolhatják a médiafogyasztókat. A jellemzően internetes programok, köztük tűzfalak révén megvalósított szűrés (*filtering*)⁵⁴ lehetővé teszi az ún. vezérlő (*controller*) számára annak eldöntését, hogy mely adatcsomagok elküldését engedi meg. A rendszergazdák szűrők telepítésével meg tudják például akadályozni, hogy az alkalmazottak szórakoztató honlapokhoz férjenek hozzá, biztosítva ezzel a munkatársak termelékenységét. Az államok különböző okokból, például társadalmi, kulturális, biztonsági vagy politikai megfontolásokból online cenzúrához⁵⁵ folyamodhatnak.⁵⁶ Az internet cenzúrájával kapcsolatban egyre komolyabb aggályok merülnek fel világszerte, mivel egyes országok – úgymint Kína, Vietnam, Irán és Szíria – kormányai gyakran az ellenzék elleni küzdelem eszközeként használják azt.⁵⁷ A korábban említett jázminos forradalom során a kormányok a politikai nyilatkozatok szűrésével próbálták (sikertelenül) elhallgattatni az ellenzékét úgy, hogy minden médiumhoz való hozzáférést megakadályozták.

Mivel nem állnak rendelkezésre összehangolt szabályok (közrend) a fenti igen fontos kérdésekkel és kockázatokkal kapcsolatban, a jogbiztonsághoz a megfelelő szabályokat kialakító egyetemes médiaszabályozási keretrendszerre van szükség. A közrend az adott körülményektől és az államérdekek nemzeti értékelésétől függ – a kifejezés a társadalom alapvető érdekeinek a közpolitikában és jogban megjelenített megőrzését jelenti. Ezek az alapvető érdekek többek között a jog, a biztonság és az erkölcs mércéihez fűződhetnek,⁵⁸ és megőrzésük keretében a figyelem a nemzetközi magánjogban is megjelenőkhöz hasonló társadalmi érdekekre irányul. A harmonizált szabályok célja, hogy ne veszélyeztessék a határokon átnyúló internetes forgalmat. Emiatt is alapvető fontosságú, hogy felszámoljuk a médiatulajdonból, szűrésből és cenzúrából származó demokratikus hiányosságokat.

⁵³ A szűrés azt a folyamatot jelenti, amely eredményeként az internetes felhasználót megakadályozzák konkrét weboldalak meglátogatásában, például a DNS módosításával, az URL vagy az IP-cím szűrésével, magas szintű csomagkezeléssel, HTTP proxy-szűréssel, geolokáció alapuló szűréssel, tartalomszűrő szoftver, túlterheléses támadások révén; az Európai Unió Parlamentje (Külpolitikai Főigazgatóság): *Information and Communication Technologies and Human Rights*. 2010. 26–27. <http://www.europarl.europa.eu/activities/committees/studies/download.do?language=it&file=31731>

⁵⁴ BURRI i. m. (33. lj.) 332–333.

⁵⁵ A cenzúra kifejezés az információ interneten történő közzétételének, vagy az ahhoz való hozzáférésnek az ellenőrzését vagy megakadályozását jelenti. Az államok gyakran élnek ezzel a lehetőséggel a nem kívánt információk kiszűrése és az információ internetes elterjedésének megakadályozása érdekében.

⁵⁶ Európai Unió Parlamentje i. m. (53. lj.) 26.

⁵⁷ Lásd: <http://woorkup.com/2010/06/27/internet-censorship-report>

⁵⁸ Egyesült Államok: *Measures affecting the cross-border supply of gambling and betting services (US-Gambling)*, WT/DS285/R, *Panel Report*, 6.467. bek.

5.3. Szükség van nemzetközi szervezetek közötti fokozott együttműködésre?

Rá kell mutatni arra is, hogy a nemzetközi szervezetek új médiaszabályozási keretrendszerbe való betagozódása szükségszerű. E tekintetben nem mellőzhető az *Internet Society* (ISOC) és az *Internet Corporation for Assigned Names and Numbers* (ICANN) szervezet részletesebb vizsgálata.

Az 1992-ben alapított ISOC – 100 szervezeti és több mint 44 ezer egyéni taggal rendelkező globális nonprofit szervezet – célja a véleményformálás és a vezető szerep felvállalása az internettel kapcsolatos szabványok, az oktatás és a politika terén annak érdekében, hogy világszerte biztosítsa az internethez való korlátlan hozzáférést minden érdekelt fél számára (ISOC, internetes jelenlét). Ezen túlmenően a szervezet nem határoz meg az internet mint médium megfelelő kezelésével kapcsolatos előírásokat. Az ICANN 1998-ban jött létre, a nonprofit szervezet központja Kalifornia államban, Marina del Rey-ben található. Az ICANN célja (mind a mai napig), hogy az egyedi internetes azonosítókra vonatkozó szabályok fejlesztése és a verseny ösztönzése révén biztosítsa az internet biztonságát, stabilitását és átjárhatóságát.

Jóllehet az internet feletti jelentős befolyásuk nyomán mindkét szervezet a médiapaletta részét képezi, a két ágazat közötti együttműködésre vonatkozó szabályozás hiánya miatt lényegében semmilyen kapcsolatuk nincs a hagyományos médiakörnyezettel. Ez a körülmény hátráltatja a következetes és elfogadott szabályozási keretrendszer létrehozását, következőképpen felveti az együttműködés módjának és feltételeinek kérdését. E tekintetben rögzíteni kell a célokat, kiegészítve azokat a keretrendszer megvalósításának módjára vonatkozó javaslatokkal.

Az internet szabályozását érintő vitában felmerült ‘többszereplős szabályozás’ kérdése⁵⁹ tekintetében a fenti nemzetközi szervezetek és a médiaplatform közötti együttműködés alapját képezhetné a médiairányítási szabályok – így a szabálysértőkkel szembeni szankciók – meghatározásában való részvételük. A nemzetközi szervezetek bevonása – tekintettel azok médiakörnyezetben gyakorolt befolyásának mértékére – biztosíthatná az új médiaszabályozási keretrendszer szélesebb körű elfogadottságát.⁶⁰

5.4. A magánfelek (médiavállalkozások és a közönség) bevonásának szükségessége

A kortárs médiakörnyezet egyik legfontosabb jellegzetessége a médiatulajdon koncentrációja. Az elmúlt évszázad alatt a nagyszámú független médiavállalkozáson alapuló rendszer kevés, de nagyhatalmú médiacsoportból álló, az ország- és kontinenshatárokat figyelmen kívül hagyó rendszerré alakult,⁶¹ ami a Rupert Murdochhoz hasonló médiatulajdonosok számára jelentős

⁵⁹ Lásd például WEBER i. m. (27. lj.).

⁶⁰ Rolf H. WEBER: Visions of Political Power: Treaty Making and Multistakeholder Understanding. In: Roxana RADU – Jean-Marie CHENOU – Rolf H. WEBER (szerk.): *The Evolution of Global Internet Governance: Principles and Policies in the Making*. Zürich, Schulthess, 2013. 102–105, 108–110; Avri DORIA: Use [and Abuse] of Multistakeholderism in the Internet. In: RADU–CHENOU–WEBER i. m. (60. lj.) 115–127.

⁶¹ MEIER–TRAPPEL i. m. (48. lj.) 197.

hozzáférést biztosít a nyilvánossághoz.⁶² A gazdasági és társadalmi hatalom koncentrációját célzó médiavállalkozások arra törekednek, hogy a lehető legnagyobb közönség érdeklődését felkelítő műsorokat állítsanak elő, anélkül azonban, hogy abba számára beleszólást engednének.

A fogyasztóknak – lényegében a legfontosabb szereplőknek – a mai napig lényegében nincs szavuk a médiában, ezért a civil társadalom bevonását (sokszereplős modell) elő kell mozdítani. E tekintetben a civil társadalom részvételének igénye egyszerre jelenti a médiainstítmények szervezetében és irányításában, valamint a média és a nagyközönség között zajló 'párbeszédben' való részvételt.⁶³

Ezzel összefüggésben ki kell térni a szabályozási és jogalkotási folyamatban valamennyi érintett bevonását igénylő, többszereplős szabályozási modell kérdésére is. Ez az egészen új jelenség parázs vitát váltott ki különféle területeken,⁶⁴ mivel kívánatos a szükséges ismeretekkel rendelkező összes érdekelt együttes bevonása. A nyilvánosság döntéshozatali folyamatokban való részvétele megerősíti a meghozott döntésekbe vetett bizalmat,⁶⁵ mivel a nagyközönség megismeri az adott eredményekhez vezető okokat. A nyilvánosság bevonása növeli továbbá a szabályozó testületek átláthatóságát és elszámoltathatóságát is.⁶⁶

A civil társadalom által felvetett új kérdések, érdekek és aggályok figyelembe vétele arra ösztönözheti továbbá a médiaszolgáltatások előállításáért felelős szervezeteket, hogy más szempontokból is megvizsgálják az egyes társadalmi kérdéseket, így pedig megfelelőbb megoldást találjanak a civil társadalom bevonására.⁶⁷ Ahhoz azonban, hogy a nyilvánosság hatékonyan tudjon részt venni a döntéshozatali folyamatokban, egyrészt képesnek kell lennie megérteni és kritikával kezelni a műszaki kérdéseket, másrészt megfelelően ismernie kell az adott struktúrákat és lehetőségeket, és végül rendelkeznie kell az erősebb szereplőkkel folytatott tárgyalásokhoz szükséges készségekkel.⁶⁸

A felelősségteljes információszolgáltatóknak ezért erőfeszítéseiket arra kell összpontosítaniuk, hogy kirángassák közönségüket a tétlenségből, a médiakörnyezetben való aktív részvétellel való lehetőségek körének kibővítésével.⁶⁹ A civil társadalom részvétele és bevonása⁷⁰ legitimáló hatással is járhat, és nagyobb hitelességet kölcsönözhet az illetékes hatóságok által tett intézkedéseknek. A megfelelő információs mechanizmusokon alapuló nyilvános ellenőrzés – mint a

⁶² Steven BARNETT: Media Ownership Policies: Pressures for Change and Implications. 10 *Pacific Journalism Review*, 2004. 10.

⁶³ Christiane EILDERS: Zivilgesellschaftliche Beteiligung im Medienbereich. In: KLEINSTEUBER–NEHLS i. m. (34. lj.) 159.

⁶⁴ Többek között az internet szabályozásra vonatkozó vitával kapcsolatban lásd WEBER i. m. (27. lj.) 88–103.

⁶⁵ Rolf H. WEBER: Transparency and the Governance of the Internet. 24 *Computer Law and Security Report*, 2008. 346.

⁶⁶ Rolf H. WEBER: Accountability in Internet Governance. 13 *International Journal of Communications Law & Policy*, 2009. 154.; MALCOLM i. m. (36. lj.) 272 skk, 504 skk.

⁶⁷ Jens STEFFEK – Patrizia NANZ: Emergent Patterns of Civil Society Participation in Global and European Governance. In: Jens STEFFEK – Claudia KISSLING – Patrizia NANZ (szerk.): *Civil Society Participation in European and Global Governance: A Cure for the Democratic Deficit?* Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2008. 3.; <http://www.peoi.org/Courses/Coursesen/mass/mass2.html>

⁶⁸ WEBER i. m. (66. lj.) 162.

⁶⁹ KLEINSTEUBER–NEHLS i. m. (34. lj.) 85.

⁷⁰ WEBER i. m. (27. lj.) 162–171.

civil társadalom elengedhetetlen eszköze – lehetővé teszi a nagyközönség döntéshozatali folyamatokba való beavatkozását. A civil társadalom döntéshozatali folyamatokban való részvétele erősíti a meghozott határozatokba vetett közbizalmat,⁷¹ mivel a nagyközönség ismerni fogja az adott eredményeket létrehozó okokat.

5.5. A médiaszabályozási keretrendszer legitimitása és elszámoltathatósága

A fenntartható médiajogi keretrendszer kidolgozásakor további követelményeket, így a legitimitáció és az elszámoltathatóság igényét is figyelembe kell venni. A kompetencia, hatalom, stratégia, átláthatóság, demokratizáció és hasonló szempontok alapvető iránymutatókat nyújthatnak azzal kapcsolatban, hogy az új médiaszabályozási keretek kialakításakor, mely kulcsfontosságú elemeket szükséges figyelembe venni.⁷²

A médiaszabályozás – különösen az internet vonatkozásában – olyan központi kérdéseket feszeget, mint például ki, kinek az érdekében, milyen mechanizmusok révén, és milyen célból uralja a kommunikációs csatornákat?⁷³ Különösen az egyes nemzetközi testületek által megszerzett, egyre növekvő befolyás legitimitásával kapcsolatban merültek fel kérdések.⁷⁴ A társadalom egészének bevonását elősegítő, új megoldásnak tekintett többszereplős szabályozási modell jövőbeli megvalósítása túlmutat a szabályozásra vonatkozó hagyományos elméletek körén, amelyek alapvető megközelítése szigorú különbséget tesz az állam (közjog) és a társadalom (magánjog) között.⁷⁵ Ezt szem előtt tartva még inkább törekedni kell a „médiavállalkozások” fokozottabb bevonására.

Ez a fejlemény kikezdi a legitimitáció fogalmának hagyományos nemzetközi jogi és politikai értelmezését, amely szerint a legitimitáció leginkább a nemzetközi jog alanyainak számító szuverén államok vonatkozásában bír relevanciával. Vajon az állam legitimitációjának értékelésére használt kritériumok alkalmazhatók a média területének nemzetközi szervezetei esetében is? A világháló létrejötte általánosságban véve az internettel foglalkozó szervezetek és intézmények befolyásának megerősödéséhez vezetett. Mivel azonban e szervezetek fokozatosan kiterjesztik tevékenységi körüket a pusztán műszaki jellegű kérdéseken túlmenő politikai kérdésekre is, megkérdőjeleződik tettenek jogalapja – ennek kiváló példái az ICANN tevékenységével kapcsolatos viták. Az elszámoltathatósággal kapcsolatos nyilvánvaló nehézségekre, valamint az érdekelt felek várakozásai és a szervezet teljesítménye közötti határozott különbségekre⁷⁶ az ICANN

⁷¹ WEBER i. m. (65. lj.) 346.

⁷² Heike WALK: *Partizipative Governance: Beteiligungsformen und Beteiligungsrechte im Mehrebenensystem der Klimapolitik*. Wiesbaden, VS Verlag, 2008. 18.

⁷³ Lásd még Rolf H. WEBER – Mirina GROSZ: Legitimate Governing of the Internet. 2 *International Journal of Private Law* (2009), 316–330.

⁷⁴ Lásd WEBER i. m. (27. lj.) 106.; WEBER–GROSZ i. m. (74. lj.).

⁷⁵ Rolf H. WEBER – Mirina GROSZ: Internet Governance: From Vague Ideas to Realistic Implementation. 3 *Medialex*, 2007. 119–120.

⁷⁶ Rolf H. WEBER – R. Shawn GUNNARSON: A Constitutional Solution for Internet Governance. 14 *Columbia Science and Technology Law Review*, 2012. 14–35.

különböző reformok beindításával reagált, amelyek a szervezeten belüli demokratikus folyamatok megerősítésének problémáját azzal igyekeznek orvosolni, hogy támogatják az egyéni internet-felhasználóknak az ICANN tevékenységeiben való részvételét.

Az elszámoltathatóságot szolgáló intézkedések emellett központi szerepet töltenek be a hatékony médiaszabályozási keretrendszer kialakításában is. A latin *computare* (számolni) igéből származó *accountability* (elszámoltathatóság) átfogó jelentést hordoz, továbbá politikai, jogi, filozófiai és egyéb dimenzióval is rendelkezik: az egyes kontextusok eltérő megvilágításba helyezik az elszámoltathatóság fogalmának jelentését.⁷⁷ Az elszámoltathatóság fogalmának általános, a legfontosabb fogalmi elemeket tartalmazó meghatározása az egyik személy (a kötelezett) valamely más személlyel (a jogosulttal) szemben fennálló azon kötelezettségére irányul, hogy tetteiről és döntéseiről számot adjon, azokat megfelelő módon megindokolja.⁷⁸ A fékek és ellensúlyok rendszere mellett az elszámoltathatóság a legitimitáció egyik előfeltétele, egyben a szabályozásról folyó vita egyik kulcsfontosságú tényezője. Míg a fékek és ellensúlyok rendszere a hatalmi visszaélések megakadályozására szolgáló mechanizmusokat biztosít, az elszámoltathatóság a bírósági vagy bíróságon kívüli jogorvoslati lehetőségeket is tartalmazó mechanizmusok révén érvényesül.⁷⁹

Az elszámoltathatóság folyamánya különösen az, hogy a szabályozási mechanizmusokat alkotó érdekeltek kötelesek bárkinek számot adni tetteikről. Alapelvei szinten az elszámoltathatóság a hatalomhoz kötődik, a hatalom pedig nem választható el a felelősségtől.⁸⁰ A felelősségnek tehát arányban kell állnia a hatalomgyakorlás mértékével.⁸¹ Az elszámoltathatóság a megbízható információktól is függ, amelyeknek hozzáférhetőnek és (logisztikai és intellektuális értelemben egyaránt) elérhetőnek kell lenniük, valamint ismert forrásból kell származniuk. Ilyen mechanizmusok nélkül a civil társadalom nem válik tájékozottá és részvételre alkalmassá, így a döntéshozatal sem lesz demokratikus.

Az elszámoltathatóság a következő három tényező alapján alakítható ki:⁸² (i) a szabályozó testületek elszámoltathatóságát megalapozó mércéket kell kialakítani legalább szervezeti szinten, melyek segítik az elszámoltathatóság javítását; (ii) könnyebbé kell tenni az érintettek számára az információhoz való hozzáférést, lehetővé téve, hogy az elszámoltatott szereplő teljesítményét összevethessék a vonatkozó mércével, ennek érdekében passzív helyett inkább aktív konzultációs eljárásokat kell kidolgozni; és végül (iii) az elszámoltatás kedvezményezettjeinek képesnek kell lenniük a szankcionálásra, ami a mércéknek való meg nem feleléshez költségvonzatot társít, ám ez a fajta 'szankcionálás' csupán akkor lehetséges, ha megfelelő, közvetlen szavazáson vagy közvetett képviselően alapuló részvételi rendszereket alakítunk ki.

⁷⁷ ROLF H. WEBER: *Accountability in the Internet of Things*. 27 *Computer Law and Security Review*, 2011. 134–136.

⁷⁸ ROMANA WEBER – ROLF H. WEBER: *Internet of Things: Legal Perspectives*. Zürich, Schulthess, 2010. 80.

⁷⁹ CHRISTINE KAUFMANN – ROLF H. WEBER: *The Role of Transparency in Financial Regulation*. 13 *Journal of International Economic Law*, 2010. 779.

⁸⁰ STEPHEN B. YOUNG: *Reconceptualizing Accountability in the Early Nineteenth Century: How the Tort of Negligence Appeared*. 21 *Connecticut Law Review*, 1989. 201.

⁸¹ ROSA M. LASTRA – HEBBA SHAMS: *Public Accountability in the Financial Sector*. In: EILIS FERRAN – CHARLES A. E. GOODHART (szerk.): *Regulating Financial Services and Markets in the 21st Century*. Portland, Hart Publishing, 2001. 167.

⁸² WEBER–WEBER i. m. (78. lj.) 81.

6. Összefoglalás és kitekintés

Összefoglalva, a fenntartható médiaszabályozási keretrendszernek figyelembe kell vennie a legitimitáció és az elszámoltathatóság szempontjait, valamint biztosítania kell a civil társadalom lehető legszélesebb körű részvételét. A vonatkozó jogi keretrendszernek tehát részletesebben kell foglalkoznia ezekkel a kérdésekkel, továbbá valós együttműködést kell kialakítani az új médiára befolyást gyakorló nemzetközi szervezetekkel.

Törekedni kell különösen a magánszféra elengedhetetlen bevonására. E tekintetben olyan szabályokra van szükség, amelyek a magánszférának szót adva biztosítják annak bevonását. A közelmúltban bekövetkezett politikai eseményekre (jázmínos forradalom) tekintettel – amikor is a kormányok megkísérelték az internet és a mobilkommunikáció leállítását, hogy ellehetetlenítsék az ellenzék tevékenységét és azt, hogy elmondják a világnak az igazságot az eseményekről – az új médiaszabályozási keretrendszernek kötelező nemzetközi jogi szabályokat kell meghatároznia az internet szűrésével, a cenzúrával és hasonló területekkel kapcsolatban.

Bár nem lehet túlbecsülni annak kedvező következményeit, hogy az információküldőként és -fogadóként egyszerre cselekvő egyén egyre inkább képessé válik az információs világban való részvételre, e fejlemények különböző kockázatokat is magukban hordoznak, például a magánélet sérelmének vagy minősége csökkenésének veszélyét. A jogi keretrendszernek ezért a médiaszolgáltatások lényeges tartalmára, a közszolgáltatási követelményekre, valamint az egyén védelmére vonatkozó rendelkezéseket is tartalmaznia kell.

A médiaszabályozást nem tekinthetjük befejezett munkának, mivel a meglévő nagyszámú, következetlen nemzeti szabályozás nem fedi le a folyamatosan fejlődő médiakörnyezetből fakadó új problémák jelentős részét, így az új médiaszabályozási keretrendszer kialakításához ésszerű, az érintett szabályozási területeken egységes szabályokat bevezető változtatásokra van szükség. Tekintetbe véve a kommunikációs formák jelentős változásait és a globalizációs folyamatokat, a felmerülő problémák nemzetközi médiaszabályozási keretrendszer kialakítását teszi szükségessé.

FORDÍTOTTA: IPSO JURE FORDÍTÓIRODA

A FORDÍTÁST LEKTORÁLTA: REMÉNYI ÉDUA VÉNUSZ

Anonim véleménynyilvánítás az interneten

VINCENZO ZENO-ZENCOVICH*

1. Bevezető gondolatok¹

Megoszlanak az internetes anonimitás kérdésével összefüggő vélemények. Sokak szerint az anonimitás a világháló természetének és szabadságának lényegéből fakad.² Velük szemben állnak azok, akik szerint az internet éppen olyan, mint bármely más nyilvános fórum, ahol az anonimitás csupán a főszabály alóli kivételként jelenhet meg.

E tanulmány azt kívánja bemutatni, hogy a helyzet jogi szempontból rendkívül kényes, és különböző külső és belső tényezőktől egyaránt függő válaszlehetőségeket kínál.³ Egy ilyen politikai kérdésekkel átszőtt terület esetén fontos kihangsúlyozni a jogi szempontú megközelítést. Bár a jogot elkerülhetetlenül befolyásolják társadalmi, gazdasági és politikai tényezők, a jogászoknak figyelembe kell venniük az általános kereteket, azzal összhangban álló válaszokat kell javasolniuk, és a válaszokat normatív módon kell megfogalmazniuk.⁴

* Az Università degli Studi Roma Tre összehasonlító jogi professzora, az Università degli Studi Internazionali di Roma rektora. A cikk a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Média tudományi Kutatócsoportjának keretében zajló, „Az európai médiajogi gondolkodás” című kutatási program eredményeként született meg. Eredeti, angol nyelvű címe és megjelenési helye: Anonymous speech on the Internet. In: KOLTAY András (szerk.): *Media Freedom and Regulation in the New Media World*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014. 103–116. A fordítást a szerző engedélyével közöljük.

¹ Néhány itt kifejtett gondolat elhangzott már a European University Institute által szervezett műhelyben („Policing the Internet: Policy, Politics and Consequences of Regulating Internet Content”, 2012. december), valamint azt követően az Università degli Studi di Milano által szervezett konferencián („Anonimato, diritti della persona e responsabilità in rete”, 2013. november). Sokat segítettek az ott elhangzott hozzászólások.

² Michela MANETTI: Art. 21 della Costituzione e tutela degli scritti anonimi. *Il diritto dell'informazione e dell'informatica*, 2014/2. 139.

³ Az anonimitással összefüggő különböző kérdések igen alapos vizsgálatáért lásd Giusella FINOCCHIARO (szerk.): *Diritto all'anonimato. Anonimato, nome e identità personale*. Padova, Cedam, 2008., ahol a kérdéseket más alkotmányjogi, magánjogi, büntetőjogi, és közigazgatási szempontból mutatják be. Újabbán lásd még Rolf H. WEBER – Ulrike I. HEINRICH: *Anonymization*. London–New York, Springer, 2012.

⁴ Megjegyzendő, hogy az anonimitással kapcsolatos jogi vita elsődleges színtere az Amerikai Egyesült Államok, ahol (általában igen monoton) tanulmányok tucatjai jelennek meg. Ez nem jelenti azt, hogy az európai problémát nem vizsgálták még. Az internetes anonimitás mellett több ízben felszólaló legismertebb szereplő a korábbi olasz adatvédelmi biztos, Stefano Rodotà volt. Az Európai Bizottság már 1997-ben vizsgálta a különböző kérdéseket. Lásd az egyén védelmével a személyes adatok feldolgozása terén foglalkozó munkacsoport által készített 3/97. számú ajánlást. A téma a közelmúltban a 2012-es *Deutscher Juristentag* során merült fel a következő szekcióban: „Persönlichkeits- und Datenschutz im Internet: Anforderungen und Grenzen einer Regulierung.” Lásd Gerald SPINDLER: *Gutachten*.

Kiinduló pontom az, hogy az interneten folytatott tevékenység lehet anonim természetű – és gyakran az is.⁵

1.1. A technológiából fakadó anonimitás

A műszaki és szerkezeti okokból következően, bárki használja is az internetet, azt egy gép felhasználásával teszi, amely nem szükségszerűen azonosítja a felhasználót. A gép – ami a hordozható mobileszköztől az ipari szuperszámítógépig bármilyen eszköz lehet – nyújthat ugyan információkat saját elhelyezkedésével kapcsolatban, azonban – a kizárólag biometrikus (ujjlenyomaton, retinán alapuló) azonosítással végezhető, meglehetősen ritka tevékenységek kivételével – gyakorlati szempontból rendkívül nehéz bármilyen fokú bizonyossággal meghatározni a szerző személyazonosságát. Az internet felépítése kedvez az ilyen helyzeteknek, tekintettel annak határon átnyúló, transznacionális természetére, ami megakadályozza a hagyományos regisztrációs, azonosító és nyomon követő rendszerek használatát. E sajátosságot csak tovább fokozza a közelmúltban megjelent felhő alapú struktúrák elterjedése, amelyek jellemzője, hogy az alkalmazott számítástechnikai eszközök elhelyezkedése folyamatosan változik.

1.2. Az anonimitás mint társadalmi szokás

Ennek következtében az anonim véleménynyilvánítás társadalmi szokássá vált. Míg az anyagi világban az emberek jellemzően azonosítják magukat, amikor kapcsolatba lépnek más személyekkel, az interneten nem ez az elterjedt gyakorlat. Valójában egy embernek több, a 'hivatalos' és azonosítható személyazonosságával párhuzamosan létező digitális személyazonossága lehet.⁶ Az anonimitás irányába mutató tendencia nem korlátozódik csupán a természetes személyekre. Az interneten közös érdeklődésen alapuló csoportok jönnek létre, amelyek a világhálóban rejlő hatalmas potenciált használják kapcsolattartásra, valamint tevékenységük előmozdítására és kiterjesztésére. A gazdasági társaságok is nagy előszeretettel aknázzák ki az internet által biztosított, fokozott átláthatatlanság előnyeit. Gyakran igen összetett feladat egy, az internet sűrű szövete mögé rejtőző vállalkozásról valós információkat megtudni, különösen, ha a külvilággal fennálló egyetlen kapcsolat egy, gyakran valamely adóparadicsomban nyitott bankszámla.

München, Beck, 2012. 33.; Giorgio RESTA: Anonimato e identificazione: un approccio comparato. *Il diritto dell'informazione e dell'informatica*, 2014/2. 171. Az „Anonimato...” konferencián bemutatott tanulmány, rámutat, hogy az anonimitással foglalkozó amerikai megközelítés erősen elméleti jellegű és az USA-ban elterjedt nézetekkel van összhangban.

⁵ Az elemzés az 'általános' internetre vonatkozik, eltekintve – a már egyébként is összetett helyzet egyszerűsítése érdekében – az ún. 'mély' internetes hálózatoktól. Keith D. WATSON: *The TOR Network: A Global Inquiry into the Legal Status of Anonymity Networks*. 11 *Washington University Global Studies Law Review*, 2012. 715.

⁶ Lásd Victoria SMITH EKSTRAND: *The Many Masks of Anon: Anonymity as Cultural Practice and Reflections in Case Law*. 18 *Journal of Technology Law & Policy*, 2013. 1.

Nem hagyható figyelmen kívül tehát ez a társadalmi aspektus – különösen magánszemélyek esetén –, amely a későbbiekben kifejtett liberális szólamok fújása nélkül, jelentősen befolyásolja az anonim módon történő véleménynyilvánítás elnyomására vagy korlátozására irányuló jogi intézkedések hatékonyságát. Figyelembe kell venni továbbá, hogy mi célt szolgál az internetes anonimitást szolgáló esetleges intézkedés. Melyek a védelmet igénylő érdekek? Hol kell meghatározni a versengő érdekek közötti egyensúlyt? Továbbá mi a jogérvényesítés pénzügyi és társadalmi költsége?

1.3. Az anonimitás többértelmű jelentése

Még egy előzetes megjegyzést kell tennünk. Az anonimitás igen sokrétű fogalom, ami egyes esetekben szilárd jogi és normatív alapokon nyugszik, más esetekben azonban részletesebb fogalommeghatározásra szorul.⁷ Nyilvánvalónak tűnik, hogy jelentős különbségek vannak például a gyermekét elismerni nem kívánó anya anonimitáshoz való joga,⁸ a hivatali visszasságok kiszivárogtatóinak⁹ vagy a büntetőeljárás során a titkos források¹⁰ anonimitásának védelme, illetve az anonim pereskedés között.¹¹

Az anonimitással összefüggő kérdéseket felvető esetek sokszínűsége (lásd még a francia társasági jog *société anonyme* intézményét) szükségessé teszi, hogy körültekintően járjunk el annak meghatározása során, hogy miről is van szó az 'internetes véleménynyilvánítás anonimitása' esetén. Ez leginkább társadalmi és ténybeli helyzetnek tűnik, ezért – a terminológiai félreértések elkerülése végett – szükséges közelebbről is meghatározni a fogalom jogi értelemben vett jelentését. Az alábbiakban részletesebben bizonyítom, hogy egyértelmű különbséget kell tenni a különböző helyzetek között.

1.4. Anonimitáshoz való jog kontra azonosításra irányuló kötelezettség

Jogi szempontból egyértelmű, hogy jelentős különbség van az anonimitáshoz való jog, illetve azon kötelezettség hiánya között, hogy az ember azonosítsa magát az interneten folytatott kommunikáció során. Az előbbi megközelítés esetén ki kell alakítani a jog biztosításához és érvénye-

⁷ Lásd Enrico PELINO: La nozione di anonimo. In: FINOCCHIARO i. m. (3. lj.) 31 skk.

⁸ Az olasz joggal kapcsolatban lásd Alberto AVITABILE: Il diritto all'anonimato in ambito familiare. In: FINOCCHIARO i. m. (3. lj.) 143 skk.

⁹ Lásd az Európai Bizottság 2012-es, bejelentőkről szóló (belső) útmutatását: <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/cdcj/Whistleblowers/EU%20guidelines%20%20Whistleblowing.pdf>. A bejelentőkkel és a források anonimitásával kapcsolatos kérdések részletes kifejtéséért lásd Marco CUNIBERTI: Democrazie, dissenso politico e tutela dell'anonimato. *Il diritto dell'informazione e dell'informatica*, 2014/2. 111.

¹⁰ Az olasz helyzettel kapcsolatban lásd Davide TASSINARI: Diritto all'anonimato e diritto penale. In: FINOCCHIARO i. m. (3. lj.) 173 skk.

¹¹ Összehasonlító megközelítésben lásd Giorgio RESTA: Privacy e processo civile: il caso della litigation anonima. *Il diritto dell'informazione e dell'informatica*, 2005. 681–725.

sítéséhez szükséges eljárásokat és jogorvoslati lehetőségeket. Az utóbbi valamelyest tényszerűbb megközelítést tükröz, amely esetén a hatóságok és magánfelek pusztán tartózkodnak olyan normatív és műszaki jellegű megoldásoktól, amelyek megkívánják az interneten tevékenykedő felhasználók azonosítását. A különbségtétel még jobban érzékelhető, ha úgy fogalmazzunk, hogy az előbbi esetben az 'anonimitáshoz való jog' terjedelmét, valamint a jogról való lemondás lehetőségét, illetve az annál fontosabb érdekek körét kell meghatározni, míg az utóbbi esetben azt kell definiálni, hogy mikor szükséges és lehetséges a személyazonosság feltárásának kötelezővé tétele.

1.5. Anonimitás kontra titkosság

A bizonytalanságot tovább fokozzák az anonimitáshoz különböző módokon kapcsolódó egyéb jogi fogalmak. A legtöbb kortárs alkotmány és az emberi jogokkal foglalkozó nemzetközi egyezmény tartalmazza a levéltitokhoz való jogot. Az általános álláspont szerint ez a – fizikai levelekre vonatkozó – jog kiterjed a digitális levelezésre, például az e-mailre is. Az internet esetében azonban a levelezés – azaz két meghatározott személy között zajló interperszonális kommunikáció – fogalma elmosódik, figyelemmel arra, hogy lehetséges ugyanazt az üzenetet egyszerre sok személynek elküldeni (például levelezőlistákra), továbbá a címzettek bármilyen nehézség nélkül képesek harmadik felek részére továbbítani az üzeneteket. Vajon ugyanazt jelenti a titkosság és az anonimitás fogalma? Általában véve a titkossághoz való jog azt jelenti, hogy mások (jellemzően a hatóságok) nem ismerhetik meg a kommunikáció tartalmát, azonban nem jelenti azt, hogy ne ismerhetnék meg, hogy ki és kinek ír (vagy telefonál).

Ennek oka, hogy a védelem tárgya az érintettek – egyedüllet értelemben használt – magánélete. E megközelítést tükrözik azok a szabályok, amelyek – az egyik érintett halálát követően is – mindkét fél hozzájárulását megkívánják a levelek nyilvánosságra hozatalához. Az internet esetén azonban más a helyzet: a kommunikáció tartalma nyilvános, és annak is szánják. Az anonimitás nem a tartalom titokban tartását szolgálja, hanem annak egy meghatározott személyhez kötését akadályozza meg. A védelem elsődleges tárgya nem a magánélet, hanem a nyilvános fórumon folytatott diskurzus, habár itt a több digitális személyazonosság létrehozásának lehetősége is lényeges körülmény lehet.

A két fogalom – anonimitás és titkosság – közötti különbség még világosabbá válik, ha a demokratikus jogrendszer alapvető intézményének számító szavazásra gondolunk. A választások folyamán történő szavazás titkos, azaz senki nem tudhatja, hogy egy másik személy hogyan szavazott. A szavazás azonban nyilvánvalóan nem anonim. Épp ellenkezőleg, komoly óvintézkedések szolgálják a választópolgárok azonosítását és a más nevében történő szavazás megakadályozását. Valójában a személyazonossággal kapcsolatos visszaélések jelentik az elektronikus (azaz digitális, online) szavazórendszerek megvalósításának egyik legnagyobb akadályát.

1.6. Anonimitás és a személyazonosság elrejtése

Figyelembe kell venni továbbá, hogy az anonimitás – az anyagi világtól eltérően – általában nem aláírás nélküli üzenetet (például anonim levelet), hanem álnévvel (például becenévvel)

aláírt üzenetet jelent.¹² Az álnév (azaz nem valódi név) lehet a képzelet terméke is, azonban gyakran inkább hamis benyomás keltésére irányul, például egy másik személy személyazonosságának felhasználása esetén, vagy amikor valaki azért lép fel valamely szervezet nevében, hogy rosszallást provokáljon ki (például amikor egy jobboldali csoport egy baloldali csoportnak kiadva magát terjeszti nézeteit, vagy fordítva). Tágabb értelemben tehát az anonimitás nem csupán elfedi az egyén személyazonosságát, hanem lehetővé teszi, hogy magunkat álcázva más bőrébe bújjunk.

1.7. Minden ‘szólás’?

Ráadásul nemcsak az anonimitás, hanem a szólás fogalmának jelentése sem egyértelmű. Mindekenkelőtt meg kell jegyezni, hogy az európai megközelítés nem követi a szólás fogalmának az Amerikai Egyesült Államok Alkotmánya Első Kiegészítésének értelmezéséből levezetett, mindent átfogó értelmezését, amely számos gyakorlati cselekményre – például zászlóégetésre, vetkőzésre és másokra – is kiterjed. Az interneten minden tevékenység digitálisan jön létre, és szavakkal vagy képekben fejeződik ki, de ez vajon szükségszerűen azt jelenti-e, hogy szólás tanúi lehetünk? Vajon jogi értelemben szólásnak minősül-e, ha valaki például náci koncentrációs táborokból származó emléktárgyakat árul, vagy műszaki eszközök használatára vonatkozó utasításokat ad, vagy éppen időjárás-előrejelzést nyújt? Az alábbiakban látni fogjuk, hogy ha az interneten folytatott valamely tevékenységet ‘szólásnak’ tekintünk, az azt is jelenti, hogy arra kiterjednek a véleménynyilvánítás szabadságára általánosságban vonatkozó korlátozások, mindekenkelőtt annak fogalommeghatározása és határai.

1.8. A változók

A részletesebb megközelítés felé haladva, az elemzés során az alábbi változók vizsgálatára kerül sor:

- Ki kommunikál?
- Kivel kommunikál?
- ‘Hol’ kommunikál?
- Mit kommunikál?
- Mik a versengő érdekek?
- Kapuőrök (*gatekeepers*) és az irányadó jog.

¹² Az álnév használatához való jogot a kontinentális európai szerzői jogi szabályok is biztosítják. Olaszországgal kapcsolatban lásd Beatrice CUNEGATTI: Anonimato e diritto d'autore. In: FINOCCHIARO i. m. (3. lj.) 163 skk.

2. Ki kommunikál?

Akár jogként értelmezzük az anonimitást, akár kötelezettségként az azonosítást, meg kell határozzuk, hogy ki hivatkozhat az anonimitásra, és ki köteles felfedni a személyazonosságát. Könnyen felfedezhető az első logikai nehézség: az anonimitás *per se* megakadályoz bennünket abban, hogy azonosítsuk a közlő felet, jóllehet a kommunikáció tartalma segíthet a közlő fél valamely kategóriába sorolásában. Tipikus eset, hogy egy magánszemély csoportnak vagy jogi személynek adja ki magát; vagy hogy egy gazdasági társaság úgy tesz, mintha magánszemélyként kínálna árukat és szolgáltatásokat. Következésképpen a vizsgálódásnak ki kell terjednie arra, hogy mi a kommunikáció tárgya (lásd lent). Mindenesetre különbséget tehetünk és kell tennünk *a)* magánszemélyek, *b)* kollektív entitások és *c)* vállalkozások között.

a) A magánszemélyek főszabályként jogosultak szabadon kifejezni véleményüket, ugyanakkor joguk van a magánélet védelméhez is. Elfogadhatnánk ezért, hogy titokban tarthatják személyazonosságukat, feltéve, hogy nem sértik meg mások jogait. Az anonim szólás tehát *per se* nem tiltható.

Az anonimitás csak olyan esetekben használható védekezésként, ha egy másik norma sérelme merül fel – úgy tűnik tehát, hogy az anonimitás természetét tekintve inkább jog, mint engedmény. Felmerül azonban a kérdés, hogy miként határozzuk meg e jog terjedelmét és korlátoit. Ez pedig jelentős mértékben függ a későbbiekben elemzett tényezőktől.

b) Ha a magánszemélyek számára – bizonyos feltételek mellett – biztosítjuk az anonimitáshoz való jogot (illetve nem kötelezzük őket személyazonosságuk felfedésére), vajon ugyanez a jog megilleti-e az egyéneket összefogó entitásokat is? Vajon ugyanazok a szabályok vonatkoznak-e (és azoknak kell-e vonatkoznia) a politikai és társadalmi szervezetek által folytatott nyilvános diskurzusra, mint a magánszemélyek esetében? Az e kérdésekre adott válaszokat jelentősen befolyásolják a politikai lehetőségek. A félreértések elkerülése végett rögzítenünk kell, hogy a nyugati világhoz tartozó demokratikus rendszereket vizsgáljuk. Az ilyen berendezkedések esetében helytálló megállapítások egészen más színben tűnhetnek fel egy nem demokratikus és/vagy nem nyugati típusú politikai rendszerrel összefüggésben.

Az európai alkotmányos hagyományokat vizsgálva úgy tűnik, hogy a politikai pártok, mozgalmak, és csoportok formájában folytatott anonim politikai tevékenység összeegyeztethetetlen az elmúlt hatvan év folyamán létrejött és továbbfejlesztett alapelvekkel. A 20. század első évtizedeiben a liberális államok bukásához vezető szörnyű tapasztalatok bizonyították a rejtett és titkos politikai tevékenység mérgező hatásait, és azt, hogy azok miként vezettek a diktatúra megjelenéséhez Európában. E lecke tanulságaként a háború utáni alkotmányok kifejezetten tiltották a titkos társaságokat.¹³ Ennek oka nyilvánvaló. Ha – nagyon helyesen – átláthatóságot várunk az államtól, akkor ugyanezen követelménynek kell érvényesülnie az államot befolyásol-

¹³ A politikai pártok nyilvánosságával kapcsolatban lásd a német alkotmány 21. cikkét, és a spanyol alkotmány 22. cikkét. A titkos társaságok tilalmával kapcsolatban lásd az olasz alkotmány 18. cikkét. Ezzel az aspektussal kapcsolatban lásd Giulio E. VIĞEVANI: *Diritto all'anonimato e trasparenza nell'ordinamento costituzionale italiano. Il diritto dell'informazione e dell'informatica*, 2014/2. 207. A tanulmány az „Anonimato...” című konferencián hangzott el.

ni vagy megváltoztatni törekvő erőkre is. A ‘nyílt társadalom’ nem korlátozódhat csak a felsőbb rétegekre, hanem ki kell terjednie mindenkire, aki abban részt kíván venni.¹⁴

E ‘nyílt társadalom’ egyik alapköve éppen a polgárok azon joga, hogy megismerjék a nyilvánosság előtt felszólalók személyét, hogy igazságosan és helyesen értékelhessék azok szavahihe-tőségét. A felszólalók személyének ismerete teszi lehetővé számunkra, hogy megismerjük azok múltját, más személyekkel fennálló kapcsolatait, és elképzelésünk lehessen motivációjukról és céljaikról. A nyilvánosság előtt felszólalók személyének ismerete szükséges továbbá a pénzügyi forrásaik megismeréséhez, és annak eldöntéséhez, hogy hiteles vagy csupán fizetett véleményt képviselnek-e. Ez a gondolatmenet húzódik meg azon szabályok mögött, amelyek a pénzügyi mérleg és a – meghatározott (jellemzően alacsony) összeget meghaladó – bevételi források köz-zétételére kötelezik a politikai pártokat.¹⁵ Ha ez igaz a hagyományos politikai tevékenység ese-tén, akkor még inkább igaz az internet tekintetében, ahol különösen könnyű manipulálni az emberek valóságérzékelését, például a kapcsolatok száma, valamely hír fontossága, illetve tükör-képek létrehozása alapján. Paradox helyzet volna, ha az internet az anonimitás homályába burkolózna, miután a vélemények megvitatásának, kialakításának és a döntések meghozatalának legfontosabb fórumává vált.

c) Gazdasági tevékenységet nem lehet anonim módon folytatni, hiszen az összegegyeztetetlen volna a modern gazdasági rendszer alapvető pilléreivel, miszerint a gazdasági kapcsolatok jel-lemzően szerződéses révén jönnek létre a (természetes vagy jogi) személyek között, amelyek alapján fizetünk és kifizetnek bennünket, és amelyek alapján mindenki felelősséggel tartozik a saját magatartásáért. Mindezek az elvek értelmüket veszítenék, ha a vállalkozást vezető személy névtelenségbe burkolóztatna akárcsak a szélhámosok és az orgazdák. A gazdasági tevékenység-gel ráadásul nemcsak az anonimitás összegegyeztetetlen, hanem a ‘szólás’ is. Az ún. ‘kereske-delmi szólás’ már önmagában ellentmondás, mindenekelelt azért, mert a szólásszabadság az

¹⁴ Az Egyesült Államokban az anonim véleménynyilvánításról szóló vita általában (az ország esetében igen he-lyesen) a Legfelső Bíróság *McIntyre v. Ohio Elections Comm'n* ügyben 1995-ben hozott ítéletével kezdődik, amely megsemmisítette az anonim választási szórólapok tilalmát rögzítő ohioi törvényt. „Alkotmányunk szerint a névtelen szórólapozás nem ártalmas, család gyakorlat, hanem a képviselet és különvélemény kifejezésének nemes hagyománya. Az anonimitás védelmet nyújt a többség zsarnokságával szemben.” Az itt kifejtett vélemény Savigny *Vom Berufsunserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft* című munkájában kifejtett örök leckéjén alapul, amely szerint ami ‘ne-mes hagyomány’ az Egyesült Államokban, az könnyen lehet, hogy nem az Európában. Megjegyzendő továbbá, hogy a ‘többség zsarnoksága’ – az amerikai politikai gondolkodásban John Adams óta mélyen gyökerező – fogalma jogi szempontból pusztán retorikai érvnek tekinthető. A demokratikus rendszerekben az állam definíciójánál fogva több-ségi, amit köt a fékek és ellensúlyok rendszere annak biztosítása érdekében, hogy a többség az alkotmány és a jogállamiság elveinek megfelelően gyakorolja a hatalmát. A zsarnokság kizárja a demokráciát, ennek megállapításához azon-ban a nagy autoritásoktól származó idézeteknél többre van szükség. Ennek hiányában indokoltan érvelhetünk azzal, hogy pusztán hangzatos fordulatról van szó, ami a többség által – demokratikusan – meghatározott jogszabályok sé-relmét törekszik lehetővé tenni a kisebbség számára.

¹⁵ Az európai és amerikai megközelítés közötti távolság még ebből a szempontból is érzékelhető. Amellett ér-velve, hogy a kampányfinanszírozás átláthatóságára vonatkozó szabályok tekintetében is alkalmazni kellene az Első Alkotmánykiegészítés szerinti mércéket. Lásd Jason M. SHEPARD – Genelle BELMAS: Anonymity, Disclosure and First Amendment Balancing in the Internet Era: Developments in Libel, Copyright, and Election Speech. 15 *Yale Journal of Law and Technology*, 2012. 92.

egyéneket és a politikai közösséget illeti meg, annak érdekében, hogy részt vehessenek a társadalmi és politikai vitában, nem pedig a gazdasági társaságokat. Egyéni jogosultságot, nem pedig gazdasági szabadságot jelent. Másodsorban, a gazdasági tevékenység során a 'szólás' egyszerűen a termelési, forgalmazási és marketingfolyamat része, és ugyanazon korlátozások vonatkoznak rá, mint azokra. A szólásszabadságot nem lehet alkalmazni címkékre, csomagolásokra és reklámokra.¹⁶

Mindez nyilvánvaló – legalábbis annak kellene lennie. A probléma akkor merül fel, amikor nonprofit társaságok végeznek gazdasági ügyleteket: tagdíjat szednek, adományokat gyűjtenek, vagy éppen reklámfelületet értékesítenek a honlapjukon. Az entitás anonimitása vajon magánjellegű, kizárólag a vele kapcsolatba lépő személyeket érintő kérdés csupán? Vagy a nyilvánosság-nak joga van megismerni, hogy ki áll az entitás neve, vagy annak rövidítése mögött? És ezzel vissza is térünk a *b)* pont alatt vizsgált kérdésekhez.

3. Kivel kommunikál?

A digitális kor előtt egyértelmű volt a levélváltás és a nyilvános kommunikáció közti különbség. Az előbbire kiterjedt a titokvédelem alapvető joga, ami kizárólag törvényben meghatározott esetben – és egyes országokban a bíróság végzése alapján – volt korlátozható. Az utóbbira azonban lényegesen szigorúbb adatközlési és felelősségi szabályok vonatkoztak: a nyomdász nevét minden nyomtatott anyagon meg kellett jeleníteni; az újságokban és folyóiratokban fel kellett tüntetni a tartalomért felelős szerkesztő nevét; a sajtó útján elkövetett jogsértések, valamint a közérdeket és egyének jogait sértő tartalmak tekintetében pedig büntetőjogi és polgári jogi szankciókat vezettek be. E szabályok hatályát később kiterjesztették a rádióra és a televízióra is – először az új médiumokat szigorú állami monopólium alatt tartották, később pedig csupán korlátozott számú vállalkozás számára tették lehetővé a piacra lépést. Mindenesetre, a televíziós tartalmakra még napjainkban is számos korlátozás vonatkozik, a műsorszolgáltatóknak pedig különleges kötelezettségeik vannak a nyilvánosság felé.

Az internet megjelenése felforgatta ezeket a szabályokat, és világossá tette, hogy a teljesen demokratikus rendszerek felemelkedése óta milyen nagy mértékben korlátozott volt a nyilvános diskurzus. Nem csak arról van szó, hogy gyakorlatilag bárki képessé vált szinte költségmentesen kommunikálni a világgal, de még a kommunikáció terjedelmére sem vonatkozik semmilyen korlátozás. Az internet által megnyitott új kommunikációs módok legyőzik a hagyományos különbségtételeket: a megszólaló döntheti el, hogy a megszólalás címzettjeinek körét egyetlen személyre vagy valamely nagyobb csoportra korlátozza-e, amit aztán képes tovább szűkíteni vagy bővíteni. Hol található az interneten folytatott levelezés korlátai? E kereteken belül az anonimitás kérdése lényegtelen, hiszen a közlő fél nem kívánja a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tenni üzenete tartalmát. A korlátok esetleges megsértésének megállapításához egy szubjektív és egy objektív körülményt kell görcső alá venni. Először is vizsgálni kell a közlő fél szándékát, amelyet a közlés külső formája mellett annak – esetlegesen személyes vagy bizalmas jelleget ki-

¹⁶ Kísérletet tettem ezen érv átfogó bemutatására itt: *Freedom of Expression. A Critical and Comparative Analysis*. London, Routledge-Cavendish, 2008. 58 skk.

fejező – tartalma is világossá tehet. Másodsor relevanciával bír az üzenet címzettjeinek száma (például levelezőlista) és a címzettek megválasztásának módja. Kiterjesztett levélváltásnak tekinthető például, ha a címzetteket a feladó egyesével választotta ki. Ha azonban a kiválasztás meglehetősen felszínes jellegű (például minden további követelményt vagy ellenőrzést nélkülöző egyszerű regisztráció), a levél ésszerűen a nyilvános diskurzus részének tekinthető, amelyre kiterjednek a vonatkozó biztosítékok és korlátozások is.

4. 'Hol' kommunikál?

Annak az elvnek az alkalmazása, mely szerint a magánszemélyeknek joguk van nyilvánosan és anonim módon kommunikálni, még nem jelenti, hogy a kommunikáció céljára használt fórum érdektelen volna. Bizonyos esetekben, indokolható módon elvárható az anonimitás: gondoljunk csak a romantikus vagy éppen szexuális célú randevúk céljára kialakított honlapok sorára, ahol az anonimitás biztosítása elengedhetetlen a felhasználók számára. Figyelembe kell venni azonban, hogy a közlő fél anonimitásából nem feltétlenül következik, hogy a fórumnak is anonimitásba kellene burkolóznia.¹⁷ Amint azt a későbbiekben látni fogjuk, e kettős védelem összeegyeztethetetlen a modern jogrendszerek alapvető szabályaival, ugyanakkor logikai szempontból is nehezen látszik indokolhatónak. Ha az egyén véleménynyilvánításhoz való joga a védelem tárgya, akkor a fórum nyilvánvalóan nem minősül 'egyénnek', és nem is rendelkezik alapvető jogokkal, illetve nem gyakorolhat alapvető jogokat azon egyszerű oknál fogva, hogy a kifejezett vélemények valaki máshoz tartoznak. Figyelembe kell venni továbbá, hogy különbség van egyfelől az anonim vélemények alkalmi jellegű kifejezése, másfelől a más személyek nézeteinek rendszintű és üzletszerű tárolása között. Ez ugyan egyértelműen előmozdítja a nyilvános vitát, de vajon jelentősen eltér-e a műsorba betelefonáló hallgatók véleményét élőben közvetítő rádió-adótól, vagy az olyan televíziós műsoroktól, amelyek a képernyő alján mutatják a nézők által küldött SMS-üzeneteket? Valóban olyan nagymértékű a technológiai különbség, hogy alapvetően eltérő jogi szabályozást igényel? Mint a későbbiekben látni fogjuk, az üzenet közvetítője oldalán kötelezettségek származhatnak abból a körülményből, hogy egy személy valaki más médiumát felhasználva fejezi ki anonim módon a véleményét.

5. Mit kommunikál?

A közhiedelemmel ellentétben a nyilvános beszéd szabályozása nem 'tartalomsemleges' – a trágárság, a gyűlöletbeszéd, a bűncselekmény elkövetésére buzdítás, a reklámok, a pénzügyi információk és a vészhelyzeti figyelmeztetések csak néhány terület, amelyekre minden demokratikus rendszerben, még a leginkább nyitottnak tekintett rendszerekben is, mint amilyen az Egyesült

¹⁷ Ez lenne az értelme számos (főleg német) rendelkezésnek, amelyek rögzítik, hogy az internetes szolgáltatások használata és megfizetése a lehető legteljesebb mértékben anonim módon kell történnjen; részletesebben lásd RESTA i. m. (4. lj). 2. bek.

Államok, külön szabályok vonatkoznak. Itt is gondos különbségtételre van szükség. A fenti esetekben a szólás korlátozása kivétel nélkül a legfőbb közérdek védelme érdekében történik. A közérdek súlyosan sérülne (vagy komoly veszélybe kerülne), ha bármelyik esetben az anonimitás mögé bújhatna a közlő fél. Ha azonban elismerjük, hogy a szólás számos területen nem engedi az anonimitást, akkor fel kell tennünk a kérdést, hogy a magánérdekek – jellemzően a személyiségi jogok, köztük a jó hírnévhez vagy a magánélethez való jog – veszélyeztetése nem tekinthető-e ugyanilyen helyzetnek.

E helyen is hangsúlyozni kell, hogy nem lehet minden helyzetben ugyanazt a megoldást alkalmazni. A lényeg, hogy a szólás bizonyos formái esetén elengedhetetlen a közlő fél egyértelmű azonosítása. Általánosságban véve azonban az a probléma, hogy míg a közérdeket sértő szólás esetén már előre megállapítható, hogy az anonimitás megengedhető-e, addig a magánérdek tekintetében a közlő fél ismerete rendkívüli jelentőséggel bír annak eldöntésében, hogy az anonimitás indokolt-e. Elegendő-e a közlő fél megismeréséhez annyit állítani, hogy valakit sérelem ért? Vagy ennél többet kell bizonyítani, és ebben kinek kell döntenie?

6. A versengő érdekek

E legutóbbi megállapításaink elvezetnek bennünket minden jogi kérdés végső lényegéhez: a versengő érdekek közötti egyensúly megteremtéséhez, amellyel biztosítani tudjuk a törvény igazi értelmét, vagyis az igazságosság érvényesülését, elkerülve egyúttal a veszélyt, amire a *summum ius, summa iniuria* latin szólás figyelmeztet bennünket. Innen nézve abszolutistának tűnik az a megközelítés, amely az anonimitáshoz való jognak feltétlenül és minden körülmények között kedvez, mivel figyelmen kívül hagyja a hasonlóan jelentős érdekek védelmének szükségességét. A mérleg egyik serpenyőjébe kell tehát helyezzünk két versengő érdeket, a köz- és a magánérdeket.

Az internet az információ és a véleménynyilvánítás soha nem tapasztalt mértékű szabadságát hozta el. Az ember korábban soha nem kommunikálhatott, alkothatott, cserélhetett és terjeszthetett gondolatokat, véleményeket és tényeket, illetve férhetett azokhoz hozzá ilyen könnyedséggel. E körülmény a demokratikus berendezkedés számos alapvető értékét mozdítja elő, a tudástól kezdve a közösség politikai, társadalmi, vallási, filozófiai és kulturális életében való nyílt részvételig. Nyilvánvalóan elképzelhetetlen, hogy visszatérjünk a múlthoz. Az anonimitás a rendszer fejlődését lehetővé tevő egyik sajátosság, amit következképpen, szabályozási szempontból a lehető legnagyobb gondossággal kell mérlegelnünk.

A mérleg ugyanezen serpenyőjében található továbbá a magánélethez való jog, vagy – a kontinentális Európa kontextusában – az önazonosság meghatározásához való jog. Az egyén szokásaira és gondolataira irányuló magáncélú profilalkotás növekvő térnyerésének, és a polgárok millióinak állami megfigyelésének¹⁸ korában az anonimitás az egyik olyan technika, ami segíthet elfedni életünk legalább egy kis szeletét az árgus szemek elől.¹⁹ E tekintetben ismét

¹⁸ Sergio NIGER: Sorveglianza e nuovi diritti di libertà. In: FINOCCHIARO i. m. (3. lj.) 3 skk.

¹⁹ Ez a mögöttes gondolatmenet itt is: Eric J. STIEGLITZ: Anonymity on the Internet: How does it Work, Who Needs it, and What are its Policy Implications? 24 *Cardozo Arts & Entertainment Law Journal*, 2006. 1395.

jelentős eltérés tapasztalható az amerikai és az európai megközelítés között. Az előbbi – számos más területhez hasonlóan – az egyén jogainak (*ex post*) védelmének feladatát általánosságban a bíróságra bízta, míg az utóbbi (*ex ante*) szabályozási megközelítést alkalmaz, ami megjelenik az adatvédelemről szóló uniós irányelvekben, valamint – elfogadása esetén – a még azoknál is vas-kosabb általános adatvédelmi rendeletben.

A másik serpenyőben a közérdek és a különböző magánérdekek széles köre található. Ide tartozik mindenekelőtt a bűnmegelőzéshez és a bűncselekmények visszaszorításához fűződő érdekek. Ha a közlő fél azonosítása lehetetlen vagy rendkívül nehéz, az azt jelenti, hogy az internet valójában a jogi szabályozástól mentes környezet.²⁰ Az anyagi világban bűncselekménynek – akár súlyos bűncselekménynek – minősülő cselekmények szankció nélkül maradnak, ha az interneten követik el azokat. A mai társadalmak kivétel nélkül az egyén szabadságának és a társadalom védelmének a jog által biztosított egyensúlyán alapulnak. A polgárok és az intézmények között létrejött szerződés hallgatólagos rendelkezése, hogy a hatóságok védelemben részesítenek bizonyos érdekeket, és érvényesítik a jogot. A válasz egyértelműen a fokozatosságban rejlik, és nem túl bonyolult felsorolni azokat a területeket, amelyekben a bűncselekményeket – a civilizált közösség minden polgárának egyetértésével – üldözni kell. Általánosságban tehát nem beszélhetünk az anonimitáshoz való jogról a bűnüldözés és büntetés-végrehajtás kontextusában. Természetesen itt is megtalálható egy vitatott, sűrű zóna, a vita azonban nem az anonimitásról szól, hanem arról, hogy bizonyos cselekedetek bűncselekménynek minősülnek-e vagy sem.

Felmerülnek továbbá fontos – állami és magánjellegű – védelemre méltán igényt tartó magánérdekek is, amelyek a felelős személy anonimitás mögé rejtőzése esetén védelem nélkül maradnának. Ha jobban belegondolunk, a polgári magánvádas eljárással szembeni védelemként használt anonimitás a természetjog azon alapvető normáinak mond ellent, amelyek arra köteleznek minden embert, hogy ne ártsanak másnak (*neminem laedere*), és biztosítsanak elégtételt a jogsértő cselekménnyel megkárosítottaknak. Az erre irányuló vita általában helytelen szemzőből közelíti meg a problémát, hiszen nem arról van szó, hogy támogatjuk, vagy ellenezzük-e az anonimitást, hanem arról, hogy egyes érdekek igényt tarthatnak-e védelemre, tekintet nélkül arra, hogy hol és hogyan sértik meg azokat. A ragaszkodás az anonimitáshoz való joghoz egyszerűen annak közvetett kijelentése, hogy ezek az érdekek jogi szempontból értéktelenek, illetve az interneten csupán igen korlátozott és kivételes jellegű védelemre tarthatnak igényt. Ezen természetesen lehet vitatkozni, azt azonban mindenképpen tisztázni kell, hogy melyek az anyagi és a digitális világban folytatott tevékenységek közötti megkülönböztetésen alapuló kettős jogrend alapjául szolgáló politikai indokok.²¹

²⁰ Nyilvánvaló megjegyzés, hogy a betörők jellemzően maszkot viselnek az azonosítás elkerülése céljából. A maszkviselés tilalmáról szóló számos amerikai törvény vizsgálatáért lásd Margot KAMINSKY: Real Masks and Real Name Policies: Applying Anti-Mask Case Law to Anonymous Online Speech. 23 *Fordham Intellectual Property, Media & Entertainment Law Journal*, 2013. 815.

²¹ Nem vizsgálom az anonimitás más, társadalmilag káros használatát, például félelemkeltés, zaklatás, vagy diszkrimináció céljából. Lásd SMITH EKSTRAND i. m. (6. l.) 23.

7. A kapuőrök és az irányadó jog

A jelen tanulmányban bemutatott rendkívül összetett és változatos problémákra nem kínálkozik egyértelmű megoldás. Mindössze annyit tehetünk, hogy a jog klasszikus alapelveire támaszkodva próbáljuk megoldani e helyzeteket, különbséget téve a felelősség megállapításához vezető (*non-liability*), a személyes felelősséget (*personal liability*), illetve a helyettes felelősséget (*vicarious liability*) felvető helyzetek között. Az első esetben az anonimitáshoz való jog érvényesül (illetve az azonosításra irányuló kötelezettség nem merül fel). A második esetben az azonosítás a szólás előfeltétele. A harmadik esetben egy harmadik fél tartozik felelősséggel egy anonim szólásért, tekintettel a (büntetőjog vagy magánjog alapján) jogellenesnek minősülő tartalom terjesztésében játszott szerepére. Egyes esetekben a felelősség a jog erejénél fogva beállna, jellemzően akkor, amikor a közfeladatokat vagy mások jogait sértő anonim szólást tároló szereplő támogatja annak tartalmát. Ha azonban nem áll fenn közvetlen kapcsolat a digitális tárhelyet biztosító szereplő és az azon elhelyezett anonim anyag között, alkalmazhatjuk az elektronikus kereskedelemről szóló uniós irányelv alapelveit: nem állapítható meg a tárhelyszolgáltató felelőssége, ha a szolgáltató – felszólításra – eltávolítja a jogsértő anonim tartalmat és/vagy azonosíthatóvá teszi a szerzőt.²² E gondolatmenetet követve elképzelhető a jóhiszemű (*bona fides*) közvetítők megjelenése, akik indokolt és előre meghatározott esetekben lehetővé teszik az azonosítást.²³

Az ehhez hasonló megoldási kísérletek azonban az irányadó joggal kapcsolatos súlyos gyakorlati akadállyal szembesülnek. Az anonim szólást (tartalmazó weboldalt) tároló vállalkozások legtöbbször az Egyesült Államokban működik, és a felhasználói szerződésben kikötik az Egyesült Államok jogának alkalmazását az adatközléssel és a felelősség megállapításával összefüggő ügyekben.²⁴ Ha a szerződések ezt nem is rögzítenék, az uniós bírósági végzésekkel és közigazgatási határozatokkal való összhang elérésének lehetősége az Egyesült Államokban egyrészt rendkívül nehézkes, másrészt objektíve összeegyeztethetetlen az internet saját – másodpercekben és

²² A 'legjobb kockázatkerülő' fogalmával kapcsolatban lásd Giusella FINOCCHIARO: *La responsabilità civile di terzi per gli scritti anonimi in rete*. A tanulmány bemutatva az „Anonimato...” c. konferencián.

²³ Hasonló megoldást javasol Tal Z. ZARSKY: *Thinking Outside the Box: Considering Transparency, Anonymity, and Pseudonymity as Overall Solutions to the Problems of Information Privacy in the Internet Society*. 58 *University of Miami Law Review*, 2003. 991, 1041.

²⁴ Lásd például a Google Blogspot szolgáltatására vonatkozó feltételeket: „Az állítólagosan sértő tartalmakat nem távolítjuk el a www.google.com vagy a Google bármely más Egyesült Államokban *.com domain* alatt bejegyzett oldalairól.” „Az Egyesült Államokban bejegyzett oldalak – köztük a [Google.com](http://www.google.com), a *Blogger*, a *Google Sites* stb. – az Egyesült Államok jogával összhangban működnek. Erre tekintettel és a tisztességes kommunikációról szóló törvény (*Communications Decency Act*) 230. § c) pontja alapján nem távolítjuk el az állítólagosan sértő anyagokat az Egyesült Államokbeli címekről. Az anyagot akkor távolítjuk el, ha annak sérelmes természetét bíróság állapítja meg bírósági végzésben.” „A tisztességes kommunikációról szóló törvény 230. § c) pontja lényegében rögzíti, hogy az internetes szolgáltatások – köztük a [Google.com](http://www.google.com), a *Blogger*, és a *Google* más szolgáltatásai – a tartalmakat nem közzéteszik, hanem továbbközzlik. Ezek az oldalak tehát nem tartoznak felelősséggel az oldalakon közzétett és állítólagosan becsület-sértő, sértő, vagy zaklató jellegű tartalmakért.” „Ne feledje, hogy a nekünk küldött jogi felszólításokat továbbküldhetjük a *Chilling Effects Projekt*nek (<http://www.chillingeffects.org>) közzététel és magyarázat céljából. A *Chilling Effects* kitarajta a beklüdü személyes elérhetőségeire vonatkozó információkat (pl. telefonszám, e-mail, cím).” „Az eredeti felszólítást elküldhetjük továbbá az állítólagos jogsértőnek, vagy – ha a panasz érvényességével kapcsolatban indokolt gyanúnk merül fel – a jogosult részére is.”

percekben mért – időszámításával.²⁵ Paradox helyzet, hogy az interneten elérhető információk jellemzően bármikor, költség és erőfeszítés nélkül elérhetők, azonban szinte lehetetlen megállapítani, hogy ki áll az interneten zajló tevékenység mögött.

Az Egyesült Államok több tagállamában bevezetett megoldás (a közlő személyazonossága csupán hosszas bírósági eljárás után fedhető fel)²⁶ teljes mértékben összeegyeztethetetlen az európai alkotmányos alapelvekkel, amelyek szerint a bírósági jogorvoslatához való jog alapvető jog, ami nem vonható meg, és amelynek gyakorlása nem tehető túlságosan nehézkesé.²⁷ Az Egyesült Államokban alkalmazott rendszer egy különleges, csupán kivételes esetekben (például államfők és parlamenti képviselők elleni peres eljárások, apaság megállapítására, vagy kizárására irányuló eljárások során) alkalmazott bírósági végzés (az ún. *certiorari*) általánosított formáját alkalmazza. A különleges eljárásrend alkalmazására az a körülmény nyújt alapot, hogy a cselekményt az interneten követték el, ami – a bírósághoz való hozzáférés költségeit tekintve – a legtöbb esetben lényegében *de facto* a mentesség biztosításának felel meg.

²⁵ Lásd Charles T. KOTUBY: International Anonymity: The Hague Conventions on Service and Evidence and Their Applicability to Internet-Related Litigation. 20 *Journal of Law & Commerce*, 2003. 103.

²⁶ Ez tűnik az egyik legfontosabb vitatémának az Egyesült Államokban, lásd Kristina RINGLAND: Internet User Anonymity, First Amendment Protections and Mobilisa: Changing the *Cabill* Test. 5 *Shidler Journal of Law, Commerce & Technology*, 2008. 16. (az arizonai ügyben hozott ítélettel kapcsolatban); Jeffrey M. LEVINSOHN: Protecting Copyright at the Expense of Internet Anonymity: The Constitutionality of Forced Identity Disclosure Under §512(h) of the Digital Millennium Copyright Act. 23 *Temple Journal of Science, Technology & Environmental Law*, 2004. 243. (az alkotmányellenesség mellett érvelve); Laura J. TYSON: A Break in the Internet Privacy Chain: How Law Enforcement Connects Content to Non-Content to Discover an Internet User's Identity. 40 *Seton Hall Law Review*, 2010. 1257. (amellett érvelve, hogy az indokolatlan házkutatásokra és lefoglalásra vonatkozó Negyedik Alkotmánykiegészítés hatályát ki kell terjeszteni az anonim közlő azonosítására irányuló kísérletekre is); Kevin WEIN: Dendrite v. Doe: A New Standard for Protecting Anonymity on Internet Message Boards. 42 *Jurimetrics*, 2002. 465. (a New Jersey-i ügygel kapcsolatban); Sophia QASIR: Anonymity in Cyberspace: Judicial and Legislative Regulations, 81 *Fordham Law Review*, 2012. 3651.; Megan M. SUNKEL: And the I(SP)s Have It... But How Does One Get It? Examining the Lack of Standards for Ruling on Subpoenas Seeking to Reveal the Identity of Anonymous Internet Users in Claims of Online Defamation. (2002) 81 *North Carolina Law Review*, 2002. 1218. (azt javasolva, hogy az újságírókat a forrásaik titkosságával kapcsolatban megillető védelmet terjesszék ki az internet-szolgáltatókra is); hasonló érvelést vezet elő MANETTI i. m. (2. lj.); Eric P. LEWIS: Unmasking 'Anon12345': Applying an Appropriate Standard When Private Citizens Seek the Identity of Anonymous Internet Defamation Defendants. *University of Illinois Law Review*, 2009. 947. (azt javasolva, hogy könnyebb – de mindenképpen bírósági – teher nehezedjen a magánszemélyek követelésére); Jasmine MCNEALY: A Textual Analysis of the Influence of *McIntyre v. Ohio Elections Commission* in Cases Involving Anonymous Online Commenters. 11 *First Amendment Law Review*, 2012. 149. (Azt veti fel, hogy a Legfelső Bíróság anonim véleménynyilvánításnak kedvező határozata nem fontos. Változatlan azonban az a tény, hogy előzetes bírósági eljárás lefolytatása szükséges ahhoz, hogy a pereskedni kívánó fél megismerhesse a perbe fogni kívánt fél személyazonosságát.); a *McIntyre*-ügyhöz hasonló elhatárolást tartalmazó értelmezésével kapcsolatban lásd Caroline E. STRICKLAND: Applying *McIntyre v. Ohio Elections Commission* to Anonymous Speech on the Internet and the Discovery of John Doe's Identity. 58 *Washington and Lee Law Review*, 2001. 1537.; az általános állásponttal szemben álló egyetlen általam talált amerikai tanulmány George R. LUCAS: Privacy, Anonymity, and Cyber Security. 5 *Amsterdam Law Forum*, 2013. 107. (a szerző az amerikai Tengerészeti Akadémia oktatója).

²⁷ Ez az indoka a két – gyakran idézett – német határozat (Landgericht München 3.7.2013 és OLG Hamm 3.8.2011) kritikájának, amelyek clemzésével kapcsolatban lásd RESTA i. m. (4. lj.) 4.2. bek. Egyes amerikai kommentátorok hasonló következtetésre jutnak, lásd Jon B. EISENBERG – Jeremy B. ROSEN: Unmasking "crack_smoking_jesus": Do Internet Service Providers Have a Tarasoff Duty to Divulge the Identity of a Subscriber Who is Making Death Threats? 25 *Hastings Communications & Entertainment Law Journal*, 2002. 683.

Ezzel elérkeztünk a nemzetközi jog és a nemzetközi kapcsolatok napjainkban egyik leg-többet vitatott kérdéséhez, az ún. digitális szuverenitáshoz: milyen mértékben legyen az egyik ország joga – ideértve a büntető és bírósági szerveket is – alkalmazandó egy másik országban elkövetett cselekményre, illetve milyen mértékben kellene ezt kizárni? Hogyan kerülhetők el az országok és joghatóságok közötti ütközések? E kérdéskör túlmutat a jelen tanulmány keretein. Itt csak annyit szükséges megjegyezni, hogy ha valaki nem ért egyet azzal a liberális állásponttal, hogy az internet egy kizárólag a műszaki sajátosságai és önszabályozás révén szabályozott, külső szabályozástól mentes terület, akkor a nemzetközi közösségben széles körben el kell fogadni valamilyen elérhető megoldást – ahogy arra már számos példát láthattunk más jogterületeken.²⁸

7. Következtetések

Az interneten szólás anonimitásának jogi vonatkozásairól szóló vita nem az egyetlen megoldásra váró kérdés ezen a területen, csupán egy a rengeteg probléma közül, amit egy ilyen forradalmi találmány hoz a civilizált közösségek számára.²⁹ Számos áldása mellett – mint az emberi fejlődés bármely új vívmánya esetén – meg kell vizsgálni és vitatni a felmerülő veszélyeket és aggályokat is. Ebben az esetben is egy olyan holisztikus megközelítést célszerű alkalmazni, ami figyelembe veszi a modern társadalmak összetettségét, valamint az egyén szabadságának és a társadalom biztonságának nem minden esetben egy irányba mutató szükségleteit. Nem várhatjuk, hogy az egyszerű egyensúly örökké fennmaradjon, és gondolnunk kell rugalmas megoldásokra is, amelyek – az egységességre való törekvéssel és a szörszálhasogatástól való idegenkedéssel ellentétben – számos distinkciót tesznek szükségessé. Mindehhez egy nyitott és elfogulatlan (nem pedig egyoldalú) vitára van szükség, ami szép lassan, megannyi állhatatos kísérletezés eredményeképpen elvezethet bennünket a leginkább elfogadható rendhez.

FORDÍTOTTA: IPSO JURE FORDÍTÓIRODA

A FORDÍTÁST LEKTORÁLTA: REMÉNYI ÉDUA VÉNUSZ

²⁸ Lásd WEBER–HEINRICH (3. lj) 23 skk.

²⁹ Lásd Bryan H. CHOI: The Anonymous Internet. 72 *Maryland Law Review*, 2013. 501. A tanulmány rámutat, hogy az interneten a leginkább védendő érték az az internet „generativitása” (azaz a kreativitás ösztönzése és a tudás), szemben az anonimitással.

FÓRUM

Megoldás a komment-dilemmára?

A 2013-as brit Defamációs Törvény 5. paragrafus

NÁDORI PÉTER*

Az alábbi tanulmány bemutatja a 2013-as brit¹ Defamációs² Törvény (*Defamation Act*) 5. paragrafusában megfogalmazott előírásokat, amelyek egy olyan új védelem feltételeit rögzítik, amelyek teljesítése esetén a weboldalak üzemeltetői mentesülnek a jogi felelősség alól a felületeiken elhelyezett, személyiségi jogokat sértő tartalmak tekintetében. Kitér a törvény megszületését megelőző, a közpolitikai és parlamenti szinten lezajlott munkálatokra és vitákra, az 5. paragrafus alkalmazását részletező szabályozásra, illetve arra, hogy milyen megfontolások és célok húzódnak meg ezek mögött. Ahogyan a magyar Alkotmánybíróság idevágó ítéletét elemző tanulmány megállapítja, „a probléma megnyugtató (hazai) rendezése jogalkotást követelne meg, amelyben mind a kommenteket befogadó honlapok, mind a személyiségi jogaikban sértettek, mind pedig a demokratikus nyilvánosság szempontjai érvényesülnek egy boldog, egyensúlyi állapotban”.³ A brit jogalkotás során felmerült szempontok, érvek és ellenérvek – de maga a jogalkotás folyamata is – olyan tanulságokkal szolgálnak, amelyek roppant hasznosan járulhatnak hozzá ahhoz az erőfeszítéshez, melynek révén megteremthető lenne ez az egyensúlyi állapot.

* A Magyarországi Tartalomszolgáltatók Egyesületének elnökségi tagja, a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskolájának hallgatója. E-mail: nadorip@mte.hu. A szerző a tanulmány elkészültéhez nyújtott segítségért köszönetet mond Munk Veronikának és az *In Media Res* szerkesztőinek.

¹ A tanulmány 'brit'-ként az Anglia és Wales joghatósága alatt érvényes eseteket és szabályokat említi. Ennek megfelelően az egyszerűség kedvéért használt 'Nagy-Britannia' alatt is Anglia és Wales értendő. A 2013-as Defamációs törvényt Észak-Írország jelen tanulmány lezárásának időpontjáig nem emelte át a helyi jogba, Skóciára pedig csak egyes, a tanulmány szorosan vett tárgyát nem érintő províziói vonatkoznak.

² Az angolszász jogban használt 'defamation' fogalma nem helyettesíthető egyértelműen egyetlen, a magyar jogban bevett fogalommal sem, hiszen kiterjed a magyar Polgári Törvénykönyvben szereplő személyiségi jogi jogsértések bizonyos körére, illetve részben lefedi a Büntető Törvénykönyvben kodifikált rágalmazás és becsületsértés fogalmát is, így jelen tanulmány a kevésbé megszokott, mégis szabatosabb 'defamáció' kifejezést használja annak megfelelőjeként, elkerülendő a folyamatos fogalmi magyarázkodást.

³ KOLTAY András: *Az Alkotmánybíróság határozata az internetes kommentek polgári jogi megítéléséről*. Kézirat, 2014.

1. A komment-dilemma

Az úgynevezett nyugati világ jogrendszereiben – számtalan történeti, szemléletbeli és strukturális különbség mellett is – általánosnak tekinthető az a megközelítés, amely a szólásszabadság jogát és a jó hírnévhez való jogot egyaránt alapvetőnek tekinti, akár attól függetlenül, hogy ez szerepel-e kifejtve a jogban vagy sem. Bár az Egyesült Államok Alkotmánya csak a szólás- és sajtószabadság törvényhozás általi sérthetetlenségét rögzíti – a jó hírnévhez való jogot nem –, a brit esetjogon nyugvó, majd annak alapján fejlődött defamációs tényállások az ország alapítása óta virulensen jelen vannak a jogrendszerben. Létjogosultságukat, alkotmányosságukat még az Első Kiegészítés abszolutistaként számon tartott elméletalkotói is csak ritkán és korlátozottan vitatják.⁴ A formális, írott alkotmánnyal nem rendelkező Egyesült Királyságban a szólásszabadság kodifikált, alapjogi mintázatú garanciája csak az Emberi Jogok Európai Egyezményét (EJEE) a helyi jogba integráló Emberi Jogi Törvény (*Human Rights Act*) 1998-as elfogadása óta van jelen, ez azonban – legalábbis általánosságban – nem jelenti azt, hogy a brit állam és társadalom ne lett volna korábban is elkötelezett a szólásszabadság mellett. Magyarországon – Európa demokratikus államaihoz hasonlóan – az Alaptörvény garantálja mindkét jogot. A két jog egymáshoz való viszonya ugyanakkor magától értetődő konfliktusokat hordoz magában, hiszen a kommunikáció képességét a civilizáció hajnala óta arra is használja az emberiség, hogy felebarátairól – okkal vagy ok nélkül – rosszat mondjon. E konfliktusok kezelésére a jogfejlődések egyedi sajátosságaitól függően többféle, értelemszerűen az időben is jelentős mértékben változó, folyamatosan vitatott, gyakran adott pillanatban és adott helyen sem egységes vagy egyértelmű megoldásokat kínálnak a jogrendszerek.⁵

A múlt század kilencvenes éve óta számos ilyen megoldás a korábbiaknál is problematikusabbnak, kevésbé adekvátnak tűnik. Az internet előtti korokban a sokakhoz való szólás lehetősége mindig kevesek kiváltsága volt, ezt pedig óhatatlanul tükrözte a 'nagy nyilvánosság előtt elkövetett' kommunikációra vonatkozó szabályozás, legyen szó akár az elvileg platformsemleges személyiségvédelemről, akár a médiaszabályozásról. A tömegeket – legalább potenciálisan – elérő tömeges szólás (nevezzük ezt tömeges tömegkommunikációnak) megjelenése és rohamos elterjedése olyan dilemmák elé állította a jogot, amelyekre – akár bevalljuk, akár nem – egyáltalán nem volt felkészülve. Különösen igaz ez a tömeges tömegkommunikáció névtelen⁶ formáira, amelyek a felelősségi viszonyokra vonatkozóan fennálló, eleve sem konszenzuális tételezések egy részét súlyosan problematikussá tették. A korábbi viszonyok közül felhívott analógiák elégtelennek bizonyultak: a komment, a reblog, a tweet, a Tumblr-poszt, a keresési találat egy-egy fix nézőpontból megfeleltethető az olvasói levélnek, a villanyoszlopra szögezt kiáltványnak, a magányos hordószónok beszédének, az adatbázis-lekérésnek, vagy éppen a barátok közti beszélgetésnek, de a perspektíva váltásával megmutatkoznak azok a tulajdonságok, amelyek szétfeszítik az odaeröltetett kereteket.

⁴ Lásd a klasszikust: Alexander MEIKLEJOHN: The First Amendment Is an Absolute. *Supreme Court Review*, 1961. 245.; különösen 249–251, 259.

⁵ Lásd gyakorlatias megközelítésben: Charles J. GLASSER Jr. (szerk.): *International Libel and Privacy Handbook*, 3rd ed. Hoboken, John Wiley & Sons, 2013.

⁶ Mivel a tanulmány tárgya szempontjából a más tekintetben lényeges distinkciónak nincs jelentősége, a szöveg nem tesz különbséget a névtelenül és az álnéven megjelentett közlések között.

Véleménye mindig volt mindenkinek, az azonban teljesen új dolog, hogy a véleményét bárki el tudja juttatni – potenciálisan – minimum a fél világhoz. A nyelvi korlátok sem mindenhatóak: a képes-videós kommunikációt nem zavarják, ahogyan nyilvánvaló hiányosságai ellenére a Google Translate is minden korábbinál egyszerűbbé teszi az idegen nyelvű közlések tartalmának, de legalább tematikájának megismerését. Sarkosan fogalmazva: radikálisan újra kell írni a médiahatalomról,⁷ a médiához való hozzáférésről⁸ és hasonlókról szóló traktátumokat, mert maguk a fogalmak párolognak el a szemünk előtt a számítógép-monitorok és mobiltelefon-kijelzők fényében. Aki közölni akar valamit, az közli és kész. A gondolatok piacára soha nem fértek oda egyszerre ennyien, és soha nem osztogatták ilyen olcsón a helyjegyeket. A szó-lás- és sajtószabadság gyakorlatilag bármely elmélete szerint ennél jobb dolog egy társadalommal nem történhet: „a net átalakította a kifejezés szabadságát, első ízben adta meg a mindennapi embereknek a lehetőséget, hogy elképzeléseiket hatékony módon kommunikálják”.

Mindeközben elég kinyitni egy újságot vagy éppen magát az internetet a világ bármely, valamennyire is fejlett országában, és megtudhatjuk: ‘a kommentelő’, ‘a troll’ tönkreteszik az emberiséget, hordákban zúdulnak védtelen áldozataikra, merő szórakozásból sárba tiporják a legnemesebbek hírnevét, öngyilkosságba kergetnek ártatlan fiatalokat, és így tovább. A legrosszabb pedig az, hogy a jog tehetetlen az álnevek mögé rejtőző virtuális vadakkal szemben. Ebben az értelmezésben a tömeges névtelen szólás átok és pestis, az internet pedig ennek következtében maga a pokol.

A két narratíva első ránézésre összeegyeztethetetlen, a jognak azonban, ha társadalmi hivatását teljesíteni kívánja, valahogyan mégis össze kellene egyeztetnie őket: ez a komment-dilemma. Az ellentmondás feloldása természetesen egyszerű, ha úgy teszünk, mintha nem is létezne. A leggyakoribb módszer az, hogy az egyik narratíva egyszerűen a másik fölé rendelődik (ennek nem gátja a másik verzió fontosságának következmények nélküli, retorikai elismerése). A magyar polgári jog megkövesedett elve a személyiségi jogsértések ‘objektív jellegéről’ olyan ítéleteket hivatott alátámasztani, amelyek figyelmen kívül hagyják az Alkotmánybíróság által kijelölt, az alapjogok kiegyensúlyozásának, mérlegelésének kötelmét előíró irányvonalat,¹⁰ tekintet nélkül arra, hogy milyen következményeket hozhatnak magukkal az internetes – és persze nem csupán az internetes – szólásszabadság általános viszonyaira nézve. A kivételnek számító amerikai rendszer, amely a webes szolgáltatókat a felhasználói tartalmakért viselt bármilyen felelősség alól mentesíti, azt is megengedi, hogy egy nem vitatottan hazug, rosszhiszemű, sértő és kártékony közlés az idők végezetéig elérhető maradjon.¹¹

⁷ Brit kontextusban lásd például James CURRAN – Jean SEATON: *Power without Responsibility: Press, Broadcasting, and the Internet in Britain*, 7th ed. London – New York, Routledge, 2010.

⁸ Egy amerikai ősforrás: Jerome A. BARRON: *Access to the Press: A New First Amendment Right*. 80 *Harvard Law Review*, 1966. 1641.

⁹ Eric BARENDT: *Defamation and the Net: Anonymity, Meaning and ISPs*. In: Clive WALKER – Russell L. WEAVER (szerk.): *Free Speech in an Internet Era*. Durham, Carolina Academic Press, 2013. 120.

¹⁰ Különösen: 36/1994. (VI. 24.) AB határozat.

¹¹ Nem titkolom, hogy számomra az utóbbi felállás a rokonszenvesebb, lévén a bármilyen rosszindulatú szólás még mindig eséllyel ellensúlyozható annak ellentmondó közlésekkel, míg a jogorvoslati út zárultával a szólás lehetőségeit korlátozó bírói döntésekkel rendszerszinten nincs mit szembehelyezni.

A dilemma része a névtelen szólás megítélése is. Az áskálódó névtelen leveleket, a sunyi névtelen feljelentéseket senki nem dicséri, de az azonosítás nélküli kommunikáció adott történelmi helyzetben, adott témában, adott társadalmi vagy éppen egészségügyi helyzetű személyek számára mutatózó előnyei sem vitatottak. Kevés olyan ország van, mint az Egyesült Államok, ahol kifejezett alkotmányos védelem illeti meg a névtelen (politikai) szólást,¹² de elég a 19. századi, névtelenül vagy álneven közölt, magyar érdeklő politikai röpiratok hosszú oldalakon át sorakozó listájára¹³ pillantanunk – és Hungaricusról,¹⁴ valamint kései követőjéről, Publius Hungaricusról¹⁵ még szót sem ejtettem –, hogy igazolva lássuk, a névtelen szólás *per se* nem minősíthető alacsonyabb rendűnek a valódi névvel vállaltnál.

A dilemma további, a fentiekől elválaszthatatlan rétegét jelentik a különböző megközelítések gyakorlati vonatkozásai. Az alapvető jogelveket ezek természetesen nem írhatják fölül, de ésszerű elvárás bármilyen jogszabállyal szemben, hogy következetesen alkalmazható, a jogalanyok számára kiszámítható legyen. Bár ez elméletileg nem lenne szükségszerű, a klasszikus tömegmédiák korszakaiban kikristályosodott jogi instrumentumok sok esetben már a definíciók szintjén alkalmatlannak mutatkoztak arra, hogy a tömeges tömegkommunikáció jelenségeivel megbirkózzanak.¹⁶

A brit parlament 2010 és 2013 között arra tett kísérletet, hogy olyan szabályozást hozzon létre, amely feloldja a komment-dilemmát, és elméletileg megalapozott, a gyakorlatban kivitelezhető, a szólásszabadság és a hírnévvédelem szempontjait egyensúlyban tartó módon teremt minden érintett számára kiszámítható állapotokat. Mint látni fogjuk, arról megoszlanak a vélemények, hogy a kísérlet sikerrel zárult-e, az azonban nehezen vitatható, hogy a brit törvényhozás a szabályozás végső formájához vezető munka során rendkívül alapos, egyúttal szerteágazó módon foglalkozott a tömeges, névtelen szólás által felszínre hozott, világszerte jelentkező jogi problémákkal, ráadásul úgy, hogy azok társadalmi kontextusát folyamatosan szem előtt tartotta.

2. Előzmények

Az uralkodó által 2013. április 25-én aláírt Defamációs Törvény előzményei legalább a brit becsületvédelmi jog egyházi kötődésű kezdetéig, a 11. századig nyúlnak vissza.¹⁷ A 2013-as törvény első nagyobb lélegzetű elemzése a törvény megszületésében kulmináló közvetlen reform-

¹² Amy CONSTANTINE: What's in a Name? McIntyre v. Ohio Elections Commission: An Examination of the Protection Afforded to Anonymous Political Speech. 29 *Connecticut Law Review*, 1996–1997. 459.

¹³ NIKLAI Péter: Névtelen és álnevű munkák a 19. század politikai röpirat irodalmában. 2. *Könyvtári Szemle* 1914/7. 204–11.

¹⁴ GÁL Éva: Mérei Ferenc és társai „ellenforradalmi szervezkedése” (1957–1959). In: *Lejáratás és bomlasztás*. Budapest, Corvina, 2013. 17–127.

¹⁵ PUBLIUS HUNGARICUS: A féltudású magyar elit. *Index*, 2007. március 26. <http://index.hu/velemenyt/jegyzet/feltud070321/>

¹⁶ Lásd erről magyarul: Anne S. Y. CHEUNG: Az internetes tárhelyszolgáltatók felelőssége rágalmozási ügyekben. In *Medias Res*, 2014/1. 41–59.

¹⁷ Geoffrey ROBERTSON – Andrew NICOL: *Media Law*, 5th ed. London, Penguin, 2007. 95.

folyamat első állomásának ugyanakkor egy, az Egyesült Államokban, közelebről New York államban 2008-ban elfogadott jogszabályt tekint.¹⁸ A *Libel Terrorism Prevention Act* célja az volt, hogy védőpajzsot biztosítson azoknak az amerikai médiumoknak, melyeket személyiségvédelmi alapon brit bíróságok elé citáltak az egyes közléseiket sérelmesnek vélt jogalanyok. Az USA és Nagy-Britannia jogrendszerében a szólásszabadság (és a vele összefüggő sajtószabadság), illetve az azzal gyakorta ütköző, a jó hírnévhez való jog strukturálisan más módon viszonyul egymáshoz. Erős leegyszerősítéssel élve az amerikai rendszer az ország Alkotmánya és a Legfelső Bíróság *New York Times-döntése*¹⁹ mentén, jellemzően a szólásszabadság primátusát érvényesíti, míg a brit a hagyományos esetjog és a korábbi defamációs jogszabályok alapján inkább a személyiségi jogaik megsértése miatt bírósághoz forduló entitásoknak kedvez.²⁰ Mindez természetesen nem statikus, az időben változatlan állapotot jelent, amint azt éppen a 2013-as törvény és előzményei is kiválóan illusztrálják. A két jogrendszer eltéréseit kihasználva az ezredforduló környékén több, nagy port felvert ügyet tárgyaltak brit bíróságok, melyekben az Egyesült Államokban kiadott publikációk ellen indult rágalmazási per. Ezt a jelenséget rágalmazás-turizmusként (*libel tourism*) kezdték emlegetni. New York állam után Illinois (2008), Florida és Kalifornia (mindkettő 2009) törvényhozása is hasonló törvényeket fogadott el, Barack Obama elnök pedig 2010. augusztus 10-én aláírta a *Securing the Protection of our Enduring and Established Constitutional Heritage Act* (SPEECH) elnevezésű szövetségi jogszabályt, amely alapján a más országokban személyiségvédelmi alapon hozott bírósági ítéleteket az Egyesült Államok csak akkor fogadja el, illetve végrehajtásukat csak akkor kényszeríti ki, ha azok összhangban állnak a szólás- és sajtószabadság amerikai felfogásával és garanciáival. Az unilaterális, így a külföldi bíróságok eljárásait terrorizmusnak minősítő retorikán túlmenően is erőteljesnek tekinthető amerikai impulzus – amelynek természetesen megvannak a kritikussai is²¹ – jelentős lökést adott a vonatkozó brit reformtörekvéseknek.

Hasonló szerepet játszott az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága által 2008-ban közzétett reguláris jelentés, amely a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában foglalt vállalások teljesítéséről szóló, az Egyesült Királyság által benyújtott beszámolót értékelte. A jelentés a rágalmazás-turizmus jelenségét is kártékonynak bélyegezve arra az álláspontra helyezkedett, hogy az országban a személyiségvédelmi jogszabályok „gyakorlati alkalmazása olyan irányban hat, ami eltántorítja a médiát a komoly közérdekű ügyekről való beszámolástól, és hátrányosan befolyásolja a tudósokat és újságírókat munkáik közzétételében.”²²

¹⁸ James PRICE – Felicity McMAHON (szerk.): *Blackstone's Guide to the Defamation Act 2013*. Oxford, Oxford University Press, 2013. 1–2.

¹⁹ Magyarul lásd például KOLTAY András: *A szólásszabadság alapvonalai*. Budapest, Századvég, 2009. 376–378., MOLNÁR Péter: *Gondolatbátorság*. Budapest, Új Mandátum, 2002. 45–56., és SAJÓ András: *A szólásszabadság kézikönyve*. Budapest, KJK Kerszöv, 2005. 33–36.

²⁰ ROBERTSON – NICOL i. m. (17. lj.) 93–94.

²¹ Mark D. ROSEN: The SPEECH Act's Unfortunate Parochialism: Of Libel Tourism and Legitimate Pluralism. 53 *Virginia Journal of International Law* 2012. 99–126.

²² Human Rights Committee: *Consideration of Reports Submitted by States Parties Under Article 40 of the Covenant – Concluding Observations of the Human Rights Committee – United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland*. Genf, ENSZ, 2008. 7.

Két civil szervezet, az *English PEN* és az *Index on Censorship* 2009-ben változtatási javaslatokat is tartalmazó jelentést tett közzé azokról a negatívként bemutatott hatásokról, melyeket a brit személyiségvédelmi jog akkori állapotában a kifejezés szabadságára gyakorolt.²³ A jelentés – amely az említett amerikai törvényekre és az ENSZ-jelentésre is a brit jogi helyzet tarthatatlanságát igazolandó hivatkozik –, illetve az annak nyomán indult szervezett mozgalom, a PEN, az Index on Censorship és a *Sense About Science* által kezdeményezett *Libel Reform Campaign* szintén jelentős szerepet játszott abban, hogy a reform olyan lendületet kapjon, ami minden nehézség és fordulat ellenére 2013-ig, az új törvény elfogadásáig kitartott. A jelentés alaptétele szerint a szólásszabadság és a hírnévvédelem kívánatos egyensúlya megbomlott Nagy-Britanniában, és mindhárom hatalmi ág – törvényhozás, kormányzat, bíróságok –, valamint a civil társadalom közös feladata annak helyreállítása.²⁴ A jelentés munkálatai egy éven át folytak, készítői egyéni és kerekasztal-beszélgetéseken gyűjtötték be az érintettek (jogászok, szerkesztők, kiadók, bloggerek) véleményét, önálló kutatásokat végeztek, illetve konferenciák, szakmai rendezvények tapasztalatait összegezték.²⁵

A jelentés tíz pontban határozta meg a legfontosabbnak tekintett problémákat, és bár a készítő kiindulópontja a rágalalmazás-turizmus volt, e pontok között szerepel az is, hogy „a törvény nem tükrözi, hogy megérkezett az internet”²⁶ A felvetés részben kifejezetten a felhasználók által írt, különböző weboldalakon megjelenő hozzászólásokra vonatkozik:

„Az internet természete – melynek megfelelően defamáló kommentek a weboldal kiadójának tudomása nélkül jelenhetnek meg – miatt kulcsfontosságú, hogy a rágalmazásra vonatkozó jogszabályok alkalmazkodjanak az új kihívásokhoz. A szerző mindig jogi felelősséggel tartozik azért, amit leír – akár egy blogban, akár máshol –, a szolgáltatót azonban nem szabadna felelősségre vonni olyan anyagokért, melyeket harmadik fél helyezett el az oldalán. Ez a működés lényegileg különbözik a hagyományos kiadói tevékenységtől, és a felvilágosult reform tudomásul venné, hogy az internetes kiadók nem minden esetben gyakorolnak szerkesztői ellenőrzést, és inkább terjesztőnek tekintendők.”²⁷

A 2013-as törvény megalkotásához közvetlenül elvezető folyamatban az adresszálandó témák között a kezdetektől ott volt tehát az internetes kommentek ügye.

A Libel Reform Campaign a parlamentben is sikeresen gyűjtött támogatókat. A Liberális Demokraták képviselője, a Campaign egyik alapítója, Evan Harris pártközi munkacsoportot szervezett. Az általa 2009. december 9-én beterjesztett, a rágalalmazási jog reformját sürgető állásfoglalást, az úgynevezett *early day motion*t a hatszáznegyvenhat alsóházi tag közül kiugróan sok, kétszáznegyvenkilenc írta alá a három nagy párt, a kis pártok képviselői és a függetlenek közül. Ez azt jelentette, hogy az aláírásra jogosult képviselők többsége támogatta azt (a Parla-

²³ JO GLANVILLE – JONATHAN HEAWOOD: *Free Speech Is Not for Sale – The Impact of English Libel Law on Freedom of Expression*. London, Index on Censorship & English PEN, 2009.

²⁴ Uo., 6.

²⁵ Uo., 1.

²⁶ Uo., 2.

²⁷ Uo., 10.

ment és a Kormány tisztségviselői, illetve a frakciószabályokban meghatározott más képviselők nem csatlakozhatnak az ilyen kezdeményezésekhez). Az állásfoglalás hivatkozik az ENSZ-jelentésre, illetve a PEN és az Index on Censorship anyagára egyaránt. Megfogalmazása szerint a brit rágalmazási jog „dermesztő hatással” van a közügyekről való publikálás és az azokról való tájékozódás szabadságára.²⁸

A PEN és az Index on Censorship tevékenységével részben párhuzamosan dolgozott a brit Parlament alsóházának Kulturális, Média- és Sportbizottsága azon a jelentésen, amely átfogó igénytel vizsgálta a brit sajtó működési *standard*jeit, valamint a magánszféra védelmének és a defamációs jognak a médiával összefüggő kérdéseit. A vizsgálódás közvetlen ösztökéje ebben az esetben a 2007-ben, Portugáliában, négy évesen eltűnt *Madeleine McCann* ügye volt. A bizottság szerint a brit sajtó folytatólagosan rágalmazta a gyermek szüleit és másokat, a nyomtatott iparág önszabályozó szervezete, a *Press Complaints Commission* (PCC) pedig elmulasztotta az érdemi beavatkozást, illetve az elmarasztalást.²⁹ A bizottság mintegy fél éven át dolgozott a végül 2010 februárjában publikált jelentésen. A munka során százhetven írásos anyagot dolgoztak fel – ezeket újságírók, szerkesztők, jogászok, civil szervezetek és a médiával perben-haragban álló magánszemélyek juttatták el hozzájuk –, tíz nyilvános és egy zárt meghallgatást tartottak, továbbá tanulmányutakat is tettek. A jelentés a PEN és az Index on Censorship, illetve az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága által publikált dokumentumokra is hivatkozik.

A bizottság jelentése a sajtószabadságra nehezedő „új nyomások” között említi „az internet elterjedését”,³⁰ és részletesen foglalkozik azzal, vajon a 19. századi eredetű ‘ismételt publikációs szabály’ – mely szerint egy lap minden egyes példányának értékesítése, illetve ennek folyamánaként egy weboldal minden egyes letöltése új rágalmazási keresetet alapozhat meg, akkor is, ha az értékesítés/letöltés akár évtizedekkel a publikálás után történt – alkalmazása életszerű és célravezető-e az internet korában.³¹ Jóval kisebb hangsúllyal ugyan, de kitér az online kommentek témájára is, ám a megközelítés alapvetően más, mint a PEN és az Index on Censorship jelentése esetében.

A felhasználói kommentek kezeléséről az öngyilkosságokról szóló médiabeszámolókat tárgyaló részben van szó. A bizottság egy konkrét eset, a 2007–2008-as bridgendi öngyilkosság-sorozat feldolgozását minősíti „érzéketlennek”,³² és itt tér ki arra, hogy a meghallgatások során felmerült „beteges és obszcén” felhasználói hozzászólások jelentek meg egyes cikkek internetes változatai alatt. A bizottság így az emberi tragédiák médiabeli megjelenítésének vizsgálata keretében kérdezett rá arra, hogy a médiatermékek – különös tekintettel a helyi lapokra – hogyan moderálják a felhasználói kommenteket, amire azt a választ kapta, hogy a PCC szerint jelentéktelen problémáról van szó. A bizottság ezzel nem értett egyet, és arra az álláspontra helyezkedett, hogy a PCC Etikai Kódexében megfogalmazott vonatkozó alapelv – mely szerint a szer-

²⁸ Evan HARRIS: *Libel Law Reform*, 2009. <http://www.parliament.uk/edm/2009-10/423>

²⁹ House of Commons Culture, Media and Sport Committee: *Press Standards, Privacy and Libel – Session 2009–2010 Second Report*. 2010. 5. <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200910/cmselect/cmcmds/362/36202.htm>

³⁰ Uo., 9.

³¹ Uo., 56–59.

³² Uo., 92.

kesztők azokért a felhasználói tartalmakért felelősek, amelyekre vonatkozóan panasz jut el hozzájuk, de úgy döntenek, hogy nem törlik azokat – elégtelen. A bizottság szerint, „különös tekintettel az emberi tragédiákról szóló beszámolókra”, a kódexet úgy kellene módosítani, hogy a szerkesztők kötelesek legyenek moderálni a kommentfelületeket, és eltávolítani a sértő kommenteket akkor is, ha azokra nem érkezik semmilyen észrevétel, a PCC-nek pedig rendszeres szűrőpróbákkal kellene ellenőriznie, hogy a weboldalak eleget tesznek-e ennek az előírásnak.³³ Észben kell tartani, hogy a bizottság mindezt nem a defamációs jog, hanem a média-önszabályozás rendszerére vonatkoztatva javasolta, ami normasértés esetén jellegeből és értelméből adódóan más típusú, enyhébbnek minősíthető szankciókat feltételez.

A 2010. május 6-i parlamenti választások előtt közzétett programjában – részben az Evan Harris által kezdeményezett csoport erre irányuló tevékenységének köszönhetően – mindhárom nagy párt elkötelezte magát a rágalmazási jog reformja mellett.³⁴ A választások után létrejött konzervatív-liberális koalíciós kormány programjában vállalta, hogy „a szólásszabadság védelmében felülvizsgálja a rágalmazási jogot”.³⁵ (Maga Harris ugyanakkor százhetvenhat szavazattal kevesebbet kapott, mint konzervatív kihívója, így meglepetésre nem került be az új alsóházba.)

3. Lord Lester 2010-es defamációs törvényjavaslata

A Liberális Demokraták a kormányalakítást követően igyekeztek elősegíteni a reform megvalósulását. 2010. május végén felsőházi képviselőjük, Lord Lester egyéni képviselői javaslatként (*private member's bill*) benyújtotta a Parlamentnek defamációs törvénytervezetét.³⁶ A tekintélyes, leegyszerűsítő terminológiával baloldali liberálisnak nevezhető jogász³⁷ azzal a céllal készítette a tervezetet, hogy az „segítse a kormányt a jog felülvizsgálatában”.³⁸ (A helyi parlamenti tradíció szerint az ilyen javaslatok kitűzött célja nem az, hogy valóban törvény legyen belőlük, hanem a közéleti-jogi-politikai viták tematizálása, a folyamatok felgyorsítása.) A tervezet elkészítésén nyolc hónapig dolgoztak, részt vett benne a helyi rágalmazási jog egyik legkiválóbb

³³ Uo., 95–96.

³⁴ General Election: Party Manifestos and Libel Reform. *Inform's Blog*, 2010. április 14. <http://inform.wordpress.com/2010/04/14/general-election-party-manifestos-and-libel-reform/>

³⁵ HM Government: *The Coalition: Our Programme for Government*. 2010. 11. https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/78977/coalition_programme_for_government.pdf

³⁶ Lord Anthony LESTER: *Defamation Bill*. 2010. <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld201011/ldbills/003/11003.1-7.html>

³⁷ Az 1936-ban született Anthony Lester a múlt század középső harmadában jelentős szerepet játszott azon jogszabályok megszületésében, amelyek az etnikai megkülönböztetés visszaszorítását célozták az Egyesült Királyságban. Az 1998-as Emberi Jogi Törvény elfogadását pedig a Defamációs Törvényhez hasonlóan egyéni tervezetekkel is előmozdította. Számos, részben a Munkáspárthoz kötődő szervezet aktivistája volt; az 1981-es pártszakadás után a megalakuló Szociáldemokrata Párt, a Liberális Párttal való egyesülés után a Liberális Demokraták támogatójaként fejtette ki közéleti tevékenységét. 1993-ban kapott bárói címet, azóta a felsőház tagja.

³⁸ Lord Anthony LESTER: Libel Must Be Rebalanced in the Scales of Justice. *Times Online*, 2010. május 24. http://www.timesonline.co.uk/tol/comment/columnists/guest_contributors/article7134463.ece

szakértőjeként számon tartott Sir Brian Neill, tanácsadóként a PEN, az Index on Censorship, a Sense About Science és egy nemzetközi szólásszabadság-ügyi civil szervezet, az *Article 19* munkatársai, illetve a BBC, a *Guardian* és a *Times* vezető jogásza.³⁹

A Lord Lester-féle tervezet a rágalmazás-turizmus mellett, a reformtörekvések támogatói által felvetett problémák gyakorlatilag mindegyikének megoldására javaslatot tett, így a felhasználói tartalmakért viselendő jogi felelősség kérdésével is foglalkozott. A tervezet 9. paragrafusára szerint defamációs eljárásokban az alperes számára a felelősséget kizáró védelmet biztosítana, ha a kifogásolt közlések publikálásában

- a) csak mint a megjelenés (technikai) lehetőségét biztosító fél, a tervezet terminológiája szerint ‘facilitátor’ játszott szerepet [9(1)(a)],⁴⁰ illetve
- b) nem tekinthető a kifogásolt közlés ‘elsődleges kiadójának’ (értve ezen egy-egy közlés szerzőjét, szerkesztőjét, vagy „olyan személyt, aki effektív szerzői vagy szerkesztői ellenőrzést gyakorol felette”), és a tervezetben előírt értesítési eljárás szabályainak megfelelően törölte a kifogásolt tartalmat [9(2)].

Utóbbi szabályok szerint a kifogásról szóló értesítésnek írásban kell érkeznie, tartalmaznia kell a kifogásolt szavakat vagy ügyeket, azonosítania kell a kifogásolt publikációt, meg kell jelölnie, hogy az érintett miért tartja defamálónak a kifogásolt tartalmat, be kell mutatnia a valótlannak vélt állításokra vonatkozó részleteket, és ki kell fejtenie, hogy az adott megjelenés körülményei között miért tartja károkozónak a megjelenteket. Az értesítés kézhez vételétől számítva tizennégy nap – vagy bíróság által megszabott egyéb határidő – áll a felszólított rendelkezésére, hogy törölje a kifogásolt tartalmat. Amennyiben ezt nem teszi meg, a továbbiakban az elsődleges kiadókra vonatkozó előírások szerinti felelősséget viseli.

A Lord Lester-féle tervezet indoklása szerint a 9(1) bekezdés „például a csak az internet »csöveit« és infrastruktúráját” biztosító szereplőknek nyújt „teljes védelmet”. Az indoklás emlékeztet arra, hogy a precedensjogban 1900 óta jelen volt az ‘ártatlan terjesztés’ mint a defamációs felelősség elleni védelem, az 1996-os Defamációs Törvény 1. paragrafusára pedig – egyes megítélések szerint némileg szűkítő értelmezésben – a kodifikált jogba is átemelte ezt. A védelem jellemzően a nyomdák, filmek és elektronikus műsorhordozók sokszorosítói, újság- és könyvterjesztők, műsorszórók, illetve internetszolgáltatók kimentését szolgálja.⁴¹ A Lord Lester-féle tervezet – amely a majdani 2013-as Defamációs Törvényhez hasonlóan nem teljes egészében felváltotta, hanem kiegészítette és részben megváltoztatta volna a már létező jogszabályokat, így az 1952-es és 1996-os defamációs törvényeket, valamint a precedensjogban kikristályosodott egyes konstrukciókat – e provízió helyére javasolta a maga 9. paragrafusát. A változtatási elképzelés kétrétegű:

³⁹ Lord Anthony LESTER: *Defamation Bill 2010 – Explanatory Notes*. 2010. 15. https://inform.files.wordpress.com/2010/06/defamation-bill-2010-_explanatory-notes_.pdf

⁴⁰ A Defamation Bill [9(1)(b)] pontja az 1996-os Defamációs Törvénnyel összhangban a facilitátor számára a biztosítottal egyenértékű védelmet javasolt az élő műsorok sugárzóinak is, amennyiben nem volt „ésszerűen előre látható”, hogy a műsorban defamáló közlések fognak megjelenni.

⁴¹ *Defamation Act* 1996. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/31>

- a) a védelem kiterjedne minden olyan „személyre, aki a publikáció tartalmában csak annak közvetítésével vagy tárolásával érintett, egyéb hatást vagy ellenőrzést nem fejt ki”, vagyis a definíció a szándék szerint korábbinál ‘internet-kompatibilisebb’ lehet,
- b) az 1996-os törvény előírásával szemben a védelem érvényesítéséhez nem lenne szükség arra, hogy az alperes bizonyítsa: „ésszerű gondossággal” járt el a közléssel összefüggésben, ideértve „a szerző, szerkesztő vagy kiadó korábbi magatartására vagy sajátosságaira” fordított figyelmet is, illetve annak igazolását, hogy nem tudta és nem volt oka feltelezni, hogy magatartása defamáló közlések megjelenését okozza vagy segíti elő.

Az indoklás kitér arra is, hogyan viszonyul a javasolt védelem a 2002-es Elektronikus Kereskedelmi Rendelkezésekben⁴² megfogalmazott szolgáltatói mentességhez (az Európai Parlament és a Tanács 2000/31/EK irányelvét a brit jogba illesztő jogszabály az elektronikus kereskedelmi szolgáltatások, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások egyes kérdéseiről szóló 2001. évi CVIII. magyar törvény megfelelője). Ezen a ponton egyértelműen az internetszolgáltatók (ISP-k) helyzetére vonatkoztatva szerepel, hogy a tervezet „tükrözi és kiterjeszti” az EU-irányelv nyújtotta védelmet, amennyiben a szolgáltató bármilyen jogi felelőssége csak akkor állna fenn, ha valamilyen hatást vagy ellenőrzést gyakorol a kifogásolt tartalom felett. A 2002-es rendelkezések csak az egyszerű adatátvitelt és hozzáférés-biztosítást nyújtó szereplők számára jelentenek teljes védelmet (amennyiben nem volt befolyásuk a közlésre és befogadására). A gyorsítótárak szolgáltatói akkor mentesülnek a felelősség alól, ha az eredeti tartalom törlése vagy a törlésre felszólító végzés nyomán haladéktalanul eltávolítják a tárolt verziókat. A tárhely-szolgáltatások gazdái akkor mentesülnek a kártérítési és büntetőjogi felelősség alól, ha nem volt tudomásuk a tartalom jogsértő voltáról, vagy olyan tényekről és körülményekről, amelyek alapján vélelmezniük kellett volna a jogsértést, illetve ilyen tudomásszerzés nyomán haladéktalanul eltávolították a kifogásolt tartalmakat. A Lord Lester-féle indoklás szerint az interneten működő ‘másodlagos kiadók’ „nem defamáló tartalmakat is eltávolítanak, hogy elkerüljék az azokért való felelősségvállalást”, ezért a fennálló jogi helyzet bizonytalanságai által okozott dermesztő hatás csökkentésére törekszik.

A kommentek összefüggésében megállapítható, hogy a Lord Lester-féle tervezetben az alkalmazott definíciók többféle értelmezési lehetőséget hagynak nyitva, így pusztán a szöveg alapján nehéz egyértelműen megítélni, hogy a tervezet érdemben mely szereplőkre, milyen mértékben és pontosan hogyan terjesztette volna ki a védelmet. (Hogy a tervezet készítőinek szándéka mi volt, az kiderült a tervezet felsőházi vitájában, amelyről alább lesz szó). Ahogyan erről magyar tapasztalatok is rendelkezésre állnak, az EU-direktívával és helyi átültetéseivel ugyancsak az az egyik gond, hogy éppen ezen, a szólásszabadság és a hírnévvédelem szempontjából is kitüntetett területen nem adnak biztos fogódzókat a különböző jellegű szolgáltatások elkülönítéséhez.⁴³

A fentiekből következően az is eldönthetetlen, hogy a tervezet mennyiben lett volna alkalmas arra, hogy az értesítési-eltávolítási rendszerek jelzett alapproblémáját kiküszöbölje. Ezek-

⁴² The Electronic Commerce (EC Directive) Regulations 2002. <http://www.legislation.gov.uk/uksi/2002/2013/contents/made>

⁴³ NÁDORI Péter: Kommentek a magyar interneten: a polgári jogi gyakorlat. *In Medias Res*, 2012/2. 325–329.

nek ugyanis valóban az a hátulütője, hogy a szolgáltatókat arra ösztönzik, hogy minden kifogásnak azonnal tegyenek eleget, ami adott esetben ahhoz vezethet, hogy értékes, de legalábbis nem jogsértő közlések tömegesen esnek áldozatul ellenérdekelt felek panaszainak. (Ez részben azzal függ össze, hogy a szisztémát eredetileg a rágalmazási ügyeknél sokkal egyszerűbben megítélhető szerzői jogi jogsértések ellen dolgozták ki). A szöveg a bíróságokra hagyta volna annak meghatározását, hogy példának okáért egy hírportál szerkesztősége esetében, milyen szintűnek és jellegűnek tekintik a hírekhez kapcsolódó kommentfelületre gyakorolt hatást és ellenőrzést, így elsődleges vagy másodlagos kiadónak minősítik-e a portál üzemeltetőjét. A brit gyakorlatban gyakran komoly hangsúllyal figyelembe vett strasbourgi esetjog jelen tanulmány írásának idején egyértelműen arra utal, hogy egy ilyen portál a felhasználói tartalom vonatkozásában is minősíthető elsődleges kiadónak, és így teljes felelősséget visel a kommentekben megjelenő közlésekért.⁴⁴ Mindennek fenntartása mellett is világos ugyanakkor, hogy ha az értesítés kézhezvétele után a szolgáltatónak nem haladéktalanul, hanem tizennégy napon belül kell eljárnia egy-egy ügyben, az érdemben mérsékelheti annak kockázatát, hogy teljesen jogszerű közlések is az értesítési-eltávolítási eljárás áldozatául essenek.

A rágalmazási jog reformtörekvéseinek fáradszató kritikussai, Alastair Mullis és Andrew Scott – akik Lord Lester tervezetét elemezve korántsem a 9. paragrafussal összefüggésben fogalmazták meg legkomolyabb kifogásaikat – is a definíciók képlékeny mivoltára hívták fel a figyelmet.⁴⁵ Felfogásuk szerint komoly veszéllyel jár egy olyan értelmezés, amelyben a facilitátor fogalma a tartalmak tárolását biztosító szolgáltatókra is kiterjed, mivel a tervezet által javasolt teljes védelmet élvezve az internetszolgáltatók nem lesznek érdekeltek abban sem, hogy a bíróságok által jogerősen defamálónak minősített tartalmakat eltávolítsák. A 9(2) és (3) bekezdés szerinti értesítési eljárást – tekintettel a világosan megfogalmazott követelményekre és a tizennégy napos határidőre – a szerzők előrelépésnek tekintették volna az akkor fennálló joghoz képest. Úgy vélték azonban, hogy nem helyes védelmet biztosítani azon másodlagos kiadók számára, amelyek tisztában voltak, illetve tisztában kellett volna lenniük a kifogásolt közlések defamáló jellegével, vagyis nem dobták volna ki az 1996-os Defamációs Törvény 1. paragrafusának a védelmet feltételekhez kötő provízióit.

Míg Mullis és Scott inkább szűkítették volna a védelmet élvezők körét, a tervezet parlamenti vitájában – legalábbis a kommentek vonatkozásában – olyan álláspontok vetődtek fel, amelyek világosabban kiterjesztették volna azt. A két irányból érkező kritika azt is jelzi, hogy a tervezet definíciós készlete ezen a területen, a szabályozás érdemére vonatkozó preferenciáktól függetlenül tűnhetett problematikusnak.

A tervezet 2010. július 9-én került ún. második olvasatban a Lordok Háza elé – ez az az alkalom, amikor a képviselők először szólnak hozzá egy-egy javaslatához. Expozéjában Lord Lester a 9. paragrafusról szólva azt emelte ki, hogy az, célkitűzése szerint „képes rugalmasan

⁴⁴ NÁDORI Péter: Delfi AS v. Észtország: strasbourgi döntés a névtelen kommentekért viselt szolgáltatói felelősségről. *Infokommunikáció és Jog*, 2013/3. 134–135.

⁴⁵ Alastair MULLIS – Andrew SCOTT: *Lord Lester's Defamation Bill 2010: A Distorted View of the Public Interest?* 2010. 11. <http://inform.files.wordpress.com/2010/07/lord-lesters-defamation-bill-a-distorted-portrait-of-the-public-interest.pdf>

kezelni az információ közvetítésében és tárolásában jelentkező technológiai fejleményeket”, és a felelősséget azon szereplőkre korlátozza, amelyek „valamilyen mértékű hatást vagy ellenőrzést gyakorolnak a közlés tartalma felett”.⁴⁶

A vitában már az első hozzászólásban felmerült a kommentfelületekre alkalmazandó meghatározások kérdése. A munkáspárti Lady McIntosh a *Mumsnet.com* nevű roppant népszerű ‘anyaportál’ állásfoglalását idézte:

„Sajnálattunkat fejezzük ki, amiért a tervezet nem biztosít explicit védelmet a harmadik felektől származó tartalmak elérhetővé tevő szolgáltatóknak. A Mumsnethez hasonló oldalak nagy mennyiségű szerkesztett, szerzőkhöz köthető információt nyújtanak, egyúttal moderálatlan beszélgetéseknek is teret adnak; illetéknéppen aggodalomra ad okot, hogy ebben az esetben nem egyértelmű az oldal ártatlan facilitátor-státusza (vagyis az, hogy sem szerkesztőnek, sem elsődleges kiadónak nem tekinthető). Egyértelművé tenné a helyzetet, ha a tervezet kiegészülne egy olyan kitételrel, mely szerint »a harmadik felektől származó, moderálatlan kommenteket közlő szolgáltatások ártatlan facilitátornak tekintendők«. Ha a bizonytalanság megmarad, attól tartunk, a Mumsnet továbbra is arra kényszerül, hogy potenciálisan defamáló tartalmakat távolítson el olyan esetekben is, amelyekben ezek törvénysértő voltáról nincs meggyőződve, ami pedig a szólásszabadság súlyos sérelmét jelenti.”⁴⁷

Miközben más jellegű bíráló nem érte a 9. paragrafust, a Mumsnet által a képviselőkhöz eljuttatott anyagra több további felszólaló hivatkozott. A független (*crossbencher*) Lady Young újfent a fogalmi bizonytalanságra hívta fel a figyelmet,⁴⁸ ehhez csatlakozott Lord Bach (Munkáspárt) is, aki Lady McIntoshhoz hasonlóan azt javasolta, hogy a tervezet esetleges továbbfejlesztett változata tegye egyértelművé, hogy a kommentfelületek gazdái a facilitátorok körébe sorolandóak.⁴⁹ A vitában elhangzottakra adott válaszában Lord Lester elmondta, a maga részéről úgy vélte, a tervezet szövege világos a Mumsnetre vonatkozóan, és hogy egyértelmű legyen az álláspontja, hozzátette: a portált „kétségkívül pusztán facilitátornak kell tekinteni”, amelyet nem terhel jogi felelősség a kommentekért.⁵⁰

⁴⁶ House of Lords: *Defamation Bill – Second Reading*. 2010. július 9. 426–427. hasáb. <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld201011/ldhansrd/text/100709-0001.htm>

⁴⁷ Uo., 429. hasáb. A Mumsnet 2007-ben bocsánatkéréssel és peren kívüli egyezséggel zárta le a fórumán megjelent hozzászólások miatt Gina Ford gyermekgondozási szakértő által indított defamációs ügyet. A portál alapítója, Justine Roberts akkor kijelentette, hogy nem ismerik el a kommentek jogsértő voltát, a vonatkozó jog alkalmatlanságára és kiszámíthatatlanságára tekintettel választották ezt a megoldást, és a rágalmazási jog reformjára tettek javaslatot. Lásd *Mumsnet Settles with Gina Ford but Queries Libel Law*. *Out-Law.com*. 2007. május 11. <http://www.out-law.com/page-8040>. Roberts 2010 novemberében a Yahoo és az AOL brit vállalatának vezetőivel és a brit internetszolgáltatók szövetségének főtítkárával közösen nyílt levélben fordult David Cameron miniszterelnökhöz annak érdekében, hogy a kormány majdani defamációs törvényjavaslatának vonatkozó elképzeléseit befolyásolja. Lásd Emma ASCROFT et al.: *An Open Letter to Prime Minister David Cameron*. 2010. november 18. <http://www.mumsnet.com/campaigns/libel-law-reform-open-letter-to-david-cameron>

⁴⁸ House of Lords i. m. (46. lj.) 471. hasáb.

⁴⁹ Uo., 474. hasáb.

⁵⁰ Uo., 481. hasáb.

4. A Kormány defamációs törvénytervezete

Bár a Lord Lester-féle tervezet felsőházi vitájában az a felvetés is elhangzott, hogy azt a Kormánynak, úgy, ahogy van, saját nevében a Parlament elé kellene vinnie, a kabinet – mint már volt szó róla, Lord Lester intenciójának megfelelően – inkább ugródeszkának használta. Lord McNally, az Igazságügyi Minisztérium második embere a Lordok Házában lefolyt vita végén jelentette be, hogy a Kormány saját tervezetet készít a Parlament következő ülészakára, amelyet utána szakmai-társadalmi konzultációra bocsát.⁵¹ A százharminckét oldalas konzultációs dokumentumot – amely a PEN és az Index on Censorship, illetve az alsóházi bizottság jelentését, valamint Lord Lester tervezetét is feldolgozta, és elkészítése során újabb egyeztetésekbe vonták be a civil szervezetek, a média, a jogi szakma, az internetes iparágak és a tudományos élet képviselőit – 2011 márciusában publikálta az Igazságügyi Minisztérium. A benne foglalt, a releváns problémákat kigyűjtő hét oldalas kérdőív kitöltésére három hónap állt bármely magát érintettnek tekintő szervezet vagy személy rendelkezésére.⁵²

A konzultációs dokumentum része volt a Kormány törvénytervezete, amely a reformigények által érintett legtöbb kérdéskörre – a sérelem komolyságának követelménye, a defamációs felelősség alól mentességet biztosító egyes védelmek, egyszeri publikációs szabály – kiterjedt. Nem szerepelt benne ugyanakkor szövetszerű megoldás az interneten megjelenő tartalmakért viselendő felelősségre vonatkozóan. E helyett a dokumentum a problémát a jogi helyzet bonyolultságára hivatkozva, a további konzultációt igénylők közé utalta – a defamációs eljárásjogot illető, illetve a vállalatok és közhivatalok felpereskénti fellépésére vonatkozó egyes kérdések mellett⁵³ –, függelékben csatolva a Lord Lester-féle javaslat 9. paragrafusát.

A konzultációs dokumentum vonatkozó fejezete részben arra koncentrált, hogy szükség van-e a fennálló jog módosítására annak világosabbá, kiszámíthatóbbá tétele érdekében. Részben arra, hogy indokolható-e a fennálló jog tartalmi megváltoztatása annak érdekében, hogy a harmadik felek tartalmi számára platformot nyújtó különböző internetes szereplők az addiginál szélesebb körű védelmet élvezzenek. Külön kérdésként szerepel, hogy hasznos lenne-e a Lord Lester által bemutatott módon, jogszabályban rögzíteni az értesítési-eltávolítási eljárást.

A dokumentum hangsúlyozza – és ezzel alá is támasztja, miért választottak készítői ennyire óvatos, gyakorlatilag minden lehetséges utat nyitva hagyó megközelítést a kérdésben –, hogy bármely olyan szabályozási módosítás, amely ahhoz vezet, hogy a sérelmesnek tekintett közlések érintettjei számára nehezebbé váljon követeléseik érvényesítése, csak rendkívül szigorú előzetes vizsgálatok eredménye lehet. A cél az, hogy a szólásszabadság és a hírnévvédelem szempontjainak érvényesülése *fair* egyensúlyban legyen.

A szolgáltatók felelősségét kizáró vagy korlátozó lehetséges „új megközelítésekre” a dokumentum több példát is bemutat, kitérve azok vélt előnyeire és lehetséges hátrányaira. Az Igazságügyi Minisztérium részben ezekre a konkrét szabályozási verziókra kért reakciókat. Részben

⁵¹ Uo., 477. hasáb.

⁵² Ministry of Justice: *Draft Defamation Bill – Consultation*. 2011. http://ico.org.uk/~media/documents/consultation_responses/MoJ_Draft_Defamation_Bill_March_March_2011.aspx

⁵³ Uo., 40–47.

jelezte, hogy további, alternatív elképzeléseket is megvizsgál, amennyiben ilyeneket eljuttatnak hozzá. Az anyagban felvetett megközelítések az alábbiak:

- a) Teljes immunitás a másodlagos kiadók számára, kereset csak a kifogásolt közléseket feltöltő személy ellen indítható. A megközelítés hátránya a dokumentum szerint az, hogy komolyan megnehezíti a személyiségi jogok érvényesítését, hiszen az interneten megjelenő anyagok valós szerzőinek azonosítása gyakran nehézségekbe ütközik. A defamáló közlések így hosszú ideig elérhetőek maradhatnak, mivel eltávolításukhoz bírói végzés lenne szükséges. Az anyag felveti, hogy elképzelhető, hogy ez a megoldás az EJEE 10. cikke (a kifejezés szabadsága) által védett jogokat túlzott mértékben érvényesítené a 8. cikkben garantált jog (a magánélet háborítatlansága) rovására.
- b) A szolgáltató összekötő szerepet játszik a panaszos és a kifogásolt közlés szerzője között, utóbbit tájékoztatva a kifogásról. Amennyiben a közvetítés nem hoz eredményt, a panaszos a szerző ellen támaszthat keresetet, a szolgáltatót azonban nem perelheti. A dokumentum szerint e megoldás hátulütője az lehet, hogy az ügyek jogi útra terelését ösztönzi, miközben az erre fordítható erőforrásokban szűkölködő panaszosokat hátrányba hozza egyes, a jogi védelem nagyobb volumenű finanszírozására képes alpe-resekkel szemben.
- c) A sérelmezett tartalmakat csak bírósági határozattal lehet eltávolíttatni. A konzultációs dokumentum szerint ennek a megoldásnak az az előnye, hogy nem hozza az erre felkészületlen és alkalmatlan szolgáltatókat abba a helyzetbe, hogy nekik kelljen megítélni, egy-egy közlés valóban defamáló-e. Hátránya ugyanakkor, hogy a felperesek számára túlzottan költséges lehet, egyúttal jelentős mértékben növeli a bíróságok által feldolgozandó sürgős kérelmek mennyiségét. (A dokumentum nem tér ki rá, de az alternatívák logikája, illetve az 1996-os Defamációs Törvénnyel való összeolvasás arra utal, hogy az így törölt tartalom miatt a szolgáltató nem lenne perelhető kártérítésért.)
- d) Nagyobb mértékű védelem vonatkozik a „kisebb léptékű” fórumokra és blogokra, mint a komolyabb erőforrásokkal bíró céges szolgáltatókra. (Az anyag jelzi, hogy ez a megközelítés kifejezetten a helyi ügyekkel foglalkozó fórumok problémáinak áttekintése nyomán merült fel.) A dokumentum szerint ugyanakkor komoly nehézséget jelentene a kétféle szolgáltató definitív elkülönítése, a megoldás ráadásul felvetné, hogy a felperesek egy köre hátrányos megkülönböztetést szenved.
- e) A könyvkereskedők szakmai szervezete által felvetett elképzelés szerint olyan szabályozásra van szükség, amelyben a másodlagos kiadók csak akkor perelhetők a szerző, szerkesztő vagy (elsődleges) kiadó előtt, ha utóbbiakra nem terjed ki a bíróság joghatósága, vagy „egyéb ok miatt gyakorlati nehézségekbe ütközik, illetve ésszerűtlen” az ellenük történő keresetindítás. A konzultációs dokumentum megállapítása szerint ez a megközelítés életszerű lehet a könyvpiac fizikai világában. Internetes környezetben ugyanakkor gyakran ütközhet komolyabb nehézségekbe a valós szerző azonosítása. Ennek következtében viszont a joggal sérelmezett tartalmak is a kívánatosnál hosszabb ideig maradhatnak elérhetőek, hiszen a felperesnek a bírósággal kell elfogadtatnia, hogy egyáltalán perelheti a másodlagos kiadót. A dokumentum szerint nem kívánatos az olyan szabályozás, amely különbséget tesz az interneten, illetve a fizikai világban publikált közlések között.
- f) Lord Lester fentebb ismertetett javaslata is a sorba illeszkedő szabályozási variánsnak tekinthető.

Utóbbira a dokumentum nem a lehetséges új megközelítések listájában, hanem az 1996-os Defamációs Törvény 1. paragrafusára vonatkozó kérdéshez (szükséges-e a paragrafus „megújítása és viágosabbá tétele?”) csoportosítva utal.⁵⁴ Ez az apró szerkezeti bicsaklás is jelzi, hogy a definíciós és a tartalmi kérdések ebben az esetben valójában nem választhatók el egymástól. A fennálló jogszabályok (akár az 1996-os Defamációs Törvény, akár az e-kereskedelmi rendelkezések) definícióinak értelmezése nélkül nem tehetők érvényes kijelentések arról, hogy azok milyen szabályozási modellt szándékoztak kodifikálni. Aki pedig ezt a definíciós készletet az alkalmazhatatlanságig pontatlannak látja, az a fennálló jog céljait is megfoghatatlannak fogja minősíteni. Ugyanez vonatkozik, mint láttuk, a Lord Lester-féle javaslatra is. A konzultációs dokumentum számos ponton említi, hogy a szabályozás fogalmi keretei még akkor is tisztázásra szorulhatnak, ha annak tartalma nem kíván megváltoztatást. Ez azonban a gyakorlatban értelmezhetetlen, mivel a szabályozás tartalma csak a definíciók értelmezése után fogható meg.

A konzultációs dokumentum – annak ellenére, hogy mint láttuk, hangsúlyosan felhívta a figyelmet a definíciós problémákra – maga is tartalmaz olyan megfogalmazásokat, amelyek megnehezítik annak egyértelmű megítélését, hogy egy-egy felvetés a valóságban létező szolgáltatások és az azok felhasználói közt fennálló változatos viszonytípusok közül melyikre vonatkozik és melyikre nem. A weboldalak cikkeihez fűzött felhasználói kommentekről *expressis verbis* nincsen szó, így biztosra egyáltalán nem vehető, hogy a már 2011-ben is idejé múltnak ható *discussion board* (beszélgetőfal) fogalmába az ilyen jellegű tartalmak is beleértendőek-e. Hasonló bizonytalanságot okoz, hogy az általában a távközlési jellegű internetszolgáltatók megnevezésére használt ISP fogalmát egy adott ponton kiszélesíti úgy, hogy abba a *Google*, a *Yahoo*, a *Facebook* és a *Twitter* is beleférjen.⁵⁵ Így viszont végképp nehezen megfogható, hogy milyen típusú szolgáltatásokra kell gondolni, amikor a dokumentum az „ISP-k és további másodlagos kiadók” elkülönítésével operál.⁵⁶

A tervezet szakértő kritikusai azt emelték ki, hogy a „rosszhiszemű vagy gondatlan” internetes posztok igenis okozhatnak komoly károkat természetes és jogi személyek hírnevében. Utaltak a más jogszabályok révén a szolgáltatók által felhívható védelmi lehetőségekre, és hangsúlyozták, hogy bármilyen „szignifikáns változtatás” előtt további, a szabályozás koncepcióját érintő vitákra lesz szükség – amivel, mint láttuk, egybe is vágta a Kormány elképzelései.⁵⁷

⁵⁴ Uo., 45–46.

⁵⁵ Uo., 41.

⁵⁶ Uo., 43.

⁵⁷ Alastair MULLIS – Andrew SCOTT: Worth the Candle? The Government's Draft Defamation Bill. 3 *Journal of Media Law*, 2011. 16–17.

5. A Parlamenti Közösbizottság jelentése

A Kormány által nyilvánosságra hozott tervezet alapján 2011. március 31-én kezdett tevékenykedni az Alsó- és Felsőház közös, a három nagy párt képviselői és egy független felsőházi tag által alkotott tizenkét fős bizottsága, melynek feladata a kormányjavaslat elemzése, értékelése és kiegészítése volt. A testület, a működésére felállított eredeti határidőt jelentősen meghosszabbítva, az év októberében mutatta be hetvennyolc oldalas állásfoglalását.⁵⁸ A bizottság tizenhárom ülésén tartott meghallgatásokat, a meghallgatottak köre a médiszakembereken, jogászokon, aktivistákon túl ezúttal a kormányzat korábbi és akkori illetékeseire is kiterjedt. A meghallgatottak mellett a bizottság további harminchat szakértőtől és szervezettől fogadott be dokumentumokat.

A bizottság jelentése az alapelveket rögzítve, a reformaktivisták és a Kormány helyzetértékelésével összhangban leszögezi, hogy a fennálló jog egyes elemei módosításra szorulnak annak érdekében, hogy a szólásszabadság szempontja a hírnév védelemével azonos súllyal érvényesüljön. Az online kommunikáció terjedése által kiváltott kulturális változások jellemzőiként ugyanakkor arra hívja fel a figyelmet, hogy ez a kommunikáció „azonnali, globális, névtelen, jelentős károkat okozó, adott esetben pedig a bíróságok által befolyásolhatatlan lehet”.⁵⁹ A felhasználói tartalmak kérdésében a jelentés egyetértően rögzíti, hogy a meghallgatottak körében konszenzus mutatkozott arról, hogy az internet nem lehet mentes a defamációs jog hatálya alól, és azt a lehetséges legnagyobb mértékben, és ugyanúgy kell érvényesíteni, mint a hagyományosabb médiatípusok esetében. A bizottság szerint emellett azonban a törvénynek meg kell felelnie egyes speciális kihívásoknak, amelyeket az internetes kommunikáció jellegzetességei magukkal hoznak (nagy mennyiségű, gyorsan terjedő tartalom vagy éppen a nemzeti joghatóság érvényesítésének akadályai). A bizottság erre tekintettel visszanyúlt az értesítési-eltávolítási eljárás Lord Lester által is felvetett ötletéhez (bár némileg módosított változatban), kiemelve, hogy célja olyan eszközök alkalmazása, melyek a felhasználók által generált, névtelen tartalmak társadalmi megítélésének kultúráját is megváltoztathatják.⁶⁰

A bizottság elképzelése az értesítési-eltávolítási eljárásra az alábbiakat tartalmazza:

- a) Azonosított szerzők által létrehozott tartalmak esetében, az azokat sérelmező fél megkeresésére, a szolgáltató a lehető leggyorsabban köteles a panaszról szóló tájékoztatást elhelyezni az adott tartalom mellett. A panaszos bírósághoz fordulhat annak érdekében, hogy az egy speciális, kizárólag a felek beadványainak értékelésén alapuló gyorsvizsgálat után elrendelje a sérelmezett közlés eltávolítását.
- b) Azonosítatlan szerző által létrehozott tartalom esetén, a szolgáltatónak a panasz kézhezvétele után el kell távolítania azt, kivéve, ha a szerző a szolgáltató felszólítására azonosítja magát. Utóbbi esetben az azonosított szerzőkre vonatkozó fenti megoldást kell alkalmazni, vagyis a kifogásolt tartalom mellett a szolgáltató publikálja a panaszról szóló tájékoztatást is, a panaszos pedig a szerző ellen indíthat keresetet.

⁵⁸ Joint Committee on the Draft Defamation Bill: *Draft Defamation Bill – Report, Together with Formal Minutes*. 2011. <http://www.publications.parliament.uk/pa/jt201012/jtselect/jtdefam/203/20302.htm>

⁵⁹ Uo., 3.

⁶⁰ Uo., 52.

- c) Amennyiben a szolgáltató úgy véli, hogy az azonosítatlan felhasználó által elhelyezett, bepanaszolt tartalom eltávolítása ellentétes lenne a közérdekkel – például mert forrása egy úgynevezett *whistleblower*, aki valamilyen visszaélésre hívja fel a figyelmet –, bírósághoz fordulhat, és úgynevezett ‘fenntartási végzést’ kérhet (melynek birtokában további jogi kockázatvállalás nélkül megtagadhatja a törlést).
- d) Ha a szolgáltató a fentieket betartja, a felhasználói tartalmakért nem tartozik jogi felelősséggel, függetlenül attól, hogy akár előzetesen, akár utólag moderálja-e az adott felületet.⁶¹

A bizottság mindezzel világossá tette, hogy a konzultációs dokumentumban felvetettek szerint a jog fogalmi tisztázását és tartalmi megváltoztatását egyaránt indokoltnak látja. Az alkalmazott terminológiából és a felhozott példákból egyértelmű, hogy a bizottság a felhasználói tartalmak vonatkozásában csak azok valós szerzőit tekintette volna elsődleges kiadónak, minden további szereplőt – internetszolgáltatók, fórumok, közösségi oldalak, portálok, felhasználói értékeléseket közlő kereskedelmi szolgáltatások – a másodlagos kiadók közé sorolt és egységes szabályok szerint kívánt kezelni.⁶² Ez a megközelítés kiküszöböli az 1996-os Defamációs Törvény, az Elektronikus Kereskedelmi Rendelkezések és a Lord Lester-féle javaslat által is felvetett értelmezési nehézségek jelentős részét. Alkalmazásakor nem kell az internetes szolgáltatások összetett és gyorsan változó viszonyai között eldönteni, hogy mit jelent, mit jelenthet a felhasználói tartalommal összefüggésben a hatás és az ellenőrzés fogalma, illetve mikor, milyen alapon vélelmezhető, hogy egy szolgáltatónak értesítés nélkül is fel kellett volna ismernie egy-egy közlés jogsértő jellegét.

A kommentek valós szerzői felől építkező szabályozási logikának más olyan folyamányai is vannak, amelyek alapján felvethető, hogy ez a szemlélet alkalmasabb lehet a probléma megragadására, mint az, amely kiindulópontként a felhasználói tartalom megjelenítésére szolgáló felület szolgáltatója által végrehajtott – vagy végre nem hajtott – beavatkozásokat igyekszik klasszifikálni. Ilyen folyamány az, hogy a javaslat, mint láttuk, elkülöníti és másképp kezeli az azonosított és az azonosítatlan felhasználók által közölt tartalmakat. Előbbi esetben a platform szolgáltatóját semmilyen felelősség nem terheli – értelemszerűen addig, amíg az előírt procedúra szerint megjelenteti a panaszról szóló tájékoztatót, illetve eleget tesz a bírósági határozatoknak –, amivel a javaslat kilép az egyetemleges felelősség paradigmájából. A nyomtatott média primátusának viszonyai között kialakult, és különböző variációkban számtalan jogrendszerben alkalmazott elv szerint a médiában megjelenő közlésekért – legyenek azok hírek, interjúk vagy éppen olvasói levelek – a közlés folyamatában aktív szereplők mindegyike jogi felelősséggel tartozik. A releváns magyar megfogalmazás szerint a „személyhez fűződő jogában megsértett személy választása szerint indíthat pert a kiadó, a lapalapító, a szerkesztő, az újságíró, a nyilatkozattevő vagy az olvasói levelet író személy, illetőleg valamennyiük ellen”.⁶³ Más kérdés, hogy a nyomdákra és egyéb facilitátorokra napjainkban ritkán tekintenek az ebben a felelősségben osz-

⁶¹ Uo., 55–56.

⁶² Uo., 53.

⁶³ BH1995. 151.

tozó aktív szereplőként a jogrendszerek, ami enyhén szólva nem teszi kézenfekvővé a 19–20. században kikristályosodott megközelítés alkalmazását az internetes kommunikáció körülményeire.

A bizottság elképzelése pontot tesz annak a vitának a végére, hogy a felhasználói tartalmak felületének szolgáltatója ezen tartalmak szerkesztője, illetve kiadója-e, miközben – a fentebb többször részletezett definíciós nehézségek fényében szerencsésnek minősíthető módon – anélkül határozza meg a felelősségi viszonyokat, hogy azokat címkékhez, illetve folyamatos további értelmezési vitákat generáló paraméterekhez kellene kötnie.

A szerző felől induló megközelítés másik folyamánya, hogy szilárd jogi alapot teremtsen a bizottság által üdvösnek vélt, a kommentek moderálását támogató szabályozási környezet megvalósításához. A jelentés szerint az akkor fennálló jogi helyzet kedvezőtlen sajátossága, hogy a platformok szolgáltatóit egyszerre ösztönzi arra, hogy bármely felszólamlásra azonnal, érdemi vizsgálat nélkül töröljenek potenciálisan értékes tartalmakat, illetve arra, hogy amíg ilyen felszólamlás nem érkezik, az egyértelműen jogsértő hozzászólásokat se távolítsák el. Ennek oka az, hogy a kommentek moderálása esetén a szolgáltató elveszíti még az esélyt is arra, hogy akár az Elektronikus Kereskedelmi Rendelkezések, akár az 1996-os Defamációs Törvény által meghatározott védelmet érvényesítse, hiszen egyértelmű tudomása lesz a kommentek tartalmáról, melyek törléséről saját hatáskörében dönt, így sem közvetítő szolgáltatónak, sem szerkesztői ellenőrzést nem gyakorló másodlagos kiadónak nem tekinthető. A bizottság szerint ez az állapot ellentétes a közérdekkel, melynek érvényesülését az szolgálná, ha a jog arra ösztönözné a szolgáltatókat, hogy a „legitim közvitát felelős módon támogassák, miközben a legszélsőségesebb tartalmakat” a defamációs joggal összhangban eltávolítják.⁶⁴

A szerzői státusból kiinduló megközelítést az a már említett feltételezés is indokolja, hogy a defamációs jog internetes érvényesítése nem valósulhat meg kielégítő, egyben életszerű módon anélkül, hogy a felhasználói tartalmak megítélésében „kulturális változás” állna be. A bizottság szerint a javasolt értesítési-eltávolítási eljárás olyan jogi keretet teremtené, ami ezt a változást szolgálja:

„Olyan változást várunk és kívánunk előmozdítani, amely arra hat, hogy az azonosítatlan (forrásból származó) tartalmak ne kezeljessenek igaz, megbízható, hiteles közléseként. A kívánt eredmény – ami nem érhető el egy csapásra – az, hogy az ilyen tartalmakat figyelmen kívül hagyja, illetve hiteltelennek tekintse (a társadalom), kivéve, ha a szerző személyazonossága felfedésével hajlandó igazolni vagy megvédeni azokat.”⁶⁵

A bizottság elképzelése szerint az azonosítatlan felhasználók által elhelyezett tartalmak más kiterjedésű, gyengébbnek minősíthető védelemre érdemesek, mint azok a közlések, amelyekért a szerző felelősséget vállal. A javaslat ugyanakkor korántsem tekinti okvetlenül értéktelennek a névtelen közléseket, ezért egyrészt lehetőséget nyújt a szerzőnek, hogy vita, panasz esetén előlépjön a névtelenség árnyékából, és kiálljon közlései jogszerűsége mellett, másrészt a platform szolgáltatójának is megadja a lehetőséget, hogy bírósági állásfoglalást kérjen egy-egy névtelen

⁶⁴ Joint Committee on the Draft Defamation Bill i. m. (58. lj.) 54.

⁶⁵ Uo., 55.

közlésről. Utóbbi megoldás magától értetődő jelentősége az, hogy a szolgáltatónak még ebben az esetben sem kell magára vennie az adott tartalomért viselendő jogi felelősséget: ha a bíróság szerint nem szolgál közérdeket az adott tartalom fennmaradása, a szolgáltató további jogkövetkezmények nélkül törölheti azt. A javaslat olyan rendszert kínál, ami a hagyományos értesítési-eltávolítási eljárások már többször említett hátulütőjét kiküszöböli, hiszen a szolgáltatót nem abban teszi érdekeltté, hogy a bepanaszolt tartalmakat érdemi vizsgálat nélkül, automatikusan törölje.

A javaslat ugyanakkor azt ajánlja az érintetteknek, hogy vegyék tudomásul, amennyiben azonosítatlan felhasználók által közölt tartalmakat sérelmeznek, a defamációs jog által egyébként biztosított egyes jóvátételi eszközöket – felelőség bírói kimondása, kártérítés – bizonyos esetekben csak potenciálisan hosszadalmas és költséges módon, vagy egyáltalán nem fognak tudni érvényesíteni.⁶⁶ A mérleg egyik serpenyőjébe tehát az kerül, hogy az azonosítatlan tartalom az azonosítottnál enyhébb véleményszabadság-alapú védelmet élvez – ergo bírói döntés, illetve a szerző védekezésének figyelembevétele nélkül is eltávolítható –, a másikba pedig az, hogy a reparáció lehetőségei is korlátozottabbak.

Ezen a ponton érdemes kitérőt tenni a rágalmazási reform egy másik lényeges eleme, a számottevő kár elvének érvényesítésére való törekvés felé is. Lord Lester törvényjavaslatának 12. paragrafusa és a Kormány tervezetének 1. paragrafusa egyaránt kodifikálni kívánta az esetben már kialakult mércét,⁶⁷ mely szerint defamációs keresetében a felperesnek be kell mutatnia, hogy jó hírnevét az adott közlés következtében számottevő kár érte, illetve alappal feltételezhetően éri majd – ellenkező esetben a bíróság meg sem indítja az eljárást. A Közösbizottság is a mérce jogszabályi rögzítése mellett foglalt állást, és jelentése felhívja a figyelmet arra, hogy ennek a mércének a 'felületes', internetes közlések esetében kitüntetett jelentősége lehet. A bizottság szerint a komoly és számottevő kár internetes környezetben való megítélésekor figyelembe kell venni, hogy bár az érintettnek végső soron mindegy, hogy hírneve az interneten vagy másutt sérül-e,

„a blogokon és közösségi oldalakon megjelenő lekcisinylő, gúnyolódó megjegyzések jelentős részét felületesen olvassák a felhasználók, ezek csak mulandó hatást váltanak ki, és nem tekintik őket olyan hitelesnek, mint a tekintélyes médiaszervezetek által megjelenített közléseket. Számos internetes szituációra igaz továbbá, hogy az érintett gyors válaszban utasíthatja vissza a kritikát, a kiadó pedig hamar visszavonhatja, kiegészítheti a leírtakat, illetve elnézést kérhet.”⁶⁸

E szempontok kiemelése is egybecseng a kívánatos kulturális változásról korábban idézetekkel. A bizottság szerint a tömeges, névtelen szólás jellegzetességei olyan megközelítéseket

⁶⁶ A brit bíróságok az úgynevezett *Norwich Pharmacal*-elv alapján polgári eljárásban is kötelezhetnek harmadik feleket arra, hogy az előttük fekvő ügy szempontjából lényeges információkat felfedjenek – ilyen lehet egy kommentelő személyazonossága is, amint az például az első internetes defamációs ügyként számon tartott esetben kiderült: *Totalise v. Motley Fool* [2001] EWCA Civ 1897; [2002] 1 W.L.R. 1233; [2003] 2 All E.R. 872. A harmadik félnél ezzel összefüggésben keletkező költségek a felperest terhelik.

⁶⁷ Ministry of Justice i. m. (52. lj.) 8.

⁶⁸ Joint Committee on the Draft Defamation Bill i. m. (58. lj.) 52–53.

indokolnak, amelyek kivezetik a problémát a nyomtatott sajtó által uralt világban kialakult keretek közül. Ez az üdvösnek minősített kulturális változás veleje: ha egy adott szöveget a szerző státuszára tekintettel, tartalmától mintegy függetlenül eleve értéktelenebbnek minősítünk, illetve hatását az internetes kommunikáció valós viszonyainak megfelelően értékeljük, az általa a sértett hírnevében okozott kárt is okkal tekinthetjük kisebb jelentőségűnek, olyannak, ami nem indokolja a jogi eljárást, illetve a jóvátétel erősebb eszközeinek alkalmazását.

6. A Kormány válasza a Közösbizottság jelentésére

Az Igazságügyi Minisztérium 2012 februárjában terjesztette a Parlament elé a Közösbizottság jelentésére, illetve a nyilvános konzultációban felmerült további kérdésekre a Kormány nevében reagáló dokumentumot.⁶⁹ Ebben egyetértésüket fejezik ki a bizottság által megfogalmazott alapelvekkel és azzal a céllal, hogy a felhasználói tartalmak vonatkozásában enyhüljön a platformszolgáltatókra nehezedő jogi nyomás.⁷⁰ Ugyanakkor – az internetes szervezetek által felvetett „gyakorlati és technikai” megfontolásokra hivatkozva – elutasítják a bizottság konkrét javaslatát.⁷¹ A minisztérium ezekre az érvekre és a konzultációk során kapott visszajelzésekre hivatkozva ugyancsak egy értesítési-eltávolítási eljárás mellett foglal állást, de ez lényeges pontokon különbözik a bizottság elképzelésétől. (A Közösbizottság által elővezetett, a kívánatos kulturális változásra vonatkozó gondolatokra a Kormány anyaga kimondva nem reflektált.)

A megfogalmazott fenntartások szerint nehezen megvalósítható, hogy amennyiben a bepanaszolt tartalom szerzője azonosítható, a kifogásolt tartalom mellett a panaszról szóló tájékoztatás jelenjen meg. A nehézséget eszerint az okozza, hogy a kifogásolt tartalom számos különböző oldalba ágyazva jelenhet meg, így nem egyértelmű, hogy mely szereplő felelőssége a tájékoztató elhelyezése. A Kormány szerint további problémát jelent, hogy az audiovizuális tartalmak nehezebben szerkeszthetőek, feliratozásuk pedig szükségtelen mértékű beavatkozást jelenthet. Nem biztosítható továbbá, hogy a tájékoztató minden további oldalra felkerüljön, ahol a kifogásolt közlés megjelenik, már csak azért sem, mert amennyiben a panaszos úgy dönt, hogy nem tesz további jogi lépéseket, a tájékoztatónak „az örökkévalóságig” elérhetőnek kellene lennie. A fenntartási végzés javasolt intézménye a válasz szerint ugyancsak gyakorlati aggodalmakat vet fel: „ha elfogadjuk, hogy a szolgáltatók alkalmatlanok arra, hogy megállapítsák egy-egy posztról, hogy defamáló-e (ami, mint láttuk, a fennálló rendszer kritikusaiknak egyik fontos érve), hasonlóan kételkednünk kell abban is, hogy egy-egy névtelen bejegyzésről el tudják dönteni, vajon közérdeket szolgál-e.”⁷²

⁶⁹ Ministry of Justice: *The Government's Response to the Report of the Joint Committee on the Draft Defamation Bill*. 2012. <http://www.parliament.uk/documents/joint-committees/Draft-Defamation-Bill/Government%20Response%20CM%208295.pdf>.

⁷⁰ Uo., 23.

⁷¹ Uo., 21–22.

⁷² Uo., 23.

A Kormány fenntartásai ilyen kifejtettséggel nem feltétlenül tekinthetőek meggyőzőnek. Egy-egy tartalom első megjelenési helye még a mai internet össze-vissza hivatkozó, idéző, másoló világában sem felderíthetetlen. A multiplikálódó közlésekkel összefüggésben megfogalmazott probléma pedig akkor is fennáll, ha a kifogásolt tartalmat törölni kell, nem pedig a panaszról szóló tájékoztatással ellátni – hiszen egy-egy megjelenés eltávolítása semmiképpen nem hozza magával azt, hogy az adott információ eltűnne az internet minden szegletéből. Az ugyanakkor igaz, hogy a fennmaradt tartalom esetében nyilván nagyobb a továbbterjedés esélye, mint a törölt tartalomnál, az esetleges későbbi átvételek esetében pedig a véleménynyilvánítás szabadságára vonatkozó további, bár nem feltétlenül megválaszolható kérdéseket vetne fel, ha a publikálók valamilyen módon kötelezettek lennének a panaszról szóló tájékoztatás átvételére is. Az audiovizuális tartalmak az esetek nagy többségében olyan felületekről érhetőek el, amelyek szövegeket is tartalmaznak, de érvek nélkül az sem fogadható el, hogy egy videón elhelyezett bármilyen felirat aránytalan beavatkozás lenne. Nem tűnik kellően alátámasztottnak a fenntartási végzés intézményének elutasítása sem, hiszen a javasolt megoldás lényege éppen az, hogy nem a szolgáltató, hanem a bíróság dönt az adott közlés sorsáról. Továbbmenve az sem magától értetődő, hogy például egy kommentfelülettel is rendelkező hírportál ne tudná jobban megítélni, hogy az adott komment közérdekű-e, mint azt, hogy hamis tényállítással sérti-e egy magán-személy jó hírnevét.

A Kormány a fentiekől függetlenül visszatért a konzultációs dokumentumban megfogalmazott alternatívákhoz, és a kapott válaszokra hivatkozva megjelölte a preferált megoldást. Az anyagból kiderül, voltak olyan szereplők is, amelyek úgy vélték, a törvény tartalmi megváltoztatására nincs szükség, elegendő lenne a fogalmi tisztázás, az érintettek többsége ugyanakkor vagy a kizárólag bírói úton való töröltetési lehetőség, vagy a szolgáltatót összekötői szerepbe helyező változat mellett foglalt állást. (Fentebb, az 5. cím alatt *c*), illetve *b*) jelzéssel volt szó ezekről az opciókról).

A Kormány válasza a bírósági törlésre vonatkozóan részletesebben megismétli a konzultációs dokumentumban már megfogalmazott aggályt, mely szerint az ilyen szabályozás túlzott mértékben igénybe venné a törvénykezés erőforrásait. Új, szintén problematikusnak bemutatott elemként tűnik fel, hogy a rendszer azokat a sértetteket, akik megelégednének a közlés eltávolításával, arra ösztönözné, hogy további jogi eszközöket vegyenek igénybe a szerzők ellen, például kártérítési igénnyel lépjenek fel. A Kormány úgy véli, hogy bár ez a szolgáltatókat nem érintené, így tovább növekedne az eljárások száma, míg a szólásszabadságra kifejtett pozitív hatás összességében gyengülne.⁷³

Ezen aggályokra tekintettel a Kormány csatlakozik a konzultáció során a szolgáltatókra nehezedő jogi nyomás csökkentését proponáló szereplők többségéhez, és az összekötői modell mellett foglal állást. A részletesebb kifejtésnek köszönhetően itt világossá válik, hogy a panaszos és a szerző közötti, a szolgáltató által lehetővé teendő kapcsolatfelvétel és vitarendezés célja és működése nem térne el radikálisan a Közösbizottság által javasolt megoldástól. A közlések azonosítatlan szerzőinek lehetőségük van kilétük felfedésére, amennyiben viszont ezt nem teszik meg, illetve a kapcsolatfelvétel nem lehetséges, a szolgáltatónak törölnie kell a kifogásolt tartal-

⁷³ Uo., 24.

mat. Ha ez megtörténik, a szolgáltató már nem perelhető. Ha azonban nem, akkor a szolgáltató gyakorlatilag kiadónak minősíti magát, és így kell helytállnia a peres eljárásban. A Kormány – ahogyan a konzultációs dokumentumban is szerepelt – elismeri, hogy ez a változat is számos bírósági ügyet generálhat, de úgy véli, mindenképpen kevesebbet, mint a másik itt felvetett alternatíva.

A Kormány mindeerre tekintettel jelzi, hogy a majdani törvényjavaslatban ezt a megoldást fogja szerepeltetni, mivel minden szempontot mérlegre téve, ez a legpraktikusabb és leghatékonyabb módja annak, hogy a szolgáltatók védelme, a szabad szólás támogatása és a panaszosok hírnevének védelme egyaránt megvalósuljon. Kitér arra is, hogy a javasolt rendszer több eleme még kidolgozásra vár: kulcskérdés az eljárások gyorsaságának biztosítása, illetve az, hogy a szerzők adatait milyen szabályok szerint ismerhetik meg a panaszosok. A Kormány ezekben a kérdésekben további egyeztetések, illetve hatáselemzések mellett kötelezte el magát.⁷⁴

Bár a kormány a válaszdokumentumban az 'internetes közvetítő szolgáltatók' fogalmával operál, a javasolt megoldás azt sugallja, hogy a Közösbizottsághoz hasonlóan (és Lord Lestertől eltérően) kitorne az 1996-os Defamációs Törvény és az Elektronikus Kereskedelmi Rendelkezések definíciós labirintusából, és az összekötői modellt a felhasználói tartalmak számára platformot nyújtó bármely szolgáltatóra érvényesnek tekintené. Mivel a rendszer egy-egy ügy olyan kimenetelére is lehetőséget ad, amelyben a panaszos számára az elérhető jóvátétel maximuma a sértő tartalom törlése, úgy tűnik, ha csak implicite is, de a Kormány végeredményben magáévá tette a Közösbizottság elgondolásait az azonosítatlan forrásból származó közlések társadalmi megítélésében kívánatos elmozdulásokról.

7. A defamációs törvényjavaslat a Parlament Alsóházában

7.1. A törvényjavaslat

Kenneth Clarke igazságügyi miniszter és lordkancellár 2012. május 10-én nyújtotta be az átdolgozott javaslatot az Alsóháznak.⁷⁵ Ebben a defamációs keresetekkel megtámadott szereplők számára jogi védelmet biztosító províziók között, 5. paragrafusként szerepel a „weboldalak működtetőire” vonatkozó előírás. Eszerint a működtetők nem tartoznak defamációs felelősséggel azokért a közlésekért, melyeket nem maguk posztoltak a weboldalra [5(2)]. A védelem megdől az alábbi körülmények együttes fennállása esetén:

- a) a felperesnek nincs lehetősége a közlést posztoló személy azonosítására,
- b) a felperes az adott közlést illető panaszbejelentéssel fordult a működtetőhöz,
- c) a működtető nem reagált a panaszra a vonatkozó előírásoknak megfelelően [5(3)].

⁷⁴ Uo., 24–25.

⁷⁵ Kenneth CLARKE: *Defamation Bill*. 2012. <http://www.publications.parliament.uk/pa/bills/cbill/2012-2013/0005/13005.pdf>

A javaslat a válaszdokumentumban elővezetett megoldás meglehetősen lecsupaszított vázát tartalmazza, az ott továbbgondolandóként megjelölt kérdéseket az értesítési eljárás részletes szabályaival együtt nyitva hagyja. Ennek ellenére az irány világos: a szolgáltatók számára kiszámítható, a jogi kockázatokat érdemben csökkentő lehetőség álljon elő. Figyelemre méltó, hogy a javaslat egy további olyan províziót is tartalmaz, ami adott esetben a felhasználói tartalmaknak platformot nyújtó szolgáltatók védelmét szolgálhatja – úgy, hogy az 5. paragrafussal ellentétben a hagyományosnak tekinthető fogalmakkal operál. A könyvkereskedők szervezete által megfogalmazott javaslatot visszhangzó 10. paragrafus szerint a bíróságok csak akkor járhatnak el defamációs ügyekben „olyan személyek ellen, akik nem szerzői, szerkesztői vagy kiadói” a kifogásolt közléseknek, ha a bíróság meggyőződött arról, hogy az említettek ellen nem „ésszerűen kivitelezhető” a per.

A javaslat szerint az értesítési eljárás részletes szabályait miniszteri rendelet szabályozza [5(8)]. E rendeletet a Parlament bármely háza határozatilag eltörölheti [5(7)]. A javaslat – a Lord Lester által megfogalmazottakhoz hasonlóan – rögzíti, hogy a panaszbejelentésnek tartalmaznia kell a panaszos nevét, a kifogásolt közlést, a weboldalon való megjelenés helyét, és annak magyarázatát, hogy a panaszos miért tartja defamálónak. A javaslat lehetővé teszi, hogy a részletes szabályokat tartalmazó majdani rendelet további követelményeket is előírjon [5(4)]. Az eljárás érdemére vonatkozóan a javaslat tág mozgásteret enged a rendeletalkotónak: rögzíti, hogy a weboldalak működtetői számára előírható, mit kell tenniük, ha panaszbejelentést kapnak. Hangsúlyozza továbbá, hogy ez kiterjedhet a közlés szerzőjének azonosításával vagy a vele való kapcsolatfelvétellel összefüggő teendőkre, a betartandó határidőkre, illetve arra, hogy a bíróságnak a rendelet lehetőséget adhat határidőn túli cselekmények határidőn belüliként való kezelésére. Mindezen túl a rendelet a paragrafus célját szolgáló bármilyen további kötelmet előírhat [5(5)].

A javaslat 2012. június 12-én került második olvasatban az Alsóház plénuma elé, a törvény-előkészítő különbizottságban (*Public Bill Committee*) június 19–26. között folyt róla vita, az 5. paragrafus 19-én és 21-én volt napirenden. A bizottság két elnökét a két legnagyobb párt adta, a testületet nyolc konzervatív párti, hét munkáspárti, két liberális demokrata párti képviselő, valamint az észak-ír Demokratikus Unionista Párthoz tartozó ifj. Ian Paisley alkotta. A Kormány Jonathan Djanogly igazságügyi helyettes államtitkárt delegálta. A Munkáspárt a bizottságban csak ehhez a paragrafushoz húsznál több módosításra tett javaslatot, ezek többségét Robert Ffello és Paul Farrelly jegyezték. Zömmel a Közösbizottság által megfogalmazott elképzelésekhez terelték volna vissza a Kormányt, illetve a munkáspárti képviselők által a második olvasatkor megfogalmazott problémákat adresszálták volna oly módon, hogy a javaslat ellenzéki oldalról „sajnálatosan leggyengébb részének”⁷⁶ minősített paragrafus több lényeges tekintetben – definíciók kérdése, a védelem alapját megteremtő panaszjelzés koncepciója és menete, illetve a felhasználók azonosításának problémája – átalakuljon. Szeptember 12-én zajlott az úgynevezett jelentési szakasz (*report stage*), azt követően pedig a harmadik olvasatbani vita és szavazás a plenáris ülésen.

⁷⁶ House of Commons Public Bill Committee: *Defamation Bill, Second Sitting*, 2012. június 19. 83. hasáb. <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm201213/cmpublic/defamation/120619/pm/120619s01.htm>

A következőkben az ezekben a stádiumokban elhangzott, illetve a módosító indítványokban körvonalozott kritikákat, érveket és ellenérveket, változtatási elképzeléseket azok jellege és témája szerint csoportosítva mutatom be.

7.2. A tömeges névtelen szólás felelősségi viszonyai

A Kormány nevében a javaslatot második olvasatban bemutató Kenneth Clarke a módosítások egyik legfőbb okaként jelölte meg, hogy „a rágalmazás jelen megközelítése nem alkalmas az internet és a modern technológia kezelésére”. A miniszter az 5. paragrafust a javaslat „leginnovatívabb és legnehezebb” részének minősítette, és kijelentette:

„Néha elnémul a jogszerű kritika, mert a felhasználók által publikált hatalmas mennyiségű információknak platformot biztosító szolgáltatókat terhelő felelősség abba a lehetetlen helyzetbe hozza őket, hogy nekik kell eldönteniük, mikor védjék, mikor cenzúrázzák az információt. Más esetekben a trágár pletykáknak és (hamis) állításoknak kitett egyének kerülnek abba a helyzetbe, hogy alig van esélyük érdemi elégtételt venni a felelős személyen. Rendszerünknek új fókuszot kell adni, modernizálni kell annak érdekében, hogy az interneten és azon kívül egyaránt hatékonyan védje a szólásszabadságot és a megrágalmazottak jó hírnevét.”⁷⁷

A viták jól illusztrálták, hogy az internetes defamáció kérdésköre kiválóan alkalmas egyéb, a tömeges névtelen szólás révén lehetővé vagy láthatóvá vált, társadalmilag károsnak ítélt jelenségek pertraktálására; az 5. paragrafus ürügyén több hozzászólás is elrugaszkodott annak szűkebb tárgyától. A második olvasatkor volt szó azokról, akik a magánszféra megsértésével készült fotókat terjesztenek a weben, ahogyan olyan ‘trollekról’ is, akik elhunytakra emlékező weboldalakon gyalázkodnak.

Utóbbiakról szólva Clarke elismerte, hogy súlyos problémáról van szó, de arra is felhívta a figyelmet, hogy a jelenség elleni küzdelem nem kizárólagos, sőt, nem is elsődleges fegyvere a defamációs jog, amely az elhunytakra egyébként sem vonatkozik.⁷⁸ Az elektronikus hálózatok útján tett súlyosan sértő, erkölcsstelen, illetve fenyegető közlések ellen hivatalból fellépnek a hatóságok a 2003-as Kommunikációs Törvény alapján.⁷⁹ Mint később elhangzott, az országban az előző évben kétezer hatósági eljárás indult ‘trollkodás’ miatt.⁸⁰

A munkáspárti Steve Rotheram szerint az 5. paragrafuson „még dolgozni kell”, hogy megfelelően védje az érzékeny fiatalokat. Hangsúlyozta ugyanakkor, hogy a parlamenti képviselőknek és más közszereplőknek „elég vastag a bőrük” ahhoz, hogy elviseljék az internetes gyalázko-

⁷⁷ House of Commons: *Defamation Bill – Second Reading*. 2012. június 12. 177. hasáb. <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm201213/cmhansrd/cm120612/debtext/120612-0001.htm#12061240000002>

⁷⁸ Az Alsó- és a Felsőházban is érkeztek aztán olyan képviselői indítványok, amelyek kirívó esetekben lehetővé tették volna az elhunytak képviselői számára a fellépést, de ezek végül nem kerültek be a törvénybe.

⁷⁹ House of Commons i. m. (77. lj.) 184, 192. hasáb.

⁸⁰ Uo., 261. hasáb.

dásokat.⁸¹ A munkáspárti Denis MacShane a jelentési szakaszban vetette fel, hogy helyes lenne az általa „abszolút szégyenteljesnek” minősített *Wikipediát* arra kötelezni, hogy értesítést küldjön, és helyreigazítási lehetőséget biztosítson azoknak, akiknek az életrajzát defamáló módon átírja valaki az oldalon.⁸² A harmadik olvasatbeli vita utolsó hozzászólásában a Liberális Demokraták képviselője, Sir Bob Russell részletesen beszámolt azokról a kellemetlenségekről, amiket „három éretlen colchesteri fiatalember” okozott neki a nevében indított Twitter- és YouTube-csatornákkal.⁸³

Saját élményével példálódzott a második olvasat alkalmával a színes felszólalásairól és a pártvonalhoz való hűség lazább felfogásáról ismert konzervatív párti képviselő, Jacob Rees-Mogg, aki megkérdőjelezte a paragrafus alapkoncepcióját. Előadta, hogy teljesen eszköztelen volt, amikor valaki a nevében kezdett posztolni a Twitteren:

„Aggódok, hogy ilyen szabadságot adunk az internetszolgáltatóknak és azoknak, akik weboldala-kért felelősek, de visszautasítják az azokon megjelenő tartalmakért viselendő felelősséget. (...) Két vagy három cég uralja a világot ebben az értelemben, de nem szükségképpen állnak a defamált egyének oldalára.”⁸⁴

Az 5. paragrafus lényegét utasította el Ian Paisley is. Kiemelte, milyen kártékony, akár az öngyilkosságig vezető hatása lehet a fiatalokra, ha az interneten névtelenül támadják őket, például bírálják a frizurájukat. Az internetes pletykák károkozó potenciája szerinte olyan szabályozást indokolna, ami előírja, hogy a defamáció miatti bocsánatkéréseket nem szabad „bélyegméretben” eldugni az újságokban, illetve kötelezővé teszi az ‘előzetes értesítést’, vagyis a szerkesztőségeknek minden esetben tájékoztatniuk kellene az érintettet, mielőtt publikálnak róla valamit. (Az, hogy a jellemzően valóban névtelen, de korántsem a médiához köthető szereplők által elkövetett internetes visszaélések és a felvetett szabályozási megoldások között mi a logikai összefüggés, nem derült ki a felszólalásból.) A névtelen közlések problematikáját fejtegetve úgy vélte, a hatályos jog büntetlenséget biztosít a weboldalaknak, mivel egyszerűen elköltöznek az Egyesült Államokba, ahol aztán azt publikálnak, amit akarnak, mert tudják, hogy nem perelhetők. Úgy vélte, az említett visszaéléseket csak az gátolhatja meg, ha az azonosíthatatlan felhasználók közléseiért igenis felelősek lesznek a szolgáltatók. (A képviselő szinonimaként használta az ISP, illetve a törvényjavaslatban alkalmazott ‘működtető’ kifejezéseket, így itt egyértelműen nem derült ki, milyen típusú szereplőkre terjesztette volna ki a felelősséget.) Paisley elmondta, ő maga már sikeresen perelte a BBC-t egy blogon megjelent komment miatt, és kijelentette:

⁸¹ Uo., 198–199. hasáb.

⁸² House of Commons: *Defamation Bill – Report Stage*. 2012. szeptember 12. 311. hasáb. <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm201213/cmhansrd/cm120912/debtext/120912-0002.htm#12091223000002>

⁸³ House of Commons: *Defamation Bill – Third Reading*. 2012. szeptember 12. 380. hasáb. http://www.publications.parliament.uk/pa/cm201213/cmhansrd/cm120912/debtext/120912-0003.htm#column_366

⁸⁴ House of Commons i. m. (77. lj.) 250–251. hasáb.

„Rendkívüli gondossággal kell biztosítanunk, hogy a weboldalak működtetői ellenőrzésük alá vegyék mindazt, amit blogokon mondanak, és a többi dolgot, ami a weboldalakon megjelenik. (...) Biztosítanunk kell, hogy aki weboldalt működtet, tudja, hogy neki kell elvinnie a balhét, ha eljuttatja a nyilvánossághoz ezeket a kommenteket. Nem vagyok meggyőzve arról, hogy az 5. paragrafusnak érdemi hatása lesz az elkövetkező visszaélésekre. (...) Sokkal jobbnak tartanám, ha ezek a weboldalak jobban védenék a maguk jó hírnevét és megítélését, mint azt, hogy hagyják átcsúszni a megalapozatlanul és igaztalanul kárt és fájdalmat okozó, illetve hazug (közléseket). Tudom, hogy ehhez komoly nehézségeket kell leküzdeni, de ha valaki a 21. században, az új médiában úgy dönt, hogy weboldalt működtet, annak felelősséget is kell vállalnia a tetteiért.”⁸⁵

Figyelemre méltó, hogy Paisley sem az egyetemleges felelősség érvényesítését proponálta. Az elmondottak szerint a weboldalak csak akkor lennének felelősek egy kommentért, ha a valós szerző annyira „elrejtőzött”, hogy a szolgáltató sem tudja azonosítani. A felvetett megoldás ugyanakkor nyilvánvalóan az olvasóilevél-paradigma keretei között mozog, és nem tekinti problémának, hogy a weboldalak működtetőit a felhasználói tartalmak összességének monitorozására és szűrésére szorítaná.

Mint látni fogjuk, a Munkáspárt, miközben a paragrafus által elérni kívánt alapcél – a felhasználói tartalmak tekintetében a weboldalakra vonatkozó felelősségi szabályok egyértelműsítése, az általuk viselt jogi kockázatok csökkentése a szólásszabadság érvényesülése érdekében – támogatta, az 5. paragrafus megoldásait nem tartotta megfelelőnek. Míután az 5. paragrafus a bizottságból végül változatlan formában került újra a plenáris ülés elé, Robert Ffello a 7. számú módosítóval a jelentési szakaszban a paragrafus teljes elvetését proponálta (a jelentési szakasz előtt bármely képviselőnek lehetősége van újabb módosító indítványok beterjesztésére). A demonstratívnak szánt indítványt a kormánypárti többség elutasította, a harmadik olvasatkor ugyanakkor a Munkáspárt is támogatta, hogy a törvénytervezet tovább járja útját a törvényhozásban – abban a reményben, hogy a Kormányban és ‘a másik helyen’ (vagyis a Felsőházban) „felülvizsgálják és kijavítják”.⁸⁶

7.3. Definíciók és más jogszabályokhoz való viszony

A Kormány törvényjavaslata a válaszdokumentumhoz képest is új fogalmakat vezetett be. Az ‘internetes közvetítő szolgáltatók’ helyére a ‘weboldalak működtetői’ került, ‘szerző’ helyett pedig ‘posztoló személy’ szerepelt. Az 5. paragrafus mellőzi a javaslatban másutt egyébként alkalmazott olyan megjelöléseket, mint a ‘kiadó’, ‘szerkesztő’, ‘szerző’. Önmagában is jelentős, hogy a paragrafus kifejezetten és kizárólag az interneten létező közlésekre és viszonyrendszerekre vonatkozik, ezzel mintegy elismerve azok sajátos jellegét. Az pedig, hogy nem kívánja ráerőltetni a korábbi kommunikációs platformok fogalomkészletét az internet folyamatosan változó valóságára, nyilvánvalóan az alkalmazhatóságot szolgálja, de túl is mutat azon.

⁸⁵ Uo., 205–207. hasáb.

⁸⁶ House of Commons i. m. (77. lj.) 369. hasáb.

A bizottságban a Farrelly által előterjesztett 46. módosító ugyanakkor a weboldalak működtetőit úgy határozta volna meg, hogy „ideértendő a *webhosting* szolgáltató, a közösségi médiaoldal működtetője, a keresőmotor működtetője, és minden további információs társadalommal összefüggő szolgáltatás üzemeltetője”. A képviselő emellett érvelt, hogy a Defamációs Törvény fogalomkészletét közös nevezőre kell hozni az Elektronikus Kereskedelmi Rendelkezések „néhol csak a beavatottak által érthető nyelvezetével”.⁸⁷ (Ugyanez a szempont a jelentési szakaszban, a paragrafus munkáspárti elutasításának egyik okaként is felmerült.⁸⁸)

Djanogly szerint azonban a definíció beillesztése „szükségtelen”, és „több problémát okoz, mint amennyit megold”. A Kormány szerint a bíróságok képesek lesznek a fogalmat használni és értelmezni, a technológiai részletekre összpontosító meghatározások ugyanakkor hamar idejétmúlttá válhatnak. Djanogly arra is felhívta a figyelmet, hogy az 5. paragrafus védelme szándék szerint nem terjed ki az Elektronikus Kereskedelmi Rendelkezések által érintett minden szereplőre (nem vonatkozik például a telekommunikációs szolgáltatókra), és nem is célja, hogy az ott biztosított védelmet – ahogyan az a módosító javaslatból következne – korlátozza vagy leváltsa.⁸⁹

A 46. módosító az egységesítés zászlaja alatt az 5. paragrafusba a fentiekén túl – ismét alá támasztva, hogy a problémakörben a definíciós és tartalmi kérdések milyen szorosán összefonódnak – beemelte volna a párhuzamos szabályozások (az 1996-os Defamációs Törvény és az Elektronikus Kereskedelmi Rendelkezések) azon elemét, mely szerint a védelem megdől, ha a weboldal működtetőjének „tudnia kellett volna arról, hogy jogsértően defamáló⁹⁰ tartalom publikálását teszi lehetővé”. Az elképzelést a bizottságban Djanogly azzal utasította el, hogy az a sértett félre róná a bizonyítás terhére, ami „biztos recept arra, hogy ügyvédeket kelljen bevonni, ahelyett hogy átlátható és gyors megoldások szülessenek”.⁹¹

7.4. Az azonosítás és a panasz eljárás önkéntessége

Az 5. paragrafus vitáján végigvonult a Kormány és a Munkáspárt közötti koncepcionális nézeteltérés. Az ellenzéki képviselők voltaképpen jobbnak látták volna, ha a paragrafus által megteremtett panasz eljárás a szolgáltatók számára kötelező lenne, míg a Kormány szabadon választható rendszerben gondolkodott. A munkáspárti Sadiq Khan a második olvasatkor úgy interpretálta az 5. paragrafust, hogy az akkor nyújt védelmet a weboldalnak, ha azok „segítenek azonosítani” a kifogásolt közlések szerzőit, ennek megfelelően az „emberek tudni fogják, hogy ha kipoztolnak valamit egy weboldalra, elképzelhető, hogy az adataikat át fogják adni a potenciális felpereseknek”. Ezt azzal is kiegészítette, hogy a javaslat „kötelezi az internetszolgál-

⁸⁷ House of Commons Public Bill Committee: *Defamation Bill, Third Sitting*. 2012. június 21. 121. hasáb. <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm201213/cmpublic/defamation/120621/am/120621s01.htm>

⁸⁸ House of Commons i. m. (82. lj.) 314. hasáb.

⁸⁹ House of Commons Public Bill Committee i. m. (87. lj.) 119–120. hasáb.

⁹⁰ A brit jog felfogása szerint a defamáló közlések nem okvetlenül jogsértőek, hiszen a közlés szerzője és/vagy kiadója, terjesztője a tételes és esetjogban rendelkezésre álló védelmi lehetőségek alapján mentesülhet a felelősség alól.

⁹¹ House of Commons Public Bill Committee i. m. (87. lj.) 120–121. hasáb.

ratókat, hogy azonosítsák az internetes trollokat, és ehhez az áldozatoknak ne kelljen költséges jogi eszközöket⁹² igénybe venniük”. Jelezte, hogy az ellenzék egyetért mindezzel, de a Közös-bizottság figyelmeztetését visszhangozva megjegyezte, hogy a miniszteri rendeletben arra is ügyelni kell majd, hogy ez ne vezethessen *whistleblowerek* személyazonosságának felfedéséhez, illetve az éppen megreformálni szándékozott rendszer újratermelődéséhez azáltal, hogy a weboldalak jogi fenyegetések hatására cenzúrázzák a felhasználói tartalmakat. Ugyanitt Julian Huppert, a Liberális Demokraták képviselője tett fel tisztázó kérdést Clarke-nak, aki megerősítette, hogy az értesítési rendszer alkalmazására a törvény nem kötelezi majd a szolgáltatókat, maguk dönthetik el, hogy az ott biztosított védelemre igényt tartanak-e. A miniszter arra is felhívta a figyelmet, hogy a fennálló védelmi lehetőségek érvényben maradnának, vagyis a szolgáltató hivatkozhat az 1996-os Defamációs Törvény 1. paragrafusára (amit Lord Lester javaslatára leváltott volna) és az Elektronikus Kereskedelmi Rendelkezésekben foglalt mentességre is.⁹³

Az olvasói levelek analógiáját a második olvasatkor Helen Goodman expressis verbis felvette. Úgy vélte, az 5. paragrafus „túl gyengének néz ki” annak következtében, hogy nem tulajdonít a más médiumoknál párhuzamos helyzetekben – így az olvasói leveleknél vagy a tévés beszélgető műsoroknál – létező „kiadói szerepet” a weboldalak működtetőinek. Goodman – nem érintve azt az egyértelműnek tetsző ellentmondást, hogy éppen egy, az internet viszonyait is szabályozni kívánó törvényjavaslat vitáján szólal fel – hangsúlyozta, hogy a „net nem lehet törvényen kívüli terület, nem uralhatja a pusztá anarchia, mint az erdőket Robin Hood korában”. Kijelentette, hogy a javasolt megoldás aránytalanul hátrányos helyzetbe hozza a sértetteket, akiknek akkor is problémát okozhat a kifogásolt közlések szerzőinek fellelése, ha a szolgáltatótól megkapják azok adatait. A konzervatív párti Zac Goldsmith közbevetésére válaszul Goodman aztán úgy foglalt állást, hogy a bemutatott értesítési-eltávolítási rendszer „jó és pragmatikus megoldás, amely, annak betudásával, hogy a neten nem érvényesíthetőek a jogszabályok pontosan olyan módon, mint más területeken, reprodukálja a való világban létező jogokat és felelőségeket”. Hozzátette viszont, hogy amíg a kormány nem ismerteti az 5. paragrafus alkalmazásáról szóló rendeletet – melynek kidolgozására már lett volna idő –, nem ítéhető meg érdemben, hogy a célt valóban sikerült-e elérni.⁹⁴ A Goodman által felvetett problémát a Munkáspárt igazságügyi árnyék-miniszterhelyettese, Robert Ffello is visszhangozta, azt firtatva, mi történik, ha a weboldal azonosítja a felhasználót, de olyasvalakiról van szó, akire nem terjed ki a brit bíróság joghatósága. A weboldal teljesítette a védelemhez szükséges feltételeket, tehát nem kell semmilyen további lépést tennie, a kifogásolt tartalom viszont a helyén marad?⁹⁵ A vita záró szakaszában megismételt kérdésre Djanogly azt válaszolta, hogy ebben az esetben a tartalmat bírói végzéssel lehet eltávolíttatni, ami valóban hosszadalmasabb és költségesebb eljárás.⁹⁶

A bizottságban a munkáspárti javaslatok legradikálisabbikát aztán Goodman nyújtotta be, aki a plenáris vitán előadottak után talán nem is meglepő módon azt tette volna lehetővé, hogy a panaszeljárást szabályozó rendelet kikösse, hogy a felhasználói tartalmak szerzői „kivétel nél-

⁹² Értsd a Norwich Pharmacal-ely bírósági érvényesítését i. m. (66. lj.).

⁹³ House of Commons i. m. (77. lj.) 184–185. hasáb.

⁹⁴ Uo., 201–202. hasáb.

⁹⁵ Uo., 255. hasáb.

⁹⁶ Uo., 262. hasáb.

kül” legyenek kötelesek azonosságukat a weboldalak működtetői és a panaszosok rendelkezésére bocsájtani (33. módosító). Goodman szerint a Kormány által proponált rendszer olyan „kiskaput” kodifikálna, amely az egész paragrafust „a trollok chartájává” züllesztené. A képviselő itt arra a leírásra hivatkozott, amiben a minisztérium a törvényjavaslatnál részletesebb, de konkrét szabályokat még mindig nem tartalmazó formában összefoglalta a bizottság számára, hogyan képzelik el a majdani panasz eljárás menetét. Az ellenzéki képviselők a bizottságban is többször és hangsúlyosan szóvá tették, hogy a rendelet tervezetének ismerete nélkül még mindig olyasmiről kénytelenek véleményt alkotni, amiről nincsenek pontos információik. A leírás szerint, amennyiben a kifogásolt tartalom szerzőjével a weboldal működtetője kapcsolatba tud lépni, majd a szerző azt jelzi, hogy nem járul hozzá a tartalom eltávolításához, de ahhoz sem, hogy adatait a panaszos rendelkezésére bocsássák (és így perelhető legyen), a panaszosnak bírói úton – értelemszerűen a Norwich Pharmacal-elv szerint – kell megszereznie az adatokat. Goodman kijelentette, bizonyos abban, hogy trollok tömege fogja ezt az utat választani, ami ahhoz vezet, hogy a kifogásolt közlésekért „senki nem lesz felelős”, illetve hogy a panaszosok a törvény szándékával ellentétben kénytelenek lesznek a drága és hosszadalmas jogi útra terelni ügyeiket.⁹⁷

Goodman egy hasonlattal igyekezett alátámasztani, hogy a Kormány „nem kellő mértékben stratégiai megközelítése” révén fennmaradna az internet általa vélt törvényen kívüli állapota. Mint mondta, aki autót vezet, köteles jogosítványt szerezni, aki pedig ezt hamis adatok megadásával teszi, bűncselekményt követ el. A szükségesnek ítélt „elvi alapú” megközelítésről ezt mondta:

„Mielőtt mindenféle vad kritikákat kapnék, jelzem, nem azt javaslom, hogy tilos legyen a *nickname*-ek használata, vagy hogy csak a szerző teljes nevének és címének feltüntetésével jelenhessenek meg dolgok az interneten. Egy olyan rendszernek azonban kellene lennie, melynek segítségével kideríthető, hogy ki kicsoda, ahogyan a rendőrség is felhívja a (járműnyilvántartást, ha meg akarja tudni, hogy egy járműnek ki a tulajdonosa). (...) Nyomon kell tudni követni az embereket. Kötelezni kell őket, hogy megadják a nevüket és címüket az internetszolgáltatóknak, hogy aztán nyomon követhetőek legyenek; ellenkező esetben lesz az életnek egy olyan területe, ahol egyre nehezebb a normális jogrendszer működtetése.”⁹⁸

Ne feledjük, mindez 2012 júniusában hangzott el, éppen egy évvel az előtt, hogy Edward Snowden révén nyilvánosságra kerültek volna az amerikai és brit nemzetbiztonsági szervek átfogó elektronikus megfigyelési programjaira vonatkozó információk. Könnyen lehet, hogy Goodman képviselő ezek – és a brit közvélemény általi fogadtatásuk – fényében már ódzkodott volna attól, hogy a felhasználók nyomon követésének kötelmét igyekezzen bevezetni a defamációs jogba. A vitában mindenestre azt fejtette ki, hogy javaslata szerint a panaszos számára „minden körülmények között” ki kellene adni a szerző adatait, amit azzal egészített ki, hogy ha a kormány ezt túlzásnak tartja, a paragrafus kiegészíthető a whistleblowereket specifikusan védő provízióval.⁹⁹ A munkáspárti Alan Slaughter támogató hozzászólására vála-

⁹⁷ House of Commons Public Bill Committee i. m. (87. lj.) 103–104. hasáb.

⁹⁸ Uo., 104. hasáb.

⁹⁹ Uo.

szul Goodman úgy fogalmazott: az is elősegítené a „hasznos viselkedési változást”, ha a felhasználókat csak akkor tekintené a törvény azonosítottaknak, ha a weboldal kiszolgáltatja a jogi eljárás megindításához szükséges valós adatokat, egyébként „ha a szerző nem akarja betartani a játékszabályokat”, az „egyértelműen felelős” működtetőt ösztönözné a defamáló tartalmak eltávolítására.¹⁰⁰ Arról nem szólt, hogy egy ilyen konstrukció mennyiben térne el az éppen megváltoztatni kívánttól (így voltaképpen a tervezet alapkonceptióját kérdőjelezte meg, és érvei akár az erről szóló fenti ponthoz is sorolhatóak).

Djanogly a módosítási elképzelésre reagálva kifejtette, hogy az megbontaná a Kormány által kívánatosnak ítélt egyensúlyt, amelyben a panaszos könnyen és gyorsan hozzájuthat a szerző adataihoz, amennyiben annak ez ellen nincsen kifogása. Ugyanakkor a szerző azon jogát is fenntartja, hogy méltánylandó okból megőrizze anonimitását. Megerősítette, hogy az utóbbi esetben a panaszos a bírósághoz fordulhat, hogy az elrendelje az adatok kiadását.¹⁰¹

A valós szerzők azonosítását illetően ugyanakkor jelezte, hogy a Kormány megfontolja a felvetetteket, és esetleg hozzányúl a szöveghez annak plenáris megtárgyalása előtt. A 18. és a 42. módosítóval az ellenzék két párhuzamos verzióban azt proponálta, hogy a (3)(a) pontjában szereplő egyszerű „azonosítás” helyett a törvény akkor biztosítsa a weboldal működtetője számára a védelmet, ha a közlést sérelmező fél kapcsolatba is tud lépni a szerzővel (18. módosító), illetve „a jogi eljárás megindításához elegendő azonosító adat” áll rendelkezésére a közlés szerzőjéről (42. módosító). Djanogly elismerte, hogy a törvényjavaslat megfogalmazása alapot adhat olyan értelmezésre, mely szerint a weboldal működtetője akkor is mentesül a felelősség alól, ha a panaszosnak olyan azonosítót ad át, ami nem teszi lehetővé a szerző elleni fellépést, ezért a probléma „további megfontolását” ígérte.¹⁰²

Az ígéretet az időközben nagyrészt kicserélődött igazságügyi adminisztráció betartotta, és az új miniszter, Chris Grayling neve alatt a jelentési szakaszban olyan új bekezdést terjesztett elő, amely rögzíti, hogy egy-egy kifogásolt közlés szerzője csak akkor tekintendő azonosítottnak, ha a panaszosnak elég információ áll rendelkezésére a jogi eljárás megindításához (5. módosító).

Nem lépett viszont előre a Kormány a bizottsági vita és a jelentési szakasz közötti három hónapban a panasz eljárás részleteit szabályozó rendelettel. Az ellenzék ezt súlyos problémaként értékelte, olyannyira, hogy a jelentési szakaszban az egész paragrafust elutasító javaslatot indokolva Helen Goodman az első helyen említette a kritikák között.¹⁰³ A végeredmény felől nézve nehéz a kifogást megalapozatlannak minősíteni, hiszen amikor a rendelet végül elkészült, a vitákban érintett számos ponton eloszlatta a korábbi – a szabályozás lényegét is érintő – bizonytalanságokat, míg ismeretük nélkül egyes pontokon nem csak a képviselők érthették félre a Kormány szándékait. A szólásszabadság és az angolszász jog kapcsolatának egyik legtekintélyesebb szakértője, Eric Barendt a közösbizottsági szakasz lezárulta után írott tanulmányában azt jelezte előre, hogy a weboldalakat a készülő szabályozás arra ösztönzi majd, hogy egyre inkább

¹⁰⁰ Uo., 106. hasáb.

¹⁰¹ Uo., 110. hasáb.

¹⁰² Uo. 108, 111. hasáb.

¹⁰³ House of Commons i. m. (82. lj.) 313. hasáb.

csak azonosított felhasználók tartalmait legyenek hajlandóak megjeleníteni, mert ez biztosítja számukra a felelősség alóli mentesülést.¹⁰⁴ A rendelet tette világossá, hogy ilyen változás nem várható a törvény nyomán.

7.5. Az eltávolítás bírói elrendelésének lehetősége

Robert Flello a Goodman által emlegetett kiskapu bezárásának céljából a bizottságban NC2 számon új paragrafusra tett javaslatot. Ez az 5. paragrafus által biztosított védelmet gyakorlatilag újabb feltételhez kötötte volna. Azt tette volna lehetővé, hogy a panaszosok bírói úton töröltessek a kifogásolt tartalmakat. Flello szerint javaslata „arra tesz kísérletet, hogy drámai módon javítsa a jelenlegi 5. paragrafus” előírásait.¹⁰⁵ A javasolt konstrukció szerint a panaszos, amennyiben ügyében defamációs eljárásnak lenne helye – függetlenül attól, hogy azt megindította-e vagy sem, és függetlenül attól, hogy az a közlés szerzője, a weboldal működtetője, vagy mindkettő ellen irányul –, az adott tartalom törlését előíró végzésért fordulhat a bírósághoz. Az eljárásban a szolgáltató feladata a szerző értesítése (amennyiben az azonosítható), a bíró pedig a panaszos, illetve a szerző és/vagy a weboldal által megküldött írásos beadványok alapján dönt. A weboldalnak hét napja van a határozat végrehajtására. Amennyiben ezt elmulasztja, a közlésért úgy felel, mintha annak szerzője lenne (és így értelemszerűen nem hívhatja fel az 5. paragrafust). A bizottsági vitához hozzászóló Slaughter képviselő szerint a cél itt az, hogy ne maradjanak elérhetőek olyan tartalmak, amelyek szerzői kívül esnek a brit joghatóságon.¹⁰⁶ A szöveg – amelyhez hasonló értelmű módosításokat javasolt a Munkáspárt a 10. paragrafushoz is – ugyanakkor, mint láttuk, minden egyéb szituációra is érvényes rendelkezést tartalmazott.

A bizottságban Djanogly a Kormány nevében elutasította a javaslatot. A válaszdokumentumban előadottakhoz hasonlóan arra hívta fel a figyelmet, hogy annak „jelentős erőforrás-következményei lennének” a bíróságokra nézve. Azt is hangsúlyozta, hogy az eljárásban nem állna a megalapozott döntéshez elégséges bizonyíték a bíróságok rendelkezésére, illetve hogy az mindenképpen a kívánatosnál hosszadalmasabbá tenné a törlés folyamatát. A Munkáspárt és a Kormány koncepciója közötti leglényegesebb eltérésre így mutatott rá:

„[O]lyan mechanizmust kívánunk kialakítani, amely lehetővé teszi, hogy a felek a bíróság bevonása nélkül megoldják az ügyet. (...) Ahol a panaszos és a szerző kontaktusba kerül, de nem jutnak egyezségekre a továbbiakról, a tartalom elérhető marad a weboldalon, de megítélésünk szerint ez így helyes addig, amíg a bíróság nem dönt.”¹⁰⁷

A javasolt új paragrafussal párhuzamosan Flello az 5. paragrafust is kiegészítette volna olyan módon, hogy egyértelmű legyen: a bíróság akkor is elrendelheti a kifogásolt közlések törlését, ha a szolgáltató ezt valamilyen okból magától nem teszi meg (a bizottságban beterveztett

¹⁰⁴ BARENDT i. m. (9. lj.) 119.

¹⁰⁵ House of Commons Public Bill Committee i. m. (87. lj.) 114. hasáb.

¹⁰⁶ Uo., 115. hasáb.

¹⁰⁷ Uo., 118. hasáb.

44. és 45. módosító). A kormányjavaslat Fello szerint azon a feltételezésen alapul, hogy a weboldalak felelősen járnak el, míg az általa indítványozottak arra az esetre is felkészülnek, ha ez nem így történik.¹⁰⁸ A Munkáspárt képviselői a vitában a Google magatartását hozták fel példaként (hónapokig tartott, amíg egy panaszosnak sikerült eltávolíttatnia a sértő tartalmakat), illetve egy iráni weboldalon megrágalmazott brit állampolgár esetét (megfenyegették, miután brit jogászok tanácsára Iránban próbált perelni), az azonban valójában nem derült ki, hogy a javasolt módosítás hogyan érné el, hogy a brit joghatóság által nem érintett szereplők eleget tegyenek a brit bíróságok döntéseinek.¹⁰⁹ Slaughter képviselő utalt rá, hogy egyes tényállások esetén – ilyen a gyermekpornográfia – a brit hatóságok rendelkezésére áll az oldalak blokkolásának lehetősége, de hozzátéve, hogy ez „nyilvánvalóan komoly lépés, és szükség van az egyensúlyra”, nem vetette fel, hogy ezt az eszközt defamációs ügyekben is alkalmazni kellene.¹¹⁰ Djanogly a bizottságban az indítvány visszavonását kérte, jelezve, hogy a Kormány megvizsgálja, szükség van-e további előírás beépítésére annak érdekében, hogy a weboldalak sikeres panaszok nyomán mindenképpen töröljék az érintett tartalmakat.¹¹¹

A jelentési szakaszban Grayling miniszter új paragrafusra tett javaslatot (NC1) az ellenzék által felvetetteket részben adresszálva. Eszerint – nem csak az 5. paragrafus által érintett ügyekben – a törvény rögzítené, hogy a bíróságok a felperes pernyertességét hozó defamációs ügyekben elrendelhetik az érintett közlések törlését a weboldalokról. A Kormányt képviselő Jeremy Wright a vitában elmondta, a Kormány szerint ritkák lesznek az olyan esetek – ideértve azokat is, amikor a szerzőnek nincs technikai lehetősége az általa írottak törlésére –, amelyekben a rendelkezés felhívása szükségessé válik, de indokoltnak találták beillesztését annak érdekében, hogy a döntések végrehajtása ne ütközzön semmilyen nehézségbe.¹¹²

A jelentési szakaszban Wright nyíltan elismerte az ellenzék itt is megismételt kritikájára válaszolva, hogy a Kormánynak egyelőre nincsen általános, és különösen nincsen unilaterális megoldása arra, hogy a brit joghatóság által nem érintett természetes és jogi személyekre kiterjessze a törvény és a brit bírósági ítéletek érvényességét.¹¹³ Feltűnő, hogy ilyen megoldást az ellenzék sem mutatott be a számos módosító javaslat egyikében sem.

7.6. A panasz eljárás jellege és menete

A Fello által a bizottságban benyújtott 22. módosító a törvényjavaslat panaszértésítéséről szóló bekezdését úgy egészítette volna ki, hogy a közlést kifogásoló félnek már a panasz megküldése előtt a bírósághoz kelljen fordulnia, és csak az az értesítés feleljen meg a jogszabálynak, amit a bíró a számottevő kár mércéje, és egyéb paraméterek alapján megalapozottnak talál. Fello indoklása szerint a módosítás „drámai javulást” eredményezne a törvény szövegében, mivel

¹⁰⁸ Uo., 114. hasáb.

¹⁰⁹ Uo., 115. hasáb.

¹¹⁰ Uo., 117. hasáb.

¹¹¹ Uo., 118. hasáb.

¹¹² House of Commons i. m. (82. lj.) 309. hasáb.

¹¹³ Uo., 318. hasáb.

enélkül az a fennállónál is szűkebb védelmet biztosít a weboldalak működtetői számára. Az „akár elektronikus úton is lefolytatható” bírói ellenőrzés a képviselő szerint a törvény céljának megfelelően „elijeszti a triviális és zaklató jellegű” kereseteket.¹¹⁴

A ‘panaszértésítés’ (*notice of complaint*) a szintén Fello által a bizottság elé terjesztett 10. módosító alapján – a közösbizottsági jelentéssel összhangban –, így a kormányjavaslatban megfogalmazottól eltérő tartalommal is bírt volna. Eszerint panaszértésítés nemcsak az adott közlést sérelmező személy által a weboldal működtetőjéhez intézett bejelentés, hanem az a nyilvánosan, az eredeti közléssel azonos felületen publikálendő tájékoztató is, ami a panasz beérkezése és az ügy lezárása közötti időszakban az adott tartalommal találkozó felhasználókat annak kifogásolt mivoltáról informálja. Mint láttuk, a Kormány az utóbbit, a megvalósítás gyakorlati nehézségeire hivatkozva, nem tartotta üdvös megoldásnak, a Fello-féle módosítók azonban visszahozták volna, úgy, hogy a kétféle értesítésre azonos követelmények vonatkozzanak. Figyelemre méltó, hogy a Közösbizottság jelentése a nyilvános panasztájékoztató publikálásának kötelemét még nem kötötte volna bírói határozathoz, hanem minden olyan panaszra nézve automatikusan előírta volna, amelynek a szerzője azonosított, illetve felszólításra „haladéktalanul” azonosítja magát.¹¹⁵

A panasztájékoztató publikálására vonatkozóan Djanogly ugyancsak megismételte a válaszdokumentumban foglaltakat, miszerint az elképzelés olyan „gyakorlati és technikai nehézségekkel jár”, amelyek lehetetlenné teszik megvalósítását. Arra is felhívta a figyelmet, hogy a 10. módosító szövege szerint a weboldalak működtetői elsődleges kiadónak lennének minősítendőek, ha nem tesznek eleget az ott előírtaknak – ez pedig szöges ellentétben áll a rendszer önkéntes jellegével.¹¹⁶ A panaszértésítés bírói végzéshez kötése „komoly késedelmet és költséget jelentene a panaszos számára, ami szükségtelen, ha a szerző hozzájárul a törléshez”. A Kormány szerint az sem helyes, ha olyan bírósági eljárás dönt egy-egy közlés sorsáról, amelyben a feleknek nincs alkalmuk részletesen előadni álláspontjukat, sőt, a bepanaszolt fél adott esetben nem is értesül az eljárás tényéről.¹¹⁷

7.7. A moderálásra vonatkozó szabályozás

A védelem további kvalifikálását eredményezte volna a Munkáspárt képviselői által a bizottság elé terjesztett 17. és 46. módosítóban párhuzamosan, némileg eltérő tartalommal megfogalmazott elképzelés is. A módosítás arra irányult, hogy a törvény *expressis verbis* rögzítse, hogy az 5. paragrafus által nyújtott védelem akkor is fennáll, ha a weboldal működtetője utólag moderálja a kommenteket, kivéve, ha a moderálás révén vált defamálóvá a közlés (46. módosító). Illetve, ha a moderálás révén érdemben súlyosbítja a közlés defamáló jellegét, megszünteti azt a lehetőséget, hogy a szerző valamely érvényes védelemre hivatkozzon egy esetlegesen ellene induló kereset során, vagy érdemben „kiterjeszti a kifogásolt közlések nyilvánosságának mér-

¹¹⁴ House of Commons Public Bill Committee i. m. (87. lj.) 98–99. hasáb.

¹¹⁵ Joint Committee on the Draft Defamation Bill i. m. (58. lj.) 55–56.

¹¹⁶ House of Commons Public Bill Committee i. m. (87. lj.) 107. hasáb.

¹¹⁷ Uo., 111. hasáb.

tékét” (17. módosító). A Kormány képviselője a bizottságban megerősítette, hogy egyetért a Közösbizottság által megfogalmazott céllal, és bátorítani kívánja a felelős moderálás gyakorlatát. Djanogly szerint ugyanakkor a törvényjavaslat eleve egyértelművé teszi, hogy a moderálás nem zárja ki a védelem alkalmazását, azt pedig, hogy a működtető olyan mértékben módosított-e egy-egy közlést, hogy már annak szerzőjeként kell tekinteni rá, helyesebb a bíróságok megítélésére bízni.¹¹⁸ Úgy vélte, a módosítás csak bonyolítaná az előírásokat, ráadásul az érdemi kiterjesztés mércéjével éppenséggel túlzottan védené a weboldalak működtetőit.¹¹⁹

A bizottsági vita fényében némileg meglepő módon Grayling miniszter a jelentési szakaszra olyan új bekezdésre tett javaslatot, amely kimondja, hogy a weboldal működtetője által felhívható védelmet „önmagában” nem dönti meg, ha a kifogásolt közléseket moderálták (6. módosító). A módosító jóval szűkszavúbb, mint a Fello által a bizottságban előterjesztett 17-es, nem szerepelnek benne a weboldal működtetőjének magatartására vonatkozó szűkítő feltételek. Ugyanakkor – a Djanogly által a bizottságban elmondottakkal összhangban – megfogalmazásával nyitva hagyja a lehetőséget, hogy a bíróságok vizsgálják a működtető tényleges szerepét. Wright a jelentési szakasz vitájában is megerősítette, hogy létezhetnek olyan esetek, amelyekben a weboldal működtetője „túl messzire megy” a moderálás során, és éppen e beavatkozás révén válik egy-egy közlés defamálóvá, de a Kormány továbbra sem tartja szükségesnek, hogy megkösse a bíróságok kezét e szempont mérlegelését illetően.¹²⁰

A fentebb tárgyaltak jelentőségét kiemeli az a tény, hogy ha a paragrafus más szerkezetű definíciós megoldást választ, a moderálásra vonatkozó szabályozás nem szolgálhatta volna az elérni kívánt célt. A szerkesztői-kiadói és az elektronikus kereskedelmi paradigma következetes, a hagyományokhoz és ezzel összefüggésben a joggyakorlathoz hű alkalmazása kizárja, hogy a felhasználói tartalmakat moderáló szolgáltató mentesüljön a felelősség alól. A moderálás könnyen tekinthető a szerkesztés egy formájának, aki pedig moderál, annak vitathatatlanul tudomása van arról, amit moderált. Az ezekre a paradigmákra épülő szabályozás és ítélkezés ennek megfelelően arra ösztönzi a weboldalak működtetőit, hogy ne moderáljanak, legfeljebb csak akkor – akkor viszont mérlegelés nélkül –, ha a tartalmakra vonatkozó kifogást kapnak kézhez. (Ez a dinamika egyértelműen érvényesül Magyarországon, ahol a kommentek moderálására egyre kevesebb weboldal vállalkozik, miközben a felhasználói hozzászólások egyre durvább hangvételű változatos források mutatják be súlyos, társadalmi szintű problémaként.) A brit jogalkotók úgy látták, mindez ellentétes a társadalom érdekével, amit az szolgálna, ha az internetes eszmecsereket a szolgáltatók igyekeznének a lehetőségekhez képest civilizált keretek között tartani.

Természetesen felvethető – és mint láttuk, a vitákban fel is vetődött –, hogy a felelősségi viszonyok összefüggésében nem ‘helyes’ letérni a korábbi paradigmák által kijelölt útról, még akkor sem, ha a moderálást egyébként üdvösnek tekintjük. Ha az újságok felelősek az olvasói levelekért, miért nem felelősek a weboldalak legalább a moderált kommentekért? Ezt a megközelítést részben, mondjuk így, jogpozitivistá érvekkel lehet alátámasztani, vagyis azzal, hogy a jog ezt írja elő, tehát így is kell lennie. Ezek azonban automatikusan érvényüket veszítik, ha, mint esetünkben, az ellentétes verzió is törvényi alapot kap.

¹¹⁸ Uo., 121. hasáb.

¹¹⁹ House of Commons Public Bill Committee i. m. (76. lj.) 85–86. hasáb.

¹²⁰ House of Commons i. m. (82. lj.) 310. hasáb.

Az olvasói levelek szerkesztését és az internetes kommentek moderálását azonos jellegű cselekménynek tekintve másik lehetséges érvként felmerül: mi indokolja a párhuzamos szabályozást? Erre a válasz természetesen az, hogy az analógia érvénye rendkívül korlátozott. A kommentek és az olvasói levelek közötti alapvető különbségeket másutt már bemutattam, így itt csak azt emelem ki, hogy ezek a különbségek a kommentek moderálása által sem tűnnek el, valamint hogy a két jelenség az idő előrehaladtával egyre kevésbé tűnik analógnak.¹²¹ A felhasználói tartalmak kezelésére a weboldalak működtetői változatos és összetett, a klasszikus kapuőr-modellre gyakran már nyomokban sem emlékeztető megoldásokat dolgoznak ki. Az úgynevezett *crowdsourcing* aktív (hozzászólásokkal kapcsolatos kifogások bejelentése, hozzászólások vagy hozzászólók minősítése stb.) és passzív (felhasználói viselkedés, olvasottság stb. elemzésére építő algoritmusok) formái mellett és ezekkel kombinálva, ugyancsak számtalan variációban léteznek olyan rendszerek, amelyekben a moderálásnak nevezhető funkció felhasználófüggő módon működik, vagyis a weboldal egyik látogatója – a saját maga által beállított paraméterek és/vagy a weboldal beállításai alapján – nem találkozik bizonyos tartalmakkal, míg a másik igen.¹²²

8. A defamációs törvényjavaslat a Parlament Felsőházában

8.1. Módosítások

A törvénytervezetet 2012. október 9-én tárgyalta második olvasatban a Lordok Háza, a bizottsági vita december 17-én és 19-én, majd 2013. január 15-én és 17-én folyt. (A törvénytervezetet tárgyaló felsőházi nagybizottságban bármely képviselő részt vehet. A tervezetről állandó bizottsági viták is folytak, az ezekben elhangzottak feldolgozása azonban sajnos szétfeszítené jelen tanulmány terjedelmi korlátait.) A jelentési szakaszra február 5-én, a harmadik olvasatra február 25-én került sor. A jogszabály elfogadása tavasszal egy ideig kétségesnek tűnt, mivel a Felsőház olyan kiegészítéseket indítványozott, amelyek a 2012 novemberében lezárult, a brit média működésének diszfunkcióival, normasértéseivel foglalkozó úgynevezett Leveson-jelentés egyes ajánlásait beépítették volna a Defamációs Törvénybe.¹²³ A Kormány és az Alsóház ellenzte az elképzelést, amelytől intenzív egyeztetések után végül elálltak a felsőházi képviselők. Így április 16-a és 24-e között sor kerülhetett az utolsó részleteket véglegesítő úgynevezett 'ping-pong' szakaszra a két ház között, majd ennek zárulta után egy nappal a törvény uralkodói aláírására is.

A Felsőház munkája az 5. paragrafust három új bekezdéssel gazdagította. Ezek egyike a panaszjárást szabályozó rendelet pozitív parlamenti megerősítését írja elő a tervezetben szereplő negatívval szemben – vagyis a képviselők előzetesen szavaznak róla, nem csak az utólagos megsemmisítés lehetősége áll rendelkezésükre. A másik arról szól, hogy a rendelet megállapít

¹²¹ NÁDORI i. m. (43. lj.) 323.

¹²² Lásd például Trollszelidítés a Mandineren. *Mandiner Blog*, 2012. augusztus 17. http://mandiner.blog.hu/2012/08/17/trollszelidites_a_mandineren; Néhány mondat a függő kommentezésről, amivel most szembesültök. *Cink*, 2014. augusztus 21. <http://cink.hu/nehany-mondat-a-fuggo-kommentezesrol-amikkel-most-szem-1624891365>

¹²³ Magyarul lásd: DEBRECZENI-RASKÓ Gabriella: A Leveson Inquiry. *In Medias Res*, 2014/1. 146–175.

hat olyan szabályokat, amelyek szerint „olyan értesítéseket, amelyek nem panaszértesítések, panaszértesítésként kell kezelni” – vagyis a weboldal működtetőjének az értesítés hiányosságairól tájékoztatnia kell a panaszost, és lehetőséget kell biztosítania a hiánypótlásra. A harmadik pedig arról, hogy a paragrafus által biztosított védelem megdőljön, ha a panaszos bizonyítani tudja, hogy a weboldal működtetője rosszhiszeműen járt el. Az alábbiakban az utóbbival foglalkozom részletesebben, míg a felsőházi vitákban elhangzottakra – az alsóházi vitában kifejeződött problémakörökhöz igazodva – csak akkor térek ki, ha a korábban már ismertetettekhez képest érdemi újdonságot tartalmaztak.

8.2. A tömeges névtelen szólás felelősségi viszonyai

Az annak idején a Közösbizottságot elnöklő Lord Mawhinney¹²⁴ ékesszólóan rekapitulálta a testület azonosítatlan szerzők által írott közlésekre vonatkozó álláspontját. Úgy ítélte meg azonban, hogy a törvénytervezet nem mozdítja elő a kívánatos kulturális változást:

„Nem látok semmit a tervezetben, aminek akár érintőlegesen köze lenne ahhoz, amit a névtelen defamációval kezdeni kéne. A bizottságban nem voltunk meggyőződve (a pontos teendőkről), óvatossak voltunk, de elmondom a miniszternek, hogy én mit szeretnék. Differenciálódást szeretnék, kulturális változást az országban, hogy valamikor a jövőben eljussunk oda, hogy ami nincs aláírva, azt ne is vegye komolyan senki. (...) Lehet, hogy ez a folyamat öt évig tart, lehet, hogy tízig. Mindenesetre amíg valaki elő nem áll egy jobb módszerrel arra, hogy defamációs védelmet nyújtsunk azok (ellen), akik névtelenek szeretnek maradni az interneten, próbáljunk olyan helyzetet teremteni, amiben (az ilyen közlésekre) ügyet sem vet senki. Ez legalább a védelem egy fajtája. Boldogan visszavonulok, ha a miniszter jobb megoldással áll elő, de nem látok ilyet a tervezetben.”¹²⁵

Nem magától értetődő, hogy a Kormány konstrukciója olyan mértékben tér el a Közösbizottság által proponálttól, ami indokolja Mawhinney kijelentését. A leglényegesebb eltérés minden bizonnyal az, hogy a Közösbizottság kötelező, míg a Kormány önkéntes rendszert vizionált, de mint látni fogjuk, a kritika nem egyszerűen erre vonatkozott.

A civilben filozófus, független Baroness O'Neill (aki a Sense About Science kuratórium tagjaként is érintett volt a reformban) a második olvasatkor esszéértékű felszólalásban fejtette ki hasonló álláspontját. Elmondta, hogy az internet előtti világban könnyű volt különbséget tenni a pletyka és a 'publikáció', vagyis az olyan tartalom között, amelyért valaki felelősséget vállal. A defamáló pletykákat viszonylag könnyű volt kezelni és visszaszorítani, társadalmi megítélésük egyértelmű és egyértelműen negatív volt, viszont csak kivételesen vezettek jogi esetekhez. A globális elérést biztosító anonim kommunikáció lehetősége mindezt megváltoztatta, a defamáló közlések terjesztését és terjedését sokkal könnyebbé tette. A képviselő szerint a sza-

¹²⁴ A belfasti születésű tory politikus, Brian Mawhinney 1979-től 2005-ig volt alsóházi, azóta felsőházi képviselő, az uralkodó tanácsadó testülete, a *Privy Council* tagja. A kilencvenes években miniszteri és a pártelnöki funkciót is betöltött, 2003 és 2010 között pedig az angol *Football League* elnöke volt.

¹²⁵ House of Lords i. m. (46. lj.) 948. hasáb.

bályozásnak ezért el kell különítenie a védelemre érdemes, közérdekű kommunikációt az érdemtelen kvázi-kommunikációtól. Utóbbi jellemzője, hogy eredete, kiindulópontjai és szerzői rejtve maradhatnak, így módszereik, feltételezéseik, állításai és csúsztatásai meg sem kérdőjelezhetőek, míg az előbbi őszinte, ellenőrizhető és megvitatható. A – Karl Poppertől idézett – társadalmi nyíltság közérdek, de a névtelen kommunikációban megnyilvánuló „puszta közlés” a nyíltság „unintelligens”, ezért a közérdek alapján önmagában védelemre nem érdemes formája. O’Neill az interneten „lebegő” tartalmak megítéléséhez hármas kritériumrendszert ajánl: hozzáférhetőség, érthetőség, megítélhetőség. Mindaz, ami nem felel meg mindhárom feltételnek, márpedig a névtelen forrásból származó internetes tartalmak értelemszerűen elbuknak a megítélhetőség vizsgáján, a kvázi-kommunikáció kategóriájába sorolandó, és csak kivételes esetekben – ilyen lehet az investigatív újságírás néhány „különösen érzékeny” típusa – méltó a valódi kommunikációval azonos szintű védelemre. A képviselő szavai az 5. mellett a 4. (közérdekű közlések védelme) és a 6. (tudományos közlések védelme) paragrafus érdemét is érintették.¹²⁶ A hármas feltételrendszerrel ugyanakkor érdemes megjegyezni, hogy azt a *Royal Society* kifejezetten a tudományos kommunikáció kontextusában dolgozta ki, így a névtelen felhasználói tartalmakra való alkalmazhatóságuk inkább izgalmas továbbgondolásra, semmint változtatás nélküli érvényesítésre alkalmas.¹²⁷

Új ötlettel állt elő a második olvasatkor az ország korábbi főmeteorológusa, a munkáspárti Lord Hunt, aki saját bevallása szerint a vita előtt nem kísérte figyelemmel a törvénytervezet sorát. A képviselő szerint az 5. paragrafusnak intézkednie kellene arról, hogy létrejöjjön egy „defamációs weboldal”, amelyen a vitatott tudományos és technikai kérdésekről eszmecsere folyhat. Ilyen problémákat érintő ügyekben nem indulhatna addig bírósági eljárás, amíg a weboldalon a törvényben meghatározott ideig, például három hónapig nem tárgyalták ki az adott kérdést.¹²⁸

Az 5. paragrafus továbbra is vitatott voltát jelezte, hogy a munkáspárti Lord Browne és Baroness Hayter, valamint a liberális demokrata Lord Phillips jegyzőkönyvileg bejelentette, hogy amikor a bizottság paragrafusonként szavaz, nem fogja támogatni azt. Phillips ugyanakkor később visszakozott, és a bizottság egy módosítással tovább is engedte a paragrafust. Hayter a bizottsági vitában azt mondta, a weboldalak felelősségi viszonyait ugyanúgy kellene szabályozni, mint a könyvesboltokét: nem felelősek az általuk terjesztett defamáló közlésekért mindaddig, amíg azokról bírósági ítélet nem születik, kivéve, ha a panaszos nem tudja azonosítani a szerzőt, és így fellépni sem tud ellene. Nem érintette ugyanakkor azt a nyilvánvaló különbséget, hogy a könyvterjesztés viszonyai között igencsak ritkán áll elő az utóbbi situáció.¹²⁹ Lord Phillips arról beszélt, hogy az újságok nem hivatkozhatnak arra, hogy az általuk közölt olvasói levelekért csak a beküldők tartoznak felelősséggel.¹³⁰ Az ő, módosító indítványokban is mani-

¹²⁶ Uo., 956–958. hasáb.

¹²⁷ *The Royal Society, Science as an Open Enterprise*. 2012. https://royalsociety.org/~media/royal_society_content/policy/projects/sape/2012-06-20-saoc.pdf

¹²⁸ House of Lords i. m. (46. lj.) 977–978. hasáb.

¹²⁹ House of Lords: *Defamation Bill – Committee (Second Day)*. 2012. december 19. GC568. hasáb. <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld201213/ldhansrd/text/121219-gc0001.htm#12121959000489>

¹³⁰ Uo., GC571. hasáb.

felesztendő álláspontjukra is igaz, hogy összességében a tervezet alapkoncepcióját, a felelősségi viszonyok konstrukcióját támadták. Javasataikkal alább részletesen foglalkozom.

A paragrafust olyan kritika is érte, amely szerint az nem felel meg kellőképpen vállalt céljának, vagyis nem csökkenti érdemben a fennálló jog szólásszabadságot dermesztő hatását. Lord Lester a Mumsnet új állásfoglalását idézte, mely szerint a tervezett panasz eljárás ahhoz fog vezetni, hogy a weboldalak továbbra is különösebb mérlegelés nélkül eltávolítják a kifogásolt tartalmak zömét. A Mumsnet kifejtette:

„Úgy érezzük, a törvényhozók egyelőre nem mérték fel teljes mértékben, hogy a hozzánk hasonló társaságok számára nem a súlyosan bántó vagy defamáló posztok jelentenek problémát; ezekről, amint tudomást szerzünk róluk, könnyen döntünk és gyorsan tudunk intézkedni. A nehéz ügyek szinte mindig azok, amelyek viszonylag kisebb érdeklődést váltanak ki, és olyan kijelentésekre vonatkoznak, amelyek – bár a panaszos számára potenciálisan hátrányosak – a nagyközönség tagjainak őszinte, rossz szándéktól mentes véleményét tükrözik. Nem érezzük helyesnek, ha ilyen esetekben a Mumsnet adminisztrátorainak vagy felhasználóinak kell a jogi szakértő szerepét betölteniük (...). Úgy véljük, nem igazságtalan és nem jelent aránytalan terhet, ha ilyenkor a panaszosnak – aki végül is a tények birtokában van – kell a minimális információkkal alátámasztania (panaszát).”¹³¹

A felsőházi vitában korántsem a képviselők pártállása szerint alakultak ki a frontok. A korábban évtizedekig gyakorló jogásként defamációs ügyekben is működött Lord Phillips fellejtéseit hangsúlyosan vitatta párttársa, Lord Allan (civilben a Facebook európai közpolitikai igazgatója) és a tory Lord Lucas (civilben a *Good Schools Guide* című iskolaminősítő weboldal kiadója). Amikor Allan arról beszélt, hogy az internetes kommenteket érdemes a kocsmai, piaci vagy éppen sporteseményeken zajló beszélgetésekhez hasonlóan kezelni, Phillips és Mawhinney szinte kórusban mondott ellent neki. Phillips szerint „bizarr”, Mawhinney szerint „tarthatatlan” az álláspont, mivel senkit nem érdekel, mi egy közlés forrása, ha egyszer huszonnégy óra alatt elterjedhet az egész világon. Érdekfeszítő lett volna megtudni, hogy utóbbi hogyan egyeztetni össze ezt a véleményét az éppen a közlések szerzői és kontextusa alapján differenciálódást és kulturális változást váró korábbi álláspontjával. Ám ennek kifejtésére egyelőre nem került sor – talán mert a levezető elnök Lord Brougham arra figyelmeztetett, hogy közeleg a karácsonyi szünet, illendő lenne mihamarabb lezárni az ülésnapot.¹³²

¹³¹ House of Lords: *Defamation Bill – Committee (3rd Day)*. 2013. január 15. GC188–189. hasáb. <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld201213/ldhansrd/text/130115-gc0001.htm#13011552000082>

¹³² House of Lords i. m. (129. lj.) GC574–575. hasáb.

8.3. Definíciók és más jogszabályokhoz való viszony

Lord Browne és Baroness Hayter a bizottsági szakasz előtt benyújtott módosítóval a „weboldal működtetője” helyett az „elektronikus platform működtetője” kifejezést javasolta (23A). Hayter a bizottságban elmondta, hogy a módosító célja a szondázás, beterveztői a Kormány reakciója alapján meg kívánnak győződni arról, hogy a tervezetben szereplő megfogalmazás a Kormány korábbi jelzéseinek megfelelően kiterjed a Facebookra, a Twitterre és a különböző blogokra is.¹³³ Lord Allan a szakértő magabiztosságával hívta fel a figyelmet arra, hogy két-három éven belül eljön az az idő, amikor az internetes tartalmak zömét már nem webböngészőkön át éri el a felhasználók.¹³⁴ A bizottságban a Kormány nevében felszólaló Lord Ahmad visszadobta a labdát: részben elmondta, hogy a javasolt definíció legalább annyi félreértésre adna okot, mint az eredeti, részben jelezte, hogy a Kormány nyitott bármilyen konkrét javaslatra, ami jobban megfelel az internet folyamatosan változó körülményeinek.¹³⁵ Ilyen szövegszerűen nem érkezett, a megfogalmazás a jogszabály része lett. Baroness Hayter viszont köszönettel vette, hogy Lord Allan hozzászólásából kiderült számára, hogy a Facebook valóban weboldalnak tekinthető.¹³⁶

Az egyébként az egész törvényt egy „fenomenálisan sikeres politikai kampány” eredményének minősítő kommentátorok ettől függetlenül azt feltételezik, hogy a közösségi oldalak esetében konkrét ügyekben vita tárgyát képezheti majd, hogy mely szereplő tekintendő működtetőnek, az „internetes platformok gyorsan változó jellegére” tekintettel ezzel együtt „értelmesnek” minősítik a megoldást.¹³⁷ Az is felmerült, hogy a meghatározás keretén kívül maradnak a nem webes böngészőn át elérhető szolgáltatások, például bizonyos mobil tartalmak.¹³⁸ Utóbbi kontingencia nyilván megelőzhető lett volna azzal, ha a paragrafus weboldalak helyett mondjuk hálózati oldalakról szól. A jogalkalmazás számára azonban így is adott a lehetőség, hogy a webet ebben az esetben ne technológiai, hanem kulturális/funkcionális fogalomnak tekintse. A megoldás, ahogyan már utaltam rá, nemcsak praktikus, hanem elvi jelentőséggel is bír. A megszámlálható tömegmédiá világhoz kötődő fogalmaktól való eloldás alapozza meg, hogy a szabályozást ne kösse a szükségszerűen elégtelen analógiák béklyója (mint a szerkesztőkkel és kiadókkal foglalkozó 1996-os Defamációs Törvényt). Azonban ne is járjon úgy, mint az Elektronikus Kereskedelmi Rendelkezések, ahol a precíznek szánt, a szolgáltatói szerepet és magatartást klasszifikálni igyekvő definíciók egyértelmű viszonyok helyett sokkal inkább folyamatos, a szereplők számára kiszámíthatatlan kimenetelű értelmezési kényszert hoznak magukkal.

Lord Lester a bizottsági szakasz előtt benyújtott 26. módosítóval azt írta volna elő, hogy a panaszértésítésben annak is szerepelnie kelljen, hogy a panaszos szerint miért jogsértő – tehát nem pusztán defamáló – a kifogásolt közlés. A képviselő szerint a változtatás a Mumsnet által jelzett, fent idézett problémát adresszáta volna, egyúttal közös nevezőre hozta volna az 5. pa-

¹³³ Uo., GC565. hasáb.

¹³⁴ Uo., GC575. hasáb.

¹³⁵ House of Lords i. m. (131. lj.) GC190. hasáb.

¹³⁶ Uo., 215. hasáb.

¹³⁷ Alastair MULLIS – Andrew SCOTT: Tilting at Windmills: The Defamation Act 2013. 77 *The Modern Law Review*, 2014. 108.

¹³⁸ PRICE–MCMAHON i. m. (18. lj.) 93.

ragrafust az Elektronikus Kereskedelmi Rendelkezésekkel. A Kormány ugyanakkor úgy látta, hogy a módosítás szükségtelenül bonyolítaná az eljárást, és a laikus panaszosokat arra szorítaná, hogy már az értesítés megfogalmazása előtt jogi segítséget kelljen kérniük. A két jogszabály összevetését, azok eltérő céljaira tekintettel, továbbra sem tartották szükségesnek, azt viszont Lord Ahmad Lord Browne közbevetése nyomán jelezte, megfontolják, hogy a rendelet kiköszön-e ellenkező irányú, de hasonló értelmű feltételt a weboldalak számára, vagyis nekik kelljen bizonyítani az állítás jogszerű voltát, amennyiben igénybe akarják venni a védelmet.¹³⁹ Ez természetesen szembement volna a szabályozás lényegével, így nem is valósult meg.

8.4. Az azonosítás és a panasz eljárás önkéntessége

Lord Lester és a Munkáspárt vezérszónoka, Lord Browne a második olvasatkor egyaránt úgy foglalt állást, hogy a panasz eljárást szabályozó rendelet a szabályozás lényegéhez tartozik, így az a helyes, ha a Parlament fogadja majd el.¹⁴⁰ Ezt az álláspontot a bizottsági vitában többen visszahangozták, és mint fent utaltam rá, a Kormány – a Lord McNally által a bizottsági szakasz előtt beterjesztett 28. módosítóval – a magáévá is tette.

A független Viscount Colville a második olvasatkor úgy vélte, hogy a panasz eljárás arra is alkalmas lehet, hogy ebben érdekelt felek alaptalan defamációs panaszok segítségével próbálják felfedni whistleblowerek kilétét.¹⁴¹ (A felvetés inkább elméletileg érdekes, hiszen, mint láttuk, a tervezett szabályozás a szerzőkre bízta, hogy átadják-e adataikat a panaszosnak.)

Lord Mawhinney a bizottsági szakasz előtt olyan indítvánnyal állt elő, amely azt mutatta, hogy a fent idézett szónoklatában jelzett öt-tíz évet nem kívánja kivárni. A – saját bevallása szerint gondolatébresztőnek szánt, a bizottsági vita végeztével vissza is vont – 30. módosítóval olyan új paragrafust javasolt, amely egyszerűen megtiltotta volna az üzemeltetőknek, hogy nem azonosított forrásból származó tartalmakat bármely weboldalon megjelenítsenek. A bizottsági vitában derült ki, hogy a képviselő a fentebb ellentmondásosnak nevezett két megközelítést alternatívaként szerepelteti. Mint mondta, az azonosítatlan kommunikáció kezelésének egyik lehetséges módja annak törvényen kívül helyezése, a másik pedig a már sokat emlegetett kulturális változás.¹⁴² Az indítványra, annak szonda jellegétől függetlenül, a jegyzőkönyvön is átsütő méltatlansággal reagált Lord Lester, aki elmondta, hogy a kínai internetszabályozás pontosan ilyen rendelkezést foglal magában, a célja pedig az, hogy az állam azonosítani és ezáltal üldözni tudja a hatalomgyakorlását bírálókat.¹⁴³ Lord McNally a Kormány nevében udvariasan azt mondta, „tanulmányozni fogja” a kérdést, de hozzátette, hogy az elképzelés messze túlmutat a defamációs jog keretein, ahogyan azt is, hogy egyesek szerint a jogalanyoknak „hagyományosan mindig is rendelkezésükre állt a lehetőség, hogy névtelenül vagy álnéven fogalmazzák meg kritikáikat”.¹⁴⁴

¹³⁹ House of Lords i. m. (131. lj.) GC202., GC220. hasáb.

¹⁴⁰ House of Lords i. m. (129. lj.) 954., 939–940. hasáb.

¹⁴¹ Uo., 944. hasáb.

¹⁴² House of Lords i. m. (131. lj.) GC225–226. hasáb.

¹⁴³ Uo., GC227. hasáb.

¹⁴⁴ Uo., GC230. hasáb.

Mawhinney-énél puhábbnak minősíthető, de hasonló irányultságú javaslat érkezett az elenzéktől is. Lord Browne és Baroness Hayter az Alsóházban Helen Goodman által már elővezetett elképzelést némileg új köntösbe öltöztetve azt proponálta a bizottsági szakasz előtt benyújtott 25B számú módosítóval, hogy a panaszjárásról szóló rendelet kötelezhesse a felhasználói tartalmak szerzőit, hogy azonosságukat felfedjék a weboldalak működtetői és a panaszosok előtt. 25A számon a képviselők egy, az Alsóházban ugyancsak Goodman által erőltetett intézményt is kodifikáltak volna, és kötelezővé tették volna a weboldalak számára, hogy feltűnő helyen és módon jelenítsék meg a panaszértésítések fogadására hivatott elektronikus levélcímet. (Lord Allan ide vonatkozóan is kiemelte, hogy a technológia mennyire változékony, és felhívta a figyelmet arra, hogy a fiatalok már szinte egyáltalán nem kommunikálnak e-mailen, ahogyan a tömegeket elérő weboldalak esetében is a lehető legkevésbé praktikus megoldás az egyéb lehetőségek helyett éppen az e-mailhez ragaszkodni.¹⁴⁵) Mint a bizottsági vitában Hayter visszautalt rá, az Alsóházban Djanogly úgy érvelt, hogy a Kormány szerint a weboldalak eleve érdekeltnek lesznek abban, hogy megkönnyítsék a panaszosok számára a kapcsolatfelvételt, ezért nincs szükség arra, hogy ezt a törvényt külön előírja.¹⁴⁶ Hayter szerint:

„Nem akarjuk, hogy a defamáltak, ahogyan ezt a kormány vázlata [ti. a rendelet alapjainak először az alsóházban bemutatott összefoglalója] sugallja, házról házra járjanak, az egyik helyen várjanak 72 órát, a másikon hét napot, hogy aztán minden bizonnyal a bírósághoz kelljen fordulniuk, mielőtt egyáltalán megtudják, ki írta a vélelmezetten hírnevéstört posztot, vagy azt, hogyan léphetnek kapcsolatba az illetővel. Kissé furcsa, hogy a kormány (...) szerint a panaszosoknak azonosítaniuk kell magukat, meg kell adniuk a posztolónak a címüket és minden egyebet, miközben a szerzőre nem áll fenn a viszonyos kötelezettség.”

Hayter úgy vélte, a maroknyi whistleblower védelme nem elegendő ok arra, hogy a „mások hírnevét lábbal tipró milliók” névtelenség mögé rejtőzhessenek. A törvény feladata szerinte az, hogy a webet minél hasonlatosabbá tegye a nyomtatott világhoz, ezért, ha a szerző kiléte titkos, a weboldalnak kell vállalnia helyette a felelősséget. Ahogy az Alsóházban Goodman, úgy itt Hayter sem tért ki arra, hogy ez a rendszer mennyiben felelne meg annak az elvileg konszenzuális célnak, hogy az új törvény enyhítse a weboldalak működtetőire nehezedő jogi nyomást.¹⁴⁷ Hayter hangsúlyozta ugyanakkor, hogy nem célja az anonimitás törvényen kívül helyezése – bár a képviselők megtudhatták, hogy ő maga nem él ezzel a lehetőséggel, és nem hívja magát „*Sexy Sue*”-nak vagy „*Dishy Diane*”-nek az interneten.¹⁴⁸

A Browne–Hayter-féle módosítók mellett érvelve Lord Triesman – aki munkáspárti és szakszervezeti funkciók mellett két éven át az angol labdarúgó-szövetség elnöke is volt – érdekes hasonlattal hozakodott elő. Mint mondta, éveken át hallgatta, hogy a futballpályákon elhangzó sértő és rasszista bekiabálások ellen semmit nem lehet tenni, mert a tömegben lehetetlen megállapítani, hogy ki mit ordibált. A videós megfigyelőrendszerek fejlődése azután

¹⁴⁵ House of Lords i. m. (129. lj.) GC575. hasáb.

¹⁴⁶ House of Commons Public Bill Committee i. m. (87. lj.) 109. hasáb.

¹⁴⁷ House of Lords i. m. (129. lj.) GC565–567. hasáb.

¹⁴⁸ House of Lords i. m. (131. lj.) GC200. hasáb.

meghozta a megoldást. A tanulság Triesman szerint az, hogy lesz, vagy már van is technológiai megoldás a névtelen szerzők azonosítására, csak alkalmazni kell.¹⁴⁹ Ezzel éppen ellentétes szempontot ajánlott képviselőtársai figyelmébe Lord Lucas, aki összefoglalta, milyen társadalmilag támogató előnyei lehetnek a névtelen kommunikációnak (az azonosítatlan hozzászólók nyíltabban beszélhetnek olyan intézményekben, például gyermekük iskolájában szerzett tapasztalataikról, amelyeknek bizonyos tekintetben ki vannak szolgáltatva), és azt is megemlítette, hogy a szerzők adatainak hozzájárulásuk nélkül való kiszolgáltatása minden bizonnyal ellentétes lenne az Adatvédelmi Törvény előírásaival.¹⁵⁰

8.5. A gyors bírói állásfoglalás intézménye

Colville és Allan a bizottsági szakasz előtt benyújtott 27. számú módosítójában jelent meg az a javaslat, amely lehetővé tette volna, hogy a panaszjárásról szóló rendelet olyan rendelkezéseket is tartalmazzon, amelyek alapján a panaszosnak lehetősége van közigazgatási jellegű bírói döntéssel megállapíttatni, hogy az általa küldött értesítés megfelelt a jogszabályi kívánalmaknak. A módosítás az előterjesztők szerint az egyik oldalról azt szolgálta volna, hogy minél kevesebb rosszhiszemű, az értesítési-eltávolítási eljárással visszaélő panasz szülessen. A másik oldalról pedig azt, hogy a felek költséges peres eljárás nélkül kapjanak jogérvényes állásfoglalást.¹⁵¹ Lord Phillips szerint a javaslat nem javított volna azon a helyzeten, hogy a „kisember” számára bármilyen jogi út igénybevétele „leküzdhetetlen akadályt” jelenthet.¹⁵² A Kormány nevében Lord Ahmad azzal utasította el az elképzelést, hogy az azt eredményezné, hogy az előterjesztő szándékával ellentétben minden panaszosnak bírói állásfoglalást kellene kérnie az értesítés megküldése előtt, hiszen a weboldalak nem lennének érdekeltek abban, hogy az így nem megerősítettekkel foglalkozzanak.¹⁵³ Earl of Erroll úgy vélte, hogy a bírói út helyett alternatív vitarendezési fórumokra kellene terelni az ügyeket – ilyen elképzelés már a Közösbizottságban, majd az Alsóházban is megfogalmazódott, majd a Leveson-jelentés nyomán kialakuló, a törvény egészét érintő felsőházi turbulencia egyik góca lett –, Lord Faulks pedig itt mondta el, hogy jogszabály helyett helyesebb lenne az iparági önszabályozásra bízni az egész problémakört, mondván, előbbi óhatatlanul idejétmúlt és elhibázott lesz.¹⁵⁴

A jelentési szakaszra átdolgozott javaslat Lord Lucas, Earl of Erroll és Viscount Colville zászlaja alatt futott be (16.). A pontosított és kiterjesztett szöveg szerint a panaszos – részben a Közösbizottság fenntartási végzéséről szóló elképzelést idézve –, a weboldal, valamint a kifogásolt közlés szerzője egyaránt kérhet előzetes bírói állásfoglalást arról, hogy az adott panasz megfelel-e a hírnévvédelmi keresetekkel szemben támasztott követelményeknek. Itt tehát nem

¹⁴⁹ House of Lords i. m. (129. lj.) GC578. hasáb.

¹⁵⁰ Uo., GC570. hasáb.

¹⁵¹ House of Lords i. m. (131. lj.) GC206–207, 210. hasáb.

¹⁵² Uo., GC212. hasáb.

¹⁵³ Uo., GC219. hasáb.

¹⁵⁴ Uo., GC213. hasáb.

az ügy érdemét érintő ítéletre kell gondolni, hanem arra, hogy nem áll-e fenn olyan körülmény, amelyre tekintettel a bíróság a keresetet *prima facie* elutasítaná. A bírósági út minél több ügyben való elkerülhetőségét célnak tartó Kormány a javaslatot nem tette magáévá.

8.6. A panasz eljárás jellege és menete

Lord Browne és Baroness Hayter a bizottsági, majd a jelentési szakasz előtt benyújtott módosítóval az Alsóházban már elvetett, a weboldal által publikálandó panasztájékoztatóra vonatkozó rendelkezést javasolta (25A és 11.). Lord Allan ehhez kritikusan szólt hozzá, mikor megismételte a Kormány már ismert érveit, és azt is hozzátette, hogy a kis képernyőkön fogyasztott, görgőmozgó tartalom világában életidegen lenne az újságok statikus mivoltához szabott megoldás.¹⁵⁵ Lord Ahmad a Kormány nevében felidézte a közösbizottsági jelentésre adott választ, és azt is kiemelte, hogy a módosítás, amennyiben a weboldal nem publikálja a panasztájékoztatót, a másodlagos kiadók rendelkezésére álló egyéb védelmekről is megfosztaná a működtetőt. Megismételte, hogy a Kormány szerint az elképzelés nem járulna hozzá a szólásszabadság és a hírnévvédelem közti kívánatos egyensúly megteremtéséhez.¹⁵⁶

Colville és Allan a bizottsági szakasz előtt benyújtott 27. számú módosítóval a panaszterjesztésre vonatkozó szabályokat változtatta volna meg. A javaslat a panasz részletesebb kifejtését és indoklását követelte volna meg, többek között a kifogásolt közlés számottevő kár okozására alkalmas voltára, illetve a valós tények bemutatására is ki kellett volna térnie. Lord Ahmad jelezte, hogy az ilyen jellegű szabályozás terepe a Kormány szándéka szerint a majdani rendelet lesz.¹⁵⁷

8.7. A weboldal rosszhiszemű eljárása

Lord Phillips vetette fel először, a második olvasatkor, hogy a paragrafus által nyújtott védelemmel vissza is élhet a weboldal működtetője. A képviselő szerint előállhat olyan helyzet, amelyben a weboldal működtetője külföldi jogalannyal fog össze annak érdekében, hogy az utóbbi helyezzen el jogsérő közléseket felületein.¹⁵⁸ Phillips erre az esetre vonatkozó módosításokat nyújtott be (24., 25., 29.), amelyek egyrészt arra irányultak, hogy a védelem ne álljon fenn, ha a kifogásolt posztot olyan személy helyezi el, aki a weboldal működtetőjével „kapcsolatban áll”, illetve arról rendelkeztek volna, hogy a védelem megdőljön, ha a működtető rosszhiszeműen jár el. Lord Phillips szerint a fennálló jogi helyzet gyengéje éppen az, hogy a webes szolgáltatók olyan védettséget élveznek, ami ellentétes a közérdekkel. Javaslatait indokolva kifejtette, helytelen, ha egy weboldal felhívhatja az 5. paragrafus védelmét azon az alapon, hogy a kifogásolt közléseket „partnere, társvállalata, kapcsolt vállalkozása” helyezte el. (Hozzátette azt is, hogy amennyiben a Kormány haj-

¹⁵⁵ House of Lords i. m. (129. lj.) GC575. hasáb.

¹⁵⁶ House of Lords i. m. (131. lj.) GC192. hasáb.

¹⁵⁷ Uo., GC219. hasáb.

¹⁵⁸ House of Lords i. m. (46. lj.) 974. hasáb.

lamosnak mutatkozik a módosító támogatására, annak definíciós készletén még dolgozni kell). A bizottságban általa elmondottak ugyanakkor arra utaltak, hogy rosszhiszemű, illetve rossz szándékú magatartásnak minősítené azt is, ha egy weboldal súlyosan és feltűnően defamáló felhasználói tartalmakat nem távolít el saját kezdeményezésére, még mielőtt panaszértesítést kapna azokról.¹⁵⁹ Ezzel gyakorlatilag az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) *Delfi*-ítéletének¹⁶⁰ álláspontjára helyezkedett, és a kommentek monitorozására szorította volna a weboldalakat.

Lord Ahmad a meghatározás gyakorlati alkalmazhatóságának akadályait is kiemelve, a bizottságban úgy foglalt állást a Kormány nevében, hogy amennyiben a weboldallal „kapcsolatban álló” személy a működtető tudta nélkül helyezi el a defamáló tartalmat, igenis helyes, ha a weboldal élhet az 5. paragrafus nyújtotta védelemmel. A panasz eljárásban a weboldal működtetője semleges félként jelenik meg, így a Kormány szerint itt értelmezhetetlen a rosszhiszeműség fogalma.¹⁶¹ A konzervatív párti Lord Faulks ugyanakkor arra az általános jogelvre hívta fel a figyelmet, hogy az 5. paragrafus által szabályozotthoz hasonló feltételes mentességek rosszhiszemű magatartás esetén megdőlnék. Lord Ahmad az érvet elfogadva jelezte, hogy a Kormány még visszatér a problémára.¹⁶²

A Kormányt képviselő Lord McNally a jelentési szakasz előtt be is terjesztette azt az indítványt, amely rögzítette, hogy a weboldal rosszhiszemű magatartása megdőnti a védelmet (17.). A jelentési szakasz előtt Lord Phillips és Lord Faulks által benyújtott 10. módosító ugyanakkor az alsóházi 46. módosítóhoz hasonlóan az Elektronikus Kereskedelmi Rendelkezéseket idéző pozitív feltételekhez kötötte volna a védelem érvényesítését. A weboldaltól nem csupán a panasz eljáráshoz való igazodást, hanem azt is megkövetelte volna, hogy a poszt megjelenítése során az elvárható gondossággal járjon el: a panaszra „haladéktalanul” válaszoljon, és tegye meg „az adott körülmények között elvárható” intézkedéseket. A bíróságoknak az elvárható magatartás mérlegelésekor figyelembe kellett volna venniük, hogy a weboldal működtetőjének van-e defamációellenes kódexe vagy gyakorlata, panaszkezelési rendszere, illetve olyan megoldása, amely a panaszos számára lehetővé teszi a szerző azonosságának megállapítását. A javaslat eltörölte volna a tervezetben szereplő értesítési eljárást, és értelemszerűen a rendeletről szóló bekezdést is. Phillips megismételte, hogy elfogadhatatlan, hogy a weboldalak a „leggroteszkebb és legkártékonyabb” közlések esetén is felhívassák a védelmet.¹⁶³ Lord Lester arra hívta fel a figyelmet, hogy a módosítás perek sokaságához, a bizonytalan jogi helyzet fennmaradásához és a szólásszabadság további csorbulásához vezetne.¹⁶⁴ Lord Ahmad azt javasolta az előterjesztőknek, elégedjenek meg a tárgykörben a 17. módosítóval – persze ennél sokkal udvariasabban és hosszabban fogalmazott.¹⁶⁵

Részben a már említett, a Leveson-jelentéshez kötődő feszültség következtében az 5. paragrafus a felsőházi harmadik olvasatkor, majd a felsőházi módosítók alsóházi tárgyalása és a

¹⁵⁹ House of Lords i. m. (129. lj.) GC568–569. hasáb.

¹⁶⁰ *Delfi AS v. Estonia*, no. 64596/09., 2013. október 10-i ítélet.

¹⁶¹ House of Lords i. m. (131. lj.) GC191., GC195. hasáb.

¹⁶² Uo., GC197. hasáb.

¹⁶³ House of Lords: *Defamation Bill – Report Stage*. 2013. február 5. 202. hasáb. <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld201213/ldhansrd/text/130205-0001.htm#13020546001351>

¹⁶⁴ Uo., 206. hasáb.

¹⁶⁵ Uo., 208. hasáb.

ping-pong során is elkerülte a reflektorfényt. Így, visszakapva eredeti sorszámát (a Felsőházban egy ideig 7. paragrafusként futott) a tervezetnek képest öt ponton – 5(4) kereset megindítására alkalmas azonosítás, 5(7) panaszértésként hiánypótlása, 5(11) weboldal rosszhiszemű magatartása, 5(12) a moderálás nem dönti meg a védelmet, 5(9) a rendeletet a Parlament hagyja jóvá – kiegészítve, de koncepcióját és esszenciális mozzanatait illetően változatlan módon lett a törvény része.

A törvény része lett a 10. paragrafus, amely a másodlagos kiadók perlését csak akkor engedi meg, ha a szerző, szerkesztő és/vagy a kiadó ellen gyakorlati okokból nem indítható eljárás. A törvény 13. paragrafusaként fogadta el a Parlament a rendelkezést, mely szerint a bíróság elrendelheti a defamálónak minősített tartalom törlését, attól függetlenül, hogy az eljárásban a weboldal érintett volt-e vagy sem. (A paragrafus hatályát egy módosítással mindennemű másodlagos kiadóra kiterjesztették). A 12. paragrafus szerint a bíróság, amennyiben helyt ad egy defamációs keresetnek, kötelezheti az alperest, hogy az ítélet összefoglalóját publikálja – az alsóházi harmadik olvasatkor Grayling miniszter ezt a lehetőséget úgy említette, mint ami az internetes felhasználói tartalmakat illetően hozzájárul az alperesek és a felperesek érdekei között kívánatos jogszabályi egyensúly kialakításához.¹⁶⁶ (Amennyiben a felek nem tudnak megállapodni a megfogalmazásról, illetve a publikálás módjáról, helyéről és idejéről, ezeket a bíróság állapítja meg.)

9. A panaszeljárást szabályozó rendelet

Az Igazságügyi Minisztérium a 2012 decemberében és 2013 januárjában lefolytatott konzultáció¹⁶⁷ után augusztusban hozta tervezetként nyilvánosságra a fent bemutatott vitákban sokat emlegetett rendeletet, amely a zökkenőmentes parlamenti jóváhagyás után a törvénnyel együtt, 2014. január 1-jén lépett hatályba (2013 No. 3028).¹⁶⁸ A nyolc oldalas rendelethez a minisztérium hasonló terjedelemben útmutatót¹⁶⁹ és egy, a gyakori kérdéseket megválaszoló dokumentumot¹⁷⁰ is készített.

¹⁶⁶ House of Commons i. m. (83. lj.) 368. hasáb. Az 5. paragrafus vitáiban a – kritikusi szerint a sajtószabadság helyi elveivel szögesen ellentétes – 12. paragrafussal való összefüggések máshol nem merültek fel.

¹⁶⁷ Defamation Bill: MoJ Informal Consultation on Regulations under Clause 5. *Inform's Blog*, 2013. január 4. <https://inform.wordpress.com/2013/01/04/defamation-bill-moj-informal-consultation-on-regulations-under-clause-5/>

¹⁶⁸ Defamation Act 2013, Chapter 26. http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2013/26/pdfs/ukpga_20130026_en.pdf

¹⁶⁹ *Complaints about Defamatory Material Posted on Websites: Guidance on Section 5 of the Defamation Act 2013 and Regulations*. Ministry of Justice, 2013. https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/269138/defamation-guidance.pdf

¹⁷⁰ *Guidance on Section 5 of the Defamation Act 2013 and Regulations: Frequently Asked Questions*. Ministry of Justice, 2013. https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/269139/defamation-faqs.pdf

A parlamenti vitákban érintett kérdésekre a rendelet az alábbiak szerint adott választ:

- a) A panaszértesítésnek a törvényben foglaltakon túl ki kell térnie arra, hogy a panaszos milyen jelentést tulajdonít a kifogásolt közlésnek, illetve arra, hogy az milyen hamis tényállításokat és/vagy nem alátámasztható véleményeket tartalmaz.
- b) A panaszosnak nyilatkoznia kell arról, hogy nincs módja a valós szerző azonosítására (az útmutatóból kiderül, hogy részletes leírásra vagy bizonyításra nincs szükség).
- c) A panaszos szabadon dönthet arról, hogy adatait a weboldal működtetője átadhatja-e a szerzőnek.
- d) Hibás panaszértesítés esetén a weboldal működtetőjének két munkanapon belül hiánypótlást kell kérnie.
- e) A bíróság szabadon dönthet arról, hogy a határidők túllépése ellenére érvényesnek tekint-e egyes panaszjárási cselekményeket.
- f) Ha a panaszos úgy véli, hogy a weboldal működtetője alaptalanul utasította el a panaszértesítést, ellene is keresettel élhet.
- g) A weboldal működtetőjének az érvényes panaszértesítés kézhezvételétől számított két munkanapon belül kapcsolatba kell lépnie a kifogásolt közlés szerzőjével.
- h) Ha a működtetőnek nincs lehetősége arra, hogy kapcsolatba lépjen a szerzővel, a kifogásolt közlést törölnie kell, és erről két munkanapon belül tájékoztatnia kell a panaszost.
- i) A szerzőnek küldött értesítés (szükség szerint anonimizálva)
  - tartalmazza a panaszértesítés másolatát,
  - tájékoztatja a szerzőt, hogy amennyiben a panaszértesítés feladásától számított ötödik napon éjfélig nem válaszol a megfelelő információkat megadva, a tartalom törlésre kerülhet,
  - tájékoztatja a szerzőt, hogy a tartalom törlésre kerülhet, kivéve, ha a szerző
    - = jelzi a működtetőnek, hogy a kifogásolt tartalmat törölni kívánja-e,
    - = amennyiben nem kívánja törölni a tartalmat, a működtető rendelkezésére bocsátja teljes nevét és címét,
    - = jelzi a működtetőnek, hogy az átadhatja-e az adatokat a panaszosnak,
  - tájékoztatja a szerzőt, hogy amennyiben a panaszos részére nem adhatja át azokat, a szerző adatait csak bírósági felszólításra szolgáltatja ki.

Az eljárás a szerző válaszában függvényében az alábbi forgatókönyvek szerint folytatódhat:

- a) Ha a szerző fenntartja a közlést, megadja az adatokat, és hozzájárul azok továbbításához, a panaszos perelhet.
- b) Ha a szerző fenntartja a közlést, megadja az adatokat, de nem járul hozzá azok továbbításához, a panaszos a bíróságtól kérheti az adatok kiadásának elrendelését. (Megjegyzendő, hogy ilyen esetekben a felperesnek nem kell hosszadalmas folyamatra számítnia, hiszen a weboldal működtetőjénél már igazoltan megvannak az adatok, és ha a bíróság megalapozottnak látja a keresetet, el is fogja rendelni azok átadását.)
- c) Ha a szerző törölteti a tartalmat, aminek az általa küldött válasz beérkezésétől számított két munkanapon belül meg kell történnie, és a panaszosnak erről ugyanezen határidőn belül értesítést kell kapnia, a panaszos ugyancsak perelhet. (Ebben az esetben

azonban nehezebb és még költségesebb lehet az adatok beszerzése, és az is valószínűbb, hogy a bíróság a törlésre való tekintettel elutasítja a keresetet.)

- d) Ha a szerző nem válaszol, vagy a válasz nem felel meg a követelményeknek, a weboldal működtetőjének törölnie kell a tartalmat, és erről két munkanapon belül tájékoztatnia kell a panaszost. Figyelemre méltó, hogy itt hiánypótlásra nincs lehetőség, vagyis ebből a szempontból határozottan panaszpárti a folyamat.

A panaszosok oldaláról nézve mindez úgy foglalható össze, hogy a panaszértéstartól számított legfeljebb kilenc naptári napon belül a kifogásolt közlés vagy eltűnik az internetről, vagy olyan helyzet áll elő, amelyben kisebb vagy nagyobb jogi procedúra révén, de perelni tudják annak valós szerzőjét, egyúttal, a 13. paragrafus alapján, az esetleg fennmaradt tartalom törlésének bírósági elrendelését is kezdeményezhetik. A weboldalak működtetői, amennyiben betartják a határidőket és a formai követelményeket, teljes mértékben mentesülnek a felelősség alól. A nem rosszhiszemű szerzők (így a sokat emlegetett whistleblowerek) számára pedig adott a lehetőség, hogy közléseiket fenntartsák az interneten, maguk döntsenek arról, hogy előlépnek-e közléseik védelmében, vagy a bíróság kezébe tegyék le adataik sorsát.

A rendelet, illetve a kísérő dokumentumok mindemellett olyan kontingenciákra is kitérnek, mint hogy mi történik akkor, ha egy szerző újra és újra kipoztolja ugyanazt a közlést. (A harmadik esettől a weboldal működtetőjének az értesítés nyomán a szerzővel való egyeztetés nélkül törölnie kell a tartalmat.) Mivel jár, ha a szerző maga törli a kifogásolt tartalmat? (Él a védelem, de a panaszosnak szóló értesítést a működtetőnek ki kell küldenie.) Mi a működtető teendője, ha nyilvánvalóan hamisak a szerző által megküldött adatok? (Úgy kell eljárnia, mint ha nem kapott volna adatokat, akkor azonban nem száll rá vissza a felelősség, ha a valósnak tűnő adatokról kiderül, hogy hamisak.)

Világos, hogy a rendszer ez utóbbi ponton valóban sebezhető, míg az Alsóházban felvetett kiskapu – a szerző megadja az adatait, de nem járul hozzá, hogy a panaszos megismerje azokat – a valóságban nem igazán kecsegtető lehetőség a rosszhiszemű szerzők számára, hiszen ha megindul a peres eljárás, okkal számíthatnak arra, hogy a bíróság kikéri és meg is kapja az adataikat, jogi költségeik pedig nekik is lesznek. A hamis (de nem feltűnően hamis) adatok megadásával ugyanakkor annyit mindenképpen elérhet a szerző, hogy az adott tartalom az egyébként várhatóanál hosszabb ideig elérhető marad. A panaszértéstart nincs a kifogásolt közlés publikálásától számított semmilyen határidőhöz kötve, a panaszos tehát elvben megismételheti, jelezve, hogy az előző körben kapott adatok nem bizonyultak valósnak.

A rendelet és kísérőszövegei nem tértek ki arra a lehetséges problémára, amire a törvény egyik, a már többször idézett szerzőpárostól származó elemzése hívta fel a figyelmet. Eszerint a közösségi platformok, blogszolgáltatások esetében korántsem magától értetődő, hogy mely szereplő tekintendő a panaszértéstartással megkeresendő működtetőnek.¹⁷¹ Ha a panaszos egy blogbejegyzéshez érkezett kommentet kifogásol, kihez kell fordulnia, a blogszolgáltatást működtető céghez vagy a blog gazdájához? A gyakorlatias válasz nyilván az, hogy az előbbihez, hiszen ott nagyobb eséllyel állnak rendelkezésre a komment szerzőjének adatai, de korántsem

¹⁷¹ MULLIS–SCOTT i. m. (137. lj.) 100–101.

kizárt, hogy a szolgáltató a megkeresést azzal utasítja vissza, hogy nem illetékes az ügyben. (Más kérdés, hogy ezzel elveszíti az 5. paragrafus védelmét, és ha a bíróság egy majdani eljárásban működtetőnek minősíti, vállalnia kell a felelősséget az adott tartalomért.)

A törvény kritikusai a panaszeljárást egyértelmű értékekkel rendelkezőnek minősítették, ugyanakkor – a Felsőházban Lord Phillips által képviseltekkel összhangban – felvetették, hogy adott forgatókönyv esetén azzal az eredménnyel is járhat, hogy súlyosan és egyértelműen sértő tartalmak hosszabb ideig elérhetőek maradnak az interneten.¹⁷² Ez természetesen nincs ellentmondásban azzal a – liberális hagyományokra építő jogrendszerekben általánosan elfogadott, bár sehol nem abszolút módon érvényesülő – jogelvvél, amely szerint egy-egy közlés jogsértő voltát végső soron csak a független bíróság hivatott kimondani. Másfelől viszont az a megközelítés sem söpörhető le az asztalról, amely szerint az internetes kommunikáció sajátosságai és speciális lehetőségei akkor is figyelembe veendőek, amikor a panaszosok védelméről van szó. Éppen ezért a Közösbizottságban megfogalmazott elképzelés, amely a vitatott közlések mellett a beérkezett panaszról szóló tájékoztatás publikálására ösztönözné a weboldalak működtetőit, számos vonzó tulajdonságot mutat fel – így foglal állást az idézett helyen Mullis és Scott is. A technikai nehézségekről szóló érvek, ahogy már utaltam rá, nem igazán meggyőzőek, és éppen a rendszer önkéntes jellege tenné elvileg elvárhatóvá, hogy ha egy szolgáltató élni kíván a védelemmel, ne csak a panasz eljárás lebonyolítására készüljön fel, hanem a panasztájékoztató elhelyezésére is. A konstrukció elleni nem elhanyagolható kifogásként ugyanakkor felhozható, hogy az a megalapozatlan panaszokra is vonatkozna, ami a kellemetlenként is felfogható tömegesség révén ahhoz vezetne, hogy a kiindulópontul szolgáló súlyos ügyekben kikerülő tájékoztatókra sem figyelne oda senki. Ha pedig a szolgáltató feladata lenne eldönteni, hogy mikor helyez ki tájékoztatót, megint abban a nem kívánt helyzetben találná magát, hogy neki kellene a bíró szerepét betölteni.

10. Tanulságok

A paragrafussal a legnagyobb (deskriptív értelemben vett) probléma az, hogy az általa megte-remtett védelem más védelmekkel párhuzamosan szerepel a jogban. A weboldalak működtetői számára kiszámítható lehetőséget, és ha van ilyen kifejezés, feltételesen abszolút védelmet biztosít – értve ezen, hogy amennyiben a működtető egyáltalán kap panaszértesítést, és annak nyomán a rendelet előírásait betartva jár el, a későbbiekben esetleg meginduló peres eljárásban biztosan nem marasztalják el. Ugyanez nem mondható el a 10. paragrafus, az Elektronikus Kereskedelmi Rendelkezések vagy az 1996-os Defamációs Törvény alapján felhívható védelmekről, amelyek esetében fennáll a kockázat, hogy a bíróság a szerző elleni perindítás gyakorlati megvalósíthatóságát, a működtető minősítését (kiadó vagy sem stb.) vagy eljárásának gondosságát a működtető számára kedvezőtlenül ítéli meg.

¹⁷² Uo., 102.

Ahogy erre Mullis és Scott,¹⁷³ illetve a törvény megszületésének folyamatát rendszeresen kommentáló Ashley Hurst¹⁷⁴ egyaránt felhívták a figyelmet, a párhuzamos védelmek – különös tekintettel a 10. paragrafusra – az 5. paragrafust e kockázat ellenére redundánssá tehetik. Ha a weboldalak arra számíthatnak, hogy az erőforrás-igényes panasz eljárás lefolytatása nélkül sem kell felelősséget vállalniuk a felhasználói tartalmakért, nem lesznek érdekelték abban, hogy a panaszértesítések nyomán eljárjanak, illetve annak lehetőségét promotálják. A törvény elemzéseiben ugyanakkor olyan előrejelzés is megfogalmazódott, mely szerint a bíróságok minden bizonnyal arra fognak törekedni, hogy a 10. paragrafust szűkítően értelmezzék, ezáltal az 5. paragrafus relevanciáját fenntartsák. A gyakorlatban ez azt jelentheti, hogy amennyiben egy-egy közlés szerzője a Norwich Pharmacal-eljárásnál egyszerűbb és költségkímélőbb módon nem azonosítható, a 10. paragrafus védelmét nem érvényesítik.¹⁷⁵

A panaszosok ezt figyelembe véve is ki vannak azonban téve annak, hogy adott esetben fogalmuk se lehessen arról, hogy az általuk megkeresett weboldal az 5. paragrafus szerint fog-e eljárni. A feltételes védelem strukturálisan hozza magával azt is, hogy a weboldal menet közben is bármikor dönthet úgy, hogy más védelemhez folyamodik, és nem teszi meg a rendelet által megkövetelt további lépéseket, és erről még csak tájékoztatnia sem kell a panaszost. Ez nem önmagában káros, hiszen így válik lehetővé, hogy egy weboldal magára vegye például a felületén publikáló whistleblower közléseinek védelmét akkor is, ha a tények teljes megismerése előtt továbbította neki a panaszértesítést. Más szituációkban viszont ahhoz vezethet, hogy a panaszos várja a választ és a kifogásolt tartalom törlését, miközben a weboldal rég elhatározta, hogy szükség esetén az 5. helyett a 10. paragrafusra hivatkozik majd a bíróságon. A panaszosok oldaláról nézve tehát nem feltétlenül jelenthető ki, hogy a korábbinál kiszámíthatóbb helyzetet hozott a törvény. Mint láttuk, a Kormány oldaláról érdemben nem merült fel, hogy az alternatív védelmeket kiiktassa – az uniós direktívát honosító Elektronikus Kereskedelmi Rendelkezéseket illetően ez eleve igen nehezen megvalósítható cél lett volna –, az ellenzék pedig az ilyen irányba mutató elképzeléseit az azonosításra vonatkozó kötelezettségekhez kötötte. Így bár izgalmas, de akadémikus kérdés, hogy vajon egy alternatíva nélküli rendszer megvalósítható lett volna-e a gyakorlatban. Ahogy az is, hogy az amerikai központú óriásszolgáltatók a brit törvényeknek való megfelelés érdekében hajlandók lettek volna-e panaszkezelési gyakorlatukat átalakítani, vagy vállalták volna a teljes jogi felelősséget minden azonosíthatatlan forrású felhasználó tartalomért.

A törvény hatálybalépése és jelen tanulmány lezárása között eltelt közel egy évben nem váltott ki jelentős szakmai vagy médiavisszhangot egyetlen olyan eset sem, amely az 5. paragrafust érintette volna. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy ne folyhatott volna le a maga előírt medrében akárhány panasz eljárás, de a fentiekre tekintettel valószínűsíthető, hogy tömeges mennyiségéről nincsen szó.

¹⁷³ Uo., 101.

¹⁷⁴ Ashley HURST: The Section 5 Defamation Act Regulations: A Complex Red Herring. *Inform's Blog*, 2013. augusztus 16. <http://inform.wordpress.com/2013/08/16/the-section-5-defamation-act-regulations-a-complex-red-herring-ashley-hurst/>

¹⁷⁵ PRICE–MCMAHON i. m. (18. lj.) 98.

Bármilyen hipotetikus is ezek után, mégis termékenynek tűnik a paragrafust úgy is vizsgálni, mintha a szabályozási párhuzamosságból eredő probléma nem állna fenn, hiszen olyan tanulságokkal szolgál, amelyek bármely, a felhasználói tartalmak jogi kezelésével birkózó jogrendszerben megfontolandóak. A törvényalkotási folyamat bemutatása során részletesen kitértem az 5. paragrafus megítélésem szerint legfontosabb szemléleti és technikai újdonságaira, így itt elegendőnek vélem rekapitulálni azokat:

- a) A szabályozást eloldja a korábbi definícióktól és a velük összefüggő paradigmáktól.
- b) A felelősségi viszonyokat úgy igyekszik szabályozni, hogy a weboldalak működtetői ne abban legyenek érdekeltek, hogy minden kifogásolt tartalmat azonnal eltávolítsanak. Mint láttuk, részben vitatott, hogy ez a törekvés sikerrel járt-e, az azonban kétségtelen, hogy a párhuzamos védelmekhez képest sokkal határozottabban ebbe az irányba mutat a megoldás.
- c) Ezt arra alapozza, hogy az egyes közlésekről szóló vitát koncepcionális értelemben a valós szerző és az érintett panaszos ügyének tekinti, amelyben a weboldal működtetője valóban csak közvetítőként játszik szerepet (legalábbis addig, amíg az előírásoknak megfelelően a vitában is ellátja közvetítői szerepét).
- d) Ennek megfelelően kiküszöböli a tudomásszerzést mérceként használó értesítési-eltávolítási eljárások, de ugyanígy a gyakorlatilag a felhasználói tartalmak monitorozását elváró felelősségi konstrukciók azon jogelvi szintű hátulütőjét, hogy az erre szakmailag felkészületlen, a szólásszabadság felől nézve illetéktelen weboldalak működtetői legyenek kénytelenek 'bírák és esküdtszéket' játszani, gyakorlatilag cenzúrát gyakorolni a felhasználói tartalmak felett. Éppen ezért az, hogy a paragrafus nem tartalmaz províziót arra nézve, hogy a weboldalnak milyen mérce szerint kell értékelnie a kifogásolt közlést,¹⁷⁶ stílszerűen fogalmazva nem *bug*, hanem *feature*, hiszen a szabályozás egyik célja éppen az, hogy a működtetőnek ne kelljen ezzel a kérdéssel foglalkoznia.
- e) Nem abban teszi érdekeltté a weboldalak működtetőit, hogy lemondjanak a felhasználói tartalmak moderálásáról.
- f) Továbbra is lehetőséget ad arra, hogy azok a közlések, amelyek szerzője nem kívánja a felelősséget magára venni, és amelyek így a jogszabály mögött kivehető elképzelés szerint a névvel vállaltaknál alacsonyabb szintű szólásszabadság-alapú védelmet élveznek, költséges és hosszadalmas jogi procedura nélkül törlésre kerüljenek.
- g) Ugyanakkor lehetőséget ad arra, hogy az eredetileg névtelen szerző előlépjen és megvédje a közlést, vagyis számításba veszi, hogy az anonimitás mögött is meghúzódhatnak méltánylandó szempontok.
- h) Világos panaszkezelési folyamatot ír elő. Arról, hogy ez a folyamat mennyire egyszerű és átlátható, megoszlanak a vélemények. (A rendszert egyébként „nyakatekertnek” és

¹⁷⁶ CHEUNG i. m. (16. lj.) 58.

„nehézkésnek” minősítő¹⁷⁷ szakjogász által elkészített praktikus folyamatára összetett, de követhető képet mutat.¹⁷⁸)

- i) Arra törekszik, hogy a felmerülő ügyek minél nagyobb többsége a bíróságok beavatkozása nélkül megoldódhasson. Szintén vitatott, hogy ez a törekvés mennyire járt sikerrel, ahogyan az is, hogy modellszinten nem helyesebb-e, ha a névtelen közlések törlését is csak bíróság rendelheti el.
- j) Eközben azonban széles mozgásteret biztosít a bíróságoknak az eléjük kerülő ügyekben: esetleges ‘túlzott moderálás’ megítélése, rosszhiszeműség vizsgálata, törlés elrendelése, ítélet közzététele, határidők kezelése.

Más dimenzió, de említésre érdemes, hogy a defamációs reformmozgalmat, a törvényalkotást és a végeredményt illető kritikák ismeretében is tiszteletet parancsol az az alaposág és körültekintés, amellyel a szakmai és civil szervezetek, a Kormány és a Parlament kezelték az ügyet. Történelmietlen, és már csak ezért is megválaszolhatatlan kérdés, hogy a SPEECH Acttől a rágalalmazási turizmus miatt kapott ébresztő pofon nélkül, mikor és hogyan kerített volna sort Nagy-Britannia a defamáló internetes felhasználói tartalmakra vonatkozó szabályozásának újragondolására. Annyi azonban bizonyos, hogy ha már belekezdték, nem sajnálták az időt és az energiát. A törvényhozás aktorai sem riadtak vissza attól, hogy minden mérföldkőnél részletes, érdemi, nyilvános egyeztetést folytassanak az érintettekkel, ahogyan attól sem, hogy adott esetben bizonytalanságaikat, vagy éppen a pártvonaltól eltérő álláspontjukat megosszák a nagyközönséggel és egymással. A viták hangneme – miközben természetesen itt is elhangzottak a téma iránti teljes ignoranciáról tanúskodó képviselői felszólalások és dodonai kormányzati szövegek – gyakran vált szenvedélyessé, de a kimért pikírtkedésen soha nem szaladtak túl a személyes megszólítások. Ne legyen illúzióink: itt is voltak hátsó szándékok, volt demagógia, ahogyan volt olyan is, amikor a Kormány már rég eldöntötte, mit akar, de azért túráztatta a képviselőket. Ezzel együtt, talán sikerült is érzékeltetni, a viták zöme irigylésre méltó színvonalon és hangnemben folyt.

A fentiek reményeim szerint alátámasztják, miért érdemes a szabályozási folyamatot ilyen részletességgel vizsgálni. Bármilyen, a komment-dilemmát érintő törvényhozási erőfeszítésnek legalább ugyanezekkel az elméleti és gyakorlati kérdésekkel kell majd foglalkoznia.

Ebben az összefüggésben is kiemelendő a Defamációs Törvény egy másik, a közlés körülményeitől független eleme, a „számottevő kár” mércéje (1. paragrafus). Mint már utaltam rá, a mérce az elmúlt időszak bírósági jogfejlesztése nyomán került át a törvénybe, és mint az irodalom felhívja a figyelmet, megjelenése egyértelműen az internetes kommunikáció jellemzőiből, működéséből levont tapasztalatok eredménye. Egyszerűen fogalmazva, az interneten millió-

¹⁷⁷ Ashley HURST: Defamation Act 2013: Section 5, It's Decision Time for Website Operators. *Inform's Blog*, 2014. január 6. <http://inform.wordpress.com/2014/01/06/defamation-act-2013-section-5-its-decision-time-for-website-operators-ashley-hurst/>

¹⁷⁸ Ashley HURST: *Guide to Proposed Procedure Under Section 5 of the Defamation Act 2013*. 2013. http://www.olswang.com/media/29576449/flow_chart.pdf. Az ábra magyar szövegű verziója Ashley Hurst szíves engedélyével a <http://sajtotorveny.wordpress.com/2014/10/29/a-2013-as-brit-defamacios-torveny-altal-letrehozott-panasz-eljaras-folyamatabra/> oldalon tekinthető meg.

számra burjánzó „vulgarítások és gyerekes sértegetések” jelenléte arra ösztönözte a bírákat, hogy amikor egy-egy defamáló közlés jogszerűtlen voltát – akármilyen platformon is jelent meg – mérlegelik, arra is figyelemmel legyenek, hogy az az adott társadalmi-kulturális viszonyok között triviálisnak tekintendő-e, vagy valóban érdemben rontja a panaszos megítélését.¹⁷⁹ Általános érvénnyel kijelenthető tehát, hogy egy-egy jogszabály bátran célul tűzheti ki, hogy társadalmi-kulturális változások katalizátora, akár kerete legyen, de ha a törvények nincsenek tekintettel a tőlük akár teljesen függetlenül végbemenő ugyanilyen változásokra, nem fognak az elvárható módon működni.

---

¹⁷⁹ BARENDT i. m. (9. lj.) 119, 115.

Egy történelmi spekuláció genezise

*Széljegyzetek Koltay András: Ungváry Krisztián pereit
Magyarországon és Strasbourgban –
Pillanatfelvétel a közéleti szereplők hírnév- és becsületvédelmének
jelenkori magyarországi állapotáról című tanulmányához*

KISS LÁSZLÓ*

1. Bevezető gondolatok

Koltay András kollégám fenti címmel megjelent tanulmányát¹ több okból is üdvözlendőnek tartom. Mindenekelőtt azért, mert a Szerzőnek alkalmat adott arra, hogy a magyar bírói gyakorlatban fellelhető egyenetlenségekre felhívja a figyelmet. Igaza van ugyanis abban, hogy a különböző polgári és büntető bíróságok nem alkalmaznak egységes, következetes mércét a közéleti szereplők hírnév- és becsületvédelmével kapcsolatban, illetve nem használják egységesen a 36/1994. (VI. 24.) AB határozat mércéjét sem. Koltay András értékelő-elemző munkája, nem utolsósorban átgondolt álláspontja komoly hozzájárulást jelenthet a tisztánlátáshoz. A Szerző szerint az adott ügyben a bíróságok döntései jórészt azon múltak, hogy tényállításként vagy véleménynyilvánításnak minősítették az Ungváry Krisztián által közzétett általam sérelmezett elemeit. Minthogy alapvető jelentőségű kiindulási pontnak tartom, idézem Koltay András ideillő néhány mondatát:

„A hét különböző – az ügy érdemére kitérő – bírósági döntés közel egyenlő arányban (4:3) ítélte a leginkább fontos részeket ténynek, illetve véleménynek. Ez a körülmény önmagában utal arra, hogy igen nehezen megítélhető tartalmakról van szó. Az ilyen határozatokban lényegében nincsenek világos támpontok a bíróságok számára, saját belátásukra és szövegértelmezésükre van bízva a közlés jellege felőli döntés (amely az alkalmazandó mérce azonosításának előfeltétele, tekintettel a tényállítások és a vélemények jogi értékelésében található eltérésekre). A bírósági döntésekről általánosságban megállapítható, hogy nem bonyolódottak hosszas nyelvészeti vagy más jellegű elemzésekbe abban a tekintetben, hogy minek is tekintik a sérelmezett részeket.”

Koltay András tanulmánya tényleg komoly segítséget jelenthet az egyes kategóriák (vélemény, tényállítás, következtetés) jelentéstartalmának feltárásához. Örülök a tanulmánynak azért is, mert tudományos felelősséggel nyúl vizsgálatának tárgyához. Igazán kár azonban, hogy Ungváry Krisztián nem a teljes (per)anyagot juttatta el a Szerzőhöz, így a kutatások és következtetések csupán a hozott anyagra koncentrálódhattak. Engem persze Ungváry szelektív

* Alkotmánybíró, egyetemi tanár. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar. E-mail: kiss@mkab.hu

¹ KOLTAY András: Ungváry Krisztián pereit Magyarországon és Strasbourgban. Pillanatfelvétel a közéleti szereplők hírnév- és becsületvédelmének jelenkori magyarországi állapotáról. *In Medias Res*. 2014/1. 129–145.

‘könyvtári tudományos módszerei’ már nem lepnek meg, mégis kár, hogy ennek a Szerző is áldozatává vált. Mindezt amiatt is hangsúlyoznom kell, mivel Ungváry „jóhíszeműségéről” többször is szó esik a bírói ítéletekben, de magában a tanulmányban is.

Külön hálával tartozom Koltay Andrásnak amiatt is, mert tanulmánya ráirányította a figyelmet arra, hogy a vélemények, tényállítások, következtetések elhatárolásához elengedhetetlenül fontos a tények, események, történések (nem történések) pontos ismerete. Fontos az is, valamely bizonyítási eszközt (bizonyítékot) teljes egészében figyelembe vesznek-e a bíróságok (illetve a témakört kutatók). Egyszerűbben szólva: a tényállás pontos és korrekt felderítése nélkül nem lehet az iménti kategóriákat egymástól felelősen elhatárolni. Jelen írásom ez utóbbi állításomat igyekszik alátámasztani.

2. Mi történt, mi nem történt?

Erre a kérdésre a legátfogóbb választ a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) az *Ungváry és Irodalom Kft. kontra Magyarország* ügyben hozott ítélete² adja meg:

„A Bíróság megjegyzi a Legfelsőbb Bíróság azon megállapítását, miszerint az első kérelmező nem tudta bizonyítani, hogy K. úr rendszeres kapcsolatban állt az állambiztonsággal, gyakran elébe ment a szervezet elvárásainak és túlteljesítette annak elvárásait. A Bíróság megjegyzi, hogy ezek a közlések túllépik az újságírás, a tudományosság és a nyilvános vita határát. A jelen ügyben nem a kifejezés – érvekkel alátámasztható módon túlzó – formája, hanem a *spekulációk* (kiemelés tőlem – K. L.) jóhírnév-sértő tartalma az, amit a Bíróság kellő ténybeli támasz hiányában kifogásolandónak talál. Továbbá a Legfelsőbb Bíróság megjegyezte, hogy az állítások egy televíziós műsorban és egy könyvben (...) később ismételtel megdételre kerültek, ami további kárt okozott K. úrnak. A Bíróság is kifogásolandónak találja, hogy a szóban forgó könyv megjelentetésével az állítások még a helyreigazításra kötelező ítélet meghozatala után is megismétlésre kerültek. (...)”

Az EJEB ítélete szerint sem volt tehát semmiféle kapcsolat az állambiztonsággal, Ungváry minden ezzel ellentétes állítása, véleménye, következtetése (az EJEB szerint) a spekulációk körébe tartozik. Ungváry spekulált, legalább erről most már az EJEB-től sikerült papírt is szereznie. Nem tudom, ki hogyan van vele, de szerintem egy történész számára ez a minősítés – legalábbis ‘ügynök-ügyekben’ – a történészi pályájának a végét kellene, hogy jelentse.³

² *Ungváry and Irodalom Kft. v. Hungary*, no. 64520/10., 2014. március 3-i ítélet 53. pont.

³ 2014. május elején Ungváry Krisztián az MTA aranyérmét kapta eddigi munkásságának elismeréseként.

2.1. A tényállás sarkpontjai

Koltay András tanulmánya Ungváry Krisztián „Egy eljárás genezise: a Dialógus Pécssett” címmel írt cikkéből⁴ az alábbi – engem terhelő – megállapításokat emelte ki: a Kádár-rendszerben

- a) tevékenységem teljes mértékében kimerítette az ügynöki munka fogalmát;
- b) rendszeres és minden jel szerint kollegiális kapcsolatban álltam az állambiztonsággal, sok esetben elébe mentem az elvárásainak;
- c) hivatalos kapcsolatként a besúgásban vagy a kemény kéz politikájának követelésében serénykedtem;
- d) hivatalból jelentettem az állambiztonságnak;
- e) felléptem egy állítólagos Dialógus-szimpatizáns hallgatóval szemben, ami annak a politikai halálát jelentette.

A Szerző táblázata jól illusztrálja, hogy miként oszlott meg az egyes bíróságok álláspontja abban a kérdésben, hogy a felsorolásban szereplő elemek a tényállítás, a véleménynyilvánítás vagy a következtetések körébe esnek-e. Ezt a sokszínűséget egyértelműen az okozta – legalábbis nézetem szerint –, hogy a bíróságok nem tekintették át teljes lelkiismeretességgel azokat a bizonyítékokat (ellenbizonyítékokat), amelyeket a rendelkezésükre bocsátottam az eljárás kezdetén, de később folyamatosan is. Mindezt felerősítette az Ungváry Krisztiánt érezhetően övező nimbusz, amelyről nem egy eljáró bíró is többször meghatódottan emlékezett meg az előtte folyó eljárásban.⁵ Ez az Ungváryt övező – a magyar médiában való kiváló beagyazottságának köszönhető – bizalom sok esetben eljutott odáig, hogy a bíróságok a jóhiszeműségét már eleve feltételezték. Nos, hát akkor ehhez adnék először egy adalékot.

Ungváry az engem bemocskoló cikkét 2007. május 18-án jelentette meg az *Élet- és Irodalom* című hetilapban. Azonnal kilátásba helyeztem büntető- és polgári eljárásokat – ezek hatására, a cikk megjelentetését követően kezdte lázasan kutatni a bizonyítékokat. 2007. május 26-án levélben kereste meg azt a valahai állambiztonsági tisztet, aki annak idején, 1983-ban a pécsi Dialógus-csoporttal foglalkozott. Nála keresett – tehát a cikk megjelenése után egy héttel – engem terhelő bizonyítékokat, állítva, hogy az a benyomása, hogy közöm volt az állambiztonsághoz, s a remélt adatokkal szeretné kiegészíteni a Dialógus-dossierét. A választ 2007. július 25-én kapta meg, mely ekképpen szólt:

„A lejárato kampánnyal kapcsolatban ki kell jelentenem, hogy a Pécsi Tudományegyetem állami, párt- és KISZ-vezetőit »hálózati« jellegű munkára nem kértük fel, erre a vonatkozó utasítások, parancsok nem adtak lehetőséget (...) Továbbá Kiss László egyetemi oktatóval kapcsolatban meg

⁴ UNGVÁRY Krisztián: Egy eljárás genezise: a Dialógus Pécssett. *Élet és Irodalom*, 2007. május 18.

⁵ Érdekes módon arról egyetlen alkalommal sem esett szó, hogy Ungváryt ügynök ügyekben két büntető perben is bűnösnek nyilvánították és megrótták, illetve legalább két polgári perben elmarasztalták személyiségi jogszétsértés miatt (egyszer egymillió forint, majd másodszer hatszázezer forint nem vagyoni kár megtérítésére kötelezték). A strasbourgi EJEK előtt is rejte maradt ez a múltja, ott is „ismert” és „neves” történészként aposztrofálták. Csak a magam számára jegyzem meg: vajon a szabad véleménynyilvánítás mércéje ugyanaz-e egy többszörösen (és jogerősen) elmarasztalt személynél, mint annál, aki ilyen múlttal nem büszkélkedhet? Mindenesetre érdemes lenne ezt a kérdést is egyszer, nyilvános fórumon megvitatni.

kívánom jegyezni – 25 év távlatából visszatekintve –, hogy emlékezetem szerint nem is ismertem, vele kapcsolatban nem álltam. Így mindenki tisztába lehet vele, hogy milyen »fontos« szerepe lehetett a »DIALÓGUS« békemozgalmi csoport felderítésében és bomlasztásában.”⁶

A 'jóhiszemű' Ungváry Krisztián tehát már 2007-ben (a perek megindulása előtt) tudta, hogy semmi közöm nem volt sem az állambiztonsághoz, sem pedig a Dialógus-csoporthoz. Mindezt 'jóhiszeműen' és bölcsen elhallgatta, így a benyomása változatlanul az maradt, ami a kitalált, kispekulált koncepcióját megerősítette. Ezzel az információval azután nem is egészítette ki a Dialógus-dossziét sem. Ennyit a jóhiszemű, elfogulatlan – ez év tavaszán akadémiai éremmel kitüntetett – történészről.⁷

E kis kitérő után vegyük sorra az egyes – táblázatban szereplő – elemeket, kiegészítve a valódi tényállás hiányzó és kellően figyelembe nem vett elemeivel. Még egyszer is hangsúlyozom: a tényállás pontos feltárása nélkül nem lehet állást foglalni egyes kijelentések besorolásáról, közelebről arról, hogy az adott esetben tényállításról, valós tény hamis színben történő feltüntetéséről, véleményről, következtetésről (vagy éppen spekulációról) van-e szó.

2.1.1. Tevékenységem teljes mértékben kimerítette az ügynöki munka fogalmát; rendszeres és minden jel szerint kollegiális kapcsolatban álltam az állambiztonsággal, sok esetben elébe mentem az elvárásainak

Ungváry Krisztián – az EJEB által spekulációnak minősített – eljárása leginkább itt érhető tetten. A magyar bíróságoknak sem kellett volna semmi egyebet tenniük, mint azt, hogy bizonyítékokat kérjenek tőle súlyos állításainak alátámasztására. Arra mindenképpen fel kellett volna figyelniük, hogy a neves történész önmagával is ellentmondásba keveredik e kategóriák használatakor, mit sem törődve azzal, hogy mások magánéletébe és becsületébe súlyosan belegázol. Mit is mond a cikkben? Azt a zagyvaságot, amely az EJEB-hez benyújtott kérelmében is világosan nyomon követhető. A kérelem nyolcadik oldala idézi a következőket az Élet és Irodalom cikkéből:

„Míg Gáspár, Molnár vagy Kiss hivatalos kapcsolatként a besúgásban vagy a kemény kéz politikájának követelésében serénykedett, addig ő (Gyurcsány Ferencről van szó – K. L.) e helyett legalább nyílt sisakkal képviselte a KISZ egyébként képviselhetetlen álláspontját. Az idézett mondat kiemelt része különösen fontos, mert mutatja, hogy az állambiztonság a KISZ- és pártfunkcionáriusokat gyakorlatilag állambiztonsági feladatok végrehajtására, figyelésre és jelentések írására használta. *Említettek tevékenysége tehát teljes mértékben kimeríti az ügynöki munka fogalmát* (kiemelés tőlem – K. L.). Elsősorban Molnár László és dr. Kiss László állt rendszeres és minden jel szerint (kiemelés tőlem – K.L.) kollegiális kapcsolatban az állambiztonsággal, sok esetben elébe menve elvárásainak.”

⁶ Ezekhez a dokumentumokhoz csak 2013. december végén jutottam hozzá, így azokat a 2010-ben zárult eljárásokban még nem tudtam felhasználni.

⁷ *Az Ügynekemese. Az Ungváry-dosszié* című, 2016. március végén megjelenő könyvemben részletesen is bemutatom Ungváry Krisztián 'jóhiszemű' kutatási módszereit. Másoknál is hasonló megtrökönyödést keltett ugyanis Ungváry bátorsága, alaptalan vádaskodása, vagy az a mód, ahogy kutat. E könyvem tízoldalas mellékletét képezik az Ungváry-módszert kritikai élel bemutató források.

Tehát a cikk ügynöknek minősített – ezt állította –, s ezt a kérelem is felidézi, mint ahogyan tíz sorral lejjebb azt is, hogy „Kiss László felperesről a szerző, Kérelmező (1) nem állította, hogy ügynök lett volna vagy állambiztonsági besúgó.” Ez a ‘katyvasz’ végigvonult a magyarországi eljárásokban is, sajnos kevés bíróban ébresztve gyanút. Írja a cikk azt is, hogy „besúgásban serénykedtem”. Vajon ez nem egyértelmű állítás? S azután ugyanerre az alperesi, majd EJEB-hez benyújtott kérelmezői kijelentés: „Kiss László felperesről a szerző, Kérelmező (1) nem állította, hogy ügynök lett volna vagy állambiztonsági besúgó.” Világos beszéd: a cikkben ugyanabban a besúgásban „serénykedtem”, amely besúgást ugyanezen alperes (kérelmező) szerint el sem követtem. Máig érthetetlen számomra, hogy ezt a belső ellentmondást miért nem sikerült felfedezniük azoknak a bíróságoknak, amelyek ezt az alperesi felelőtlen kiszólást véleménynek minősítették. Nyilván azért nem, mert ahelyett, hogy gondosan feltárták volna a tényállást, inkább hasraütés-szerűen csak tippeltek. Még egyszer megismételném, hogy itt egy ember és több család becsületéről, tisztességéről volt (van) szó, elvárható (lett volna) tehát a bíróságoktól is a tisztességes eljárás.

Írta még a cikk azt is, hogy Kiss László állt „rendszeres és minden jel szerint kollegiális kapcsolatban az állambiztonsággal, sok esetben elébe menve az elvárásainak”. Három bíróság is véleménynek minősítette ezt a kijelentést, semmi jelentőséget sem tulajdonítva annak, hogy az alperes semmivel nem támasztotta alá sem a „rendszerességet”, sem pedig azt, mit is takar valójában a „minden jel szerint” és az „állambiztonsággal való kollegiális kapcsolat” kitétel. Szemben az EJEB döntésben írtakkal, nem vették észre, hogy itt az általuk is tisztelt, neves történész spekulációjáról van szó, amely – mint az EJEB ítéletének 53. pontja írja – „nélkülözi a kellő ténybeli támaszt”. Az EJEB-ítélet szerint Ungváry mindezeket „nem tudta bizonyítani.” Miért nem kérdeztek rá Ungváry bizonyítékaira a (véleménynyilvánítást feltételező és gyanító) magyar bíróságok?

2.1.2. Hivatalos kapcsolatként a besúgásban vagy a kemény kéz politikájának a követelésében serénykedtem

Ungváry kártyavaráának fontos építőeleme az, hogy „hivatalos kapcsolata” voltam az állambiztonságnak. Erre alapozva érezte úgy, hogy alappal besározhat és lejárathat. Az ún. hivatalos kapcsolat mibenlétének pontos feltárása komoly hozzájárulást jelenthetett volna a magyar bíróságoknak ahhoz, hogy az erre alapozott kijelentések vélemény vagy tényállítás jellegét megítélhessék. Minden ehhez szükséges dokumentum a rendelkezésükre állt, ugyanakkor ezek aprólékos és lelkiismeretes feldolgozása elmaradt. Nem ok nélkül írja tehát az EJEB ítéletének 52. pontja a következőket: „A Bíróság úgy találja, hogy a hivatalos kapcsolat tág megfogalmazás, amely alkalmas arra, hogy olvasójában a fogalom tartalmát és jelentőségét illetően eltérő elképzeléseket keltsen.” Mit is takar tehát a „hivatalos kapcsolat”? Lakatos Sándor és Mulik László releváns munkája szerint a következőket:

„3. A hálózaton kívüli kapcsolatok

a) A hivatalos kapcsolat

Hivatalos kapcsolatnak nevezzük azt a személyt, aki az adott területen, vonalon vagy objektumban vezetői munkakörénél fogva kötelezően segíti az állambiztonsági szervek munkáját. (...)

A hivatalos kapcsolatok tehát meghatározott beosztásokat, funkciókat betöltő személyek: pl. üzemen az igazgató, főmérnök, személyzeti osztályvezető, illetve a fegyveres erőknél a HM, BM együttes utasítás szerint a különböző hatáskörű felelős vezetők, parancsnokok, párt- és tömegszervezetek vezetői, »T« irodák vezetői stb. (...)

b) A kölcsönös támogatás és tájékoztatás (...).

A hivatalos kapcsolat nyilvántartásba nem vehető.”⁸

Az idézett a) ponthoz kapcsolódóan a tankönyv idézi a belügyminiszter parancsát.⁹ E szerint:

„Az állambiztonsági szervek alakítsanak ki rendszeres munkakapcsolatot az illetékességi területük-höz tartozó minisztériumok, intézmények, vállalatok stb. azon vezetőivel (a továbbiakban hivatalos kapcsolat), akik beosztásuknál, hatáskörüknel fogva kellő áttekintéssel rendelkeznek az adott terület helyzetéről, és készséget tanúsítanak az állambiztonsággal összefüggő adatok szolgáltatásával (kiemelés tőlem – K. L.) az operatív munkát elősegítő egyes személyi és tárgyi feltételek biztosítására.”

Fontos szerepet tulajdonít tehát az Ungváry által a periratokhoz becsatolt tankönyvrészletben idézett belügyminiszteri parancs is annak, hogy az ún. „hivatalos kapcsolat” tanúsít-e készséget az együttműködésre. Amikor Ungváry hivatalos kapcsolatot állított, a fogadó oldaláról a készséget is bizonyítani kellett volna. Minthogy azonban ez nem illett bele a koncepciójába, így a tankönyv idevonatkozó részét inkább nem is idézte. A ‘levéltári történelmi tudományos módszer’ ismét megakadályozta a valóságos helyzet feltárását. Mindezen dokumentumok a bíróságoknak is rendelkezésére álltak. Gondos tanulmányozásuk és értékelésük útját állhatta volna a hivatalos kapcsolatra alapozó Ungváry spekulációnak. Egyszerűen eldönthető lett volna az a dilemma is, vajon hamis tényállításról, valós tények hamis színben történő feltüntetéséről, vagy véleménynyilvánításról van-e szó. Alighanem ismét az EJEB új kategóriája itt is a legtalálhatóbb: Ungváry ezúttal is minden „valós támasz nélkül spekulált”.

Még egy adalék a fentiekhez: az a hivatalos kapcsolat, aki készséget mutatott az együttműködésre, gyakorlatilag beszervezett ügynöknek számított. A beszervezettektől pedig kötelező volt a nyilatkozatvétel¹⁰ is, amelynek mindenképpen nyoma maradt. Ezt sem produkálta (mert nem is produkálhatta) Ungváry, a bíróságok pedig nem elemezték az iratanyagot ebből a nézőpontból (sem).

⁸ LAKATOS Sándor – MULIK László: *Az állambiztonsági munkában felhasználható operatív erők, eszközök és alkalmazott módszerek, a hálózat szervezése. Jegyzet a BM Tartalékosztizst-képző Iskola hallgatói részére.* 16-67/216/87. BM Könyvkiadó, 1988. 848.

⁹ A Magyar Népköztársaság Belügyminiszterének 005. számú parancsa. Budapest, 1972. április 5.

¹⁰ Uo., 23. c) pont.

2.1.3. *Hivatalból jelentettem az állambiztonságnak*

A Magyar Nemzet 2014. április 10-i számában tízmillió forintot ajánlottam fel annak, aki akár csak egyetlen Ungváry által sejtetett, állambiztonsági szervezetnek írt jelentésemet produkálni tudja.¹¹ Ungvárynak az ún. Információs Jelentésekkel operálva még az EJEB-et is sikerült úgy megzavarnia, hogy a strasbourgi ítélet is oldalakon keresztül foglalkozott azzal, miért nem tárta fel a magyar Legfelsőbb Bíróság azt, vajon ezek a felsőbb pártszervek részére készített (általam nem is írt, csak szerkesztett) belső jelentések eljuthattak-e annak idején az állambiztonsághoz.

„54. [A] Legfelsőbb Bíróság alapvető fontosságúnak találta, hogy nem volt bizonyíték arra vonatkozóan, hogy K. úrnak, a Dialógus-ügyről a párhierarchián belül írt jelentése a Belügyminisztérium megbízásából, utasítására, illetve elvárására készült (...)

55. A Legfelsőbb Bíróság elmulasztotta megvizsgálni, hogy a kommunista rendszer hatóságai hozzáféréssel rendelkeztek-e K. úr jelentéseihez (...)

59. A Bíróság úgy véli, hogy az első kérelmező nem bizonyította, hogy K. úr ténylegesen az állambiztonság megbízásából járt el és jelentéseit annak megbízásából készítette, az azonban nem vitatott tény, hogy K. úr párttitkárként jelentéseket írt a Dialógus-ügyről.”

Sem a Dialógus-ügyről, sem egyéb másról semmiféle – állambiztonsági szempontból releváns – jelentést nem írtam. Nincs ilyen, s ezt a magyar bíróságoknak is rendkívül egyszerű lett volna kideríteniük, hiszen az ezzel kapcsolatos teljes iratanyag is a rendelkezésükre állt. Ungváry körmönfont sejtetései azonban felülírtak mindenféle jóakarató vizsgálódásra irányuló szándékot. De mit is mutatnak a feltáratlan tények?

1983 és 1988 között az egyetemi pártbizottság társadalmi megbízatású titkárhelyetteseként az én dolgom volt az egyetemi tizenhárom pártalapszervezet által beküldött, felsőbb (városi, megyei) pártszervekhez továbbítandó havi Információs Jelentések összeszerkesztése, ezen belül is az I., ún. szervezeti rész kompilálása. Ez foglalta össze azt, melyik alapszervezetben volt az adott hónapban taggyűlés és/vagy vezetőségi ülés és milyen napirendekkel. A II. részt (közkeletű nevén ‘hangulatjelentést’) egyik kollégám állította össze. Összeállíthattam volna akár én is, hiszen azokban például arról volt szó, hogy miért nem lehet reggel kilenc óra után Pécssett napilapokat kapni, nem éri el Budapesten a pécsi gyors a győri gyorsot, miért nem lehet folyamatosan kapni ‘20-as’ kolbászt. Szó volt még bennük az elmaradt kátyúzásokról, a Gyakorló Iskola fenyőünnepéről és még arról – egyebek mellett –, hogy már megint sokat kellett várni a május 1-jei felvonuláson az indulásra, vagy hogy sok a kutyapiszok Pécs utcáin.

Ungváry ezekből az Információs Jelentésekből mintegy tíz-tizenkét példányt csatolt be, kijelölve azokban bizonyos részeket. Hogy miért éppen a megjelölt mondatoktól jött lázba, máig nem tudom. Nagyobb baj az, hogy a bíróságok egy része sem gondolkodott el ezen. Pedig ha ezt megteszik, és az iratanyagot tartalmilag elemzik, nyilvánvaló lehetett volna számukra, hogy Ungváry Krisztián a saját (történelmi) szakmájának a szabályait is súlyosan megszegte, hiszen

¹¹ A felajánlásomat (Megyeri Dávid: *Spekulációk hálójában – Strasbourgi jogi megerősítés* Kiss László alkotmánybíró, Magyar Nemzet 2014. április 10.) fenntartom, sőt kibővítem azzal, hogy egy-egy millió forintot adok annak, aki bebizonyítja, hogy besúgtam őt.

tendenciózan kivette valamennyi Információs Jelentésből az I. (szervezeti) részt, csupán az ún. hangulatjelentést csatolta be. Ezért kezdődtek a csatolmányai a negyedik, ötödik, hatodik stb. oldalakon. Tette ezt annak tudatában is, hogy az Információs Jelentéseket ketten állították (szerkesztették) össze. Meg kellett volna például győződnie arról, ki írta a II. részt. Ha tehát nem emeli ki Ungváry az ügy szempontjából végül is a számára is semmitmondó és érdektelen I. (szervezeti) részt, s ha történészhöz illő korrektséggel utánajár annak, ki állította össze azokat, úgy megtudhatta volna, hogy én éppen az általa is – nyilván jelentéktelensége okából – kihagyott és be nem csatolt szervezeti rész összeállításáért (ismétlem, nem megírásáért, hanem özszerkesztéséért) voltam a felelős.

Nos, ezekkel a jelentésekkel operált Ungváry, tökéletesen elbizonytalanítva velük azokat a magyar bíróságokat, amelyek bemondásra hittek Ungváry állításainak. Pedig hát a valóság egészen más volt.¹² Ungváry az „információs jelentés” és „hangulatjelentés” szavaknak szinte kultikus jelentőséget tulajdonított. Azt a látszatot igyekezett velük kelteni, hogy ezek azok a dokumentumok, melyek a „hivatalos kapcsolatokat” a III/III-as szervezetekhez bekötötték. Ha azonban itt is a korrekt történészi módszert választva megvizsgálta volna ezek rendeltetését és útját, nem azt látta volna meg, amit mindenáron szeretett volna bennük látni. Ezek a dokumentumok havonta ötven-hetven példányban készültek, s kifelé – mint fentebb írtam – a Városi Pártbizottság, s rajta keresztül a Megyei Pártbizottság (és az MSZMP Központi Bizottságának) informálását szolgálták. A bemutatott – s éppen Ungváry által bejelölt – tartalmuk egyébként teljességgel alkalmatlanná is tette őket bármiféle állambiztonsági felhasználásra. Ha egyébként – ahogy Ungváry remélte – ezek a III/III-as szolgálatnak készültek volna, bizonyára nem ötven-hetven példányban sokszorosították volna őket. S hogy miért volt „bizalmas” a minősítésük, arra ép ésszel annak idején sem lehetett és ma sem lehet választ adni.

Ezek az Információs Jelentések az intézményen belüli tájékoztatást szolgálták. Erről – az Ungváry által becsatolt iratok között található – 1983. október 31-i ülés jegyzőkönyvének melléklete¹³ így ír:

„– Kiadványként minősíthető a most érintett pártbizottsági *Információs Jelentés*, amelyet a Végrehajtó Bizottság két tagja állít össze. A párt- és tömegszervezeti munka valamennyi részterületéről beérkező információs jelentések tartalma lényegében az egész intézmény megközelítően hű szervezeti és hangulati keresztmetszetét próbálja megadni. Gyakorlatilag alig akad olyan probléma, amelyet e részjelentések ne hoznának felszínre. (A beérkező információs „alapanyag” mennyiségileg is tekintélyesnek mondható: havonta mintegy 200 *oldalnyi anyagból kell elkészíteni* az intézményi Információs jelentés összeállítását.)

– Kívánatos, hogy a pártbizottsági Információs jelentést összeállító VB-tagok rendszeresen kiemeljék és megszövegezzék azokat a jelzéseket, amelyeket az *Egyetemi Tájékoztató*ban is célszerű megjeleníteni.

¹² Ungváry ezekre alapozott fantazmagóriáját a történészeknek tömegesen cáfolniuk kellett volna. Persze azzal is megelégedtem volna, ha ezekről a Magyar Állam megkérdezett volna engem, akit több mint száz esetben emleget az EJEB határozata.

¹³ Az egyetemi kiadványok helyzete és az információs munka minőségével kapcsolatos tapasztalatok összegzése.

– A havi információs anyagokat összefoglaló jelentésben szereplő kérdéseket, javaslatokat a jellegüknek megfelelő egyetemi szervezetek, illetve vezetői szintek válaszolják meg, illetve használják fel intézkedéseik és döntéseik előkészítésében.”

Látható, hogy az Ungváry számára oly sokat ígérőnek tűnő Információs Jelentések egyetemi kiadványnak minősültek, amelyek tartalma az Egyetemi Tájékoztatóban is közzéteendő volt. Ennyit ezek III/III-as kapcsolatot bizonyító erejéről.

Rövid megjegyzésként: Ungváry nem mindig óvatos. Szerencsétlen módon ugyanis éppen ő csatolta be az imént idézett – az 1983. október 31-i ülésről készült – jegyzőkönyvet is, amelynek a melléklete az Információs Jelentéseket egyetemi kiadványnak minősítette. Úgy látszik hát, hogy a tendenciózus koncepcióépítés tudományosan szelektív ‘történelmi módszerének’, szakmai kompetenciájának keretei közötti szaktudományos alkalmazásában sem volt következetes. Persze ezért hálával tartozom neki, hiszen időt spórolt nekem azzal, hogy a rágalmai mellett egyidejűleg megküldte azok cáfolatát is. Csak hab a tortán, hogy az egyetemi Információs Jelentések 1983. október 31-én egy napirenden szerepeltek a Hölgyfutárral és a Báli Újsággal.

Ungváry Krisztián *corpus delictiként* tehát ilyen jelentéseket csatolt be. Az általa fő szabályként követett ‘tudományosan szelektív történelmi módszer’ folytán nem az Információs Jelentések tényleges szerepének bemutatásában volt érdekelt, hanem annak a látszatnak a keltésében és fenntartásában, hogy ezek valamifajta III/III-as kapcsolódású anyagok voltak. Ilyen alapon persze akár a korabeli időjárás-jelentéseket is becsatolhatta volna.

A magyar bíróságok jó része nem vizsgálta meg az Információs Jelentésekkel kapcsolatos rendelkezésre álló dokumentumokat. Így Ormos Mária szakvéleményének sem tulajdonítottak jelentőséget, jóllehet az meglehetősen egyértelműen fogalmazott:

„A két kategória [az állambiztonságnak szóló és egyetemi Információs Jelentések. A szerző] jogi összeolvasztására történő kísérlet nemcsak a fennálló jogrendbe nem illeszkedik, de azzal ellentétes, és egyúttal eltorzítja az egykori valóságot. Ezt az eljárást történelemhamisításnak szokták nevezni.”

A Fővárosi Ítéletőzta 2. számú polgári tanácsának más volt a véleménye:

„A peradatokból kitűnően a felperes havonta információs jelentéseket készített az egyetem pártbizottsága részére. A II. rendű alperes erre alapította a besúgásra vonatkozó kijelentését. A Fővárosi Ítéletőzta úgy ítélte meg, hogy a jelentések valós tényére tekintettel minősítette a felperes tevékenységét besúgásnak, tehát olyan következtetésről van szó, ami nem kelt hamis látszatot.”¹⁴

Az Ítéletőzta ezzel valójában – velem együtt – több százezer embert besúgónak minősített (volt alapszervezeti párttitkárokat, KISZ-titkárokat, szakszervezeti bizalmikat stb.). Ha mind ezeket összevetem Ormos Mária akadémikus fent idézett szakértői véleményével, úgy joggal állapíthatom meg, hogy a Fővárosi Ítéletőzta tanácsa készségesen asszisztált egy tetten ért történelemhamisításhoz. S a gyanút még csak az sem keltette fel benne, hogy Ungváry az 1983.

¹⁴ Pí.21.082/2009. 10. oldal, utolsó bekezdés.

október 31-i egyetemi pártbizottság üléséről szóló Információs Jelentésnek csak a második és a negyedik oldalát küldte be. A be nem küldött oldalak szóltak egyébként arról, hogy az Információs Jelentések egyetemi kiadványnak minősültek, részei voltak az Egyetemi Tájékoztatónak, s hogy a róluk szóló előterjesztés egy napirenden szerepelt a Báli Újságokkal és a Hölgyfutárral. Hogyan is lehetett ilyen – feltáratlan – bázison álló bírói ítélettől elvárni azt, hogy korrekt állást foglaljon arról, Ungváry véleményt nyilvánít, valótlan állít, esetleg valós tényt tüntet fel hamis színben, vagy egyszerűen csak spekulál?

2.1.4. Felleptem egy állítólagos Dialógus-szimpatizánssal szemben, ami annak a politikai halálát jelentette

Ungváry a perek folyamán előszeretettel használt hangzatos kifejezéseket. Ilyen volt az a Kr. u. 1983 tavaszán tanúsított magatartásom, amely – szerinte – egy valahai Dialógus-békecsoporttal szimpatizáló jogi kari KISZ-titkárjelölt politikai halálát okozta. A tények ellenére sikerült is elmélyítenie ezt a tévhitet a magyar bíróságok erre hajló egyik részében, de még az EJEB előtt is sikerrel szomorkodott a saját maga által talált gondolaton. Mert hogy mit is nyilatkozott 2010. május 25-én a magyar bíróságok számára a politikailag elhalálozott? A következőket:

„Az Élet és Irodalom című hetilap 2007. május 18-i számában Ungváry Krisztián történész cikket jelentetett meg »Egy eljárás genezise: a Dialógus Pécsset« címmel. E cikkben a történész az én nevemet is megemlíti olyanként, mint aki »politikai halált« szenvedett azért, mert 1983-ban dr. Kiss László (akkor egyetemi párttitkárhelyettes) nem az én kari KISZ-titkári posztra történő megválasztásomat támogatta.

Büntetőjogi felelősségem tudatában kijelentem, hogy az esetnek rám nézve sem akkor, sem később semmiféle hátrányos következménye nem volt, annak pályám alakulására sem volt hatása. Mindezt a történész úrnak magam is elmondtam volna akkor, ha az újságírás írott és íratlan szabályait betartva az idézett cikk megjelenése előtt bármilyen módon megkeresett volna. Sajnos ez azonban elmaradt, így a tárgyi cikk nevemet mindennemű hozzájárulásom nélkül tartalmazta.”

Ez is alighanem tény, nem pedig vélemény. Ám, ha egy bíróság nincs helyzetbe hozva és nem fér hozzá az ilyen tartalmú nyilatkozatokhoz, úgy csak abból főzhet, amije van. Gyanítom, hogy az iménti nyilatkozattal Ungváry nem örvendeztette meg az EJEB-et sem, máskéülben ugyanis az nem foglalkozott volna ezzel a hazugsággal.¹⁵ Fontos dokumentumok visszartatása

¹⁵ Sem a kérelemhez és mellékleteihez, sem a Magyar Állam ellenkérelméhez ‘hivatalból’ nem jutottam hozzá annak ellenére, hogy az örökös rám hivatkozások révén méltán érezhettem magamat érintettnek. A Magyar Állam – kéresem ellenére – sem küldte meg az ellenkérelmét és annak mellékleteit, mindössze egy udvarias levélben tájékoztott arról, hogy engem ‘tisztának’ tart. Az EJEB viszont 2014. július 8-án elküldte hozzám Ungváryék kérelmét, a mellékletek nélkül. Így nem tudom megállapítani, hogy Ungváry mit válogatott össze a periratokból és a bizonyítékokból. Módszereit ismerve erős a gyanúm, hogy a koncepcióját lerontó dokumentumok nem lépték át a magyar államhatárt. (Legalábbis ez a ‘véleményem’)

lehetetlenné teszi a kutatók számára is, hogy állást foglaljanak arról, valamely kijelentés vélemény, tényállítás, vagy valós alapra épülő következtetés, esetleg pusztá spekuláció.

A fenti nyilatkozat ismeretében (amit Ungváry bizonyára nem küldött meg) Koltay András sem írta volna le a következőket:

„A táblázatban szereplő utolsó szövegrész, miszerint K. L. egy egyetemi hallgató »politikai halálát« okozta, akár tényállításnak, akár ténybeli alappal bíró véleménynek minősül is, megítélésem szerint bizonyítható, illetve bizonyítható alappal rendelkezik, hiszen világos, hogy az érintett hallgató 1989-ig nem tölthetett be politikai tisztséget, és az is köztudott, hogy az állami és pártszervek igen gondosan megszűrték a soraik közé engedett személyeket, K. L. tevékenysége – az érintettel szembeni nyilvános felszólalása az egyetemi pártszervezet Végrehajtó Bizottságának 1983. március 28-i ülésén – pedig ehhez hozzájárult (e hozzájárulás valós tény, fontossága, szerepe a »politikai halál« előidézésében pedig védett vélemény).”

Nos, a nyilatkozat semmiféle mellőzöttségre nem utal, tehát semmit nem jelentett – különösen nem politikai halált – az én ellenző véleményem. Hacsak az nem jelentette a politikai elhalálozást, hogy a nyilatkozattévő 1989-ig városi KISZ-iskolán tanított. Így állunk a tényekkel, az ügyes és szelektív történelmi módszerekkel, amelyekkel bíróságok, tudományos kutatók egyaránt megvezethetők.

3. Záró gondolatok

Ismételten szeretném hangsúlyozni, Koltay András tanulmánya értékes munka, néhány gondolatmenete, levezetése akár a bírói továbbképzéseken is megadható lehetne tananyagként. Vitám csak ott volt (van) vele, ahol nem rendelkezett a szükséges háttérdokumentumokkal. Ez azonban nem az ő bűne, hanem azé, aki nem hozta teljes körűen képbe. Én ezt az úrt iparkodtam kitölteni, reményeim szerint sikerrel. Írását tananyagértékűnek tartom, az én mostani fragmentumaimat pedig egy ahhoz kapcsolódó ajánlott irodalomnak.¹⁶

Gyakran kerül szóba nálunk a történelmi múlttal való szembenézés, másik oldalról nézve: az elszámoltatás. Koltay András is szóba hozza ezt:

„Ide kívánczó megjegyzés, miszerint a vizsgált ügyek – túl a személyiségvédelem szabályainak jogalkalmazási bizonytalanságain – arra is rámutattak, hogy mennyire nehézkesen végezhető a terhes történelmi múlt magyarországi feltárásának feladata. Mivel elmaradt az őszinte szembenézés a közélet szereplői részéről a kommunista rendszerben végzett tevékenységükkel, és a nyilvánosság is csak töredékesen juthat hozzá ezekhez az információkhoz, ilyen hosszadalmas, és végeredményben megnyugtató módon egyik peres fél számára sem lezárható jogi eljárás, illetve a történelmi tények továbbra is fennmaradó bizonytalansága lehet a következmény. Ha 1989 után mindenki nyíltan vál-

¹⁶ Érdemes lenne alkotmányjogi szemináriumokon is feldolgozni az esetet. Erre nézve történtek már kísérletek a debreceni jogi karon és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karán is. Köszönet és hála Ungváry Krisztiánnak, hogy tevékeny elindítója, inspirálója és motorja volt a tananyagfejlesztésnek.

lalta volna korábbi tetteit, vagy erre mindenkit törvény kötelezett volna, jóval kevesebb történeti hozzájárulásra volna szükség a múlt feltárásához, és az esetleges történeti tévedések és túlzások is jóval nagyobb arányban lettek volna elkerülhetőek.”

Bízom benne, hogy az általam most leírtak egyúttal a múltammal való szembenézésnek is vehetőek, amelyből semmit nem kívánok megtagadni. Nem állok be a damaszkuszi út nagy forgatagába sem, ahol az elmúlt huszonöt év során sokan már önmagukkal is (akár többször is) szembetalálkozhattak.

‘Tetteimért’ vállalom a felelősséget, semmi olyat nem követtem el, ami miatt most szégyenkeznem kellene. Közel ötvenezer joghallgatót tanítottam az elmúlt negyven évben, közülük senki nem vádolt meg semmivel a rendszerváltást követően sem. Igaz, nem is szóltak értem egy jó szót akkor sem, amikor Ungváry bemocskolt. Miről, kinek kellene számot adnom? Egy spekuláló történésznek, vagy egy életkoránál fogva az adott kort nem is ismerő Nemzeti Emlékezet Bizottságának? Ezt megelőzően talán nekem kellene az alapfogalmakat is elmagyarázni? (Ungvárynál is sokszor keveredett például a párttitkár a párttitkárhelyetessel, a KISZ a párttal, munkaviszonynak tekintette a társadalmi megbízatást stb.) Egy hatvan év feletti ember már nem szívesen magyaráz el alapfokú ismereteket. Akinek velem kapcsolatban kritikája van, nyugodtan tegye szavá: csak az illető ne legyen előítéletes, a családom becsületébe gázoló, s különösen ne legyen nemzetközi bíróságtól is papírral rendelkező spekuláló történész.

„Az intézmény vezetése spontaneitást nem engedhet meg”*

*Megjegyzések Kiss László volt MSZMP párttitkárhelyettes,
jelenlegi alkotmánybíró írásához*

UNGVÁRY KRISZTIÁN**

Kiss László írásában több kérdésben téved, szelektív módon idéz, illetve hamis látszatot kelt. Cikkének általános fejtegetéseire nem kell reagálnom, annál is inkább, mert nem velem vitatkozik, hanem a szerinte a sajtó által befolyásolt, felületes munkát végző bíróságokkal, beleértve a szerinte tévedésekbe eső strasbourgi Emberi Jogok Európai Bíróságát (EJEB), de azt szükségesnek tartom, hogy néhány problémára reflektáljak.

Jellemzőnek tartom, hogy Kiss a húszoldalas, nyolcvanöt pontból álló EJEB ítéletből egyetlen egyet, az 53. pontot emeli ki, ezenközben engem rendre szelektív forrásközléssel vádol. Ezzel szemben álljon itt az ítélet 55. pontja:

„Azonban a Bíróság felhívja a figyelmet arra, hogy a cikk célja az volt, hogy bemutassa az együttműködést, amivel a »társadalmi kapcsolatok« mindenféle kifejezett utasítás ellenére együttműködtek a nemzetbiztonsággal. A Nemzetbiztonsággal való szoros együttműködés elemzésére korlátozódva a Legfelsőbb Bíróság nem vette figyelembe azt, hogy K. Úr jelentései egyébként is elérhetőek lettek volna a kommunista rezsim számára, sem azt nem vette figyelembe, hogy az első rendű felperes (kérelmező) egyébként tagadhatatlanul támadó és túlzó jellegű kijelentéseit a totalitárius elnyomó rendszer szélesebb körű bemutatásának összefüggésében tette. Nem tekintette relevánsnak azt sem, hogy az első rendű felperes milyen összefüggésben és értelemben használta az »informálni« kifejezést (...) A cikk valóban azért íródott, hogy bemutassa, milyen szorosan működtek együtt a Belügyminisztérium és a »társadalmi szervezetek«, különösen, hogy milyen szoros volt a kapcsolat a belügyminisztérium és a pártfunkcionáriusok között.”

Citálhatom továbbá az ítélet 59. pontját:

„A Bíróság megállapítja, hogy bár az elsőrendű felperes nem bizonyította, hogy K. Úr a nemzetbiztonság megbízásából írt volna jelentéseket, mégis vitathatatlan az a tény, hogy mint párttitkár, készített jelentéseket a Dialógus-ügyről. A Bíróság megállapítja, hogy az »együttműködés« tágabb jelentéstartalmát kellett volna, hogy figyelembe vegyék.”

* A cím idézet a pécsi MSZMP VB 1985-ös beszámolójából.

** Történész, Országos Széchényi Könyvtár. E-mail: kungvary@gmail.com

¹ *Ungváry and Irodalom Kft. v. Hungary*, no. 64520/10., 2014. március 3-i ítélet.

Kiss hamis látszatot kelt annak sugallásával, hogy a „médiában való kiváló beágyazottságom” és az ügyemben eljáró egyes bírák irántam érzett „nimbusza” miatt ítélték a javamra az egyes bíróságok. Kettőnk közül Kiss László az a személy, aki mind 1989 előtt, mind 1989 után a hatalom birtokosa volt. Tárgyalásaira is szolgálati autójával érkezett, míg én a BKV-val. Ő alkotmánybíró, én pedig egy könyvtár egyszerű munkatársa vagyok. Ha valaki ebben az ügyben hivatali tekintéllyel rendelkezett, az nem én voltam. Kiss László ennek pontosan tudatában is van, amit leginkább az bizonyít, hogy amikor Lázár János akkori Fidesz-frakcióvezető rá nézve a tévé nyilvánossága előtt annál is terhelőbb kijelentéseket tett, mint amelyeket én tettem, őt nem perelte be. Nehéz ebben mást látnom, mint azt, hogy csak azzal szemben lép fel a jogi elrettentés eszközeivel, akit anyagi és társadalmi helyzete miatt kirekeszhetőnek tart.

Kiss téved abban, hogy azt állítja, a vele kapcsolatos kutatásaimat csak az után kezdtem meg, hogy ő ellenem büntető- és polgári eljárásokat helyezett kilátásba. Az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára szerencsére naplózza a kutatók látogatását. Ebből is megállapítható, hogy a Kiss Lászlóval is kapcsolatos állambiztonsági iratokat korábban kértem ki, mint ahogyan ő engem eljárásokkal fenyegetett volna. Érdeklődésem homlokterében eredetileg nem Kiss László állt, hanem a Janus Pannonius Tudományegyetem KISZ- és pártszervezetének képviselői általában, különös tekintettel arra, hogy egymáshoz képest hogyan viselkedtek. Való igaz, hogy látva Kiss azon igyekezetét, hogy jogi eszközökkel elhallgattasson, további kutatásokat kényszerültem az ügyben folytatni, ennek bizonyos terméseit pedig ezen a fórumon is megosztom az olvasóval – köszönhetően Kiss Lászlónak, aki ha nem perelt volna, nem kényszerített volna arra, hogy személyével külön foglalkozzam.

Kiss László valótlannal állítja, hogy nem volt semmi köze a Dialógus-csoporthoz, hiszen mint ahogyan a bírósági eljárások is nyilvánvalóvá tették, ő szedte le ennek a csoportnak a plakátját, és ő szólalt fel a csoport ellen. Ráadásul a plakátleszedést nem azzal indokolta, hogy arra nem kértek előzetesen engedélyt (egy olyan falíújságról szedette le, amelyre elvileg a KISZ mindent előzetes engedély nélkül kirakni engedett), hanem azzal, hogy „az országnak nincsen szüksége” ilyen szervezetre. Ezzel egyértelművé tette, hogy a független békemozgalmat ellenséges politikai szervezkedésnek értékeli.

Kiss László hamis látszatot kelt, amikor azt állítja, hogy magánéletébe, illetve családjá becsületébe „belegázoltam”. Semmilyen módon nem tárgyaltam Kiss László magánéletét, nem foglalkoztam sem házasságával, sem baráti körével és egyéb családi viszonyaival. Csak és kizárólag az érdekelt, hogy ő hogyan viszonyult a pártállamhoz.

Kiss László pártvonalon tanúsított túlbuzgóságát támasztja alá, hogy az Egyetemi Pártbizottság és a Párt Végrehajtó Bizottságának (VB) tagja, valamint az Egyetemi Pártbizottság I. titkárának helyettese volt, és ebben a funkcióban egyrészt ő írta az egyetem hangulatjelentéseit, másrészt ő készítette „a KISZ-szervezetek pártirányításának időszerű kérdései” című anyagot, ő számoltatta be 1983. október 17-én a VB ülésén „az egyetemi Szervezeti Bizottságban dolgozó kommunistákat”, ő referált 1983. október 31-én az egyetemi „információs munka” és az egyetemi hallgatói lapok kérdésében. Azaz ő volt az információk begyűjtője és elosztója, valamint gyakorlatilag az egyetem cenzora. A dokumentum szerint dr. Kiss László feladata „a hálózatépítés, kapcsolat a forráshelyekkel, információ begyűjtése és értékelése, információs anyag szerepe a helyi döntésekben, visszacsatolás, stb.” Ő készítette továbbá „A minősítésekkel, átsorolásokkal, valamint a kinevezésekkel kapcsolatos politikai-ideológiai követelmények helyi

értelmezésének és gyakorlatának főbb vonásai” című anyagot is. Ő értékelte ki rendszeresen a pártbizottsági VB előtt az információs jelentéseket. Az 1985. május 29-i VB-ülés is utal arra, hogy feladata „a hallgatói kommunikációs csatornák rendszeres figyelemmel kísérése” – ez szerintem nehezen értékelhető másképp, mint a pártvonalon folytatott állambiztonsági jellegű munka egyik megnyilvánulásaként. Ezt támasztja alá az MSZMP VB egyik 1983. évi jelentése is, amely kitér arra, hogy Kiss László az egyik felelőse annak, hogy a neki alárendelt „információfelelősök” az általuk „jól működtetett hálózat” munkáját foglalják össze.

Kiss azzal érvel, hogy ő „nem tanúsított készséget” az állambiztonsági munka iránt, ezért nem tekinthető hivatalos kapcsolatnak. Fel kell világosítanom arról, hogy a készséget nem úgy kellett tanúsítania, hogy jelentkezik egy állambiztonsági tisztnél azzal, hogy jelentéseket kíván írni, hanem úgy, hogy teljes erejével támogatja az MSZMP hivatalos politikáját. Arról, hogy Kiss ezen a téren mennyire volt aktív, árulkodóak az MSZMP Janus Pannonius Tudományegyetemi Bizottságának jegyzőkönyvei. Az 1983. évi egyik jegyzőkönyv kitér a pártbizottsági információs jelentésekre is, amelyeket most Kiss László jelentéktelen dolognak minősít (a bíróságon azt fejtegette, hogy gyerekekkel írták ezeket egy gombóc fagyíért, és saját szerepét a Mókus őrsben betöltött mókamester szerepéhez hasonlította). 1983-ban azonban mindezt másképp látta: „gyakorlatilag alig akad olyan probléma, amelyet e részjelentések ne hoznának felszínre.” Az 1985. január 9-i VB-ülés beszámolója is megállapította, hogy :

„az intézmény vezetése spontaneitást nem engedhet meg (...) Helyesen akkor jár el, ha (...) szocialista értékorientációval, szelektív módon igyekszik megoldani feladatát [és a negatívnak minősített jelenségeket] leválasztja, visszaszorítja. Megállapítható, hogy ez utóbbi jellemző ránk. (...) Nem elég a negatív jelenségek felderítése és érték – vagy számszerű – minősítése, mindig fontosabb a saját soraik mobilizálása.”

Kiss a pártszervezetten belül az MSZMP keményvonalasaihoz tartozhatott, hiszen az 1984. február 27-i VB-ülésen a „feladatukat el nem látó KISZ-vezetők felelősségre vonását” követelte, leszedette a Dialógus plakátjait stb. Mi ez, ha nem az ideológiai azonosulási és együttműködési készség tanúsítása? Hozzá kell tennem, Kiss azon állítása, amely szerint ő mindezt teljesen spontán követte el, és ennek kapcsán semmilyen állambiztonsági sugallatot sem kapott, lehet hogy igaz, de szerintem rá nézve még inkább kompromittáló, hiszen azt bizonyítja, hogy neki még csak instrukciókra sem volt szüksége ahhoz, hogy megvalósítsa az állampárt elnyomó politikáját.

Kiss László állandóan úgy tesz, mintha a pártszervezeteknek semmi köze sem lett volna az állambiztonság munkájához. Ez vitánk legfőbb oka. A fentebb felsorolt és bizonyíthatóan Kisshez köthető tevékenységeket én úgy tekintem, mint az állambiztonság társadalmi kapcsolatának megnyilvánulásait, ő pedig azt állítja (ha jól értem), hogy egy egyetemi pártszervezetnek a III/III-hoz gyakorlatilag semmi köze sem volt, csupán véletlen egybeesés hogy ő ugyanazt tette, mint amit az állambiztonság másutt kívánatos célként megfogalmazott.

Ezzel szemben Magyarországon (is) az állampárt irányította az állambiztonságot, és nem az állambiztonság a pártot. Mindez országos, megyei és egyetemi szinten is tükröződött. Kiss annak a pártnak volt választott tisztségviselője, amely vezetőin keresztül megszabta az állambiztonság ellenségképét, céljait és feladatait. Ezek ugyanúgy kötelezőek voltak Kissre mint az ál-

lambiztonságra – bár hozzá kell tennem, hogy a pécsi Dialógus-ügy éppen azért érdekes, mert a ‘kötelezet’ pártfunkcionáriusok teljesen más mértékben azonosultak a követendő politikával. Az állambiztonság nem tett mást, mint végrehajtotta az MSZMP politikáját, amelyet többek között információs jelentéseivel és pártvezetői tevékenységével Kiss is alakított.

Egy dologban feltétlen egyetértek Kiss Lászlóval, aki azóta is perekkel fenyegetőzik. Az egész eljárást rendkívül tanulságosnak tartom. Bízom benne, hogy az Olvasó is erre a következtetésre jut.

A kellő ténybeli támasz nélküli történelmi spekuláció nem formai hiba

*Viszontválasz Ungváry Krisztián 'spekuláló' történész
fenti írására*

KISS LÁSZLÓ

Ungváry Krisztián kifogásolja, hogy az *Ungváry és Irodalom Kft. kontra Magyarország* ügyben,¹ az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) által hozott ítéletnek miért csak az 53. pontját idézem. Nos, azért, mert annak tartalma a következő:

„az első kérelmező nem tudta bizonyítani, hogy K. úr rendszeres kapcsolatban állt az állambiztonsággal, gyakran elébe ment a szervezet elvárásainak, és túlteljesítette annak elvárásait (...) a közlések túllépték az újságírás, a tudományosság és a nyilvános vita határát. A jelen ügyben nem a kifejezés – érvekkel alátámasztható módon túlzó – formája, hanem a spekulációk jóhírnév-sértő tartalma az, amit a Bíróság kellő ténybeli támasz hiányában kifogásolandónak talál (...) A Bíróság is kifogásolandónak találja, hogy a szóban forgó könyv megjelentetésével az állítások még a helyreigazításra kötelező ítélet meghozatala után is megismétlésre kerültek.”

Ungváry tehát papírt kapott arról, hogy kellő ténybeli támasz nélkül spekulált. Fentebbi megjegyzéseiben összefércelt 'leleplező' mondatait is nyilván ebbe a körbe sorolta a strasbourgi EJEB, hiszen ezek is szerepeltek Ungváryék beadványában.

Az ő sztorija, mondja, nem annyira egyértelmű – mint az Élet és Irodalomé, megjegyzés tölem –, éspedig „elsősorban formai okok miatt”. Irigylem a kitarását, irigylem a bátorságát. Ha egy történész munkáját egy tekintélyes nemzetközi bíróság kellő ténybeli támasz nélküli spekulációnak minősíti, azt rajta kívül csak kevesen mernék formai oknak minősíteni.²

Ungváry éveken át 'lebesúgózott', 'leügyenközött', jelentések írásával vádolt meg. Érdekes ugyanakkor, még az általam felajánlott tízmillió forintért sem volt képes ennek egyetlen kézzel fogható bizonyítékával szolgálni.

Sokadszorra kérdezem: történészek, történészek! Hol vagytok és miért hallgattok?

¹ *Ungváry and Irodalom Kft. v. Hungary*, no. 64520/10., 2014. március 3-i ítélet.

² KISS Orsolya: Félelemből nem szívesen kötök kompromisszumot. *KönyvesBlog*, 2013. december 14. http://konyves.blog.hu/2013/12/14/felelembol_nem_szivesen_kotok_kompromisszumokat

A sajtó-helyreigazítás 'újrakodifikálásának' kritikája

KISBÁN TAMÁS*

A sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló 2010. évi CIV. törvény (Smtv.) 2011. január 1-jei, a 2013. évi V. törvénnyel szabályozást nyert új Polgári Törvénykönyv (Ptk.) 2014. március 15-i hatálybalépése óta eltelt idő és a gyakorlati alkalmazás megteremtette a lehetőségét egy, a sajtó-helyreigazítást érintő kodifikációs szempontú áttekintő vizsgálatnak. A vizsgálatot egyrészt rendszertani oldalról, másrészt a gyakorlat kívánalmi és eredményei alapján végeztem el.

A sajtó-helyreigazítás jelenlegi speciális módozatú szabályozása szerint az alábbiakban jogalkotáson, kodifikáción minden olyan jogalkotói tevékenységet értek, mely a hatályos joganyag megszövegezését, jogforrásokban való elhelyezését jelenti.

Alapvető hipotézisem – mely a szabályozás megjelenéskor is felvetődött –, hogy a módosulás kellő előtanulmányok nélkül, és nem a gyakorlat átfogó áttekintése eredményeképpen született. A sajtó-helyreigazítás újraszabályozása egyrészt alaki és anyagi jogi eltérést jelentett a korábbi, a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (1959-es Ptk.) szabályozásához képest, mely csak látszólagos megújítást eredményezett, számos hiányossággal. Az alaki természetű újdonság az Smtv.-ben, tehát a speciális, sajtóval foglalkozó szabályok között való elhelyezés. Az anyagi jogi módosulás pedig összefonódott az új jogszabályban való szabályozás jogalkotói igényével és jogtechnikai lehetőségével, valamint a tudományos közélet és gyakorlat kívánalmaival.

1. Hazai kodifikációtörténet

A magyar jogfejlődésben a sajtó-helyreigazítási jog önálló, ágazati jogszabályban jelent meg, a magánjogi kódexben való szabályozása évtizedekig fel sem merült. A sajtóról szóló 1914. évi XIV. törvény cikk¹ a helyreigazítási jogról tartalmazott szabályozást, mely alapvetően sajtórendészeti eljárás volt, és érvényesítésekor még a büntető perrendtartás is kiegészítő eljárási szerephez

* Bíró, Fővárosi Ítéltábla. E-mail: kisbantamas@fovitb.birosag.hu

¹ 1914. évi XIV. tc. 20. § A hatóság, amelyről vagy az, akiről valamely időszaki lap nyíltan vagy burkoltan valóban tényeket közölt vagy való tényeket hamis színben tüntetett fel, követelheti az időszaki lapban megjelent közleményre vonatkozó helyreigazító nyilatkozatának közlését.

juthatott.² Már ebben az időszakban megkezdődött az egységes magánjogi jogszabályalkotás,³ melynek első mérföldköve az 1928. évi magánjogi törvényjavaslat (Mtj.) is csak szűkszavúan szól a személyiség jogáról, nem érintve a helyreigazítási jogot.⁴

Az 1959-es Ptk. hatálybalépését éppen egy évvel megelőző, a sajtóval kapcsolatos egyes kérdésekről szóló 26/1959. (V. 1.) Korm. rendelet keletkezése⁵ is jelzi, hogy a jogszabály-alkotási folyamat nem számolt a sajtó-helyreigazításnak a magánjogi kódexbe korpóralásával, és még tisztán polgári jogi jogintézményként sem tekintett arra, hiszen továbbra is részben alkalmazni rendelte a büntető perrendtartás szabályait.⁶ Változást annyiban hozott a korábbiakhoz képest, hogy szankcionálta a valótlan tény híresztelését is.⁷ A továbblépést az 1972. évi 26. számú törvényrendelet jelentette, mely a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvénybe (Pp.) helyezte a sajtó-helyreigazítási jog valamennyi szabályát, és teljesen lehántotta a jogintézményről a sajtórendészeti jelleget. Röviddel ezt követően már voltak jogelméleti fejtegetéseken keresztül napvilágot látott utalások a kifejezetten magánjogi értékelésről, és a polgári törvénykönyvben való elhelyezés szükségességéről.⁸ Petrik Ferenc az 1959-es Ptk. első átfogó reformja előtt síkra szállt „a sajtó-helyreigazításra vonatkozó – a Polgári Perrendtartásban elhelyezett – szabály anyagi jogi megalapozásáért”.⁹ A jogintézmény teljes történeti diadalát az 1959-es Ptk.-ba az 1977. évi IV. törvénnyel történt felvétel jelentette.

Az új jogszabály, az Smtv. hatálybalépésével az 1959-es Ptk.-ban a sajtó-helyreigazítás csak egy utaló szabály maradt, pedig a 2008-ban az új polgári törvénykönyv vitatervezetének szerzői által megjelentetett szakértői javaslat 2:120. § (1)–(2) bekezdései¹⁰ még a személyhez fűződő jogok megsértése esetén alkalmazható szankciók között szerepeltették. A 2009-ben közölt, kizárólag törvényszöveget tartalmazó anyag szintén tartalmazta a sajtó-helyreigazítást mint a személyiségi jogsértés esetére fenntartott speciális igényt.¹¹ A szabályozási koncepció egyértelműen utalt arra, hogy a sajtó-helyreigazítás „a polgári jogi személyiségvédelem egyik fontos intézménye és (...) a polgári jogi jogkövetkezmények sorából nem iktatható ki”.¹²

² ERŐSS Pál: A sajtóhelyreigazítási eljárás. *Magyar Jog*, 1973/7. 408.; 1914. évi XIV. tc. 45. §.

³ Az országgyűlés képviselőháza által először 1915. május 5. napján került beterjesztésre a polgári törvénykönyv javaslata.

⁴ Mtj. 107–109. §.

⁵ A rendelet preambuluma szerint az új szabályozásra azért került sor, mert „az idejétmúlt és a nehezen áttekinthető szabályozás akadályozta a helyreigazítási jog érvényesülését”. Benárd Aurél megállapította azt is, hogy a bíróságokon hosszú éveken keresztül nem indult helyreigazítási ügy. BENÁRD Aurél: A helyreigazítási jog. *Magyar Jog*, 1959/5. 129.

⁶ 26/1959. (V. 1.) Korm. rendelet 23. §.

⁷ 26/1959. (V. 1.) Korm. rendelet 13. § (1) bekezdés.

⁸ ERŐSS i. m. (2. lj.) 410.

⁹ PETRIK Ferenc: Gondolatok a Polgári Törvénykönyv módosításának főbb kérdéseiről. *Magyar Jog*, 1977/1. 20.

¹⁰ VÉKÁS Lajos (szerk.): *Szakértői javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*. Budapest, CompLex, 2008. 172. (A javaslat csak a sajtó-helyreigazítás tényállását és egy utaló szabályt tartalmazott az eljárási szabályok egyéb törvényben történő megállapítására.)

¹¹ A hatályba nem lépett 2009. évi CXX. törvény 2:90. § (1) és (2) bekezdései. (A szöveg a helyreigazítási igény alapját képező esetek meghatározásán túlmenően megtartotta az 1959-es Ptk. helyreigazítás megjelentetésének módját, idejét tartalmazó szabályt is.)

¹² PETRIK Ferenc: A Polgári Törvénykönyv „A személyek” című könyvének szabályozási koncepciója (Vitaindító tézisek). *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2001/4–5. 20.

A Ptk. azonban nem tartalmazza a jogintézményt, és egyesek úgy vélik, az egységes magánjogi szabályozás ezáltal egy ‘tehetől’ szabadult meg.

Az Smtv. hatálybalépésével a sajtó-helyreigazítás szabályai lényegében három különböző (1959-es Ptk., Smtv., Pp.) jogforrásban szerepeltek. Ez a megoldás nyilvánvalóan indokolatlan volt, és a szabályozás rendszerező elvének kétségességét vetette fel. Az Smtv. általános indokolása kitért arra, hogy „az intézmény jogrendszerbeli elhelyezését az 1914. évi sajtótörvényhez hasonlóan” a polgári törvénykönyv helyett az új jogszabályi keretek között kívánta elvégezni. Ez elviekben azonban csak annyit jelentett, hogy az Smtv. a – jogfejlődés során kialakult – sajtó-helyreigazítási jog tényállását (a jogsértés meghatározását) és a sajtó közlési kötelezettségére irányadó szabályokat átvette az 1959-es Ptk.-ból, és azt cizellálta a médiaszolgáltatások és a sajtótermékek modern sajátosságaira.¹³ A jogszabályszövegnek új, alaki jogforrásba helyezése jogszabályi indokolással való ellátása során a jogalkotó nem volt figyelemmel arra, hogy a korábbi szabályozási mód egy univerzális megoldást alkalmazott, és minden, a sajtó-helyreigazításra irányadó anyagi jogi szabályt magában foglalt. Így fordulhatott elő, hogy a helyreigazítási jog egyes, alapvetően anyagi jogi jellegű szabályai mind a mai napig a Pp.-ben, egy eljárás jogszabályban szerepelnek.¹⁴ Ez a tény máig olyan egyedi esetekben is megnyilvánuló anomáliákhoz vezet, hogy a jogkeresők sem tudnak megfelelő különbséget tenni a sajtó-helyreigazítás anyagi jogi és eljárásjogi szabályai között. [Ilyen, amikor a sajtó-helyreigazítási perben a Pp. 342. § (1) bekezdésében foglalt, a sajtótól igényelhető helyreigazításra irányadó harminc napos határidőt illetve a perindításra nyitva álló tizenöt napos határidőt, perjogi értelemben vett eljárási határidőnek tekintik, holott ez a helyreigazítás kérésének pert megelőző szakasza.]

Elsődleges következtetésünk ezért az, hogy az Smtv. hatálybalépésével a sajtó-helyreigazítás következetes és átgondolt újrakodifikálásáról nem beszélhetünk.

2. Magánjogi kontra jogági szabályozás

Lehetséges pro és kontra érveket hozni a kódex-szabályozás és a teljesen elkülönült jogszabályi rendezés mellett is, azonban a mostani mindenképpen öszvérmegoldás marad, a történeti szemlélet hangoztatása, de a történeti evolúció feldolgozatlansága miatt.

Elvitathatatlan, hogy a helyreigazítás joga tíz körömmel kapaszkodik a jóhírnév megsértésének tényállásába, hiszen ahhoz képest a jogsértő személyében és a jogsértés megjelenési módjában jelent speciális, szűkítő megkülönböztetést. A jogsértés megállapításához és a helyreigazítás elrendeléséhez, mint szankcióhoz nem szükséges a közlés sértő jellege. A jóhírnév megsértésének szankcionálása a személyiségvédelem gerincét képezi, elsősorban azért, mert a gyakorlatban ez a személyiségi jog van leginkább kitéve a jogsértő befolyásoknak. A sajtó-helyreigazítás a jogvédelem sajátos eszközeként a jóhírnév védelmének leghatásosabb eszköze is egy-

¹³ Vö. 1959-es Ptk. 79. § (1)–(2) bek. és Smtv. 12. § (1)–(2) bek.

¹⁴ Pp. 342. § (1)–(2) bek., 343. § (1) bek.

ben, mert a személyiségvédelem szankciós rendszeréhez is illeszkedik elégtételt adó funkciója révén. Az 1959-es Ptk. korábban hatályos 79. § (1) bekezdésében szerepelt kitétel szerint, a jogában sértett „a törvényben biztosított egyéb igényeken kívül” igényelhetette a helyreigazító közlemény megjelentetését. Ez is egyértelműen utalt az 1959-es Ptk. szankciórendszerének kölcsönhatására és összefonódására.¹⁵ Az 1959-es Ptk. 84. § (1) bekezdésének *c)* pontja szerinti konkrét elégtételadáshoz, mint polgári jogi igényhez a sajtó-helyreigazítást pedig szinte rokoni szálak fűzték. Ez a rokonság mit sem változott a Ptk. ilyen irányú szabályozása és a helyreigazítás jogszabályi különállása következtében.

A sajtó-helyreigazítási jogosultságot a magam részéről elsősorban személyiségvédelmi eszköznek tekintem. Ezzel szemben Koltay András amellett érvel, hogy a jogintézményt ugyan a személyiség hatékonyabb védelme hívta életre, mára azonban alkalmazásával sokkal inkább a közönség megfelelő tájékoztatásához való joga kerül előtérbe.¹⁶

A gyakorlati alkalmazás eredményeként a megfelelő tájékoztatáshoz való közeledés azonban nem létezhet a valótlan közléssel érintett személy tényleges jogérvényesítése nélkül. Az igénylő kifejezetten a személyével kapcsolatos valótlan tényállítást, híresztelést, való tény hamis színben történő feltüntetését – függetlenül ezek sértő tartalmától – minősíti sérelmesnek, amikor a helyreigazítás eszközével lép fel. Ez az érintettség¹⁷ pedig feltételezi a személyes igényérvényesítés szükségességét. A sérelem jellege és a jogérvényesítés sajátossága azonos a személyiségi jogok megsértésére kialakított szankciók alkalmazásakor vizsgáltakkal.

A sajtó-helyreigazítási jognak, mint alanyi jogosultságnak a polgári törvénykönyvtől való teljes eltávolítása álláspontom szerint nem indokolt. Egyrészt a jogintézmény hazai jogfejlődése és polgári jogi letisztulása, másrészt, mint a személyiségi jogvédelem objektív eszközének helye van – más jogszabályra utalás nélkül is – egy jogági törvénykönyvben. A Ptk. – vélhetően az akkor még befejezetlen magánjogi kodifikációs folyamat miatt – az Smtv. hatálybalépése után már lemondott a helyreigazítási jognak a személyiségi jog megsértése esetén alkalmazható, a törvénykönyvben is deklarált szankciók közé való felvételéről. Megjegyzendő, hogy a jogösszehasonlítás alapján sok tekintetben a Ptk. egyik mintájának tekintett holland polgári törvénykönyv (Nederlands Burgerlijk Wetboek, 6:167. §) is szabályozza a hazai sajtó-helyreigazítási joghoz hasonlatos jogosultságot.

A jelenlegi helyzetet szem előtt tartva utalok arra, hogy a Ptk. kerüli a más jogforrásokra való közvetlen, szövegszerű utalást, de nyilvánvalóan számos esetben az adott jogintézmény részletes szabályait más jogforrás tartalmazza (például társasház, kisajátítás). A korábbi megoldásra utalva pedig az emelhető ki, hogy a sajtó-helyreigazítás szabályozási terhe lehet az az elv, miszerint a Ptk. ne tartalmazzon nem perjogi jellegű eljárési szabályokat. Ez azonban nem egyedülálló jelenség, mert hasonló megoldást alkalmaz a Ptk. például a birtokvédelem esetében is.

¹⁵ Az 1959-es Ptk. 79. § (1) bekezdésének idézett kitétele volt hivatott végérvényesen rendezni azt a gyakorlati vitát is, amely annak eredményeként alakult ki, hogy az 1972. évi 26. számú tvr. hatálybalépése után voltak olyan felvetések, melyek szerint a jóhírnév és becsület személyiségi jogainak sajtó általi megsértése esetén csak a sajtó-helyreigazítás szabályai szerint lehetséges eljárni.

¹⁶ KOLTAY András: Sajtó-helyreigazítás és válaszjog: a sajtószabadság korlátja vagy kiterjesztése. *Iustum Aequum Salutare*, 2008/4. 148–150.

¹⁷ Vö. Pp. 342. § (1) bek.

Egyes korábbi felfogások az önálló sajtójogi jogalkotás igényét fogalmazták meg azzal, hogy ennek alapvetően korszerű igazgatási vetületét¹⁸ hangsúlyozni kell a szabályozás során, a sajtó-helyreigazításnak a magánjog rendszerében hagyásával. Ugyanakkor a Ptk. szabályozási koncepciójának kidolgozása során¹⁹ felmerült a sajtó-helyreigazítás külön jogszabályba (a sajtó-törvénybe) integrálása is. Az utóbbi megoldás gyakorlati és elméleti szempontú kiérlelése nem ismeretes a jogirodalomban. Az Smtv. munkálataival egy időben elvégzett, a médiaszolgáltató-sokról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény (Mtv.) megalkotásával kapcsolatos kodifikációs munka nagyban támaszkodott a 2008 elejére elkészült Nemzeti Audiovizuális és Média Stratégia elveire, megoldásaira, de ez a mostanihoz hasonló külön szabályozással nem számolt. Az is következtethető,²⁰ hogy az Smtv. megalkotása előtt a helyreigazítási és válaszadási jog nemzetközi összehasonlító jellegű vizsgálatára kormányzati szinten nem került sor. Ilyen kutatás csak 2010 után, 2011–2012-ben, a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság megrendelésére készült.

3. A hatályos normaszöveg vizsgálata

Az Smtv. 12. § (1) bekezdésében foglalt szabály alapján a helyreigazítási tényállás fő tartalma szerint megegyezik a korábbi szabályozással, vagyis sajtó-helyreigazítás akkor igényelhető a jogsértőtől, ha az közleményében valótlan tényt állít, híresztel vagy való tényt hamis színben tüntet fel. A jogsértés definiálása teljes egészében azonos az 1959-es Ptk. korábbi szabályával. Az Smtv. részletes indokolása azt a látszatot kelti, mintha a szabályozás valamilyen novumot is magában foglalna, amikor leszögezi, hogy »[a] törvény szerint nem csupán a hamis tényállítások, hanem a becsületet, emberi méltóságot sértő egyéb közleményekkel szemben is lehetséges a sajtó-helyreigazítási jog gyakorlása.« Téves az indokolásnak az ilyen módon való különbségtétele, ugyanis a korábbi, ugyanilyen tartalmú szabály is védte a becsülethez fűződő személyiségi jogot és az emberi méltóságot, azzal, hogy az ezen jogokat érintő valótlan tartalmú közléseket nem hagyta meg a közönség kizárólagos ismeretforrásaként, hanem helyreigazítást rendelt.²¹ Úgy tűnhet, mintha a jóhírnév-sértéshez mint rokontényálláshoz képest bővítette volna a jogalkotó a szabályozást, holott a tényállás többlettartalmat nem hordoz. A fentiekben rámutattunk, hogy a helyreigazítás alapvetően a jóhírnév védelmét erősítő jogintézmény, de attól annyiban eltér, hogy jellemzően a közlésnek sértő tartalmat nem kell hordoznia a helyreigazítás elrendeléséhez. A sajtó-helyreigazítás elrendelése alapvetően egy értékmentes ítélet eredménye, amennyiben pusztán azt kell vizsgálni, illetve bizonyítani, hogy a közlés megfelel-e a megismerhető és rendelkezésre álló tényeknek. Abban egyébként van különbségtétel az egyes államok helyreiga-

¹⁸ SARKADY Ildikó: Az önálló sajtótörvény problematikája és a kormányzati irányítás. *Infokommunikáció és Jog*, 2004/4. 121.

¹⁹ PETRIK i. m. (12. lj.) 20.

²⁰ Vö. KOLTAY András: A válaszadási (sajtó-helyreigazítási) jog, európai összehasonlításban. *Jogtudományi Közlemény*, 2013/7–8. 346. A szerző jelzi, hogy nagyban támaszkodott a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság megrendelésére, 2011–2012 között elvégzett nemzetközi kutatás eredményeire i. m. (16. lj.).

²¹ Vö. 57/2001. (XII. 5.) AB határozat, indokolás, II. 10. pont.

zítási, illetve válaszadást lehetővé tevő szabályai között, hogy az igényérvényesítéshez elegendő-e a hamis tényállítás, vagy szükséges esetleg a jogsértő jelleg is.²² Ez utóbbi szabályozási módszer szűkíti a helyreigazítás igénylésének lehetőségét, de ilyen szűkítést a hatályos magyar jog nem alkalmaz.

Nyugtalanítóbb azonban a terminológia megválasztása, és a dogmatika szempontjából az Smtv. 12. § (1) bekezdésének szankciót meghatározó része, mely szerint a jogában sértett „[k]övetelheti olyan helyreigazító közlemény közzétételét, amelyből kitűnik, hogy a közlés mely tényállítása valótlan, megalapozatlan, mely tényeket tüntet fel hamis színben és ehhez képest melyek a való tények”.

A jogszabály szövege az elméleti és gyakorlati szempontokat figyelembe véve sem megfelelően precíz. Ezt pedig a 'megalapozatlanság' terminológiájának a törvényszövegbe emelése adja. Először az tűnhet fel, hogy a vizsgált norma hipotézisében a „megalapozatlan” tényállítás nem is szerepel. Amennyiben a tényállítás tartalma okozza a jogsérelmet, az kizárólag a tény valótlanságával leírható, mert egy tény vagy létezik, vagy nem, minőségi különbségek nincsenek. A valóság és valótlanág terminológiája közötti átmenetet a való tény hamis színben való feltüntetése jelenti, mely része a tényállásnak. A jogalkotó a valótlan tényállítás mellett – mintegy halmazként – szükségtelenül a megalapozatlan tényállítást is szankcionálni igyekezett, ráadásul a kettőt az „illetve” kötőszóval társítva, melynek és/vagy jelentése is használatos.

Másrészről a „megalapozatlan” kifejezés alkalmazása a sajtó-helyreigazítás rendszerében azért is kerülendő, mert megalapozatlannak egyes vélemények minősülhetnek. A sajtó-helyreigazítás gyakorlata azonban – alapvetően a fogalmi kizártság okán – elzárkózik a vélemények helyreigazíthatóságától.²³

A személyiségi jogokat hátrányosan befolyásoló véleménynyilvánításokkal kapcsolatos megfelelő megoldásként a válaszadás jogát²⁴ szokás említeni. A sajtóról szóló 1986. évi II. törvény 6. §-a 1990-ig tartalmazott a válaszadási kötelezettséggel kapcsolatos szabályt, ez azonban nem egyezett meg az általunk hivatkozott joggal. Az 1998/T/34. számú törvényjavaslat a „[t]ársadalmilag hátrányosnak tekintett vélemény és értékelés közlése esetén” biztosította volna közlemény közzétételét a vélemény vagy értékelés cáfolatára, de a kibontakozott szakmai és közéleti vita hatására az Országgyűlés nem tűzte napirendjére a javaslatot. Ezzel szemben napirendre tűzte, és 2001. május 29-én el is fogadta az 1959-es Ptk. módosításáról szóló javaslatot, melynek szabályozása az akkor hatályos sajtó-helyreigazítási szabályozást úgy módosította volna, hogy az, akinek a személyiségi jogát a sajtóban közzétett vélemény vagy értékelés sérti, a saját véleményének vagy értékelésének közzétételét is követelheti.²⁵ A köztársasági elnök a törvényt nem írta alá, és utólagos normakontroll keretében az aggályosnak ítélt rendelkezések vizsgálatát kérte az Alkotmánybíróságtól. Az Alkotmánybíróság az 57/2001. (XII. 5.) határozatával a válaszadási jog szabályozási módjának alkotmányellenességét állapította meg. A határozatban arra következtetett, hogy:

²² KOLTAY i. m. (20. lj.) 349.

²³ PK. 12. számú állásfoglalás.

²⁴ Terminológiai elhatárolásokkal kapcsolatosan lásd KOLTAY i. m. (20. lj.) 343–344.

²⁵ Lásd TÉNYI Géza – UDVARY Sándor: A vélemény és válasz: új Szkülla és Kharübdisz? *Jogtudományi Közlemény*, 2001/11. 469.

„[a] helyreigazítási kötelezettség mellé lépő válaszközlési kötelezettség, a válaszadási jog gyakorlásának korlátozása nélkül történő meghatározása a sajtószabadság (szerkesztési szabadság) jelentős sérelmét idézi elő. Emellett a nehezen kiszámítható súlyú jogkövetkezmények a vélemények közlésével szemben is visszatartó hatással járnak. A (...) szabály nem teremt arányosságot egyrészt az emberi méltóság és a jó hírnév alapvető jogának védelmére biztosított válaszadásról szóló szabály által elérhető eredmény, másrészt a sajtó és a véleménynyilvánítás szabadsága alapvető jogának korlátozásával előidézett hátrány között.”²⁶

A Ptk. megalkotásának folyamata során utalás történt arra, hogy a szabályozásnak reagálni kell a kor kihívásaira annyiban is, hogy a sajtó-helyreigazítás szabályainak a nyomtatott, az elektronikus és az internetes közlésekre is ki kell terjednie.²⁷

A legnagyobb kihívást az internetes közlések jelentették, amivel a bírói gyakorlat is csak fokozatosan küzdött meg. Az online lapok és a papíralapon megjelenő online mutációk megjelenését követően nyilvánvaló volt a felismerés, hogy a helyreigazításnak ezek esetében is érvényesülnie kell. Rendetlen volt azonban, hogy tartalmilag és szerkezetiileg mely megjelenések mutatnak közvetlen rokonságot a hagyományos sajtóval, és melyek a más jellegű írásos véleményformáló oldalak. A bírói joggyakorlat nem mutatott merev elzárkózást az internetes közlések helyreigazítása terén.²⁸

Az Smtv. a médiatartalom és a médiaszolgáltatások (lekérhető, lineáris) uniós irányelvhez igazodó,²⁹ valamint a sajtótermékek fogalom meghatározásaival és ezeknek a sajtó-helyreigazítási jogba integrálásával megfelelően átfogja a szervezeti és tartalmi oldalról a lehetségesen érintett megjelenéseket.

4. Ki legyen a felelős?

Kiemelkedően fontos kérdés a sajtó-helyreigazítás szempontjából, hogy a jogalkotó hová kívánja telepíteni a tényleges sajtójogi felelősséget. Vagyis anyagi jogi szempontból mely szervezet, személy köteles a helyreigazításra, eljárásjogi szempontból pedig kivel szemben kell a peres eljárást kezdeményezni.

Alapvetően két megoldás kínálkozik, melyek elfogadásához erős érvek társíthatók, és az is megfogalmazható, hogy ami az egyiknél erősség, a másiknál ugyanolyan gyengeségként jelentkezik.

²⁶ 57/2001. (XII. 5.) AB határozat, indokolás II. 12. pont.

²⁷ KISFALUDY András: A Kodifikációs Szerkesztőbizottság a személyhez fűződő jogok törvényi szabályozásának módosításáról szóló törvénytervezetről. *Polgári jogi kodifikáció*, 2000/4. 23.; lásd még: HAVASI Péter: A személyek polgári jogi védelmére vonatkozó szabályozás kritikai elemzése, javaslat az új szabályozásra. *Polgári jogi kodifikáció*, 2002/1. 14.

²⁸ BDT2009. 2148.

²⁹ Az Európai Parlament és a Tanács 2010/13/EU irányelve (2010. március 10.) a tagállamok audiovizuális médiaszolgáltatások nyújtására vonatkozó egyes törvényi, rendeleti vagy közigazgatási rendelkezéseinek összehangolásáról (Audiovizuális médiaszolgáltatásokról szóló irányelv) 1. cikk e) és g) pontjai.

Az egyik megoldás annak elsődleges felismerését jelenti, hogy a sajtóközlemény egyrészt egy személyhez, a szerzőhöz, rajta keresztül pedig egy közösséghez, az adott sajtótermék tartalmát alakító személyekhez lehet kötni. Ezt a személyközösséget szokás szerkesztőségnek nevezni. A másik lehetőség a jog által preferált személy választása, ami egy jogi személyiségben ölt testet. Ez az általában gazdasági társasági formában működő szervezet az alapító vagy kiadóvállalat.

A szerkesztőség helyreigazítási felelőssége azért lehet megfelelő megoldás, mert a felelősség ebben az esetben közvetlenül azon egységhez kerül, amely a sajtóközlemények tartalmát kialakítja, amely személyi oldalról tényleges értékhordozója egy sajtótermék tartalmának. Nyilvánvalóan e természetes személyek összessége szakszerűen és gyorsan tud dönteni a közleményeik tartalmával kapcsolatos kifogásokról. Ugyanakkor a szerkesztőség esetében egy, a jog szempontjából alacsony szervezeti sajátosságokkal rendelkező formáról lehet beszélni, mely fő szabályként anyagi és eljárási jogi szempontból sem rendelkezik jogképességgel. Kodifikációs szempontból kérdés, hogy mennyire szükséges terhelni a jogrendszert olyan, jogi szempontból részlegesen elismert személyiségek létrehozásával, amelyek csak bizonyos körülmények, feltételek, igények esetén jutnak általában korlátozott jogalanyisághoz.

A kiadóvállalat kodifikált sajtójogi felelőssége esetén a perlési lehetőség nem tér el az általános szabályoktól, szükségtelen kiegészítő szabály alkalmazása a perbeli jogképesség megteremtésére. Ezzel szemben a pert megelőző eljárás, és a helyreigazítás megjelentetése nehézkessé válhat, mert esetleg nem közvetlenül a sajtóközlemény tartalmát meghatározó, és a helyreigazítás tartalmát egyszerűen megítélni tudó személyhez érkezik a helyreigazítási kérelem.

A helyreigazításra köteles személy meghatározása bírósági végrehajtási szempontból is jelentős, mivel a perben felmerült pénzbeli követelések behajtása (perköltség és az eljárási illeték) csak természetes személyekkel, vagy jogi személyiséggel rendelkező jogalanyokkal szemben lehetséges. Erről a sajátos problémáról, az eddigi megoldásokról, illetve jelenlegi megoldatlanságáról a későbbiekben szólok.

Az Smtv. hatálybalépését követően a sajtó-helyreigazítási perekben azonnal jelentkező probléma volt, hogy a helyreigazítási kérelmet kihez kell benyújtani, illetve az eredménytelen kérelmet követően, kivel szemben kell megindítani a pert. A Pp. 343. § (1) bekezdésének az Smtv. hatálybalépésével módosított szabálya kizárólag a médiatartalom-szolgáltatóval és a hírügynökséggel szemben tette lehetővé kereset benyújtását. A médiatartalom-szolgáltató törvényi meghatározása³⁰ miatt a megfelelő személyi kör meghatározásához a jogszabály további meghatározásait is segítségül kellett hívni.³¹ A fogalmak és meghatározások egymás mellé állításával a gyakorlat kizárólag³² arra következtetett, hogy a médiatartalom szolgáltatója csak természetes személy, jogi személy és jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaság lehet. Jogi személyiséggel nem rendelkező, természetes személyek összessége (szerkesztőség) sajtó-helyreigazítási pernek nem lehetett alanya. A jogszabály-változás azonban a Pp. 343. § (3) bekezdésének azon szabályát nem érintette, mely szerint „az (1) bekezdésben megjelölt szerv félként jár el akkor is, ha egyébként nincs perbeli jogképessége”. Ez a szabály tette lehetővé korábban a jogké-

³⁰ Smtv. 1. § 8. Médiatartalom-szolgáltató: a médiaszolgáltató, illetve bármely médiatartalom szolgáltatója.

³¹ A médiaszolgáltatás, médiaszolgáltató, sajtótermék, médiatartalom definícióit az Smtv. 1. § 1., 2., 6., 7. pontjai tartalmazzák.

³² Fővárosi Törvényszék P.20.548/2011/3-I., Fővárosi Ítéltábla Pf.20.751/2011/2.

pességgel nem rendelkező szerkesztőség perlését. Mivel a médiatartalom szolgáltatója természetes személy, jogi személy, és jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaság lehetett, esetükben a perbeli jogképeség hiánya fel sem merülhetett, ezért a Pp. 343. § (3) bekezdésében foglalt szabály – rövid ideig – teljes egészében kiüresedett és feleslegessé vált.

A jogszabályalkotó eredeti szándékára részben az Smtv. eredeti fogalommeghatározásaiból, részben az ezt követő jogszabály-módosításból lehetett következtetni, amikor a Pp. 343. § (1) bekezdése a korábbihoz hasonló tartalmat kapott, és a sajtótermék szerkesztősége ismét perelhetővé vált.

5. Szabályozási hiányosságok – gyakorlati jogfejlesztés

Érzéketlen maradt a szabályozás az internetes sajtótermékek esetében, amikor nem érintette a helyreigazítás fenntartásának, fennmaradásának idejét, vagyis azt, hogy mennyi ideig kell a helyreigazítást megjeleníteni. Ennek azért van jelentősége, mert az internetes közlések sajátossága az, hogy jogsértő tartalom esetén a jogsértés is egy bizonyos tartósságot mutat. Ezzel a tartós jogsértéssel szemben kell egy hasonlóan tartós helyreigazítást biztosítani. A jogszabály kizárólag úgy rendelkezik a helyreigazító közlemény közzétételéről, hogy azt a sérelmezett részhez hasonló módon és terjedelemben kell közzéadni. Ez a meghatározás a helyreigazítás egyszeri megjelentetésével párhuzamosan nem rendelkezik az egyszeri megjelentetés időtartamáról.

A gyakorlat számára ez nem jelent törést és megoldhatatlan feladatot, mert az Smtv. hatálybalépését megelőzően is rendelkezett a megfelelő méltányos válasszal. Kodifikációs szempontból a hiány azonban ordító akkor, amikor a jogalkotó korszerű szabályozásról vall a jogszabály indokolásában, és éppen ezzel a korszerű szabályozással marad adós. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága (2004) 16. számú, 2004. december 15-én elfogadott ajánlása is kifejezetten foglalkozott ezzel a kérdéssel,³³ ami azt jelzi, hogy az internetes közlések esetében más szabályozási struktúrára van szükség, nem elegendő csak a helyreigazító közlemény közlési határidejének megrövidítése, és a sajtótermék fogalmának kiterjesztése az online médiára.

A joggyakorlat az Smtv. hatálybalépése előtt, és azt követően is azt a megoldást alkalmazta az internetes sajtótermékben megjelent közlés miatti helyreigazítás elrendelése esetén, hogy a helyreigazítást a sérelmezett cikk elérhetőségéig kell közzétenni. Amennyiben a jogsértő tartalmat már eltávolították, akkor ugyanannyi ideig, amíg a jogsértő közlés az adott felületen megtalálható volt, illetve egy minimumként meghatározott ideig, általában harminc napig kell megjeleníteni a helyreigazítást.

Bizonyos esetekben a jogalkotó rábízhatja a gyakorlat kialakítását, de ez alapvetően a merev szabályozás elkerülése miatt történik. A sajtó-helyreigazítás anyagi és eljárási joganyaga azonban a gyors és hatékony reparálás miatt határidőkhöz kötött, ezért egy ilyen típusú szabályozási kör, mint amilyen a helyreigazítás fenntartási idejének kérdése, pontos szabályozást igényelt volna.

³³ Vö. KÖRMENDY-ÉKES Judit – LENGYEL Márk: Az on-line helyreigazítás az európai jogi felfogásban. *Magyar Jog*, 2005/5. 311.; KISS Tibor: Sajtó-helyreigazítás az Interneten. *Magyar Jog*, 2006/11. 669.

A sajtó-helyreigazítási per eredményéhez képest is rendelkezni kell a perköltségről, ennek viseléséről azonban sem az Smtv., sem pedig a Pp. nem tartalmaz speciális szabályt. Amennyiben a perben, alperesi pozícióban a sajtótermék szerkesztősége áll, pervesztessége vagy részbeni pervesztessége esetén olyan alperessel szemben kellene perköltséget megállapítani, akinek az anyagi jogi szabályok szerint jogképessége nincs, tehát kötelezettségek sem terhelhetik. A sajtó-helyreigazítási jog 1972. évi újraszabályozásakor a jogalkotó rendeleti szinten oldotta fel a problémát azzal, hogy erre az esetre a sajtószerv alapítóját, illetve a külön felsorolt intézményeket kellett – perben állástól függetlenül – kötelezni a perköltség viselésére.³⁴ A rendelet még jóval az Smtv. hatálybalépése előtt áldozatul esett a deregulációnak,³⁵ és az Smtv. hatálybalépése után sem rendeződött a perköltség viselésének e sarkalatos kérdése.

A korábbival azonos módon, a jelenlegi szabályozás sem kívánja meg a szerkesztőség mögött álló kiadó, leggyakrabban gazdasági társaság perben állását, és esetében kötelező perben állásról sem lehet beszélni, hiszen éppen a jogszabály rendelkezik úgy, hogy a pert a perbeli jogképességgel nem rendelkező szerkesztőséggel, és kizárólag vele szemben kell és lehet megindítani. Amennyiben az eljáró bíróságok élnének is azzal a lehetőséggel, hogy a szerkesztőségek mögött álló gazdasági társaságok perbe állítására hívnák fel a felpereseket – kizárólag az esetleges perköltségben marasztalás miatt –, ennek elmulasztásához jogszabályi rendelkezés hiányában szankciót nem tudnának fűzni. Így, ha a felperes a felhívásnak nem tesz eleget, annak csak az a következménye, hogy az eredetileg perben állt felek közt dönthető el a jogvita, és a perköltségről is csak a viszonylatukban lehet határozni. A gyakorlat azonban jogszabályi rendelkezés hiányában, továbbra is alkalmazza azt az egyedül megfelelő, alperesi pervesztesség esetén alkalmazható megoldást, mellyel a bíróság a szerkesztőség mögött álló gazdasági társaságot – a perben állástól függetlenül – kötelezi a perköltség viselésére. Ez a kérdés is a jogalkotó szabályozását igényli.

6. Következtetések

A fentiekben az elvi és gyakorlati problémák megvilágításával arra igyekeztem rámutatni, hogy a sajtó-helyreigazítási joganyag törvényalkotási munkálata megítélésem szerint hibákkal volt terhes, ismét hangsúlyozva, hogy kodifikációs tevékenységen valamennyi, a helyreigazítást érintő szabály szükséges felülvizsgálatát is értem. A helyreigazítási tényállás Smtv.-be helyezésével, és a magánjogi szabályok közül való kiiktatásával a jogalkotó jelezte a jogintézmény eltérő jogági státuszát. A sajtó-helyreigazítási eljárás és per szabályainak összehangolása, megalkotása vagy kiegészítése azonban elmaradt. Kifejtett érveim alapján úgy vélem, a jogalkotási munka a szisztematikus szabályozás, a szövegezés gazdaságossága, és a szövegezés precizitása, a kodifikációs elvek sérelmével történt.³⁶

³⁴ 7/1972. (XI. 28.) IM rendelet 18. §.

³⁵ Az egyes jogszabályok és jogszabályi rendelkezések hatályon kívül helyezéséről szóló 2007. LXXXII. törvény 1. § (2) bek.

³⁶ Lásd DRINÓCZI Tímea – PETRÉTEI József: *Jogalkotástan*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2004. 321., 323., 371.

A magánélethez való jog elméleti alapjai*

MENYHÁRD ATTILA**

1. Bevezetés

Aligha van a jognak homályosabb fogalma, mint a magánélethez való jog, és ennek több oka is van. A magánélet védelme nagyon erősen kötődik az egyén és a közösség kapcsolatának megítéléséhez, és ennek tükrében folyamatosan változik a tartalma és változnak a védelem határai is. A magánélet fogalmának nemcsak bizonytalan a meghatározása, de valójában a meghatározás sem lehet állandó, ahogy az egyén társadalmi részvételének formái is változnak, elsősorban a technikai fejlődés következtében. Abban ma már egységesek az európai jogrendszerek, és az amerikai jog is, hogy a magánélet védendő érdek. Abban azonban már nagyon eltérő megközelítésekkel találkozunk, hogy a magánéletet a jogrendszernek mennyiben kell a jogalanyok számára biztosított önálló jogként védenie, és mennyiben olyan egyéb alanyi jogokkal, amelyek a szükséges védelmi hatást biztosítani tudják.

Nincs két olyan jogrendszer, amely a fejlődésnek azonos útját járta volna be. Az amerikai jogban a magánélethez való jog a személyiségi jogok védelmének széles értelmezésben részesülő 'anyajogává' vált, amellyel a személyiség védelmének bármely aspektusa összefüggésbe hozható. Ennek oka elsősorban az alkotmányos és a magánjogi jogvédelem szoros kapcsolata. Az angol jogban a magánélethez való jog védelme kártérítési igények érvényesítése kapcsán merült fel, és az angol gyakorlat csak pár évvel ezelőtt, az Európai Emberi Jogi Egyezménynek (EJEE) az 1998-as *Human Rights Act* útján való implementálása eredményeként kezdte elfogadni azt, hogy a *privacy* megsértése kártérítési igény alapja lehet, jóllehet a magánélethez való jog sérelmét önálló kártérítési jogalaként a mai napig sem nevesítik. A német bírói gyakorlat a sajtóval szemben indított perek, valamint a személyiség egyes jegyei (például név, képmás) kereskedelmi értékének védelme kapcsán szembesült a magánélet védelmével, amelyet a német gyakorlatban és jogirodalomban az általános személyiségi jog részének tekintenek. A magyar bírói gyakorlat – büntetőjogi és magánjogi igények kapcsán is – természetes módon tekintette a magánélet tiszteletben tartását védett jogi érdekeknek, azonban a magánélethez való jog az új Polgári Törvénykönyvben önálló személyiségi jogként is nevesítésre került.¹

* A tanulmány az MTA BTK Médiatudományi Kutatócsoport támogatásával készült.

** Tanszékvezető egyetemi tanár, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar. E-mail: menyhard@ajk.elte.hu.

¹ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) 2:43. § b) pont.

Korántsem tekinthető magától értetődőnek, hogy a magánélet védelmét a jognak az egyéb anyagi jogokhoz képest önállóan nevesített és az egyéb személyiségi jogoktól elhatárolható tartalmú anyagi jog biztosításával kell megoldania. A magánélethez való jog alkotmányos és emberi jogi védelme sem feltétlenül jár azzal a következménnyel, hogy a magánjognak ezzel azonos tartalmú személyiségi jogot kell elismernie, mert ezek a jogi instrumentumok a jogalkotóval szemben támasztanak elvárásokat, a jogvédelem eszközeit azonban nem írják elő. A magánélet tiszteltetésben tartásához való jog az EJEE 8. cikkelyének és az Alaptörvény VI. cikk (1) bekezdésének a hasonló tartalmú rendelkezéseiben is nevesített, védett jog. Különösen olyan jogrendszerben, amely egyes személyiségi jogokat – köztük a magánélethez való jogot is – nevesített módon határoz meg, a magánélethez való jog tartalmának és a védelem határainak meghatározását nehezíti, hogy a magánélethez való jog egyes tartalmi elemeit számos nevesített személyiségi vagy egyéb jog – így különösen a személyes szabadság, a magánlakás, a jóhírnév, a magántitok és a személyes adatok védelméhez való jog, vagy a képmáshoz és a hangfelvételhez való jog – is védi. Ezek a személyiségi jogok voltaképpen az alkotmányos vagy emberi jogi értelemben vett magánélethez való jog tartalmát is képezik.

Ez részben azért okoz problémát, mert a magánélethez való jog nevesítése a magánélet védelmének önálló, a többi – a magánélethez való joggal tartalmilag átfedésben lévő – nevesített személyiségi jogtól elhatárolt tartalmának meghatározása iránti igényt veti fel, másrészt pedig azért, mert fel kell oldani a magánélethez való jog más, azonos szinten védett jogokkal – elsősorban a szólásszabadsággal és a véleménynyilvánítás szabadságával – való konfliktusát. Ez a konfliktusfeloldás a bírói gyakorlat feladata, ahogy azonban például a közéleti szereplők személyiségi jogainak védelmével és a sajtószabadság érvényesülésével kapcsolatban felvetett problémák is mutatják, szükség lenne olyan általános elvekre, amelyek ennek során megfogalmazhatók és követhetők. A jogfejlődés útjainak és a felmerülő problémáknak sokszínűsége és változékonysága, továbbá a magánélet védelmének általános társadalmi aspektusai miatt a magánélethez való jog általános elméleti megközelítése és magyarázata nem lehetséges.

A privacy nem csak egy alkotmányos (emberi) jog, de általános és különös tartalommal bíró jogok gyűjtőfogalma is, amelyet egyébként az EJEE 8. cikke is példálózó jelleggel felsorol. Ez fordítva is igaz: a magánélethez való jog konkretizált tartalmát nevesített személyiségi jogok adják. Ilyen, a magánélethez való jog általános koncepciója alá vont jog például az egyénre vonatkozó információk, a családi élet, a magánlakás vagy a kommunikáció védelme is. A magánélethez való jog lehetséges megközelítésének különbözőségei azonban nem pusztán erre a fogalmi többrétűségre vezethetők vissza, hanem arra a kettősségre is, amely már a tartalmi meghatározás legalapvetőbb szintjén is jelentkezik. A magánélet védelmének címszava alá vont jogokat összekötő kapocs az emberi méltóság védelmében, és az egyéni szabadság védelmében is meghatározható. A magánélet védelmét az emberi méltóság védelméhez kötő megközelítés elsősorban a kontinentális európai jogrendszerekre, míg a személyes (döntési) szabadság védelméhez kapcsoló megközelítés az amerikai jogra jellemző, ami egyébként nem vezet szükségképpen egyes tényállások megítélésében gyakorlati különbségekre.

A jogsértés megállapításának – például a személyes adatok, a magánlakás, a képmáshoz való jog, magánközlések védelmével kapcsolatos tényállások esetén – az európai jogokban sem szükségszerű feltétele az emberi méltóság sérelme. A jog a jogalany döntési szabadságát védi, és ha a számára fenntartott döntési szabadság mások beavatkozása folytán sérül, a jogsértés akkor is megvalósul, ha egyébként a méltóságát nem csorbítja a jogsértő magatartás. Így, ha valakit a

magánlakásában fotóznak le az utcáról, a magánélethez való joga akkor is sérül, ha egyébként a kép nem alkalmas az emberi méltóság csorbítására. A legtöbb tényállás ugyanakkor a döntési szabadság és az emberi méltóság sérelme szempontjából egyaránt megközelíthető és magyarázható. Ha például arra keressük a választ, hogy miért sérti a magánélethez való jogot annak a hírnek a megjelenése, hogy egy házaspár már nem egy szobában alszik, akkor egyaránt igaz az, hogy az irántuk tanúsított társadalmi tisztelet csökken, és az, hogy sérült a döntési szabadságuk abban a tekintetben, hogy a magánéletükkel kapcsolatos tényeket másokkal megosszák.² A szakirodalomban megjelent javaslat arra, hogy a szabadság és az emberi méltóság védelme helyett az *autonómia* védelme legyen a magánélethez való jog védelmének tartalmi alapja,³ azonban valószínűleg ez sem hoz minket közelebb a magánélethez való jog fogalomszerű meghatározásához.

Az alábbiakban áttekintem a magánélethez való jog iránti védelem igényének felmerülésével és tartalmi meghatározásával kapcsolatos problémákat, a magánjog fejlődésének aspektusából. Megvizsgálom az Európai Emberi Jogi Bíróság (EJEB) gyakorlatát, amely az európai jogrendszerek számára referenciaként szolgálhat. Foglalkozom a magánélethez való jog védelmével kapcsolatos egyes kiemelt problémákkal, valamint a magánélethez való jognak más személyiségi jogokhoz való viszonyával. Ezt követően pedig megvizsgálom azt, hogy a magánélethez való jog védelmét a magánjog szankciórendszere milyen eszközökkel tudja hatékonyan biztosítani. A fejlődési tendenciák nemzetközi tapasztalatainak vizsgálata nem öncélú. A tanulmány elsősorban arra keresi a választ, hogy a magyar gyakorlat mit tanulhat ebből, és a magyar szabályozás – elsősorban az Ptk. – milyen változásokat hoz és milyen alkalmazási korlátai vannak.

2. A magánélet polgári jogi védelme

2.1. A magánélet védelme: right to be let alone vagy a személyiség alapja?

Viszonylag ritka, hogy egy jogilag védett, a modern jogrendszerek fejlődésében expanzív szerepet játszó érdek nevesítése és a jogvédelem iránti igény megfogalmazása egy tanulmányhoz legyen köthető, a magánélethez való jog azonban ilyen. A *right to privacy* elismerése és érvényesítése iránti igényt Samuel D. Warren és Louis D. Brandeis vetették fel egy 1890-ben, a Harvard Law Review által közölt tanulmányban. Kiinduló gondolatuk az volt, hogy a jog egyik régi és általánosan elfogadott elve az egyének személyének és tulajdonának védelme, amely a társadalmi változások tükrében időnként újragondolásra szorul. Ennek a fejlődésnek és újragondolásnak az eredményeként a jognak a magánélet védelmét általános és abszolút szerkezetű anyagi jog biztosításával kell megoldania, amely magában foglalja az emberi szellem és az emberi érzelmek

² Hans NIEUWENHUIS: The Core Business of Privacy Law: Protecting Autonomy. In: Katja S. ZIEGLER (szerk.): *Human Rights and Private Law*. Oxford, Hart, 2007. 15–20. 16.

³ Uo., 20.

bármely megnyilvánulásának védelmét is – a jogosult hozzájárulásának hiányában – a nyilvános közlésekkel szemben, ideértve a személy képmásának bármely formában való reprodukcióját is.⁴

Warren és Brandeis cikkét elsősorban a sajtóval szembeni ellenézés motiválta, amelynek alapja az volt, hogy a sajtó társasági eseményekről tudósítva, az érintettek hozzájárulása nélkül hozott nyilvánosságra társasági eseményeken elhangzott személyes természetű információkat. Az írást rendkívül kiterjedt és nehezen áttekinthető bírói gyakorlat követte, amelyben már elveszni látszottak a magánélethez való jog elvi alapjai és körvonalai is. Prosser a magánélethez való jog bírói gyakorlatát négy esetscsoportban absztrahálta. Az első esetscsoportnak a társadalom kizárásába való beavatkozás – Warren és Brandeis által egyébként nem tárgyalt – eseteit tekintette, amelynek megnyilvánulási formái például a magánbeszélgetés kihallgatása, a levéltitokba való beavatkozás, a személy kényszerítése, bankszámla adatainak megtekintése. Ha azonban az egyéni magatartás helyszíne (például beszélgetés az utcán) vagy az adatfelvétel természeté (például rendőrségi eljárás) folytán az egyén nem várhatja el, hogy hagyják őt békén (*right to be let alone*), a beavatkozás nem tekinthető a magánélet sérelmének. A második esetscsoportba a magántények nyilvánosságra hozatalát sorolta. Ebben az esetkörben a magatartást akkor tekinti jogsértőnek, ha azzal 'magántény' közvetít a jogsértő a nyilvánosság felé. Ha a tényközlés nem magánkommunikációban történik, vagy ha a tény nem magánjellegű – mert például az érintett munkájával vagy vállalkozásával kapcsolatos –, vagy a közlő fél olyan tényt közöl, amelyet ő maga sem fedett el a nyilvánosság előtt (például a ház kinézete, amelyben lakik), akkor a magánélet nem sérül. Nem tekinti Prosser a magánélet sérelmének azt sem, ha a közlés egyébként nem sértő, vagy ésszerűen eljáró személyek számára nem visszatetsző. A harmadik esetscsoportba az egyénnel kapcsolatos tények közösség előtti, hamis színben való feltüntetésének eseteit, a negyedikbe pedig a személyiség megjelenési formáinak (elsősorban a név és a külső megjelenésének) előnyök szerzése végett, az érintett hozzájárulása nélküli felhasználását sorolta.⁵ Ezt a négy tényálláscsoportot Prosser valójában négy különböző kártérítési tényállásnak (*tort*) tekinti, amelyeknek igazából nincs közös vonásuk sem elvi tekintetben, sem a jogsérelem megállapításának a feltételeiben.⁶

Az amerikai jogtudományban korántsem alakult ki egyetértés a *right to privacy* önálló jogként való elismerhetőségéről. A nevesített egyéb személyiségi jogi jogsértési tényállások és a magánélet védelmének átfedése ugyanis megkérdőjelezi azt, hogy a magánélet sérelme valóban *sui generis* magánjogi tényállás-e, és a magánélethez való jog valóban önálló alanyi jog-e, amelynek lehet egyéb személyiségi jogi jogsértésektől függetleníthető tartalma.⁷ Ezért van olyan, aki egyes specifikus személyiségi jogokból levezetett kategóriának tekinti, amely valójában már elismert, védett és nevesített személyiségi jogok klasztere, amelynek tartalma ráadásul túlzottan homályos ahhoz, hogy a jog számára meghatározható és valóban alkalmazható legyen.⁸ Mások lehetségesnek tartják a *privacy* tényállásainak közös nevezőre hozását, és egyes problémák eseté-

⁴ Samuel D. WARREN – Louis D. BRANDEIS: The Right to Privacy. *Harvard Law Review*, 1890. 193–220. o., 214.

⁵ William L. PROSSER: Privacy. *California Law Review*, 1960. 383–423.

⁶ Uo.

⁷ H. J. MCCLOSKEY: Privacy and the Right to Privacy. *Philosophy*, 1980. 17–38.

⁸ Judith JARVIS THOMSON: The Right to Privacy. *Philosophy and Public Affairs*, 1975. 295–314.

ben, mint például a sajtó és az egyén viszonya, hasznosnak tartják a magánélet védelméhez fűződő érdekek azonosítását.⁹ Van, aki szerint azért szükséges a right to privacy önálló alanyi jogként való nevesítése és elismerése, mert a magánélet védelme egyébként nem illeszthető be a tulajdon és a személy védelmének dichotómiájába.¹⁰

Míg a jogirodalom egy része a bírói gyakorlat eredményeinek általános érvényű megfogalmazására törekszik, erősen foglalkoztatja a jogtudományt az is, hogy a magánélet védelmének lényegét miben lehet megragadni. E törekvések eredményeként általánosságban megállapítható, hogy a magánélet védelme a társadalmi berendezkedés egyik alapvető eleme, amelynek középpontjában az egyénnek a személyére vonatkozó információ feletti rendelkezés joga áll, és hatékony védelme megköveteli az egyén kontrollját a saját társadalmi környezete felett.¹¹ A magánélet a személyeknek a személyiséggé váláshoz és a személyiségként való létezéshez fűződő érdekét védi, ezért tekinthető minden emberi lényt megillető jognak.¹²

2.2. Szükség van-e a magánülethez való jog elismerésére a polgári jogban?

Az angol bírói gyakorlat nagyon nehezen fogadta el a privacy sérelmét kártérítési igény alapjául, és nem is kezeli önálló kártérítési tényállásként. Anélkül, hogy az angol bírói gyakorlat részletes történeti elemzését adnám, két közelmúltbeli angol bírósági döntéssel foglalkozom részletesebben, amelyeken keresztül jól megragadható az angol jog fejlődése, és ezen keresztül valójában a magánülethez való jog magánjogi elismerésének alapproblémája. Ez a fejlődés azért is érdemel megkülönböztetett figyelmet, mert joggal veti fel azt a kérdést, hogy a privacy sérelmének önálló tényállására valóban szükség lehet-e egy jogrendszerben.

Az egyik ügy felperese az ismert fotómodell, Naomi Campbell, az alperese pedig az MGN Ltd., a Daily Mirror kiadója volt.¹³ A Daily Mirror egyik száma címlapon közölt cikket Naomi Campbellről, „Naomi: I am a drug addict” címmel. A cikk együtt érző és támogató hangnemben írt a felperes küzdelméről a kábítószer-függőség ellen. A cikket fotók is illusztrálták. Az egyik fényképen a felperes volt látható, amint éppen távozik a névtelen kábítószerfüggők találkozójáról. A fényképeket egy szabadúszó riporter készítette, akit az alperes éppen ebből a célból vett igénybe, és a klinika épülete is világosan azonosítható volt a fotókról. A felperes Naomi Campbell a *breach of confidence*, valamint az 1998-as adatvédelmi törvény alapján kért kártérítést. A Lordok Háza megállapítása szerint az nem volt jogellenes, hogy az alperes lapja nyilvánosságra hozta az alperes kábítószer-függőségének és a gyógykezelésnek tényét. Az azonban, hogy részleteket közölt a névtelen kábítószerfüggők egyesületének működéséről és a gyógykezelésben való szerepéről, továbbá olyan fényképeket is nyilvánosságra hozott, amelyeken az egyesület működésének helyszíne felismerhető volt, túlmént azon a mértéken, amely a kábítószer-

⁹ Thomas SCANLON: Thomson on Privacy. *Philosophy and Public Affairs*, 1975, 315–322.

¹⁰ James RACHELS: Why Privacy is Important. *Philosophy and Public Affairs*, 1975, 323–333.

¹¹ Charles FRIED: Privacy. *The Yale Law Journal*, 1968. 475–493.

¹² Jeffrey H. REIMAN: Privacy, Intimacy and Personhood. *Philosophy and Public Affairs*, 1976. 26–44.

¹³ *Campbell v. MGN Ltd.*, [2004] UKHL 22.

függőségét korábban nyilvánosan tagadó felperes állításainak cáfolatához tisztességes módon szükséges volt. Az orvosi kezeléssel kapcsolatos információ magántermészetű, amelynek közlésére a lap nem volt jogosult.

A Lordok Háza foglalkozott azzal a kérdéssel is, hogy az adott tényállásban a véleménynyilvánítás szabadsága igazolhatja-e a magánéletbe való beavatkozást. Ennek során abból indult ki, hogy az EJEE 8. cikkében foglalt magánéletbe való jog és a 10. cikkében foglalt véleménynyilvánítás szabadsága azonos értékűek, és egyiknek sincs prioritása a másikkal szemben, ezért elsősorban a beavatkozás arányosságát kell vizsgálni. Annak elfogadása mellett, hogy a jognak a sajtó számára egy bizonyos tűrészatárt kell biztosítania, sem fogadható el semmiképpen a gyógykezelés részleteinek – különösen a helyszínének – feltárása, hiszen az ez által okozott érzelmi megrázkódtatás éppen a gyógykezelés sikerét veszélyezteti. Azzal ugyanis, hogy a fotókon felismerhetővé vált a kezelések helyszíne, a felperes elvesztette a bizalmát abban, hogy az egyesület olyan biztonságos menedék számára, amely a gyógyulásához megfelelő közeget biztosít. A kezelés helyének nyilvánosságra hozatala ténylegesen visszatartotta a felperest attól, hogy azt újra felkeresse. Azaz nem a gyógykezelésről – és ezzel a felperes korábban tagadott szenvedélybetegségéről – való híradás tette jogellenessé az alperes lapjának eljárását, hanem a kezelés helyszínét felismerhetővé tévő fotó. Az eset annyiban mérföldkő a magánélet jogi védelmének fejlődésében, hogy első ízben ismerte el az angol gyakorlat a magántermészetű információ védelmét akkor is, ha azt nem bizalmi viszonyban szerezte meg a fél. A felperesnek megítélt, összesen nyolcezer-hétszázötven angol font vagyoni és nem vagyoni kártérítés alapja azonban továbbra is a breach of confidence volt. A magánéletbe való jogot a bíróság voltaképpen a breach of confidence tortjának az alkalmazásával védte meg.¹⁴

A másik tényállás¹⁵ két ismert színész, Michael Douglas és Catherine Zeta-Jones esküvőjéhez kötődik, akik egyébként a pernek a felperesei is voltak. A két filmszínész, az előzetes várokozások szerint is nagy társasági eseménynek ígérkező esküvőjüket megelőzően, szerződést kötött az OK! magazinnal, a per harmadik felperesével, amelyben az OK! magazin számára jelentős ellenérték fejében kizárólagos jogot biztosítottak az esküvőről közölt képek megjelentetésére. Megállapodtak a felek abban is, hogy a közlésre kiválogatott képeket a házaspár előzetesen megtekinti, és a magazinnak megtilthatják bármelyik fotó megjelentetését. Vállalta a házaspár azt is, hogy minden igyekezetükkel azon lesznek, hogy az esküvőn más lap ne jelenhessen meg, és az OK! magazin riporterein kívül más jelenlévő vendég se készíthessen fényképet. Az esküvőre azonban, minden elővigyázatosság ellenére, sikerült bejutnia egy szabadúszó riporternak, aki az ott – természetesen a házaspár hozzájárulása nélkül – készített fotókat eladta az OK! versenytársának, a Hello! magazinnak. Amikor a házaspár a bíróságtól azt kérte, hogy az a Hello! magazinnal tiltsa meg a képek közlését, a fellebbviteli bíróság végül ezt megtagadta. Az eltiltás iránti kérelem megtagadásának az volt az indoka, hogy a fellebbviteli bíróság álláspontja szerint ebben a helyzetben a felpereseknek csak kereskedelmi érdeke sérült, mivel a fényképek már egyébként ténylegesen megjelentek, ráadásul korábban, mint az arra jogosultságot szerző OK! magazinban. Ennek oka elsősorban az volt, hogy az OK! magazin a szerződésük szerint egyez-

¹⁴ Ken OLIPHANT: England and Wales. In: Helmut KOZIOL – Barbara STEININGER (szerk.): *European Tort Law 2004*. New York, Springer, 2005. 227–247.

¹⁵ *Douglas v Hello! Ltd.* [2005] EWCA Civ 595.

tett arról, hogy mely képeket közölhet, ami időt vett igénybe. Bár az alperes Hello! magazin által közzétett képek lényegesen rosszabb minőségűek voltak, azok az előzetes egyeztetés hiánya miatt előbb tudtak megjelenni, jelentős bevételt eredményezve a lapnak.

A kártérítési perben a bíróság, a fellebbviteli bíróság által helyben hagyott döntésével végül a Douglas-házaspárnak összesen hétezer-ötszáz angol font nem vagyoni kártérítést ítélt meg annak kompenzálására, hogy el kellett viselniük a fényképek hozzájárulásuk nélküli megjelenését, az OK! magazinnak pedig egymillió font vagyoni kártérítést ítélt meg az elmaradt vagyoni előny kompenzálására. Bár a döntés során a bíróságok fontolóra vették azt, hogy a *tort of privacy* elismerésével, annak alapján ítélnének meg kártérítést, arra a következtetésre jutottak, hogy erre nincs szükség. Az angol gyakorlatban már elismert breach of confidence alapján ítélték meg kártérítést, és arra jutottak, hogy ez megfelelően védi a felpereseknek a magánélet védelméhez fűződő érdekét, ezért a *tort of privacy* önálló kártérítési tényállásként való elfogadására és hivatkozására nincs szükség. Ezzel egyúttal megerősítették azt is, hogy a magánülethez való jogot a bizalom védelme megfelelően érvényesíti. Figyelemre méltó továbbá, hogy a bíróság a kártérítés mértékének meghatározása során nem alkalmazott *licencia-analógiát*, a döntés pedig sokkal inkább *restitúciós*, jogalap nélküli gazdagodási jellegű volt, mintsem szoros értelemben vett kártérítés.¹⁶

Az angol bírói gyakorlatnak ezt a fejlődési tendenciáját erősíti meg az a döntés, amely a nagyközönség számára, elsősorban a Forma-1 autóversenyek szervezése kapcsán ismert nemzetközi autósövetség (*Fédération Internationale de L'Automobile* – FIA) elnökségét hosszú ideig el látó közismert személy, Max Mosley ügyében 2008-ban született. A tényállás szerint az alperes által kiadott News of the World című lap „F1 Boss has Sick Nazi Orgy with Five Hookers” szalagcímmel cikket közölt Max Mosley náci szerepjátszóval egybekötött szexuális szokásairól. Az angol bíróság a magánülethez való jog sérelme miatt a breach of confidence alapján ítélt meg kártérítést.¹⁷

Az angol gyakorlat ezekkel a döntésekkel elfogadta és kifejezésre juttatta, hogy a magánélet védelme olyan érték, amelyet a jognak szankciórendszerével védenie kell. Az angol bíróságok azonban nem tartják szükségesnek, hogy a személyiség védelmét szolgáló tényállásokat a right to privacyval kibővítsék. Úgy tűnik, hogy az esetjog nem is mutatja fel azokat a problémákat, amelyek megoldásához erre mindenképpen szükség lenne. Egyszerre igaz tehát az, hogy a magánéletet az angol bíróságok a jog által védelemben részesített értéknek ismerik el (így absztrakt értelemben elfogadják a right to privacyt), és az, hogy a jogvédelem megfelelő biztosításához nem feltétlenül tartják szükségesnek a right to privacyt önálló alanyi jogként elfogadni és nevesíteni mindaddig, amíg egyébként ennek az elismert érdeknek a védelmét a jog a meglévő eszközökkel is meg tudja oldani.

Jó oka van annak, hogy a right to privacynek régi és széles körű amerikai és angol jogirodalma van, míg a kontinentális jogrendszerekben a kérdés ilyen formában sokáig nem merült fel. Mára is valójában az angolszász és az EJEE hatására vált ebben a megfogalmazásban érdekessé. A right to privacy nevesített elismerése és védelme a magánjogban ugyanis jellegzetesen angol-amerikai kérdésfeltevés, és a *tort law* rendszerére vezethető vissza. A polgári jogi felelős-

¹⁶ Ken OLIPHANT i. m. (14. lj.) 220–250.

¹⁷ *Mosley v. News Group Newspapers*, [2008] EWHC 1777 (QB).

ségnek három alapvető modellje alakult ki az európai jogrendszerekben, amelyek a jogellenesség megfogalmazása mentén határolhatók el egymástól. Az angol jogban a kártérítési felelősség alapját képező magatartás jogellenessége csak akkor állapítható meg, ha a tényállás valamelyik nevesített tort körébe vonható. Az angol kártérítési jog nem tételez általános károkozási tilalmat, a károkozás annyiban tilos, amennyiben valamelyik nevesített tort alkalmazási körébe vonható. Az angol bíróságok számára nem az volt a kérdés, hogy a magánélet jogilag védendő érdeke-e, hanem az, hogy a magánélet védelméhez a tort of privacy bevezetésére szükség van-e, vagy egyéb, már elismert tortok (elsősorban a breach of confidence) megfelelően védik ezt az érdeket.

A francia modellt követő felelősségi rendszerek (ilyen a magyar is) a károkozás általános tilalmán alapulnak, és a kártérítési felelősség feltételeit *generálklauzulával* oldják meg. Ezekben a jogrendszerekben a kártérítési felelősség rugalmas rendszere miatt nem merül fel az a kérdés, hogy valamely nevesített alanyi jogot sértett-e a károkozó magatartás, mert a felelősségnek nem feltétele a különös jogsértő magatartás kimutatása. A német polgári jog nem tételez ilyen általános károkozási tilalmat, meghatározza azonban azokat a jogilag védett érdekeket, amelyek sérelme a kártérítési felelősséget megalapozó, jogellenes magatartást valósíthat meg. Mivel ezeknek a jogilag védett érdekeknek a körét a BGB¹⁸ 823 §-a eleve elég átfogóan határozza meg, és a bíróságoknak is széles terük van ezek mérlegelésében, a magánélethez való alanyi jog sérelmének kimutatása a német jogban sem feltétlenül szükséges a kártérítési felelősség megállapításához, vagy legalábbis a BGB 823 § (1) bekezdésének *sonstiges Recht* kitétele alá szubszumálható.

2.3. Sajtó, szólásszabadság és magánélet

A magánélet magánjogi védelmének dogmatikai alapjaival kapcsolatos kételyek annyiban mindenképpen megalapozottak, hogy a magánélet sérelmével kapcsolatos elismert igények a gyakorlatban nem általában, hanem jól meghatározott tényálláscsoportokban jelennek meg. Három ilyen tényálláscsoport azonosítható: az egyénnel kapcsolatos tények nyilvánosságra hozatala (elsősorban a sajtó útján), az egyén egyes *attribútumainak* – elsősorban nevének, képmásának, de bármely más azonosítható tulajdonságának – a felhasználása kereskedelmi célból, továbbá a személyes adatok megszerzése és felhasználása. Nem véletlen, hogy az általános személyiségi jogot elismerő kontinentális jogokban a magánélethez való jog általános problémaként mindeddig nem jelentkezett. Az angol kártérítési jog sajátossága azonban a tortokra épülő rendszer, amely egyúttal a kártérítési jogi gondolkodás dogmatikai alapja is. Míg a francia modellt követő, generálklauzulára épülő kártérítési jogi gondolkodás – amilyen a magyar is – abból indul ki, hogy minden károkozó magatartás jogellenes, ha azt a jog jól meghatározott okokból jogszerűnek nem minősíti. A német pedig a jogilag védett érdekeket nevesíti (BGB 823. §).

Az angol kártérítési jogi dogmatika szerint a károkozás akkor jogellenes, ha valamely nevesített tort tényállását megvalósítja. Ha a károkozó magatartás nem azonosítható valamelyik tort tényállásával, jogellenesnek nem tekinthető, és így felelősség alapja sem lehet. Új tortot nehe-

¹⁸ Bürgerliches Gesetzbuch (BGB).

zen, és csak akkor ismer el a gyakorlat, ha erre világos társadalmi igény van, és más tort fogalmi kereteinek bővítésével nem adható a társadalmi elvárásoknak megfelelő jogorvoslat. Ezért vonakodnak az angol bíróságok tort of privacy alapján megítélni a kártérítést,¹⁹ amíg például a breach of confidence, a libel, a slander vagy a trespass tortja alapján megfelelő jogorvoslatot tudnak nyújtani azokra a helyzetekre, amelyekben a magánélet sérül. Az amerikai jogi gondolkodást érzékelhetően kevésbé teszi merevvé ez a rendszer, ezért nem akadt fenn azon, hogy a magánülethez való jog mint sui generis alanyi jog mentén tematizálja a magánélet védelmével kapcsolatos jogi problémákat.

A kontinentális jogrendszerekben az általános személyiségi jog elismerése és védelme lehetővé teszi a magánszféra védelmét úgy is, hogy azt a gyakorlat és az elmélet nem nevesíti, és a kártérítési felelősség generálklauzulán alapuló rendszere miatt nem okoz problémát a jogsértő magatartások nemvagyoni kártérítéssel való szankcionálása sem.

2.3.1. A sajtó

A magántények nyilvános közlése már Warren és Brandeis cikkében, továbbá Prossernél is a magánülethez való jog sérelmeként jelenik meg. A magántények nyilvánosságra hozása legtöbbször a sajtó közreműködésével történik, és ezért többnyire a sajtót helyezik ezeknek a kérdéseknek a vizsgálati középpontjába, de ez korántsem szükségszerű. Az internet különböző rendeltetésű és fenntartású felületei egyre inkább lehetővé teszik a magántények nyilvánosságra hozását anélkül, hogy abban a sajtó bármilyen módon közreműködne. A kontinentális jogrendszerekben azonban a magánülethez való jog védelmét a magántények sajtó útján való közzététele tette tudatossá. Azt, hogy ebben a modern jogfejlődés meddig jutott el, azok a perek illusztrálják leginkább, amelyeket Caroline von Hannover, monacói hercegnő indított különböző lapok ellen. Ezek az ügyek nemcsak azért érdekesek, mert a magánülethez való jog magánjogi és emberi jogi aspektusait határesetekkel vetették fel, hanem azért is, mert végül ezek a perek vezettek ahhoz, hogy az EJEB a közszereplők védelmének határait az emberi jogi jogvédelem szempontjából megfogalmazza. A monacói hercegnő személye hosszú ideje áll a bulvársajtó érdeklődésének középpontjában, és ő ugyanilyen régóta próbál ez ellen a jog eszközeivel küzdeni. Ügyei a sajtó és a magánülethez való jog valamennyi lényeges problémáját felhozzák, állásfoglalásra kényszerítve ezekben a kérdésekben a bíróságokat is. Az ügyek sajátossága, hogy valamennyi esetben a róla és a családtagjairól készült fényképek megjelentetésével kapcsolatosak (amint láttuk, ilyen helyzetek álltak a legfontosabb angol ügyek középpontjában is).

A német bírói gyakorlat is elfogadja azt, hogy a magánületbe való beavatkozás kártérítési felelősség alapja lehet, és hogy ezt a jogellenes magatartást az érintett személy hozzájárulása nélkül fényképek készítése és megjelentetése is megvalósíthatja. A Német Szövetségi Alkotmánybíróság²⁰ esetjoga alapján három elem determinálja a magánélet védelmét. Az egyik, a tartalmi elem szerint a magánélet sérelme megvalósulhat a tartalmánál fogva jellemzően magánügynek

¹⁹ Raymond WACKS: Why there will Never be an English Common Law Privacy Tort. In: Andrew T. KENYON – Megan RICHARDSON (szerk.): *New Dimensions in Privacy Law*. Cambridge, CUP, 2006. 154–183.

²⁰ Bundesverfassungsgericht (BVerfG).

tekintendő információ közlésével. Ilyen például naplóbejegyzések, házastársak közötti bizalmas kommunikáció, nemi élettel kapcsolatos kérdésekre, betegségekre, vagy társadalmilag deviáns magatartásokra vonatkozó információ közlésével. A védett körbe beletartozik a szülők és kiskorú gyermekek közötti kapcsolat is. A másik, a térbeli elem azokat a helyeket és helyzeteket jellemzi, ahova a nyilvánosság elől az egyének visszavonulhatnak annak érdekében, hogy személyiségük fejlődjön, és hogy a pszichés túlterheltséget elkerüljék. Tipikusan ilyen az otthon. Egy harmadik elem pedig, amelynek sem tartalmi, sem térbeli jellemzője nincsen, a mindennapi és személyes cselekvés. Ennek védelmével azt ismeri el a gyakorlat, hogy a személyiség fejlődése nem ér véget az otthon bejárati ajtajánál; ilyen helyzet például a visszavonulás egy étterem csendes sarkába.²¹

A magánélethez való jog személyhez fűződő jogként az egyéni szabadság és a személyiség szabad kibontakozásának alkotmányos jogát konkretizálja a magánjogban. Az egyéni létben a személyes szabadság megvalósítása feltételezi azt, hogy a személy maga dönthet arról, hogy a magánéletében kik és milyen mértékben vesznek részt. A magánélethez való jog az önmeghatározás jogát jelenti. Semmiképpen sem korlátozódik a személyiség érinthetetlen szférájára (bár azt nyilván magában foglalja), hanem kiterjed minden olyan információra, amely a személyre vonatkozik, vagy vele összefüggésbe hozható. Az adatok mellett ilyen a név, a képmás és a hang is. A személyre vonatkozó információ védelmének szükségessége abból fakad, hogy a személyiség szabad kibontakozását ezeknek az információknak a külvilágban való fogadtatása – az egyénre való visszahatása folytán – befolyásolja.²² Kennard bíró szavai²³ valamennyi jogrendszerben és valamennyi társadalomban jól fejezik ki ennek lényegét: önmagunkat azáltal határozzuk meg, hogy eldöntjük, mi az, amit a világ elé tárunk és mi az, amit magunknak megőrzünk. A személyiség szabad kibontakozásához és védelméhez való jog egyik elemeként, a magánélethez való jog a társadalom valamennyi tagját megilleti a közösség többi tagjával szemben, így védelme nem korlátozódik a sajtóra. A magánélethez való jog sérelmét elvileg bárki megvalósíthatja, aki mások személyével kapcsolatos információt a közösség felé közvetít, vagy ilyen információ közvetítését kontrollálja.

A sajtó és a média különböző formái a modern társadalomban az információ közösség felé való közvetítésének hagyományos és elsődleges eszközei, ezért természetes, hogy a magánéletnek az egyén és a közösség viszonyát meghatározó védelme középpontjába is a média került. A magánélethez való jog azonban nemcsak a médiával szemben kap védelmet, hanem a magántényt nyilvánosságra hozó vagy ebben közreműködő bármely személlyel szemben is. A magyar jog kontextusában ez elméletileg is következik a személyhez fűződő jogok abszolút szerkezetéből. Gyakorlati megvalósulását pedig jól mutatja az az eset is, amelyben egy pályázat kapcsán a helyi önkormányzat képviselő-testülete a felperes segély folyósítása iránti kérelmét tárgyalta olyan nyilvános ülésen, amelyet a helyi kábeltelevíziós hálózat is közvetített. Ennek során el-

²¹ Katja S. ZIEGLER: *The Princess and the Press: Privacy after Caroline von Hannover v. Germany*. In: ZIEGLER i. m. (2. lj.) 189–208.

²² Ulrich AMELUNG: *Der Schutz der Privatheit im Zivilrecht: Schadensersatz und Gewinnabschöpfung bei Verletzung des Rechts auf Selbstbestimmung über personenbezogene Informationen im deutschen, englischen und US-amerikanischen Recht*. Tübingen, Mohr Siebeck, 2002. 349.

²³ *Shulman v. Group W Productions, Inc.* (1998) 18 Cal. 4th 200 [74 Cal. Rptr. 2d 843, 955 P.2d 469], 243.

hangzott az az egyébként a felperes által a segély iránti igényének alátámasztásaként a kérelemben előadott tény is, hogy gyógyíthatatlan fertőző betegségben szenved. A közvetítés eredményeként a felperes közvetlen társadalmi környezete is tudomást szerzett erről a körülményről, és arra a felperes kiközösítésével reagált. A bíróság a felperes betegségének, a felperes közösségében való köztudomásúvá válásáért az alperes önkormányzat felelősségét megállapította, és kártérítés fizetésére is marasztalta.²⁴

Bár a magánélethez való jog sérelmének a sajtó útján való megvalósulása kapcsán a legfontosabb elveket a szabályozás és a gyakorlat az elmúlt száz év során jórészt részletesen és jól követhetően lefektette, úgy tűnik, hogy két kérdésben nagyon nehezen lehet megfogalmazni a jogalkalmazás számára a szükséges támpontokat. Az egyik ilyen kérdés a szólásszabadság (véleménynyilvánítás szabadsága) és a magánélethez való jog kollíziójának feloldása, a másik pedig azoknak a kereteknek a meghatározása, amelyek között a közszereplők magánélethez való joga érvényesül. További fejlődési tendenciát rajzol ki az internet használatának elterjedése, amely a magánélethez való jog védelme iránti igény újabb irányait fogalmazza meg.

2.3.2. Szólásszabadság és magánélet

Ha a jogrendszer azonos szintű jogok kollíziójával szembesül, az érdekütközés feloldására a jog belső logikájából nem vezethető le megfelelő megoldás. Ilyen helyzetekben a bíróságok a társadalmi értékrendből fakadó elvárásokat kitapogatva próbálják esetről esetre meghatározni, hogy az adott helyzetben melyik jog érvényesülése rontja le a másikat. Ezeknek a helyzeteknek nincsenek eleve adott megoldásai, és valószínűleg ilyen megoldási metódus általános érvénnyel nem is fogalmazható meg. Az eredmény ugyanakkor az, hogy az egyik fél köteles tűrni azt, hogy a jog nem biztosítja számára a jogvédelmet, annak ellenére sem, hogy egyébként az adott érdekét más helyzetben a jogrend védelemben részesítené. Ennek a kollízióknak a lehetősége független attól, hogy a jogrend a személyhez fűződő jog védelmét egységes személyiségvédelmi rendszerben biztosítja-e, amennyiben egyébként a jog által védett érdekek a társadalmi viszonyok hasonlatosságai miatt hasonlóak.

A magánélethez való jog legérzékenyebb és legfontosabb korlátja a szólásszabadság, illetőleg a véleménynyilvánítás szabadsága. Különösen azért oldható fel nehezen ez az érdekütközés, mert, ahogy láttuk, voltaképpen két, jogilag védett döntési és cselekvési szabadság ütközik egymással, amelyek között nem állítható fel általános prioritás. A szólásszabadság a társadalmi létnek, a magánélet védelme pedig az egyéni létnek az alapja. Ez a konfliktus a fő érvelési vonal a közéleti szereplők jogvédelme kapcsán is, amelyet külön fejezetben érintünk. A standard érvelés szerint ugyanis a közéleti szereplők, ismert személyiségek magánélete egyes részleteinek nyilvánosságához közérdek fűződik, és általában ezzel magyarázzák azt, hogy az ilyen személyek részére biztosított jogvédelem a magánélethez való jog kapcsán miért szűkebb. Általában egyetértés van abban is, hogy a szólásszabadság védelme nem terjed ki a magánpletykákra, mert azok védelemre nem érdemesek. Ugyanakkor nem teljesen igaz, hogy a szólásszabadság és a magán-

²⁴ BH1996. 582.

élethez való jog önmagukban egymást kizáró jogok lennének. Így például a két ember közötti, vagy kis csoporton belüli személyes kommunikáció védelme a magánélethez való jog biztosításával éppen a szólásszabadság érvényesülését tudja biztosítani.²⁵

Ezt az összefüggést a magánélet védelme és a társadalmi/politikai szabadságjogok gyakorlása között jól mutatja az a per, amelyet 2007-ben a *World Organization for Human Rights* (USA) indított az Amerikai Egyesült Államokban a Yahoo! ellen két kínai állampolgár, Wang Xiaoning és Shi Tao (Guao Quingsheng) nevében.²⁶ A kereset elsődleges jogi alapja az 1789-es *Judiciary Act* részét képező *Alien Tort Statute* (*Alien Tort Claims Act*)²⁷ volt, ténybeli alapja pedig az, hogy a Yahoo! kínai leányvállalata a kínai kormány részére olyan információt szolgáltatott a Yahoo! elektronikus levelezési rendszerét a demokratikus berendezkedés melletti kiálló 'szamizdat' anyagok megosztására használó felperesekről, amelyek alapján a kínai hatóságok őket – politikai tevékenységük miatt – letartóztatták és bebörtönözték. Az ügy végül egyezséggel zárult²⁸ (ez nem változtatott azon, hogy a felperes Wang Xiaoning a börtönből kilenc év szabadságvesztés letöltése után, 2012-ben szabadult), a tényállás és az általa felvetett problémák ugyanakkor jól prezentálják a szólásszabadság gyakorlásának és a magánélet védelmének a szoros kapcsolatát. Ez a felismerés vezetett azokhoz a szabályozásokhoz és bírói gyakorlathoz is, amely nem fogadja el jogszerűnek telefonbeszélgetések lehallgatását, az elektronikus levelezésbe való betekintést, vagy a felhasználók internethasználatának megismerését jogszabály alapján kiadott hatósági engedély nélkül. Ugyanez irányadó a munkáltató és a munkavállaló viszonyára is. Csak abban az esetben fogadható el jogszerűnek a munkáltató részéről a munkavállaló telefonbeszélgetéseinek, elektronikus levelezésének, vagy internethasználatának ellenőrzése, ha alapos okkal merül fel annak a gyanúja, hogy az alkalmazott ezzel visszaél.²⁹

A szólásszabadság és a magánélet védelmének viszonya kapcsán viszonylag könnyen adható az a válasz, hogy ha az egyébként a magánélethez való jog védelme alá tartozó kommunikáció

²⁵ Eric BARENDT: Privacy and Freedom of Speech. In: KENYON–RICHARDSON i. m. (19. lj.) 11–31.

²⁶ *Xiaoning v. Yahoo!, Inc.*, No. C07-02151 (N.D. Cal., 2007. november 13).

²⁷ Az amerikai Alien Tort Claims Act az Amerikai Egyesült Államok egyik legrégebbi – sokáig feledésbe merült – írott jogi normája, amely szerint az Amerikai Egyesült Államok kerületi bíróságai joghatósággal rendelkeznek minden olyan kártérítési ügyben, amelyet nem amerikai állampolgár indít a nemzetek jogának, vagy az Egyesült Államok által kötött nemzetközi szerződésnek a megsértése alapján. Az utóbbi harminc évben számos per indult amerikai bíróságok előtt emberi jogi jogsértések alapján kártérítési igények érvényesítésére multinacionális vállalatokkal szemben, amelyek fejlődő országok elnyomó rendszereit közvetve vagy közvetlenül támogatták, vagy annak előnyeit élvezték. Sokáig úgy tűnt, hogy az amerikai bíróságok (a Bush-kormányzat határozott törekvései ellenére) ezekben az ügyekben megállapítják a joghatóságukat akkor is, ha a felperes és az alperes sem amerikai állampolgár, vagy az Amerikai Egyesült Államokban honos gazdasági társaság, és a károkozás sem az Amerikai Egyesült Államok területén történt. Ez az emberi jogok védelmének egy különleges nemzetközi rezsimjé is eredményezhette volna, azonban az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága a *Kiobel v. Royal Dutch Petroleum Co.*, 133 S Ct 1659 (2013) ügyben a joghatóságot arra az esetre korlátozta, ha az ügynek szoros kapcsolata van az Amerikai Egyesült Államokkal, vélelmezve egyúttal az Alien Tort Statute extraterritoriális hatályának hiányát. Ez a döntés várhatóan visszaszorítja ezt az expanzív gyakorlatot. A jelentősebb ügyek egyébként eddig mindig egyezséggel zárultak, ez volt a Legfelsőbb Bíróság első érdemi döntése.

²⁸ Khurram Nasir GORE: Xiaoning v. Yahoo!: Piercing the Great Firewall, Corporate Responsibility and the Alien Tort Claims Act. 27 *Temple Journal of Science, Technology & Environmental Law*, 2008 tavasz, 97.

²⁹ BARENDT i. m. (25. lj.) 24.

tartalmának nyilvánosságra hozatalához közérdek fűződik, a közérdek előtt a magánérdeknek meg kell hajolnia, és ilyen helyzetben a magánéletbe való beavatkozást a kommunikáció tartalmának nyilvánosságra hozatalával az érintett feleknek tűrniük kell. Az eredmény azonban könnyen kontraproduktív lehet. A szólásszabadság és a magánélet védelme közötti viszony komplexitását jól mutatta meg az Amerikai Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának egy, a közelmúltban meghozott döntése. Az eset tényállása szerint egy rádióriporter a műsorában nyilvánosságra hozott egy lehallgatott mobiltelefon-beszélgetést, amelyben két szakszervezeti vezető tárgyalta a helyi iskola igazgatóságával. A riporter a rögzített beszélgetést egy olyan helyi szervezet vezetőjétől kapta, aki a szakszervezet követelését ellenezte.

A telefonbeszélgetés lehallgatását és nyilvánosságra hozatalát a jogi szabályozás tiltotta, ezért a beszélgetés rögzítése és a média útján való közzététele jogellenes magatartást valósított meg. Az amerikai bíróság számára a kérdés az volt, hogy a szövetségi szabályozás kikényszerítése nem eredményezi-e a riportert megillető szólásszabadság és a sajtót megillető jogok alkotmányellenes korlátozását. A bírók többsége, figyelemmel arra, hogy a riporter egyébként nem vett részt a lehallgatásban és a közzététel tartalma közérdeket érintett, azon az állásponton volt, hogy a szövetségi szabályozás alkalmazása alkotmányellenes eredményre vezetne, mert a beszélgetés közérdeket érintett, a közérdek védelme pedig prioritást élvez a magánéletbe való jog biztosításával szemben. Így a közérdek érvényesülése a magánéletbe való beavatkozást alátámaszthatja, és jogszerűvé teheti akkor is, ha egyébként a beavatkozás jogellenes lenne.

Különösen figyelemre méltó azonban a különvéleményt megfogalmazó Rehnquist bíró álláspontja, aki azzal érvelt a többségi állásponttal szemben, hogy az nem erősíti a szólásszabadságot, hanem éppenséggel gyengíti, méghozzá azzal, hogy megdönti emberek millióinak az elektronikus technológiába és elektronikus kommunikációba vetett bizalmát. Ennek a bizalomnak a hiánya azt eredményezi, hogy a szabad szóláshoz való jogukat ilyen módon nem gyakorolhatják.³⁰ A magánkommunikáció védelme – akár külön szabályozással, akár a bírói gyakorlat útján – ugyanis nemcsak a magánéletet védi, hanem a szólas szabadságát is. Egyébként a döntést az alapján is kritika érte, hogy a szakszervezeti vezetők a beszélgetéssel nem közérdekű kérdések megvitatásában akartak részt venni, hanem, még ha közérdekű kérdésekről is, de tisztán magántermészetű beszélgetést folytattak.

Abban az esetben tehát, ha a sajtó naplórészleteket vagy lehallgatott magánbeszélgetéseket hoz nyilvánosságra, a magánéletbe való beavatkozással a szólásszabadság érvényesülését is csökkenti.³¹ Voltaképpen hasonló érveléssel védte meg az amerikai Legfelsőbb Bíróság az újsággal szemben a riporter informátorának a lap ígérete szerinti anonimitáshoz való jogát, amikor az újság a cikk hitelességének növelése érdekében, az informátornak tett ígéretét megszegve a cikkben az informátor személyét is megjelölte. A lap jogsértő magatartását az informátorral szemben a bíróság megállapította, és kimondta azt is, hogy a szólas szabadságának alkotmányos joga nem eredményez immunitást a sajtó számára abban az esetben, ha az informátornak a névtelenség kapcsán tett ígéretét megszegi.³²

³⁰ *Bartnicki v. Vopper*, 532 US (2001) 514, 554.

³¹ *BARENDT* i. m. (25. lj.) 25.

³² *Cohen v. Cowles Media Co.*, 501 US (1991) 663.

Ez persze nem jelenti azt, hogy a szólásszabadság és a magánélet védelme közötti konfliktus ne lenne valós gyakorlati probléma. Különösen olyan helyzetben válhat érzékennyé és problematikussá ez a kapcsolat, amelyben két személy közösen birtokol a magánéletükre vonatkozó információt, és az egyikük nyilvánosságra akarja azt hozni, míg a másik szeretné azt a magánélet védelme körében, magáninformációként megőrizni. Ennek egyik jellemző példáját hozta az az amerikai eset, amelyben egy feleség az országos televízióban fedte fel, hogy a férje megerőszkolta a lányukat, és az ennek eredményeként született gyermekeket ő a saját fiaként nevelte fel. A volt férje, a lánya és az unokája együtt perelték őt felperesként a magánélethez való jogok megsértése alapján. A nyilvánosságra hozott információ a lehető legszemélyesebb természetű volt, de ez az ügy eldöntésében nem segített.

A szólásszabadság egyik legalapvetőbb eleme az a lehetőség, hogy valaki az életének a történetét elmondja, és ugyanúgy igaz az is, hogy a nyilvánosságra hozott információt a jog általában természetes módon tekinti a lány és a gyermeke (az alperes unokája), a magánélethez való jog keretében védett magántényének, mint ahogy az alperes feleség is ugyanilyen súllyal hivatkozhatott arra, hogy joga van azt felfedni. A bíróság az ügyet végül a feleség javára döntötte el, megállapítva, hogy az alperesnek joga volt a kérdéses tényt nyilvánosságra hozni.³³ Jellemzően ilyen konfliktus áll elő azokban a helyzetekben is, amelyekben közéleti szereplők átlagemberekkel kerülnek kapcsolatba; így például ha ismert közéleti szereplő prostituált szolgáltatásait veszi igénybe. Az információnak ilyen helyzetekben együttes jogosultjai a felek, nincs tehát meggyőző érv amellett, hogy az egyikük miért lenne köteles annak nyilvánosságra hozatalától a másik fél érdekében tartózkodni. Kivételt olyan helyzetek képezhetnek, amelyekben az egyik fél az információt szakmai tevékenysége körében szerezte (például orvosként vagy ügyvédként), ha a felek egyikét megtévesztették vagy sebezhetőségét kihasználták.³⁴

Éppen a szólásszabadság és a magánélethez való jog viszonya kérdőjelezheti meg egyébként az angol bíróságoknak a *Campbell*-ügyben elfoglalt, a magánélet védelmének végleges elfogadásaként számon tartott állásfoglalását is. A magánélet védelme az egyénre vonatkozó valós tények közlésének kontrollját jelenti. Így a jogvédelem szolgálhatja azt a célt is, hogy a társadalom adott személyekről kialakult, téves képet őrizzen. Vannak olyan tények, amelyek közlése a társadalomban ismert személyekről kialakított hamis képet fedi fel és korrigálja. Ha ismert személy, a magánélethez való jog védelmével, a róla kialakult valótlan képet tartja fenn (például hogy nem drogfüggő), profitál ebből a hamis képből. Az is igaz azonban, hogy a valós kép (például drogfüggőség) felfedése a társadalomban kialakult képzetek folytán aránytalan és tisztességtelen hátránnyal is járhat. A nyilvánosságra hozott információ lehet valós és pontos, de egyúttal alkalmas arra is, hogy az érintett személlyel szembeni társadalmi tiszteletet kisebb súlyú erkölcsi sérelem esetén is lerombolja.³⁵

Ahogy ezekből az ügyekből is látszik, a szólásszabadság és a magánélet védelme közötti kapcsolat nem két, ellentétes irányú jogosultság viszonyaként írható le, amelyek között bármely

³³ *Nancy Anonsen and Michael Anonsen, Individually and as next friends of William Booher, Jr. v. Phil Donahue, Multimedia Entertainment, Inc., Multimedia, Inc., Jose Pretlo, KTRK, Inc. d/b/a KTRK-TV, and Miriam Booher*, 857 SW2d 700 (1993) Court of Appeals of Texas, Houston (1st Dist.).

³⁴ Nicholas William BARBER: A Right to Privacy? In: ZIEGLER i. m. (2. lj.) 67–77.

³⁵ Uo., 75.

módon prioritás lenne megállapítható. Nem értelmes azt a kérdést feltenni, hogy a szólásszabadság vagy a magánélet védelme kell-e, hogy elsőbbséget kapjon a másikkal szemben, mert abban az esetben, ha a magánélethez való jogot az egyén autonóm döntési szférájaként határozzuk meg, a szólásszabadság leírható a magánélethez való jog egyik tartalmi elemeként is. Ezért a szólásszabadság és a magánélethez való jog kollíziója esetén általában két azonos tartalmú és azonos szinten védett jog gyakorlását kell a bíróságnak összemérnie. A szólásszabadságot többnyire a sajtóhoz kötik, és háttérbe szorul az a szemlélet, hogy a szólásszabadság valójában egyéni szabadságot jelent.³⁶ A szólásszabadság és a magánélethez való jog viszonyának mélyebb vizsgálata egyúttal azt is világossá teszi, hogy a szólásszabadság nem a sajtó szabadsága, hanem egyéni jogosultságként a személyiségi jog része.

2.3.3. Közszereplők magánélete

Az európai jogrendszerekben általában elfogadott, hogy a társadalmi szerepvállalás egyik következménye a védelem átlagosnál alacsonyabb szintje. Ez abban is kifejeződik, hogy a közéleti szereplőknek nagyobb mértékben kell túrniuk a magánéletükbe való beavatkozást, mint a társadalom tagjainak általában. Az is általánosan elfogadottnak tűnik ugyanakkor, hogy a magánélethez való jog ezeket a társadalmi szereplőket is megilleti, közéleti szerepvállalásuk nem fosztja meg őket a magánélet védelmétől. Messze nem világos azonban, hogy kiket kell az ilyen, a beavatkozást nagyobb mértékben túrni köteles személyek körébe tartozónak tekinteni, és az sem, hogy hol és milyen szempontok szerint húzhatóak meg az őket még megillető jogvédelem határai.

Különös nehézséget okoz mindennek meghatározásában az, hogy a közszereplő fogalma ugyanolyan homályos és definiálhatatlan, mint a magánélet védelme általában. Ráadásul a közszereplők nem képeznek homogén csoportot. Vannak, akik maguk vállalják ezt a szerepet, és vannak, akik akaratlanul (például születésük folytán) kerülnek ebbe a helyzetbe. Vannak, akik részt vesznek társadalmi döntéshozatali folyamatokban, vannak azonban olyanok is, akik nem kerülnek ilyen helyzetbe, ugyanakkor a társadalmi szerepvállalásuk folytán formálják a társadalom tagjainak (elsősorban a fiataloknak) a személyiségét, befolyásolják az értékrendjüket, és példaként követik őket. Voltaképpen két, következetesen alkalmazható elv látszik kirajzolódni. Az egyik, hogy közszereplő elsősorban az lehet, aki a saját döntésénél fogva válik a közérdeklődés tárgyává, a másik pedig, hogy ezeket a személyeket is megilleti a magánélethez való jog, de ez a magánéletnek arra a szférájára korlátozódik, amelyet közérdek nem érint.

Hogy ennek a kérdésnek a megítélésében mennyire nem egységes a gyakorlat, jól mutatja az az ügy, amelyet a korábban már említett *Caroline von Hannover* vitt a strasbourgi EJEB elé.³⁷ Caroline keresetének az alapja az volt, hogy a német bíróságok nem biztosítottak neki megfelelő jogvédelmet akkor, amikor a kereseteinek csak részben adva helyt, egyes lapokat nem marasz-

³⁶ KOLTAY András: *A szólásszabadság alapvonalai – magyar, angol, amerikai és európai összehasonlításban*. Budapest, Századvég, 2009. 144. skk.

³⁷ *Von Hannover v. Germany* (no. 1), no. 59320/00., 2004. június 24-i ítélet.

táltak olyan fotók megjelentetése miatt, amelyek őt a gyermekeivel, bevásárlás közben, egy barátjával egy étterem szeparált kerthelyiségében, és más hasonló, hétköznapi helyzetekben mutatták, valamennyi esetben az otthonán kívül. A német bíróságok álláspontja az volt, hogy Caroline von Hannover közszereplő, ezért el kell viselnie azt, hogy a személyes és családi életnek az otthonán kívüli eseményeiről a sajtó a közvéleményt tájékoztatja, akkor is, ha azok nem tartoznak a társadalmi szerepvállalás körébe. A német bírói gyakorlat és jogirodalom a személyek három kategóriáját alakította ki abból a szempontból, hogy a róluk készült fotók hozzájárulásuk nélküli megjelenését mennyiben kötelesek tűrni. Az első kategóriába a kortárs történelem személyiségeit sorolja, akik nem a társadalmi szerepük, hanem a személyük folytán tekintendők kiemelkedően fontosnak (*absolute Person der Zeitgeschichte*). Az ebbe a kategóriába tartozó személyek tűrni kötelesek a róluk készült fotók hozzájárulásuk nélküli megjelenését, bár ők sem kötelesek automatikusan tűrni bármely róluk készült kép nyilvánosságra hozását. A második kategóriába tartozónak az első kategóriába sorolt személyek környezetében lévőket tekinti (*relative Person der Zeitgeschichte*), akiket az első kategóriánál erősebb, de a harmadik kategóriánál alacsonyabb szintű védelem illet meg. A harmadik csoportba pedig az egyéb személyeket sorolja.

A német bíróságok Caroline von Hannovert, a monacói herceg idősebb nővérét az első kategóriába tartozó személynek minősítették, és ennek alapján utasították el a fényképek megjelenésének megakadályozására irányuló keresetét.³⁸ Amint ebből látszik, a német bíróságok és a német jogtudomány is statikus, a személy minősítésén alapuló megközelítést alakított ki. Az EJEB azonban, Caroline von Hannover kérelmének helyt adva, marasztalta Németországot, a kérdéses fényképek megjelenését az EJEE által is biztosított magánélethez való jog megsértésének minősítve. A döntés horderejét azonban igazából nem önmagában ez adja, hanem az, hogy a közszereplők magánéletének védett határát megvonva az EJEB a német joghoz képest eltérő megközelítést alkalmazott és önálló tesztet állított fel. Az EJEB egyrészt abból indult ki, hogy a kérdéses fotókon végzett tevékenység tisztán magántermészetű volt, és nem volt kapcsolatban semmilyen közéleti szerepvállalással, másrészt pedig a védelem határának megvonásánál funkcionális megközelítést alkalmazott. A döntés voltaképpen nem a közszereplőt, hanem a közszereplést tekinti a korlátozott védelem döntő faktorának, és nem a személyt, hanem a nyilvánosság felé közvetített információt minősíti.

Az EJEB által alkalmazott teszt funkcionális, és nem személyhez kötött megközelítést tükröz. Abból indul ki, hogy különbséget kell tenni egyfelől olyan, például politikusokra vonatkozó tények közlése között, amelyek a demokratikus társadalomban a társadalmi vitákhoz járulnak hozzá, másfelől pedig az egyének magánéletéhez kapcsolódó tények közlése között, különösen olyan személyek kapcsán, akik semmilyen hivatalt nem töltenek be. Az előbbi esetben ugyanis a sajtó a demokrácia örök alapvető fontosságú szerepét tölti be, a másodikban azonban ilyenről nincsen szó. Olyan fényképek közlése, amelyek egyedüli célja az olvasóközönség kíváncsiságának kielégítése a kérelmező magánélete egyes részleteinek nyilvánosságra hozatalával, nem tekinthető olyannak, ami közérdekű társadalmi vitákhoz járul hozzá, akkor sem, ha a sérelmet szenvedett fél egyébként közismert személy. A megközelítés ráadásul a funkcionális

³⁸ ZIEGLER i. m. (21. lj.) 191.

megközelítésnek is szűkebb értelmezéséből indul ki, amennyiben azt hivatali szerepvállaláshoz köti. Márpedig Caroline von Hannover Monacóban semmilyen hivatali funkciót sem tölt be. Ez a megközelítés nem csak a német felfogás³⁹ újragondolását teheti szükségessé.

A közszereplőket megillető jogvédelem korlátait a magyar jog is személyhez kötötte, bár a német bírói gyakorlatnál konkrétaltabb módon határozza meg. Közszereplőnek azok a személyek minősülnek, akik nyilvános közéleti szereplést vállalnak, vagy a közélet alakulására jelentős befolyással bírnak.⁴⁰ A magyar bírói gyakorlatban és jogirodalomban a közszereplők személyiségvédelmének a magánélethez való jog kontextusában való megközelítésére még nem került sor, a képmáshoz való jog szempontjából való vizsgálat azonban számos alkalommal felmerült. Ennek a gyakorlatnak az eredményei abban összegezhetők, hogy közéleti szereplőnek minősülnek azok, aki valamilyen közéleti jellegű nyilvános tevékenységet végeznek vagy döntéseket hoznak.⁴¹ Ez a megközelítés nem mond ellent alapvetően az EJEB tesztjének, azonban, hasonlóan a német gondolkodáshoz, személyhez, és nem közszerepléshez kötött. A funkcionális megközelítés alkalmazása összhangban van az EJEB-nek a *von Hannover v. Germany* ügyben elfoglalt álláspontjával, annyiban azonban továbbgondolásra szorul, hogy a teszt középpontjában a társadalmi tevékenységnek és nem a személyi minősítésnek kell állnia. Különösen vonatkozik ez azokra a közéleti szereplőkre, akik hivatalt nem vállalnak és társadalmi döntésekben nem vesznek részt. A magánélethez (képmáshoz) való jog érvényesülése szempontjából pedig – az EJEB döntéséhez hasonlóan – világosabb jogalkalmazási szempontok megfogalmazására van szükség.

A joggyakorlat középpontjában, a közszereplők képmáshoz való joga kapcsán elsősorban a szeméremértő, lejárató célzatú, a személyiség megítélését, emberi méltóságát csorbító ábrázolások álltak.⁴² Hiányzott azonban az a teszt, amely a magántények és a magánélet eseményeit rögzítő fényképek közlésének megengedettségre lenne alkalmazandó. Más megfogalmazásban ez azt jelenti, hogy a magyar jog – hasonlóan egyébként általában a kontinentális jogokhoz – a jogvédelem középpontjába nem az egyén döntési szabadságát, hanem az emberi méltóság védelmét állítja. A védett jogi érdek sokkal inkább az emberi méltóság, mint a személyek önrendelkezési joga. Ezt a szemléletet erősíti a Ptk. 2:42. §-ában foglalt rendelkezés is, amely – összhangban az alkotmányos megközelítéssel – a személyiségi jogvédelem alapértékeként az emberi méltóságot határozza meg és tekinti a személyiségi jogok forrásának. A képmáshoz való jog kapcsán azonban a magyar bírói gyakorlat is az európai tendenciákkal összhangban lévő megközelítést követi, amikor a közszereplőről készült fénykép nyilvánosságra hozatalát csak érintett hozzájárulásával tekinti jogszerűnek, ha az nem az érintett közszerepléseivel összefüggésben és a közéleti megnyilvánulásai által meghatározott keretek között történik.⁴³

A *von Hannover v. Germany (no. 1)* ügy sok tekintetben mérföldkő a közszereplők személyiségi jogainak védelme körében. Nem ad azonban teljes tesztet a közszereplők fogalmára, valamint a jogvédelem határait a magánélethez való jog egyéb aspektusai tekintetében. Nemcsak

³⁹ Uo., 195.

⁴⁰ TATTAY Levente: *A közszereplők személyiségi jogai*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2007. 19.

⁴¹ Uo., 153.

⁴² Uo., 155.

⁴³ BH2006. 282. A döntés által tükrözött állásfoglalás a Ptk. alkalmazásában továbbra is fenntartható.

hivatali funkciót betöltő személyek esetében indokolt a jogvédelem szintjének csökkentése, hanem olyan társadalmi szereplők esetében is, akik a saját döntésük alapján vállalnak társadalmi nyilvánosságot, továbbá azt, hogy szereplésükkel formálják a közvéleményt, a társadalom tagjai személyiségének fejlődését és a társadalmi viselkedési mintákat. A *Campbell*-ügy egyik lényeges vonása az angol bíróságok számára az volt, hogy az ismert és többek által követendő példának tekintett fotómodell, akire sokan felnéztek, nyilvánosan tagadott olyan tényeket, amelyek a megítélését erőteljesen negatív irányba befolyásolták volna.

A modell által tagadott tények valóságának nyilvánosságra hozatala így közvetett társadalmi jelentőséggel bírt, amennyiben megakadályozta, hogy a felperesről a társadalomban hamis kép éljen. Az angol bíróság számára nem is az jelített problémát, hogy a cikk rámutatott a fotómodellnek az általa tagadott drogfüggőségére, mert ez még nem valósított volna meg jogsértést, hanem az, hogy a kezelés helyszínét felismerhetővé tette, és ezáltal megingatta a felperesnek a helyszín védettségébe vetett bizalmát. Ez veszélyeztette a drogtérápia sikerességét és a felperes felépülését,⁴⁴ ami viszont túllépett a valóság feltáráshoz fűződő érdekek védelmén. A hivatali funkciót be nem töltő személyek esetében a közszereplői minőséget a társadalmi szerepvállalás és a másokra gyakorolt személyiségformáló hatás alapozza meg. Az ő esetükben a magánélet védelmének korlátját az jelenheti, ha a nyilvánosságra hozott tények nem hozhatóak összefüggésbe a tevékenységük társadalmi hatásával.

A közszereplők magánéletének védelme kapcsán alkalmazandó teszt eltérő lehet a magánélet egyes aspektusai kapcsán. Míg ez a megközelítés a személyre vonatkozó tények közlésének és fényképek megjelentetése körében jól használható lehet, a magánlakás és a magánbeszélgetés, illetőleg a magánlevelezés feltétlen védelme indokolt a közszereplők esetében is. Ha a magánéletnek ezeket a vonatkozásait is kiveszi a jog a védelem alól, az az egyéni lét olyan elemeibe vetett bizalmat is aláássa, amely nélkül a személyiség szabad kibontakozása és fejlődése elképzelhetetlen. A magánélethez való jog sérelme a magántények nyilvánosságra hozatalával egyébként akkor is megállapítható, ha az az emberi méltóság csorbitására nem alkalmas. A védett jogi érdekek a magánélethez való jog esetében nem az egyén társadalmi megítélése, hanem a magánautonómia, az önmeghatározás és a személyiség szabad kibontakozásának biztosítása.

2.3.4. *A right to privacy to a right of publicity: a magánélet kereskedelmi értéke*

A magánélethez való jog központi eleme az egyén rendelkezési szabadsága életének és személyének egyes megjelenési formái fölött. A magánlakás védelmét nem sérti, ha oda valakit a fél maga enged be, a képmás és a hangfelvétel közzététele nem jogsértő a jogosult hozzájárulásával, mint ahogy nem valósít meg jogsértést a magántények és a magánkommunikáció nyilvánosságra hozatala sem, ha ahhoz az érintettek hozzájárultak. A modern marketing egyik jellemző trendje annak felismerésén alapszik, hogy ha a termék vagy a szolgáltatás a vásárlóközönség számára ismert és népszerű személyiséggel kapcsolható össze, a termék vagy a szolgáltatás piacképessége fokozható. A személyiségnek a magánélet védelme körébe tartozó egyes jegyei (jellem-

⁴⁴ *Campbell v. MGN Ltd.*, [2004] UKHL 22.

zően a név, a képmás és a hang) így – hasonlóan a tulajdonjog tárgyaihoz – hasznosíthatók, ennél fogva pedig kereskedelmi értékkel bírnak. A kereskedelmi értéket az érintett személy társadalmi ismertsége, hírneve határozza meg. A személyiségnek ezek a piacképes megnyilvánulásai nem esnek a szellemi alkotásokra vonatkozó szabályozás hatálya alá, bár azokhoz hasonlóan maguk is piacképes jószággá válnak, ha a jog a felhasználás engedélyezését monopolizálja azzal, hogy csak a jogosult hozzájárulásával tekinti azt jogszerűnek. Márpedig a jogvédelem biztosításából ez is szükségszerűen következik.

Az Amerikai Egyesült Államokban a személyiség attribútumainak felhasználására, és annak engedélyezésére a személy számára a magánélet védelmével biztosított jog, a *right of publicity* az elmúlt száz év jogfejlődése során a szellemi tulajdonhoz hasonló forgalomképes jogosultsággá vált. A magánélet védelme tulajdonképpen tulajdonba csúszott át, amennyiben a *right of publicity* alapján az egyén megakadályozhatja a személyiségének a hozzájárulása nélkül kereskedelmi célra való használatát, és biztosítja számára azt, hogy személyiségének megjelenési formáira vonatkozó kizárólagos hasznosítási jogot biztosítson más személyek számára, akik ezt harmadik személyekkel szemben is kikényszeríthetik.⁴⁵ A kereskedelmi értéket hordozó ismert személyek a nevük, képmásuk, hangjuk stb. marketing célú felhasználását ellenérték fejében engedélyezhetik, és ezzel a személyiség e megjelenési formáiból a szellemi alkotásokhoz fűződő jogokhoz hasonló⁴⁶ piacképes termék vált.

A jognak ez a fejlődése szükségszerű volt, hiszen a jogvédelem megtagadása engedély nélküli felhasználás esetén a felhasználókat jogalap nélkül, az érintett személy jogainak a megsértése árán juttatná vagyoni előnyhöz. Ez az eredmény pedig egyik jogrendszerben sem elfogadható.

Abban azonban már nem egységesek a jogrendszerek, hogy az érintett személy halála után szükség van-e a leszármazottak, örökösök vagy más jogutódok engedélyére a kereskedelmi célú felhasználáshoz. Így például az angol bíróság jogszerűnek tekintette az Elvis Presley-emléktárgyak forgalmazását az énekes örökösének hozzájárulása nélkül, míg a német bíróság előtt Marlene Dietrich lánya sikerrel érvényesített kártérítési igényt egy kereskedővel szemben, aki engedély nélkül használta a híres énekesnő nevét, aláírását és képmását a termékei kelendőségének fokozása érdekében. Megalapozott az a felvetés is, hogy ezek a különbségek hátrányosan érinthetik az Európai Unió belső piacát, mert akadályozhatják az áruk szabad mozgását. A szerzők amellet érvelnek, hogy az EJEE alapvető jogokat biztosító rendelkezéseiből az a kiindulópont vezethető le, hogy a személyiség jegyeinek engedély nélküli kereskedelmi használata jogsértő magatartás.⁴⁷

A *right of publicity*hez hasonló, dologi hatályú védelemmel biztosított, forgalomképes jogosultság elismerése nem illeszkedik a magyar polgári jog dogmatikai rendszerébe, amely kizárólagosan átengedhető, harmadik személyekkel szemben is védett (abszolút szerkezetű) és átruházható alanyi jogokat csak törvényben nevesített formában tételez. A személyiség egyes megjelenési formáit a polgári jog nem tekinti ilyen jogosultságnak. Nagyon hasonló folyamat

⁴⁵ HUW BEVERLEY-SMITH – ANSGAR OHLY – AGNÈS LUCAS-SCHLOETTER: *Privacy, Property and Personality*. Cambridge, CUP, 2005. 65.

⁴⁶ Uo., 5.

⁴⁷ Uo., 4.

játszódott le azonban a *know-how* kapcsán is, amennyiben személyhez fűződő jogként védett műszaki ismeret kizárólagos, harmadik személyekkel szemben is védett átruházását a joggyakorlat és a jogtudomány a forgalomképességet biztosító alanyi jog hiányában is elfogadta. Nem kizárt, hogy a személyek képmásával, hangfelvételével és személyiségük egyéb megjelenési formáival (például aláírás, név) kapcsolatos felhasználási jogokat a magyar jog a *know-how*-hoz hasonlóan forgalomképes *in rem* jogosultságnak tekintse, túllépve a magánjog dogmatikai keretein. Ugyanazok az érdekek, amelyek a személyiség megjelenési formáinak a kereskedelmi célú felhasználásához kötődnek, valószínűleg a magyar jogban is indokolttá és szükségessé teszik ezt.

2.4. Az internet szerepe

Az internet használatának gyors elterjedése több szempontból is új kontextust jelent a magánélet védelmében. Az internet nem teszi szükségessé a magánélethez való jog tartalmi felülvizsgálatát, szükségessé teszi azonban a személyes kommunikáció módjának és a kommunikáció technikai lebonyolításával kapcsolatos jogi és morális felelősségi kérdések újragondolását.⁴⁸ Az internet különlegességét ebből a szempontból több tényező együttesen eredményezi. Az egyik ilyen tényező az internetes *kommunikáció interaktivitása*, amely képes rendkívül nagy mennyiségű személyes információt felhalmozni. Az információ nagy részét a felhasználók maguk generálják, akár internetes párbeszédekben, akár műholdas helymeghatározás (GPS) használata során, vagy egyszerűen internetes alapú telefon használatával. Mindezek a tevékenységek olyan nyomot hagynak, amelyek mások számára is hozzáférhetők. Ugyanakkor a felhasználók döntési helyzetben vannak. Eldönthetik, hogy felfedik-e kilétüket, hogy hozzájárulásukat adják-e bizonyos tevékenységekhez, vagy egyszerűen azt, hogy egy adott honlapot látogatnak-e vagy sem.

Egy további sajátosság az adatforgalom egyre növekvő kapacitásában rejlik, amely újabb és újabb szolgáltatásokat és a kommunikáció további módjait tesz elérhetővé. Az internet alapú televíziózás például lehetővé teszi az adott előfizető televíziós szokásainak feltérképezését, így őt a célzott reklám pontosan meghatározott időpontban érheti el. Az internet nyitott természete és a használathoz kapcsolódó sokféle alkalmazás is különleges faktor. Ezekkel könnyen elérhetővé és többszörözhetővé válnak fényképek, önéletrajzok, és a kommunikáció csatornáit sem tudnak teljes biztonságot nyújtani. A jogsértések megakadályozását és szankcionálását pedig lehetetlenné teszi a hálózat globális jellege. Az adatforgalom határokon át ível, és a nemzeti szuverenitást is újraértelmezi.⁴⁹ A sajtó mint információt közvetítő közeg szerepét egyre inkább internetszolgáltatók, honlapok üzemeltetői és fenntartói veszik át, és ők vannak abban a helyzetben, hogy az áramló információt kontrollálják. Ez előtérbe helyezi az ő felelőségüket a magánélethez való jog olyan természetű megsértése esetén, mint a személyes kommunikáció vagy

⁴⁸ Raymond WACKS: Privacy in Cyberspace: Personal Information, Free Speech and the Internet. In: Peter BIRKS (szerk.): *Privacy and Loyalty*. Oxford, Clarendon, 1997. 92–112.

⁴⁹ Yves POULLET – J. Marc DINANT: The Internet and Private Life in Europe: Risks and Aspirations. In: KENYON–RICHARDSON i. m. (19. lj.) 60–90, 62. skk.

személyes adatok mások általi megismerhetősége. Az ő esetükben azonban a sajtó szabályozásának hagyományos eszközei az internet természete által előidézett kockázatok kezelésére nem működnek.

Az internet és a magánélet védelme (*e-privacy*) mind a személyes adatok és információk, mind pedig a személyes kommunikáció védelme szempontjából egyre nagyobb szerepet fog kapni az elkövetkező évtizedekben. Az európai kontextus ugyanakkor megköveteli a nemzeti jogok egységesülését ebben a tekintetben is, aminek gátját képezik a nemzeti jogok közötti megközelítésbeli különbségek és a kártérítési jogi rendszerek közötti eltérések is. Ennek a problémának a kiküszöbölésére van, aki egyenesen egy egységes *e-privacy* felelősségi rendszer megteremtését javasolja.⁵⁰

3. Mit tanulhat mindebből a magyar polgári jog?

A magánülethez való jogot a Ptk., a korábbi szabályozástól eltérően, nevesített személyiségi jogként fogalmazza meg, a személyes szabadság és a magánlakás védelmével együtt.⁵¹ A jogalkotó lépése annyiban logikus, hogy így a Ptk. szövege összhangban van az EJEE 8. cikkelyében foglalt rendelkezéssel. Ezzel azonban a jogalkotó egy rendkívül bizonytalan tartalmú, és homályos kontúrokkal bíró fogalmat emelt a közvetlenül alkalmazandó norma szintjére. A kérdés az, hogy a magánülethez való jog fog-e a gyakorlatban önálló, a magánlakás sérthetetlenségéhez, a képmáshoz, a hangfelvételhez és a személyes adatok védelméhez való joghoz képest saját, külön tartalmat kapni, vagy úgy fogjuk kezelni ezeket a külön nevesített formában is védett jogokat, mint amelyek a magánélet védelmének konkretizált formái, ahogy ezt egyébként más, egységes személyiségvédelmen alapuló jogrendszerek is teszik, és ahogy az eddig is megjelent a magyar joggyakorlatban.

A magánülethez való jog a magánjogi jogviszonyokban valójában ritkán kaphat a magánlakás, képmás, a hang, a hangfelvétel, a személyes adatok és a magánkommunikáció védelmét meghaladó értelmezést. Amennyiben mégis, úgy a magánülethez való jognak ezekhez a nevesített személyiségi jogokhoz képest hézagkitöltő szerepe lehet. Így a helyes megközelítésnek a magyar polgári jog személyiségvédelmi rendszerében az tűnik, ha a magánülethez való jog ezen a hézagkitöltő szerepen túlmenően nem kap önálló, *sui generis* tartalmat és értelmezést. A magánülethez való jog nevesítése a Ptk.-ban ugyanakkor valószínűleg még jobban össze fogja mosni az alkotmányos és a magánjogi védelmi szintet és tartalmat. A Ptk. 1:2. § (1) bekezdésében foglalt értelmezési szabállyal megnyílik az Alaptörvény VI. cikkelyének kapcsán az Alkotmánybíróság jogértelmezésének közvetlen érvényesülése azokban a magánjogi jogviszonyokban, amelyekben a magánülethez való jog tartalmi meghatározásának és a védelem korlátainak meghatározása merül fel.

⁵⁰ Miquel MARTÍN-CASALS: *E-Privacy: An Old Tort in New Clothing?* In: Helmut KOZIOL – Barbara C. STEININGER (szerk.): *European Tort Law 2002*. New York, Springer, 2003. 2–34.

⁵¹ Ptk. 2:43. § b) pont.

A szólásszabadság (sajtószabadság, véleménynyilvánítás szabadsága) és a magánélethez való jog viszonyát általában egymással ellentétes irányú, szembenálló jogként szokták leírni. Ezzel szemben a szólásszabadság és a magánélethez való jog szorosan összefügg egymással, és a szólásszabadság gyakran jelenik meg a magánélethez való jog megnyilvánulásaként. A szólásszabadság ugyanis a magánjogi jogviszonyok síkján és rendszerében nem elsősorban a sajtó vagy a média szabadsága, hanem egy másik fél jogosultsága. A kérdés a sajtó és a média vonatkozásában nem akként merül fel, hogy a sajtószabadság erősebben védett-e a magánélethez való jognál, hanem akként, hogy a magánélethez való jog sérelmét a közérdek érvényesülése kellően alátámasztja-e. A közérdeket elsősorban a demokratikus társadalom működésének biztosítása támaszthatja alá. A sajtó beavatkozása mások magánélethez való jogába annyiban támasztható alá, amennyiben a sajtó a demokrácia 'örkutyájának' szerepét tölti be. A társadalom kíváncsiságának kielégítése még akkor sem kellő alap a magánéletbe való beavatkozáshoz, ha egyébként a társadalmi döntéshozatalban szerepet játszó személyekről van szó. Olyan ismert személyek esetében, akik nem a társadalmi döntésekben betöltött szerepük folytán kerülnek az érdeklődés középpontjába, hanem ezért, mert a társadalom tagjai számára követendő példát és viselkedési mintákat jelentenek (előadóművészek, modellek, televíziós személyiségek stb.), a szerepvállalásuk folytán kell, hogy elviseljék a magánéletükbe való beavatkozást, amennyiben az a társadalomban róluk alkotott valós és igaz kép kialakításához szükséges.

A közszereplők személyiségi jogainak védelme körében a gyakorlatnak azt a vonulatát kellene erősíteni, amely a közszereplő csökkentett védelmének határait funkcionális megközelítéssel a helyezethez, azaz a közszerepléshez kötve húzza meg, és a közszereplőt nem alanyi alapon határozza meg. A közszereplőket megillető jogvédelem határainak megvonása során a csökkentett védelem határait, a közérdek általi alátámasztottság szempontja szerint helyes megvonni. Erősen megfontolásra érdemes, hogy a magánkommunikáció közszereplők esetében is védett legyen, akkor is, ha annak tartalma közérdeket érint. Ellenkező megközelítés a kommunikáció csatornáiba vetett általános bizalmat ássa alá.

Általános problémaként a magyar jog is egyre nagyobb mértékben szembesül az internet által hozott kihívásokkal, amelyeket részben technikai, részben közjogi eszközökkel lehet megfelelően kezelni, de tudatossá kell válniuk az internethasználat következményeinek és kockázatainak is a személlyel kapcsolatos információk áramlása kapcsán. Ez utóbbi kockázatokat a jog az internet hálózatos felépítése, az adatáramlás nyitottsága, és a hálózat globalizált jellege miatt csak részlegesen tudja kezelni, ezért kiemelten nagy szerepe van az egyén védekezésének az internetes adatforgalommal járó kockázatokkal szemben.

A magyar jogban is választ kell adni a személyiség egyes megjelenési formáinak kereskedelmi célú felhasználásával kapcsolatban felmerülő kérdésekre. A név, képmás, aláírás, hang stb. felhasználására adott kizárólagos jogosultságok in rem védelmét és forgalomképességét a jognak el kell fogadnia, hasonlóan a know-how átengedése és védelme kapcsán kialakult gyakorlathoz. A személy halála utáni jogvédelmet a kegyeleti jog nem tudja jól kezelni, mert az az emberi méltóság sérelméhez kötve, az elhunyt személy emlékének megsértését tekinti jogellenes magatartásnak. Bár a versenyjogi szabályozás a tisztességtelen piaci magatartás generálklauzulá-

jával⁵² erre sok esetben megfelelő választ adhat, mindenképpen szükséges általában is végiggondolni a magyar jogban a személyiség megjelenési formáinak kereskedelmi célú felhasználását, amelyet a polgári jog rendszerében is el kell helyezni és kezelni kell, figyelemmel a személyiségvédelmi szabályaira is.

---

⁵² A tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény (Tpv.) 2. §.

KÖNYVISMERTETÉSEK

Koltay András – Török Bernát (szerk.): Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején

(Budapest, Wolters Kluwer, 2014. 647 oldal,
ISBN 978 963 295 423 3)

Egy fiatalosan lendületes tudományos kutatócsoport kitűnő tanulmánykötetét tartja kezében az olvasó, amely korunk egyik legvitatottabb ‘demokráciakritériumáról’, ‘kráciájáról’, a modern médiavilágról szól. A tizenhárom szerző tollából született tizenhat, tartalmában és terjedelmében is veretes írás remek összképet ad a médiajogi gondolkodás és a médiajog állapotáról, euroatlanti összefüggésekbe helyezve a hazai jogot, a jogalkotást és a jogalkalmazást.

A kötet komplex megközelítése igazolja a médiajog és a médiatudomány önálló létét, amit ma már csak több jogág és tudományág nézőpontjából (például alkotmányjog-tudomány, politikatudomány, közigazgatás-tudomány, szociológia) együttesen lehet művelni.

A kötetben mindenekelőtt az a szimpatikus, hogy szinte valamennyi írása kiegyensúlyozottságra, a lehető legjobb modell megtalálására, a ‘legjobb gyakorlat’ bemutatására törekszik.

A könyv – címéből is következő – központi gondolata a médiaszabadság és a szabályozás, vagyis a szabadság és a rend örök kérdésének megoldása, a határok bemérése. A könyv szabadságpárti, érti és értelmezi a szólás- és sajtószabadság (a kommunikációs alapjogok, a véleménynyilvánítás szabadsága) mint alapjog lényeges tartalmát.

A médiajogász, a média jogtudós kiindulópontja nem lehet más, mint annak elfogadása, hogy a szólásszabadság, a szabad véleménynyilvánítás, a demokratikus közvélemény, a médiapluralizmus elengedhetetlen feltételei az alkotmányos demokráciáknak. A sokat idézett alkotmánybírósi alaphatározat [30/1992. (V. 26.) AB határozat] szerint: „Az eszmék, nézetek szabad kifejtése, a mégoly népszerűtlen vagy sajátos elképzelések szabad megnyilvánulása a fejlődni képes és valóban eleven társadalom létezésének alapfeltétele.”

A liberális *credo* felidézése mellett jól tudjuk – és a könyv is ezzel birkózik –, hogy a szólás- és sajtószabadság sem korlátlan és korlátozhatatlan alapjog, még ha az csak különösen indokolt esetben lehetséges is. Hol vagyunk már attól a Deák Ferencnek tulajdonított egymondatos, ideális sajtótörvénytől, miszerint „Hazudni nem szabad!”? Ez már a cenzúrát eltörlő 1848-as sajtótörvényre sem volt igaz, és azóta sokat változott a világ, a sajtó- és médiajog hatalmas jogággá nőtte ki magát. A *ius* és a *non ius* sokszor bizonytalan határait a kötet körvonalazni próbálja. Jól tudjuk, minden szabályozás egyben korlátozást is jelent, amelynek megvannak az alkotmányos jogállami mércéi.

A kötet amellet, hogy érzékeny az alapjogok lényeges tartalmát illetően, intézménypárti (nem rendpárti!) is, igazolja a médiajogi intézmények, a hatóságok létrehozatalának szükségességét. A politikai és gazdasági érdekekkel átszőtt ‘mediokráciával’ szemben mint polgárok, valóban sok szempontból kiszolgáltatottak vagyunk. Erre a tényre, mint önálló és humanizálandó

hatalmi tényezőre már jó időben, 1947-ben figyelmeztetett bennünket a szabadságszerető ember, Bibó István. Az állam itt tehát nem ősellenség, hanem demokrácia- és alapjogvédelmi kötelességét teljesíti, reményeink szerint értünk és velünk van.

A fő dilemma mellett a könyv színes és széleskörű képet nyújt a médiavilág, a politikai nyilvánosság számos izgalmas és érdekes területéről. Kritikai értékelő hangnemben olvashatunk többet között a közéleti szereplők becsületvédelméről, a kereskedelmi és politikai reklámokról, a hitbéli meggyőződés nyilvánosságon belüli védelméről, a médiahatóságok jogállásáról és szankcióinak erejéről, az audiovizuális médiaszabályozás rejtelméről, az újságírói források védelméről – és az étlap korántsem teljes.

A kötet kiegyensúlyozottsága mellett még egy dolgot emelnék ki: értékelvűségét, amely több tanulmány központi témája is.

Mindezek alapján jó szívvel ajánlom az Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Médiatudományi Kutatócsoportjának fajsúlyos, gondolatgazdag és értékes kötetét a Tisztelt Olvasóknak!

KUKORELLI ISTVÁN EGYETEMI TANÁR
ELŐSZAVA A KÖTETHEZ

Koltay András (szerk.): Media Freedom and Regulation in the New Media World

(Budapest, Wolters Kluwer, 2014. 596 oldal,
ISBN 978 963 295 400 4)

A Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpontján belül működő Médiatudományi Kutatócsoport 2013 elején kezdte meg „Az európai médiajogi gondolkodás alapjai, különös tekintettel a szólásszabadság egyes kérdéseire” című, 2015 végéig tartó kutatási programját. Ennek keretében több önálló publikáció, tanulmánykötet, konferencia kerül kiadásra, illetve megszervezésre. A kutatási program több, elkülönülő jogterületen zajló kutatást fog össze. Ez a sokszínű megközelítés alkalmas lehet arra, hogy közelebb vigye a kutatás résztvevőit, illetve a kutatási eredmények befogadói annak meghatározásához, hogy miben állnak az európai médiajogi gondolkodás alapjai, az egyes felmerülő kérdésekkel kapcsolatban milyen megoldási modellek azonosíthatók, mi az európai szabályozások valamennyi országban azonosítható ‘közös minimuma’, illetve létezik-e ‘legjobb gyakorlat’ e kérdésekben, és ha igen, melyek tekinthetők annak. Az európai megközelítések azonosításán túl legalább ennyire fontos az Egyesült Államok, illetve esetleg más, európai nézőpontból is fontos jogrendszerek (például Kanada, Ausztrália, stb.), valamint a különböző jogrendszerek egymásra hatásának vizsgálata is.

Az angol nyelvű tanulmánykötet az egyik első, kézzelfogható ‘terméke’ a kutatócsoportnak. A szerzőgárda igen tekintélyes és sokszínű, többségében külföldi média- és szólásszabadsággal foglalkozó jogászokból áll. A kötet nyolc szerkezeti egységre osztható, amelyek a szólásszabadság, illetve a médiajog aktuális kérdéseinek jelentős részét érintik. Az első szerkezeti egység (*Fundamental issues of media regulation*) a médiaszabályozás alapvető elvi kérdéseivel foglalkozik. A szólás- és sajtószabadság filozófiai-elvi megalapozása elsősorban az Egyesült Államok jogrendszeréből és a *Supreme Court* gyakorlatából szivárgott át az európai kontinensre, ezért mind egy amerikai szerző, Russell L. Weaver, mind egy európai, Fekete Balázs összefoglaló tanulmánya értékes hozzájárulás e téma tárgyalásához, és az Atlanti-óceán két oldaláról érkező eltérő nézőpontból is elemzi vizsgálatát tárgyát.

A második szerkezeti egységben (*Regulation of the new media*) az új médiaszolgáltatások által felvetett kérdésekről esik szó, ideértve a hagyományos szolgáltatások digitalizációja által felvetett kérdéseket, melyekről Katrin Nyman Metcalf tanulmánya szól, valamint az internettel kapcsolatos kérdéseket. Ez utóbbin belül Rolf H. Weber és Ulrike I. Heinrich közös tanulmánya az új szolgáltatások szabályozási struktúrájáról, Bartóki-Gönczy Balázs tanulmánya pedig az internet-semlegesség aktuális kihívásairól értekezik.

A harmadik szerkezeti egységben (*Special issues in media regulation*) a médiaszabályozás régóta fennálló, ugyanakkor különösen aktuális kérdéseit vizsgáló írárok szerepelnek. Ezek között megtalálható Peter Leyland professzor cikke a brit *News of the World*-botrány utóregzései-

ról, illetve a brit sajtószabályozás formálódásáról, azzal összefüggésben. Az ügy a sajtó működésének kívánatos korlátaira, és a szabályozás általános kérdéseire világított rá egy csapásra 2011 nyarán. Lorna Woods a közszolgálati média szabályozásának és az Európai Unió jogának a viszonyáról írt cikket, ami szintén egy hosszú, és közel sem lezárt, számos bizonytalansággal övezett problémás viszony. Lános Petra cikke pedig azt vizsgálja, hogy vajon meddig terjed az Európai Unió hatásköre a médiaszabadság kérdéseiben – nem függetlenül a magyar médiatörvények által keltett nemzetközi rezonanciától. A hatásköri kérdéseket megelőző kérdés, amelynek alapos körüljárása elengedhetetlen, hogy vajon milyen, közösen vallott európai értékek adnak eligazítást a döntéshozók számára, léteznek-e ilyenek, lehetnek-e alapjai a közös jog további bővülésének és erősödésének.

A negyedik szerkezeti egységben (*Anonymous speech*) az újságírók jogaival foglalkozó írások találhatók. Más-más szempontból ugyan, de mind Damian Paul Carney, mind pedig Vincenzo Zeno-Zencovich cikke e kérdéstről szól. Amíg Carney az újságírói forrásvédelem felől közelíti meg a témát, addig Zeno-Zencovich az internetes anonimitásról szól, amely kérdés értelemszerűen túlmutat a 'hagyományos' újságírók jogait biztosító szabályok érvényesítésén, és felveti azt a nehezen megválaszolható elvi kérdést, hogy ki minősül újságírónak, vagy inkább: ki jogosult speciális védelemre a média területén, és milyen megfontolásból?

Az ötödik szerkezeti egység az 'örökzöld' rágalmazási joggal foglalkozik. John Campbell cikke értékes és részletes áttekintést ad szinte valamennyi *common law* jogrendszerrel, kiemelt hangsúllyal az e területen az utóbbi másfél évtizedben történt angol fejleményeket elemezve. Mint tudjuk, a rágalmazási jog izgalmas átalakuláson megy keresztül a *common law* országokban, amely változás egész Európa és az Egyesült Államok számára is tanulságokat hordozhat. Ursula Cheer cikke e fejleményeket az új-zélandi jogrendszer tükrében mutatja be. Anne Cheung pedig az új média és a hagyományos rágalmazási jog keresztmetszetében található izgalmas kérdést jár körül, az *internet host providers* felelősségének problémáját, a mások által anonim módon közzétett kommentek vonatkozásában. Jelen sorok szerzője pedig egy átfogó európai körkép felvázolását követően a szintén – más államok jogrendszerei számára is – érdekes utakra tévedő magyar szabályozást és joggyakorlatot, valamint a magyar érintettségű, de európai szinten is releváns, a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) által eldöntött rágalmazási ügyeket elemzi.

A rágalmazási jog egyes kérdéseivel szoros összefüggésben álló magánszféra-védelem kérdéseit elemzik a kötet hatodik szerkezeti egységében szereplő tanulmányok. Val Corbett cikke a *publicity rights* jelenkori problémáit mutatja be, míg Ashley Packard a személyes adatok védelmére vonatkozó szabályozás bizonytalanságait vizsgálja, mind európai viszonylatban, mind az Egyesült Államok szintjén.

A szólásszabadság egyes területeit bemutató kötetből nem hiányozhat a gyűlöletbeszéd problematikája. E témával négy írás is foglalkozik a kötet hetedik szerkezeti egységében (*Hate speech and terrorism*). Robert A. Kahn cikke a jelképek és a gyűlöletbeszéd kapcsolatát, lehetséges korlátozását járja körül, mind az Egyesült Államok, mind az EJEB joggyakorlatát elemezve. Jeroen Temperman a gyűlöletre izgatás korlátozásának nemzetközi szabályozását mutatja be, különös tekintettel a vallási meggyőződést érintő gyűlöletbeszédre. Hasonló a tárgya Török Bernát cikkének, aki az e tekintetben is gazdag strasbourgi gyakorlatot teszi kritikai elemzés tárgyává, és az egyes döntések egymásra rakódott rétegeiből igyekszik azonosítani a sokszor nem könnyen észrevehető elvi alapvetéseket, a jövőbeni döntések meghozatalához szükséges

megfontolásokat, szempontokat. Clive Walker professzor pedig a gyűlöletbeszédnek egy sajátos és relatíve új (vagy legalábbis a 21. században sajnálatos módon új lendületet kapó) területét, a terrorizmust támogató beszéd és a demokratikus szólásszabadság nehézségektől nem mentes viszonyának bemutatását végzi el.

A kötet utolsó, nyolcadik egysége (*Commercial communications and political advertising*) a reklámcélú közlésekkel foglalkozik, két egészen eltérő aspektusból. Irini Katsirea és Thomas Gibbons a médiabeli kereskedelmi közlemények egy speciális esetét, az AVMS irányelv által Európa-szerte bevezetett *product placement* szabályainak átültetését és gyakorlati érvényesülését elemzi az Egyesült Királyságban és Németországban, míg Tom Lewis az EJEB politikai reklámokra vonatkozó, ellentmondásokról nem mentes gyakorlatát mutatja be.

A kötet tehát nemcsak terjedelmét tekintve vastkos, hanem számos eltérő kérdést mutat be. A szerkesztő szándéka az volt, hogy a tanulmányok e gyűjteménye hozzájáruljon a közös európai, amerikai és más kontinenseken is folytatott vitáinkhoz. A tanulmányok egy-egy probléma egy-egy pillanatképét rögzítik, amely talán néhány év múlva, a szabályozás és a gyakorlat folyamatos formálódása miatt már nem lesz egészen, tökéletesen éles, de a cikkekben szereplő fontos elméleti alapvetések és mélyreható elemzések meggyőződésem szerint hosszabb távon is fontos forrássá teszik azokat.

A KÖTET BEVEZETŐJÉNEK FELHASZNÁLÁSÁVAL ÍRTA:
KOLTAY ANDRÁS

Perry Keller: Európai és nemzetközi médiajog

Liberális demokrácia, kereskedelem és az új média

(Budapest, Wolters Kluwer, 2014.

628 oldal, ISBN 978 963 295 409 7)

Perry Keller terjedelmében is impozáns monográfiája a nemzetközi összehasonlító médiajogi művek sorát gazdagítja, ugyanakkor ez a mű jellemzőiben jelentősen eltér az értő olvasóközönség által már megszokott műfajtól. Az utóbbiak alatt azt értjük, hogy a Szerző nem nemzeti, és nem is regionális szabályozásokat/szabályozási rendszereket, illetve azok egyes intézményrendszereit veti össze, hanem egy meghatározott szempont alapján vizsgál valamennyi, a médiaszabályozás szempontjából releváns nemzetközi normát – értve ez alatt többek között az Európai Unió, az Európa Tanács, az ENSZ, az OECD, az EBESZ, a WTO vagy éppen egyéb multilaterális egyezmények keretében létrehozott szabályozókat.

Keller vizsgálódása kiindulási és viszonyítási pontjának a liberális demokráciaelméletet választja, azon belül pedig azt tekinti át, hogy a liberális demokrácia-felfogásban milyen szerepet tölt be a média, illetve a liberális demokráciaelmélet miként viszonyul magához a médiához. Az összehasonlító elemzésnek fókuszpontja így tulajdonképpen a véleménynyilvánítás szabadságának individuális igazolásán alapuló, az Egyesült Államok Alkotmányának Első Kiegészítéséhez kapcsolódó észak-amerikai médiamodell alapulvételel jelenti.

A választott nézőpont a mű struktúráját is meghatározza. A könyv négy fő részre tagolódik. Az első részben a médiajog és liberális demokrácia viszonyát vizsgálja a Szerző. A Keller által preferált modell lényeges jegyei, hogy a szabadságjogok közül kiemelkedő jelentőséggel bír a szólásszabadság, a hangsúly az egyén önkiteljesítő kifejezésére, az egyéni felelősségre helyeződik, mely jog szorosan összefonódik a tulajdon és a vállalkozás szabadságával. E felfogás szerint, mivel a véleménynyilvánítás szabadsága ilyen szimbiózisban él az egyén önkiteljesítésével és a szabadpiaci gazdasági érdekekkel, ezért az állami beavatkozás (így a médiaszabályozás) mindig csak *ultima ratioként* jelentkezik. Sőt, amint arra például az adatvédelem egyes kérdéseinek tárgyalásánál rámutat a Szerző: az állami szabályozás célja ebben az esetben sem a magánéletbe való beavatkozás, hanem sokkal inkább a magánélet kiteljesítésének megkönnyítése.

A könyv második részében – az alapul vett koncepció lényeges jellemzőinek tisztázását követően – a Szerző azt vizsgálja meg generálisan, hogy a média 'liberális demokratikus projektje' – maga nevezi így több alkalommal is – miként jelent meg és vert gyökeret, illetve milyen sikereket ért el a nemzetközi és regionális jogrendben. A médiajog szempontjából releváns nagyobb nemzetközi és regionális jog- és szervezetrendszerek azonosítása mellett ez a rész alkalmas arra is – gondolunk itt a negyedik és hatodik fejezetekre –, hogy bemutassa az általa képviselt koncepció, és az attól eltérő értékválasztáson alapuló, az emberi méltóságot középpontba helyező európai – egyébként szintén liberális demokratikus – médiajogi gondolkodás közötti főbb különbségeket.

A könyv harmadik része tükrözi a legjobban vissza a Keller által választott angolszász liberális nézőpontot, hiszen a közlés szabadságának korlátaiként – azaz az állami beavatkozás lehetséges terrenaiként – tekinti át a médiaszabályozás egyes területeit. A vizsgált szabályozási tárgykörök (korlátozások) esetében itt már sokkal részletesebb képet kaphatunk az észak-amerikai és európai gondolkodás közti eltérésekről, és egyben az előbbi elmélet meghonosodásának sikereiről, hiszen az ebben a részben tárgyalt területek tekinthetők a két médiajogi felfogás közös metszéspontjainak.

A Szerző az egyes fejezetekben arról is számot ad, hogy miként sikerült feloldani a két szabályozási koncepció közötti, a nemzetközi szintéren kialakult konfliktusokat, például a személyes adatok védelmének kérdéskörére vonatkozóan. Az is érzékelhető a műből, hogy az eltérő szabályozási elképzelésekből eredő konfliktusok kezelése egyre inkább égető kérdés, mivel a mai digitális és konvergens médiakörnyezetet alapvetően az országhatárokon átnyúló médiaszolgáltatások jellemzik.

Az előzőekből logikusan következően, a mű negyedik része tulajdonképpen azokat a médiajogi területeket tekinti át, melyek nem értelmezhetők a Szerző által központi nézőpontra tett liberális demokratikus elképzelés piacbarát és 'kevés állam' koncepciójának szempontjából, és melyeket – ennek megfelelően – piaci beavatkozásokként azonosít a Szerző.

A könyvet záró részbe tehát azok az elméleti megfontolások és szabályozási tárgykörök kerültek, melyek jellegzetesen az európai médiajogi gondolkodást jellemzik. Ezek a média kulturális (nem piaci) jelenségként való felfogásához kapcsolódnak, így itt esik szó a médiapluralizmusról és annak tartalomszabályozási kérdéseiről, a közszolgálati médiaszolgáltatásról, illetve az egyes állami film- és műsorkészítési szubvenciókról, melyek közül utóbbiak az ún. kvótaszabályozás révén az Európai Unió, alapvetően gazdasági jellegű médiaszabályozásán belül is támogatásra találtak.

Összességében tehát azt mondhatjuk, hogy az Olvasó egy olyan művet tarthat kezében, mely a Szerző által kifejtett rendezőelv, azaz az angolszász liberális demokrácia-elméleten keresztül enged kellő rálátást a média és szabályozás alapvető kérdéseire. Éppen ezért a mű a területet kutatóknak, illetve a felsőoktatásban oktatóknak és hallgatóknak ajánlható elsősorban. A munka alapján jól azonosíthatók a médiaszabályozás egyes problémakörei, valamint kitűnő orientációs pontot jelenthet a kutatásokhoz az egyes témakörök esetében feldolgozott gazdag szakirodalmi és esetjogi bázis. Az utóbbiakat jogesetmutató, míg az egyéb dokumentumokat (például szerződéseket, egyezményeket, az egyes államok jogszabályait, a nem kötelező jellegű jogi aktusokat) külön-külön mutatók rendszerezik és teszik kereshetővé az érdeklődő Olvasó/Kutató számára.

Végül, de nem utolsósorban fontos megjegyezni: a mű kitűnően használható kézikönyvként is, azaz arra, hogy az Olvasó csak az őt érdeklő médiajogi problémákra keres rá a szövegben. Ebben – a tartalomjegyzék mellett – a részletes tárgymutató is nagyban segíti az Olvasót. Mégis, az ilyen célszerűségi szempontok figyelembevétele mellett is javasoljuk a munka elméleti megalapozásának, első részének áttekintését a releváns elemző részek tanulmányozását megelőzően, mert így válnak igazán érthetővé a tárgyalt médiajogi problémák, illetve a rá adott szabályozói válaszok.

NYAKAS LEVENTE

TÁJÉKOZTATÓ

Az „In Medias Res” médiatudományi folyóirat szerkesztésére vonatkozó elvek, szabályok

A CompLex Kiadó által megjelentetett médiatudományi folyóirat 2012 tavaszán indult, és évente két alkalommal jelenik meg. A folyóirat várja a tudományos igényű, a szólás- és sajtószabadság, valamint a médiaszabályozás tárgyában született kéziratokat. A folyóirat tudományos gyűjtőhellyé és nyílt szakmai fórummá kíván válni, ahol minden, a sajtószabadság és a médiaszabályozás iránt érdeklődő olvasó kielégítheti kíváncsiságát.

A folyóirat rovatainak felosztása a következő:

- *Tanulmányok* (elméleti elemzést tartalmazó írások),
- *Fórum* (a gyakorlat bemutatásának igényével írt cikkek),
- *Könyvismertetés* (a médiatudomány területén megjelent újabb publikációk bemutatása).

A tanulmányokat a szerkesztésre vonatkozó előírásoknak (l. a folyóirat honlapján) megfelelően kell eljuttatni a szerkesztőséghez a *koltay.andras@jak.ppke.hu* e-mail címen.

A szerkesztőség fenntartja a jogot arra, hogy az írásokat ne feltétlenül beérkezési sorrendben jelentesse meg.

Az egyes számok lapzártája a következő:

- első szám: április 30.
- második szám: szeptember 30.

A folyóirat az interneten is hozzáférhető, a *www.media-tudomany.hu* honlapcímen. A nyomtatott kiadás előfizethető a kiadónál.

